

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ) ANABİLİM DALI

**İMAR UYGULAMALARI BAĞLAMINDA KENTE
KARŞI SUÇ**

Doktora Tezi

Mithat Arman KARASU

Ankara–2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ) ANABİLİM DALI

İMAR UYGULAMALARI BAĞLAMINDA KENTE KARŞI SUÇ

Doktora Tezi

Mithat Arman KARASU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ

Ankara–2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ) ANABİLİM DALI

İMAR UYGULAMALARI BAĞLAMINDA KENTE KARŞI SUÇ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi.....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
1. Tezin Amacı ve Konusu	3
2. Tezin Varsayımları.....	11
3. Tezin Yöntemi	11
BİRİNCİ BÖLÜM	13
KENTLİ HAKLARI VE KENTE KARŞI SUÇ	13
1. Kentli Hakları	13
1.1. İnsan Haklarının Gelişimi.....	13
1.2. Kentli Haklarının Niteliği	17
1.2.1. Kentli Haklarının Tanımı	17
1.2.2. Kentli Haklarının İçeriği	21
1.2.3. Kentli Haklarının Hayata Geçirilmesi ve Kentlilik Bilinci.....	25
1.3. Kentli Haklarının Hukuki Dayanakları.....	29
1.4. Kentli Hakları, Kentsel Yaşam Kalitesi ve İmar Planları.....	33
1.5. Türkiye’de Kentli Haklarının Durumu	35
2. Kente Karşı Suç	42
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	42
2.2. Kente Karşı Suç Kavramının Hukukiliği Sorunu.....	53
2.3. Uygulanmayan Yargı Kararları ve Kente Karşı İşlenen Suçlar	61
2.4. Kente Karşı İşlenen Suçların Çevre Boyutu	70
2.5. Kente Karşı İşlenen Suçların Doğurduğu Sistem.....	76
2.5.1. Kente Karşı İşlenen Suçların Temel Dayanakları	76
2.5.2. Kente Karşı İşlenen Suçların Aktörleri.....	96
2.5.3. Kente Karşı İşlenen Suçların Topluma Etkileri	106
3. Kente Karşı İşlenen Suçlar ve İmar Planlarının Meşruiyet Sorunu	117
İKİNCİ BÖLÜM	128
İMAR UYGULAMALARI BAĞLAMINDA KENTE KARŞI SUÇ	128
1. İmar Uygulamaları Bağlamında Kente Karşı İşlenen Suçlar	128
1.1. Yasal Anlamda Suç Teşkil Eden Eylemler.....	135
1.2. Yasal Anlamda Suç Teşkil Etmeyen Eylemler	140
2. Türkiye’de İmar Uygulamalarında Kente Karşı İşlenen Suçların Nedenleri ...	150
2.1. Göç, Plansızlık ve Kente Karşı Suç.....	152
2.2. Kentsel Rant, İmar Planları ve Kente Karşı Suç	156
2.3. Planlamadan Kaynaklanan Nedenler.....	159
2.3.1. Plan Hiyerarşisinin Olmaması	161
2.3.2. Planlamada Yaratılan İstisnalar	165
2.3.3. Planlamadaki Yasal Boşluklar.....	171
2.3.4. Katılıma Kapalı Planlama	174
2.3.5. Planlamadan Kaynaklanan Diğer Nedenler	178
2.4. Kentlilik Bilincinin Olmaması.....	181
2.5. Yeni Dünya Düzeni, Plan Kavramı ve Türkiye	185

3. İmar Uygulamaları Bağlamında Kente Karşı İşlenen Suçların Sonuçları ve Önlenmesi.....	193
3.1. Plan Fikrinin Terk Edilmesi.....	193
3.2. Kentle Bütünleşemeyen Kentliler	203
3.3. Gecekonduların Ticarileşmesi.....	208
3.4. Kentsel Yaşam Kalitesinin Azalması	212
3.4.1. Kalitenin Evrimi ve Kentsel Yaşam Kalitesi	212
3.4.2. Kentsel Yaşam Kalitesi, İmar Planları ve Kente Karşı Suç.....	216
3.5. Plansızlık ve Deprem.....	221
3.5.1. Deprem Ülkesi Türkiye.....	221
3.5.2. Deprem Felakete Dönüşmesi ve Kente Karşı Suç.....	223
3.6. Plansızlık, Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Tahribi	232
3.7. Plansız Kentleşmenin Siyasete Etkileri: Siyasetin Değişen Yüzü	248
3.7.1. Gecekondu Oyları ve Kente Karşı İşlenen Suçlar	251
3.7.2. İmar Planlarının Bir Rant Aracı Olarak Kullanımı ve Siyasal Yozlaşma	253
3.7.3. Gecekonduların Alanlarının Gettolaşması ve Siyasal Sonuçları.....	259
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	264
ÖRNEK OLAYLAR.....	264
1. Gökkafes.....	267
1.1. Giriş	267
1.2. Tapu Şerhinin Silinmesi	267
1.3. Yapılan Plan Değişiklikleri ve Açılan Davalar	270
1.4. Yargı Kararlarının Devre Dışı Bırakılması.....	280
1.5. Hukuki Süreçte Son Durum.....	283
2. Zümrüt Apartmanı.....	285
2.1. Zümrüt Apartmanı ve Kente Karşı İşlenen Suçlar	285
2.2. Açılan Davalar	287
2.3. Türkiye’de Yapı Denetim Sistemi.....	290
2.4. Yapı Denetim Sisteminin Ceza Hukuku Boyutu	295
2.5. Kentlilik Bilicinin Olmayışı.....	299
2.6. Sonuç	301
3. Cargill Davası	304
3.1. Giriş	304
3.2. Açılan Davalar	306
3.3. Yargı Kararlarının Devre Dışı Bırakılması.....	312
3.4. Kente Karşı İşlenen Suçların Toplum Geneline Etkileri ve Cargill Fabrikası Örneği.....	317
GENEL DEĞERLENDİRME	323
KAYNAKÇA.....	333
ÖZET.....	371
SUMMARY.....	372

KISALTMALAR

AİD	:	Amme İdaresi Dergisi
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
Bak.	:	Bakanlık
BYKP	:	Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇED	:	Çevresel Etki Değerlendirmesi
İ.D.D.G.K.	:	İdari Dava Daireleri Genel Kurulu
İTÜ	:	İstanbul Teknik Üniversitesi
İYUK	:	İdari Yargılama Usul Kanunu
KASK	:	Kat Alanı Kat Sayısı
m.	:	Madde
R.G.	:	Resmi Gazete
ŞPO	:	Şehir Plancıları Odası
TAKS	:	Taban Alanı Katsayısı
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TÇSV	:	Türkiye Çevre Sorunları Vakfı
TMMOB	:	Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	:	Toplu Konut İdaresi
TSBD	:	Türkiye Sosyal Bilimler Derneği
TÜBA	:	Türkiye Bilimler Akademisi
WALD	:	World Academy for Local Democracy (Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi)

GİRİŞ

Kent, coğrafi bir alan, mekân olmanın ötesinde toplumsal bir olgudur. Kent, içinde yaşayanlarla, bulunduğu toplum ve siyasi rejimle karşılıklı bir etkileşim içindedir. Kentsel mekân; sokaklarıyla, alanlarıyla, binalarıyla insanın fiziksel sınırlarını ortaya koyar. Kent, siyasal sistemin ve toplumsal yapının bir simgesi, bir göstergesidir.

Türkiye'nin kentleşme tarihi ülkenin geçirdiği siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümlerin bir aynasıdır. Kentlerimiz; gecekondu ve kaçak yapılaşmanın yaygın olduğu, kaldırımlara otomobillerin park edildiği, gürültülü, trafik karmaşasının yaşandığı, özürllüler, yaşlılar gibi grupların kent yaşamından dışlandığı, park ve yeşil alanların az olduğu bir görünüm arz etmektedir. Bu durum ülkenin hukuka ve plana inancının, sosyal ve ekonomik gelişmelerin, siyasal iktidarlar ile toplumun tercihlerin bir sonucudur. Kentsel mekânda yapılan düzenlemeler ekonomik, sosyal ve kültürel bakış açılarının bir bileşenidir.

Yaşanan ekonomik ve sosyal yetersizliklerin neden olduğu iç göç, kentlerimizin bugünkü görünümünü almasında önemli bir belirleyici olmuştur. İç göçe karşı başlangıçta alınan polisiye önlemler kısa zamanda anlamını yitirmiştir. Göç beraberinde barınma ve iş edinme sorununu getirmiş, bu sorunlar, yine sürecin kendi dinamiklerince illegal bir biçimde halledilmiştir. Gecekondu sorunu bu illegal çözümün bir parçasıdır. 1950'lerde af edilen gecekonducuların sayısı giderek artmış, 1970'lerde ticarileşme süreci başlamıştır. Günümüzde ise gecekondu gerek ıslah imar planları gerekse kentsel dönüşüm projeleriyle "apartkondu"lara dönüşmüş bulunmaktadır.

Bu sağlıklısz gidişat hukuk dışı, ranta dayalı bir kentleşmenin temelini oluşturmuş, i gn neden olduğu gecekondulaşma hukuk dışı imar eylemleri için bir meşruiyet zemini hazırlamıştır. Bu zemin üzerine inşa edilen kentlerimizde imar planları çoğu zaman devre dışı bırakılmakta, keyfi bir biçimde sıklıkla değiştirilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde planlama esaslarına ve kentbilim ilkelerine aykırı, kamu yararıyla bağdaşmayan uygulamalara sıklı rastlanmaktadır.

1960’larda masum barınma ihtiyaının doğurduğu gecekondulaşma ile başlayan, günümüzde kentlerin gelişimini tümüyle kontrol eder hale gelen plansız kentleşme, kente karşı işlenen suçların oluşturduğu bir sistem halini almıştır. Bu sistemde, imar planları; bir kentin geleceğine karar veren, toplumun ortak ihtiyaçlarının en rasyonel biçimde karşılanması amacıyla yapılan hukuki niteliğe sahip belgeler olmaktan ık mış, bir “servet dağıtım aracı” haline dnşmştir. Belediyeler bir yerel yönetim kurumu olarak “demokrasinin beşiği” olmaktan çok, “siyasal yozlaşmanın” merkezi haline gelmiştir. Sistem; kentsel arsa spekülasyonu, ranta dayalı ekonomi, siyasal yozlaşma ve yaşanmaz hale gelen kentleri beraberinde getirmektedir.

Kente karşı işlenen suçların oluşturduğu bu sistem, başka bir deyişle, “yağma kültürü” özellikle 1980 sonrası uygun ideolojik zeminin de sağlanmasıyla belli bir toplumsal meşruiyete kavuşmuştur. Bu dönemde çıkarılan imar aflarıyla gecekonduların alanlarında önemli bir rant yaratılmış, kıyı ve orman alanları ile su havzaları kaçak yapılaşmaya açılmıştır. Aynı dönemde kentlerde yaşanan hukuk dışı uygulamalarla ulusal düzeydeki siyasal yozlaşma ve usulsüzlükler atbaşı ilerlemiş, milli gelirin % 50’si kayıt dışı ekonomiden ve ranttan sağlanır hale gelmiştir.

Kentlerde gördüğümüz plansızlık ile ekonominin yarısının kayıt dışı olması ya da siyasal kayırmacılığın, patronaj ilişkilerinin bu kadar yaygın olması ile imar planlarının sıklıkla değiştirilmesi birbiriyle ilişkili konulardır. Kentler içinde yaşadığı toplum tarafından şekillendirilmektedir. Ekonomi ve istihdamın kayıt dışı olduğu bir ülkede büyük şehirlerin yarısının gecekondulu olması, başka bir deyişle, kayıt dışı olması şaşılacak bir durum değildir. Benzer bir biçimde gecekonduların rant kapısına dönüştüğü, imtiyazlı kimselere ait arsaların turizm bölgesi ilan edilerek ayrıcalıklı imar haklarının elde edildiği kentlerin olduğu bir ülkede ulusal ve yerel siyasetin tamamen patronaj ilişkilerine ve kentsel rant bölüşümüne dayalı olması kaçınılmazdır.

Kente karşı işlenen suçlar hem kent hem de toplum açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Kente karşı suç kavramının incelenmesi sadece kentlerin değil, değişen toplumsal, hukuksal, kültürel ve ekonomik yapıların anlaşılmasında da bize yardımcı olacaktır.

1. Tezin Amacı ve Konusu

1950’li yıllardan başlayarak günümüze kadar devam eden, iç göçün kaynaklık ettiği sağlıklı kentleşme, özellikle 1980’den sonra, kentsel yaşam kalitesi düşük, doğal ve tarihi değerlerin tahrip edildiği, rantın şekillendirdiği, “plansızlığın plan sayıldığı bir düzen” haline dönüşmüştür. 1950’li yıllarda artan göç ile başlayan plansız ve gelişigüzel kentleşme 1980’den sonra ranta dayalı bir sistem halini almıştır.

Öteden beri -cumhuriyetin ilk yılları hariç- sadece imar planlarına değil planlama fikrine pek sıcak bakılmayan ülkemizde, 1960’larda dünya genelinde kabul

gören “planlı kalkınma” fikrinin de etkisiyle, bir ölçüde plan kavramı öne çıkarılmışsa da, bu durum uzun sürmemiş, değişen dış gelişmelerle birlikte, 1980’den sonra küresel ve postmodern politikaların getirdiği plansızlaşma, kuralsızlaştırma karşısında plan kavramı tamamen gündemden düşmüştür.

Yerel yönetimleri güçlendirme adına yapılan reformlar kapsamında imar planlarının yapım ve onayının, hiçbir hazırlık olmaksızın, belediyelere bırakılması, plansızlığa, plan oluşum sürecindeki politik baskıların artmasına yol açmıştır. 1980’den sonra kentlerin küresel sermaye için yarışır hale gelmesi, ister istemez sermayenin istemlerinin öne çıkmasına, gerekirse plan ve hukukun esnetilmesine neden olmaktadır.

Türkiye bu anlamda sayısız örneğe sahiptir. Gökkafe, Park Otel, Dubai Kuleleri, Fenerium, Galataport, Bergama Altın Madeni, Park Orman, Cargill Fabrikası, Koç Üniversitesi, Uyum Villaları, Fenerbahçe Dereağızı Tesisleri, Bursa Yeşilkent, İstanbul Acarkent, Acaristanbul, Beykoz Konakları, sahil yörelerindeki sayısız oteller, kıyı ve orman alanlarındaki kamu kurum ve kuruluşlarına ait sözde eğitim tesisleri, İzmir Karşıyaka Otoparkı, Ankara Büyükşehir Belediyesi üst geçit projeleri, Otosan Otomobil Fabrikası, Karadeniz Sahil Otoyol Projesi vb. bu konudaki sayısız örneğin sadece en bilinenleridir.

Doğan’ın “yağma kültürü”, Ekinci’nin “suç zinciri”, Kongar’ın “talan düzeni”, Ökşen’in “hukuksuzluğun hukuku”, Aktan’ın “kleptokrasi”, Keleş’in “düzensizliğin düzeni” olarak tanımladığı, tez kapsamında ise “kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistem” olarak nitelendirilecek bu yapıda, kentsel rant temel belirleyici olmakta, rant amacıyla imar planları değiştirilmekte, kamu yararına dayanması gereken imar planları bireysel çıkarlar için kullanılmaktadır.

Günümüzde rantın doğurduğu bu sistem o denli yaygın hale gelmiştir ki, bir başka ülkede büyük siyasi ve toplumsal sonuçlar doğuracak ya da gerçekleşmesi düşünülemeyecek; imar planlarının uygulanmaması, ülkenin en büyük kentinin nazım imar planının olmayışı, imar planlarının çıkar uğruna sık sık değiştirilmesi, yeşil alanların yapılaşmaya açılması, sit alanına turistik tesis yapılması, Boğaziçi'ndeki kaçak villalar, kent içi orman alanlarının ya da içme suyu havzalarının partili yandaşlarca topluca işgali, ruhsatsız alışveriş merkezleri, kamu üst düzey yöneticilerinin kaçak villalarının bulunması, büyükşehir belediye başkanının kaçak yapılmış belediye lojmanında oturması, binlerce yıllık tarihi yapıların metro kazısına feda edilmesi, kesinleşen mahkeme kararlarının uygulanmaması vb. olaylar ülkemizde günlük sıradan olaylar haline gelmiştir.

Bütün bu yaşananlar ve verilebilecek sayısız örnek, kentlerimizin sağlıklı ve hukuksuz geliştiğini göstermektedir. Bu tezin temel amacı; bu yaşananların kente karşı bir suç olduğunun göstermek, kentlerin sağlıklı ve plansız gelişiminin, kente karşı suç işleyen bir sistem haline dönüştüğünü ortaya koymaktır. Bu bağlamda, sistemin gelişimi, dayanakları, aktörleri ve toplum geneline etkileri tezin konusunu oluşturmaktadır.

Oluşan bu sistem nedeniyle kentlerde yaşam koşulları zorlaşmakta, kentsel yaşam kalitesi düşmekte, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı gözardı edilmektedir. Üstelik sistem yalnızca kentleri değil, kentler vasıtasıyla bütün toplumu etkilemektedir. İmar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçlar yalnızca kentin fiziki görünümünü değil, siyasetten, kültüre, sosyal ilişkilerden, bireylerin psikolojik gelişimine kadar bir dizi değişkeni etkilemekte, birbirini etkileyen girift bir yapı oluşturmaktadır.

Bu girift ilişkiler yumağının açığa çıkarılmadan; orman alanına site yapanların, siteyi mühürlemeye gelen kamu görevlilerini nasıl silahla tehdit edebildiğini, 1. derece sit alanına beş yıldızlı bir otelin nasıl yapıldığını, Milas'taki asırlık Aslanlı Ev'in nasıl çöktüğünü, işletme ruhsatı mahkeme kararıyla beş kez iptal edilen bir madenin nasıl çalıştığını, mahkeme kararlarının Resmi Gazete'de yayınlanmasının nasıl geciktirildiğinin anlaşılması mümkün değildir. Giriş bölümünde bahsedildiği gibi kentlerde yaşananları doğru biçimde anlamak için ülkede yaşananları, ülkenin geçirdiği hukuki, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimleri doğru anlamak gerekmektedir. Bu amaçla, tez kapsamında sadece kente karşı işlenen suçlar değil, aynı zamanda, bu suçları yaratan coğrafya ile sosyal ve ekonomik dinamikler de ele alınacaktır.

Kente karşı suç kavramı kimi kesimlerce hararetle desteklenir ve kabul görürken, kimi kesimlerce dışlanmakta, hukuki bir dayanağı olmadığı eleştirileri getirilmektedir. Kente karşı suç kavramının inceleme konusu yapılmasıyla; kavramın literatürde daha yaygın kullanılır hale getirilmesi, böylelikle, kentlerde neden olunan tahribatın toplumsal, ahlaki (etik) ve hukuksal boyutlarının ortaya konması, yaratılan tahribata karşı mücadele veren duyarlı kimse ve kuruluşlara destek olunması öngörülmektedir.

Kente karşı işlenen suç, kentin günlük işleyişine, kentin tarihi, kültürel, sosyal, doğal değerlerine ve kentlilerin haklarına karşı yapılan her türlü saldırıyı içermektedir. Kente karşı suç, kentin sahip bulunduğu ve temsil etmekte olduğu değerleri zaafa uğratmak, bozmak ya da ortadan kaldırmak sonucunu doğuran kasıtlı ya da kusura dayanan eylemlerdir (Keleş, 2007: 1). Kaçak bir yapı, hırsızlık, sağlıksız koşullarda yiyecek maddesi üretilmesi, tarihi bir mekânın tahribi, çocuk

parkındaki banka yazı yazılması, kentte gerçekleştirilen bir terör eylemi kente karşı işlenen birer suçtur.

Kente karşı işlenen suçları çevreye karşı işlenen suçlardan ayrı görmek mümkün değildir. Çevre kavramı, kapsamı gereği hem yapay hem de doğal çevreyi içerir. Yapay çevre; insanın bilgi ve kültür birikimine dayanarak, doğal çevrede bulunan yeraltı ve yerüstü zenginlikleri kullanılarak yaratılan çevredir. Yerleşim alanları, sanatsal ve kültürel yapı ve eserler, yollar, barajlar, köprüler, anıtlar, evler her biri ayrı ayrı yapay çevrenin bir parçasıdır. Bu anlamda kentte çevre kavramının bir parçasıdır. Dolayısıyla kente karşı işlenen suçlar çevreye karşı işlenen suçların bir bölümünü oluşturur.

Kente karşı işlenen suçlar arasında yer alan; su havzalarının, orman alanlarının tahribi, kentsel alanların kirletilmesi, fabrika atıkları, su, hava ve toprak kirliliği, aynı zamanda, çevreye karşı bir suçtur. Örneklerden anlaşılacağı üzere çevreye karşı suçlar ile kente karşı suçları birbirinden ayırmak çok da kolay değildir.

Kente karşı işlenen suçlar kentte işlenen suçlardan farklıdır. Kente karşı suç kentlilerin kentli haklarına karşı bir saldırı iken, kentte işlenen suçun kent ile ilişkisi sadece mekân anlamındadır. Öte yandan bu iki kavramı kesin olarak ayırmak da oldukça zordur. Örneğin, bir çocuk parkındaki bankın tahrip edilmesi kamu malına zarar verildiği için hem adli bir suç hem de kentte işlenen bir suçtur. Bu durum, aynı zamanda, kentlilerin haklarına bir saldırı olduğundan kente karşı bir suçtur. Kent içinde korsan kaset satılması ise, kentte işlenen bir suç iken, kente karşı işlenen bir suç değildir.

Kente karşı suç çok geniş bir yelpazeyi içermektedir. Vandalist saldırılardan kaçak yapı yapmaya kadar onlarca eylem kente karşı suç olarak değerlendirilebilir. Bu durum çalışma alanını fazlasıyla genişletmekte, konunun sınırlandırılması zorunluluğu doğurmaktadır. Bu nedenle tez kapsamında sadece imar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçlar ele alınacaktır.

İmar uygulamaları denildiğinde anlaşılması gereken, kentsel arazinin, imar planında belirtilen kullanma biçimine uygun duruma getirilmesidir (Ersoy ve Keskinok, 2000: 77). İmar planının uygulanması sırasında araç olarak; mali yetkiler, kamulaştırma, imar programı, kolluk ve düzenleme yetkileri (bölgeleme, parselleme denetimi), izin ve denetleme yetkileri ile cezai yetkiler kullanılmaktadır (Keleş, 2002: 189).

İmar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçlar, imar planlarının yürürlüğe girmesi, uygulanması veya değiştirilmesi sırasında planlama esaslarına ve kentbilim ilkelerine aykırı, kamu yararı ile bağdaşmayan hukuk dışı eylemleri kapsamaktadır. Bu eylemler arasında; imar planlarının değiştirilmesi sırasında yasa da belirtilen hususlara uyulmaması, yasadışı yapılan ifraz ve tevhit, yasa da belirtilen istisnalar dışında her türlü yapı için inşaat ve kullanma ruhsatı almamak, başkasının arazisinde izinsiz yapı yapmak vb. yer almaktadır.

Diğer taraftan bu tür yasaya açıkça aykırı eylemlerin yanında, kente karşı işlenen suçların bir bölümü hukuka uygun ancak planlama esaslarına ve kentbilim ilkelerine aykırı, kamu yararı ile bağdaşmayan uygulamalardır. İstanbul'da içme suyu havzaları, yapılan yönetmelik değişiklikleriyle, yerleşime açılmaktadır. Değirmendere'de, deprem kuşağında yer alan, imar planı kapsamında "jeolojik

bakımından sakıncalı” olduğu önceden belirtilen bir bölge, imar plan değışikliğı ile yapılaşmaya açılabilir.

Tez kapsamında her ne kadar hukuka uygun olsa da bu eylemler kente karşı işlenen suçlar kapsamında incelenecektir. Bu tip imar usulsüzlükleri ele alınırken, hukuki boyutunun ötesinde; planlama esasları, kentbilim ilkeleri ve kamu yararı kavramlarından hareket edilecek, bu tip eylemlerin kente karşı suç olduğu sonucuna bu ölçütlerin ışığında ulaşılabilecektir.

Kente karşı işlenen suçlara imar planlarının ve hukuk düzeninin alet edilmesi “imar suçu” ile “kente karşı suç” kavramlarının farklı biçimde tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. İmar suçları, kente karşı işlenen suçların yalnızca bir bölümüdür. İmar mevzuatına aykırı, dolayısıyla, yasalarca suç olarak tanımlanmış eylemleri ifade eder.

Öte yandan kente karşı işlenen suçların boyutu ve niteliğı imar suçlarından çok farklıdır. Kente karşı işlenen suçlar ille de yasal anlamda suç olarak tanımlanmış eylemler olmak zorunda değildir. Hukuka uygun olsa da, imar planlarında rant amacıyla kat artışına gidilmesi, imar planlarının sıklıkla değıştirilmesi, imar planları sayesinde belli çıkar gruplarına rant sağlanması kente karşı işlenen suçlardır. Kente karşı işlenen suçlar basit bir imar suçu ya da imar usulsüzlüğünün ötesinde siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal sonuçları olan, etkisi toplumun her kesimince hissedilen eylemlerdir. Örneğın gecekondı sorunu artık basit bir “imar suçu” değıl, kültürel, sosyal, ekonomik sonuçları olan kente ve topluma karşı işlenen bir suçtur. İmar afları sayesinde gecekondı, imar suçu vasfını yitirmiş olsa bile, kente karşı suç olarak, toplum ve kent bakımından yarattığı olumsuz sonuçlar aynen durmaktadır.

Kente karşı suçun oluşturduğu sistemin kent ve toplum açısından önemli maliyetleri bulunmaktadır. Bu maliyet; yeşile hasret bir kent olabildiği gibi, 1999 Marmara Depremlerin de olduğu gibi binlerce cana mal olan trajik bir durumda olabilmektedir. Bu görünen sonuçları yanında kente karşı işlenen suçlar adli suçlara öncülük ve/veya kaynaklık etmektedir. Kente karşı işlenen suçların önemli bir kısmı zaten adli birer suçtur. Tarihi eserleri tahrip etmek, çevrenin kirletilmesi, halk sağlığını tehlikeye sokmak hemen akla gelen örnekler arasındadır.

Kente karşı işlenen suçlara kaynaklık eden en önemli etkenlerden birisi olan kentsel rant, var olan gelir dağılımındaki adaletsizliği artırmakta, emeksiz para kazanma yollarını meşru hale getirmektedir. Yatırıma aktarılacak kıt ekonomik kaynaklar kentlerde toprağa gömülmektedir. “Rant”ın artık başlı başına bir değer sayıldığı toplumumuzda, sosyal, toplumsal ve kültürel değerler daha kolay yozlaşmaktadır.

Türk siyasal hayatında 1970’lerden başlayarak etkisini hissettiren gecekondu oyları günümüz siyasal gelişmelerinde, genel ve yerel seçimlerde belirleyici durumundadır. Bu durum hem planlı bir kentin yaratılmasının önünde bir engel oluşturmakta hem de siyasi patronaj ilişkilerine dayalı istismarların ülke geneline yayılmasına neden olmaktadır. İmar planlarının bir servet dağıtma aracı olarak kullanılması ülke genelindeki siyasal yozlaşmaya kaynaklık etmekte, kentsel rant siyasal sistemin işleyişinde önemli bir kaynak işlevi görmektedir.

Günümüzde geldiğimiz noktada kentlerimiz ve toplumumuz giderek daha sağlıksız hale gelmektedir. Kente karşı suç kavramının ele alınması hem toplumsal ve ekonomik yozlaşmayı anlamamıza yardımcı olacak hem de kentlerimizi daha sağlıklı hale getirmemiz konusunda öncülük edecektir.

2. Tezin Varsayımları

Varsayım - 1: Türkiye’de imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçlar istisnai olaylar olmanın ötesinde bir sistem halini almıştır. İmar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçların oluşturduğu bu sistemin temel dayanakları; plan fikrinin toplumsal temelden yoksun oluşu ve siyasetin patronaj ilişkilere dayalı olarak popülist bir biçimde yapılmasıdır.

Varsayım - 2: İmar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçların oluşturduğu bu sistem yalnızca kentlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemekle kalmamakta, bunun ötesine, ülkenin toplumsal, siyasal, kültürel ve sosyal yapısını etkilemektedir.

Varsayım - 3: Günümüzde son derece köklü ve karmaşık sosyal, kültürel ve siyasal ilişkilere dayalı bu sistemin oluşumu siyasal iktidarların tercih ve yönlendirmelerinin ve buna bağlı gelişen toplumsal beklenti ve uygulamaların bir sonucudur.

Özellikle 1980 sonrası uygulanmaya başlayan küresel politikaların; imar planlarının gözardı edilmesinde, kentsel mekânda sermayenin ön plana çıkarılmasında, ranta dayalı kolay kazancın toplumsal meşruiyet kazanmasında önemli bir rolü bulunmaktadır.

3. Tezin Yöntemi

İmar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçların irdelendiği çalışmada konunun betimlenmesinden çok bir analizin ortaya konulmasına gayret edilecektir. Asıl amaç yaşanan sorunların ortaya çıkmasına neden olan toplumsal, sosyal, siyasal ve ekonomik etkenlerin ortaya çıkarılmasıdır.

İmar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçlar bir sonucu ifade etmektedir. İşlenen suçlar yaşanan sürecin son halkasıdır. Süreci anlamadan suçların anlaşılması mümkün değildir. İç göç, kentsel rant, planlama üzerindeki iç ve dış dinamiklerin etkisi, küreselleşme, planlama esasları, kamu yararı, kentbilim ilkeleri, siyasal popülizm, patronaj ilişkileri gibi kavramlar anlaşılmadan kente karşı neden suç işlendiğini anlamak zor olacaktır. Bu nedenle, tez kapsamında bu kavramlar sırası geldikçe detaylı bir biçimde ele alınacaktır. Bu sayede kente karşı işlenen suçların bir sistemin parçaları olduğunu, kavramların birbirleriyle sıkı bir ilişkiler ağı oluşturduğu ortaya konulacaktır.

Çalışmada bu amaca ulaşmak için konunun uzmanları ile yüz yüze görüşmelerde bulunulmuştur. ODTÜ, Gazi Üniversitesi, TODAİE ve İTÜ kütüphaneleri ile ulusal gazetelerin arşivlerinde kaynak taraması yapılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili odaların açtığı davalar takip edilmiş, gerektiğinde oda yetkilileri ve avukatlarla birebir görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada kente karşı işlenen suçların daha iyi anlaşılması amacıyla örnek olaylara yer verilmiştir. Örnek olaylar alanında önemli etkiler yaratan, uzun süre kamuoyunu meşgul eden, uzun süreli hukuki mücadelelere neden olmuş önemli imar usulsüzlükleridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTLİ HAKLARI VE KENTE KARŞI SUÇ

1. Kentli Hakları

1.1. İnsan Haklarının Gelişimi

İnsan hakları, insan uygarlığının bir ürünü olup, insanların sahip olması gereken hak ve özgürlüklerin toplamıdır. İnsanların tümü için hiçbir ayrım gözetmeksizin yalnızca insan oluşlarından dolayı, insan onurunun gereği olarak bu haklara sahiptir. Belli bir yere, belli bir zamana ve belli insanlara özgü olmayan insan hakları, yer ve zaman ayrımı olmaksızın, bütün insanlar içindir (Özdek, 1993: 8).

İnsan hakları siyasal ve sosyal gelişmelerin, asırlar boyu devam eden mücadelelerinin bir sonucudur. İnsanlık gelişim gösterdikçe insan hakları da gelişmiş, ulusal ve uluslararası hukuki belgelerde kendilerine yer bulmuştur.

İnsan haklarının bu gelişim sürecini üç ayrı evrede incelemek mümkündür. İlk evrede birinci kuşak haklar yer alır. Birinci kuşak haklar; Batı Avrupa’da 15. yüzyıldan sonra yükselişe geçen burjuvazinin, dönemin hukuksal eşitsizlikleri karşısındaki siyasal istemlerini yansıtır. 1789 Fransız İhtilali ile uluslararası bir nitelik kazanan bu haklar temelde siyasi ve kişisel hakları kapsar. İnsanın insan olarak doğuşu nedeniyle sahip olduğu haklardır (Kaboğlu, 1996: 10).

Birinci kuşak haklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 2–21. maddelerinde sıralanmıştır. Buna göre; insan kişiliğinin korunması, yaşam hakkı, mülkiyet hakkı, ifade özgürlüğü, ailenin, konutun ve özel yaşamın güvence altına alınması, seçme ve seçilme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, hareket ve dolaşım özgürlüğü, dernek ve toplanma özgürlükleri birinci kuşak haklardır.

Birinci kuşak haklar daha çok bireyi devlete karşı koruyan, negatif statü (koruyucu haklar) haklarıdır. Hakların hayata geçirilmesi bu alanda devletin yükümlülüklerini yerine getirmesine, hakların kullanımı için uygun koşulların oluşturulmasına bağlıdır. Devlet, özellikle insan kişiliğine minimum saygıyı sağlayacak -adil yargılama hakkı, haksız tutuklamaya konu olmama hakkı gibi- yargı yollarını güvence altına almalıdır (Özdek, 1993: 32).

İkinci kuşak haklar ise, sanayi devrimi sonrası işçi sınıfının mücadelesi sonucunda mevcut ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır. İkinci kuşak haklar, ekonomik ve sosyal anlamda zayıf olan sınıfların var olduğu gerçeğinden hareketle, sosyal adaletin gerçekleştirilmesine dönük bir amaç güderek eşitlikçi ve dengeli bir anlam ve nitelik taşır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 22–27. maddeleri arasında yer alan ikinci kuşak haklar; sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı, yeterli düzeyde yaşam imkânlarına sahip olma hakkı, eğitim ve kültür haklarından oluşur (Akçakaya, 2000: 13). Bu hakların geçerlilik kazanması için “sosyal devlet” ilkesince devletin belli koşulları sağlaması gereklidir. İkinci kuşak hakların önemli bir bölümü pozitif statü (isteme hakları) haklarıdır. Bu nedenle, hakların gerçekleşmesi devlet ve üçüncü kişilerin bu amaçla olumlu bir davranış ya da eylemde bulunmalarını zorunlu kılmaktadır.

Üçüncü kuşak haklar, diğer haklardan farklı olarak sadece devletin değil, birey ve grupların çabalarını da gerektirir. Üçüncü kuşak haklar her şeyden önce bir yaşam biçimini, belli bir topluluk halinde yaşama anlayışının bir ürünüdür. Toplumdaki tüm bireylerin, grupların ve devletin aktif katılımının, hakkın gerçekleşmesi için zorunlu oluşu, “herkes”in bu hakların yükümlüsü oluşundan ileri

gelir (Özdek, 1993: 42). Ayrıca bu haklar, toplumda yaşayan bireylere haklar kadar sorumluluklar, ödevler de getirmektedir. Örneğin, her birey ekolojik dengesi bozulmamış bir çevrede yaşama hakkına sahiptir ama ekolojik dengeyi bozacak davranışlardan kaçınmakla da yükümlüdür.

Üçüncü kuşak insan haklarını; gelişme hakkı, barış hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı olarak sıralamak mümkündür. Üçüncü kuşak haklar, devlet ve birey arasında işbirliğinin bir gereği olarak ortaya çıkmış, bireylerin haklarının yerini halkların ve toplulukların hakları almıştır (Ertan, 1997: 36).

Üçüncü kuşak haklar diğer iki kuşak haklarda olduğu gibi insanlığın geldiği noktanın ve ulaştığı insani değerlerin bir sonucudur. Öte yandan bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Kimilerine göre üçüncü kuşak haklar hak bile değildir (Kaboğlu, 1996: 17).

Üçüncü kuşak hakların öznelere, konuları ve muhatapları bakımından belirsiz olduğu, her türlü hak isteminin kabulü durumunda temel insan haklarının aşınacağı ileri sürülmektedir. Dayanışma haklarına hukuksal değer tanınması durumunda, insan haklarının kavram birliği ve fikri uyumunu yitireceği iddia edilmektedir. Benzer biçimde, dayanışma haklarının varlığının insan hakları kavramının bütünsel yoğunluğunu kaybettireceği, insan haklarını “her şeyi içine alan belirsiz bir bütün” haline dönüştüreceği öngörülmektedir (Bu konudaki tartışmalar için Kaboğlu, 1991, 1996; Ertan, 1997; Özdek, 1993; Alica, 1999). Ayrıca, dayanışma haklarının siyasal niteliğinin belirsiz olduğu yolunda değerlendirilmeler yapılmaktadır (Kaya, 1985–1986: 128).

Bütün bu değerlendirmelere katılmak mümkün değildir. Her şeyden önce insan hakları bir süreçtir. Bu süreç içinde insanlığın ihtiyaçları hakların gelişimini tayin etmektedir. Her hak istemi, bir uyumsuzluğun ve çıkarlar çelişkisinin varlığını yansıtır. Bu çelişkinin derinleşmesi ve yaygınlık kazanmasıyla sorun, savunucularının dar çemberini aşar ve topluma mal olmaya başlar. Sonrasında hukuksal biçimlendirme sürecine girilir, hak istemi değişime uğrar ve hukuk tekniği aracılığıyla norm haline gelir (Kaboğlu, 1991: 41). Bu nedenle insan hakları listesinde bir son nokta yoktur. İnsan hakları evrimcidir ve sürekli gelişir (Öndül, 2006: 1).

Küreselleşen dünyada kuzey-güney ayrımı daha önce hiçbir zaman bu kadar belirgin biçimde ortaya konmuş değildir. Çevre sorunları, inanılmaz boyutlara ulaşan kirlilik, küresel ısınma ve sera etkisi insanlığın son yüzyılda maruz kaldığı tehlikelerdir. Karşılaşılan sorunlar, ortaya çıkan tehditler yeni haklara yönelik istemleri beraberinde getirmektedir. Geleneksel insan hakları araçları ile önlenemeyen çevresel sorunlar çevre hakkını ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. 1990'li yıllarda “çevre hakkı” bu hakkın normatif değeri yadsınamayacak bir noktaya ulaşmıştır (Kaboğlu, 1991: 44).

Diğer taraftan dayanışma haklarının varlığı diğer kuşak haklar için ayrılmaz bir bütün, önemli bir tamamlayıcı işlevi görmektedir. Yaşam hakkının sağlanması barış ve çevre hakkının varlığına sıkı sıkıya bağlıdır. Silahsız bir dünyada yaşama hakkının kullanımı; seçme ve seçilme hakkını, dolaşım özgürlüğünü, dernek ve toplanma özgürlüklerini, kendini ifade edebilme hakkını zorunlu kılmaktadır. Bilgi edinme, bilgiye ulaşma ve yargıya başvuru hakkı olmaksızın çevre hakkını gerçek anlamda kullanmak mümkün değildir. Mülkiyet hakkının korunmasına ve özel

yaşamın güvence altına alınması üçüncü kuşak haklar içinde yer alan gelişme hakkının devamı için zorunludur.

Kısacası, tarihsel süreç insanlığın gereksinimleri doğrultusunda yeni hakların doğuşuna kaynaklık etmektedir. Benzer biçimde, dünyada giderek daha fazla nüfusun kentlerde yaşamaya başlaması, kentlerin giderek öneminin artması beraberinde kentli haklarını gündeme getirmektedir. Kentli hakları başta yaşam hakkı olmak üzere yukarıda sıralanan hakların yerel anlamda somutlaştırılmasıdır. Kentli hakları, artan kentli nüfusun yanında, küreselleşen dünyada her alanda yaygınlık kazanan kalite beklentisinin bir sonucudur.

İnsana verilen değerin artması, insanın yaşadığı mekânın önemini artırmakta, bireyin kentsel yaşam sırasında gereksinim duyduğu her türlü ihtiyacının karşılanma düzeyini ifade eden kentsel yaşam kalitesinin ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Kentte yaşayan insanların sadece zorunlu değil, her türlü sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyacının gereği gibi karşılanması günümüzde artık bir insan hakları sorunudur.

1.2. Kentli Haklarının Niteliği

1.2.1. Kentli Haklarının Tanımı

Kentli hakları, temel hakların, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların, siyasal hakların ve dayanışma haklarının gerçekleşme alanı olarak, kent mekânında somutlaşmasıdır (Geray, 2000: 498). Bireyin sahip olduğu insan haklarını kentsel mekânda yeterince ve özgürce kullanabilmesidir. Kentli hakları, kentte yaşayan herkes için ayırım gözetmeksizin uygulanır.

Kentli hakları, bireylerin kişiliklerini çok yönlü geliştirme yanında, oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerine olanak tanıyan bir kentsel yaşam çevresi gereksiniminden doğmuştur (Ertan, 1997: 39). Bu gereksinimler kentli haklarının konusunu teşkil eder. Kentli haklarının alacaklısı ve borçluları, kentli haklarının dayanışma hakları içinde yer alması nedeniyle, herkeştir. Hakkın öznesi kentte yaşayan kentlilerdir. Herkes temiz, sağlıklı, insan onuruna yakışır bir kentte yeterli kamu hizmetlerini almaya, her türlü sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılama hakkına sahiptir. Öte yandan bu hakka sahip olanlar bu hakların gereği gibi uygulanmasından da sorumludur.

İnsan hakları, evrensel boyutta soyut olarak düzenlenmiştir. Buna karşılık, kentli hakları, evrensellikten yerelliğe, soyutluktan somutluğa ve genellikten özelliğe giden eğilimin sonucu olan bir düzenlemedir (Geray, 2000: 502). Atomistik bireylerin oluşturduğu soyut bir toplumu temel alan insan haklarının aksine kentli hakları, kent içindeki insanı temel aldığından daha somuttur. İnsan haklarının uygulamaya geçmesi, pratiğe yansması kentliler için kentli haklarının varlığı ile mümkündür (Tekeli, 1994: 25).

Kentli haklarının varlığı kente karşı işlenen suçlara karşı bir güvence sağlamaktadır. Kentlilerin haklarına ve kentte karşı yapılan her saldırı sonuçta kente karşı işlenmiş bir suçtur. Kentsel yaşam kalitesini olumsuz etkileyen kentsel hizmetlerdeki yetersizlikler, yöneticilerin bu konudaki duyarsızlığı, imar planlarının gerektiği biçimde uygulanmaması, tarihi, kültürel ve doğal yapıya zarar veren, çevreye karşı duyarsız, kentsel yaşamı zorlaştıran her etkinlik hem kente karşı bir suç hem de kentli haklarına karşı yapılmış bir saldırdır.

Kentli hakları dayanışma hakları arasındadır. Ancak dayanışma haklarının bir parçası mı yoksa çevre hakkının bir devamı mı olduğu tartışmalıdır. Bu konuda Tekeli'ye göre iki seçenek vardır (Tekeli, 2001: 157). Bunlardan birincisi, kentli hakları, her üç kuşak insan haklarını yerleşme bağlamında yorumlamak ve somutlaştırmaktır. Bu yaklaşımın pek çok örneği yaşam hakkı ve can güvenliği ilkeleri üzerinden verilebilir. Örneğin, kente temiz su temini, yolların iki yanında düzgün kaldırımların bulunması, kentin sürdürülebilir gelişimi için atık suların arıtımı yaşam hakkı ve can güvenliği ilkeleri ile ilişkilidir. İkinci seçenek ise, kentli haklarına üçüncü kuşak haklar kapsamı içinde yeni bir alan açmaktır. Tekeli ikinci yolu seçmekte, bu seçeneğin kentli haklarının önünü açacağını iddia etmektedir.

Küreselleşme ile paralel gelişim gösteren yerelleşme, dünya yüzeyinde giderek daha çok insanın kentlerde yaşaması, kentlerin tarih boyunca uygarlık ile eş anlamlı tutulması, kentlerin uygarlığın, bilimin ve insan haklarının şekillendiği mekânlar olması kentleri ve kentlileri ayrı bir başlık altında incelenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Kentleşme beraberinde barınma, üretme, dinlenme, güvenlik, gezinme, sağlıklı yaşam, kültürel ve sosyal faaliyetler vb. onlarca ihtiyacı beraberinde getirmektedir. Dahası bu ihtiyaçların dünya üzerinde gereği gibi karşılandığını söylemek de mümkün değildir. Kentli haklarının ayrı bir başlık olarak ele alınması her şeyden önce bu sorunların çözümünde hukuki bir dayanak sağlayacaktır. Böylelikle, kentli hakları, yerleşim birimlerinin insan onuruna yakışır, sağlıklı mekânlara dönüştürülmesinde öncülük edebilecektir.

Öte yandan kentli haklarını çevre hakkının uzantısı sayanlarda mevcuttur (Ertan, 1997: 38). Kentli haklarını çevre hakkının bir uzantısı görmek kentli haklarını sınırlamak anlamına gelmektedir. Her şeyden önce, kentteki sorunların sadece bir

kısmı çevresel niteliklidir. Örneğin konut sorunu, istihdam, katılım, can güvenliği, spor ve eğitim alanlarının azlığı, ulaşım sisteminin yetersizliği, kültürler arası kaynaşma, kentle bütünleşme çevre sorunlarından farklı önemli kentsel sorunlardır. Çevre sorunlarının önemli bir kısmı kent ve sanayi kökenli olsa da, kentsel alanlar yoğun çevre kirliliğine maruz kalsa da kentlerin sorunları sadece çevresel nitelikli sorunlardan ibaret değildir. Kentli hakları sağlıklı ve dengeli bir çevrenin dışında farklı hakları da içinde barındırmaktadır.

Kentli haklarının tarihsel temelleri, 1871 tarihinde yaşanan Paris Komünü'ne kadar uzanmaktadır. Kentsel bir devrim olarak nitelenen Paris Komünü'nün amaçlarından birisi, kırdan kente göçün de etkisiyle aşırı yükselen kira bedelleri sonucunda yaşanan konut krizine çözüm üretmesidir. 19 Nisan 1871 tarihli Bildiri, beledi özgürlüğün yanı sıra, bireysel özgürlük, vicdan özgürlüğü ile çalışma özgürlüğünün güvence altına alınması; toplumsal olaylara, karar alma süreçlerine yurttaşların katılımı, düşünceyi ifade etme özgürlüğü; kentte düzeni sağlamak için savunma güçlerinin örgütlenmesi istemlerini kapsamaktadır (Ertan, 1997: 39).

1871 Fransız Belediye Yasası'nın en önemli görevi, kentsel çevre sağlığının korunması amacıyla kentsel altyapının kurulması ve bunun için gerekli mekanizmaların oluşturulmasıdır. Benzer uygulamalar diğer Batı ülkelerinde de görülmüş, sanayileşmenin getirdiği özellikle barınma, hava kirliliği, yetersiz altyapı karşısında çözümler aranmıştır. İmar planlarının gelişim sürecine paralel gelişen bu süreç imar planları ile kentli haklarının ne denli iç içe olduğu konusunda tarihi bir kanıttır. Artan sorunlar karşısında imar planlarının devreye girmesi kentlerin yaşanabilir alanlar haline gelmesini sağlamış, bu sayede, kentli haklarının gelişimine yardımcı olmuştur.

1970’lerde bir Fransız bilgini olan Henri Lefebvre, “Kent Hakkı” adlı eserinde, bireylerin kent ve çevre değerleri üzerinde kimi haklara sahip olduğunu vurgulamıştır. Lefebvre, mekânın toplum gibi insanın özgürlüğünün özgün bir eseri ve arzusunun kendiliğinden ifadesi olduğunu ortaya koyar. Lefebvre eserinde her hak gibi kent hakkının da, ona ancak, bu hakkın öznesi olan insanlarca sahip çıkılabildiği oranda somut bir gerçeklik olarak varlığını sürdürebileceğini savunmuştur (Keleş, 1993: 2).

Kentli hakları kentlilerin haklarına vurgu yaparken; kenti daha sağlıklı, güvenli, her türlü ihtiyacın karşılandığı bir mekân olarak ele alırken, kent hakkı kentte kamu hizmetlerinden yararlanmayı ve kentte yaşama hakkını kapsar. Bu bakımdan kentli hakları kent hakkından daha geniş kapsamlı olup, kentli hakları kent hakkını içine alır.

1.2.2. Kentli Haklarının İçeriği

Kentli haklarının içeriği çok geniştir. Kentli hakları, kenti mekân olarak kullanmaktan, kentteki eğitim ve kültür faaliyetlerinden yararlanmaya, suç ve şiddetten arındırılmış güvenli bir kentte yaşamaktan, köyleri zorla boşaltılan kimselerin kentle bütünleştirilmesi ve topluma kazandırılmasına, temiz su kaynaklarının temininden hava kirliliğinin önlenmesine, kıyı kentlerinde sahil alanlarından eşit biçimde yararlanmaktan, erişilebilir konut üretimine kadar birçok hakkı kapsamına almaktadır.

1989 yılında İnsan Hakları Derneği Çevre Komisyonunca hazırlanan “Yaya Hakları Bildirisi”nde ifade edilen yayalara saygı duyulması, araçların yaya kaldırımına park edilmemesi, yaya geçitlerinin işgal edilemezliği ve trafik düzeninde

mutlaka yaya önceliğinin gözetilmesi kentli hakların kapsamına girmektedir (Planlama, 1990: 2).

Kentli haklarının içeriği konusunda en belirgin tanımlama Avrupa Kentsel Şartı'nda yer almaktadır. Şartta, kentli hakları yirmi başlık halinde ele alınmıştır. Buna göre kentlilerin en temel hakları arasında; güvenli ve suçtan arındırılmış bir kent, kirletilmemiş sağlıklı bir çevre, kentsel istihdam imkânlarının yaratılması, yeter derecede konut temini, dolaşım hakkı, sağlık, spor, dinlence ve kültürel imkânların sağlanması, kentte yer alan çeşitli kültürlerin birbirleriyle kaynaştırılması, kaliteli bir mimari ve fiziki çevre, kentsel işlevler arasında (sağlık, eğitim, haberleşme, ulaşım, ticaret vb.) uyumun sağlanması, kentsel yönetimin her aşamasına halkın etkin katılımı, kentsel ekonomik kalkınma, çevre ile barışık kentsel sürdürülebilir kalkınma ile kentsel doğal zenginlik ve kaynakların korunması, bireyin kentsel ihtiyaçlar bakımından kendine yeterliliği, kent yönetimleri arasında (belediyeler arası) işbirliği ve bütün bu hakların kentliler arasında eşit biçimde uygulanması yer almaktadır.

17–19 Mart 1992 yılında Avrupa Konseyi'nin 27. oturumunda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı (Karar No: 234 ve Eki), Avrupa'da 1980–1982 döneminde yayılan Kentsel Rönesans'ın geliştirdiği önemli kentsel politikalara işaret eder. Şart kentsel yaşamın geliştirilmesi için dört ağırlıklı alan seçmiştir. Bunlar;

- 1 – Fiziksel kentsel çevrenin geliştirilmesi,
- 2 – Mevcut konut stoklarının yenilenmesi,
- 3 – Yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması,
- 4 – Toplum kalkınması ve halk katılımının özendirilmesidir.

“Yerinden Yönetim” fikrine açık ve belirgin bir vurgunun yapıldığı Şartın ana hedefi, hemen her ülkede uygulanabilir, iyi bir kent yönetimi için gerekli ilke ve yükümlülükleri tanımlamak ve kentsel yaşam kalitesini artırmaktır (Göktürk, 1999: 80).

Kentli haklarının gelişimi değişen dünya gündeminin bir sonucudur. Dünya üzerinde giderek daha çok insan kentlerde yaşamaya başlamaktadır. 1800 yılında dünya nüfusunun sadece %1,7’si kentlerde yaşarken, bu oran 1900’de % 5,5’e, 1970 yılında ise % 22’ye yükselmiştir. 1800 yılında 15 milyon olan kentli sayısı, 1980’lerde 800 milyona yükselmiş bulunmaktadır. 2030 yılında dünya nüfusunun % 60’i kentlerde yaşayacaktır, bu toplam kentli nüfusunun 4,9 milyara ulaşmıştır (Keleş, 2002: 24)

Artan kentli nüfus daha sorunlu kentlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İşsizlik, kentsel altyapı yetersizlikleri, ulaşım, konut, gecekondü, doğal ve tarihsel değerlerin tahrip edilmesi, farklı grupların kentte uyumu, çevre kirliliği vb. küresel boyutlara ulaşan kentsel sorunlar artık kentsel yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yaşanan bu sorunlar kentlerin devamlı gündemde kalmasına, dolayısıyla, kentli haklarının daha yaygın bir biçimde ele alınmasına yol açmaktadır.

Diğer taraftan, kentli haklarının gündeme gelmesinde, sadece artan kentsel nüfus ya da kentsel altyapı sorunları değil, bunun yanında, küreselleşmeye paralel gelişen yerelleşme, yerel ve etnik kimliklerin ön plana çıkması da etkili olmaktadır.

Küresel gelişmeye koşut olarak ilerleyen yerelleşme; demokratikleşme, desantralizasyon, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, katılım, insan hakları, özgürlük, şeffaflık, stratejik yaklaşım, yaşam kalitesi, çevrenin korunması, insana

dayalı yönetim vb. kavramları dünya gündeminin üst sıralarına taşımaktadır (Ökmen, 1998: 1203).

Yerel topluluk üyelerinin temel hakları ve ödevleri anlamında kentsel haklar, yurttaşları yerel yönetimlerin demokratik süreçlerine katmanın ve yerel hizmetlerde etkinlik sağlamanın önemli bir aracıdır (Ökmen, 1998: 1204). Bu bağlamda 1992 Rio Çevre Zirvesi sonrası ülkemizde de birçok ilde kurulmaya başlayan Gündem 21 kurulları hem demokratik katılımı sağlamakta hem de üçüncü kuşak hakların gerektirdiği toplumsal dayanışmaya öncülük etmektedir. Demokratikleşen, insan haklarına saygılı, karar alma sürecinde halkın etkin olarak yer aldığı bir kent yönetim sistemi kentli haklarının elde edilmesinde ve korunmasında kuşkusuz önemli bir rol oynayacaktır.

Kentli hakları, yerel hizmetlerin etkinliğinin artırılmasında, yerel topluluklarda ekonomik, sosyal ve kültürel olanakların yaratılmasında, yerel topluluk ve dayanışma duygusunun geliştirilmesinde ve yerel yönetimlerde etkin yurttaş katılımının teşvik edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Benzer biçimde, idari ve mali özerkliğe sahip kent yönetimlerin varlığı; kentli haklarının hayata geçirilmesi, demokrasinin yerel anlamda işletilmesi, insan haklarının yaygınlık kazanıp, uygulanması, kentsel yönetimlerin verimli hale getirilmesi, yerel inisiyatifin harekete geçirilmesi için zorunludur. Kısacası, güçlü ve özerk bir yerel yönetim ile kentli hakları, insanların kentlerde huzurlu, insanca, şeffaf ve katılımcı bir idare altında yaşaması fikrinde örtüşmekte, bu ortak amaca hizmet etmektedir.

Kentsel hakların hayat geçirilmesi, kent içinde uygulanabilir hale gelmesi özellikle siyasiler için itici, zorlayıcı bir güçtür. Belediye başkanları için yapmış olduğu çalışmaların bir göstergesi, ölçütüdür. Bu itici güç, aynı zamanda, kentsel

yaşam kalitesinin artırılmasında, kentli haklarının gereği gibi uygulanması için bir tür güvence oluşturmaktadır. Kentli hakları, kentsel yaşam kalitesinin özünü, gerçekleşme düzeyini belirleyen, geliştirilmesi için varılması gerekli hedefleri gösteren temel birer öge niteliği taşımaktadır (Geray, 2000: 500). Bununla birlikte kentli haklarının hayata geçirilmesinde asıl görev kentlilere düşmektedir.

1.2.3. Kentli Haklarının Hayata Geçirilmesi ve Kentlilik Bilinci

Kentli haklarının gerçekleştirilmesi ve hayata geçirilmesinin üç farklı yönünden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, kentte yaşayan bir kimsenin haklarını kullanırken kentli haklarını gasbetmesinin ve onları tahrip etmesinin önlenmesidir. Bu, hakların savunulma yoluyla yaşama geçirilmesidir. İkincisi, kentli haklarının her kentlinin davranışlarıyla oluşup geliştiği kabul edildiğine göre kişilerin bu amaç doğrultusunda geliştirilmesi, eğitilmesidir. Üçüncü ise, hak sahibinin bu hakların gerçekleştirilmesini toplumsal düzeni kurmaktan sorumlu devletten istemesi yoluyla gerçekleştirilmesidir (Tekeli, 1994: 26). Kentli haklarının yaşama geçirilmesinde bu üç yoldan tek tek ya da üçü birlikte yararlanılabilir (Geray, 2000: 503).

Kentli haklarının gerçekleşebilmesi, kent idaresinin söz konusu hakları sağlayacak mekanizmalara sahip olmasına bağlıdır. Kentli haklarının gerçekleştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi, buna ilişkin istemlerini kent yönetimine bildirmeleri, eylem ve etkinliklerde bulunmaları, örgütlenmeleri, kararlara katılmaları, bilgi istemeleri, denetlemeleri güvence altına alınmış olmalıdır. Bu da kuşkusuz özerk, demokratik, katılımcı, çoğulcu, saydam bir kent yönetiminin var olmasına bağlı bulunmaktadır (Geray, 2000: 500).

Bütün bunlara karşın kentli hakları bir dayanışma hakkı olması nedeniyle sadece yerel ya da merkezi idarenin katkısı ile yaşama geçirilecek haklardan değildir. Kentli haklarının yaşama geçirilmesinde en az idarenin katkısı kadar halkın katılımı da belirleyicidir. Kentli sadece mekân olarak kentte yaşayan kimse değildir. Kentlileşmek, kentli olmak; toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir (Keleş, 1998: 80).

Birey kentte yaşadıkça kentin sorunlarına gereken duyarlılığı göstermeli, bu konuda aktif bir denetleyici olmalıdır. Aksi takdirde idare gereken duyarlılığı göstermeyecek, sorunlar birikecek, kentsel yaşam kalitesinde önemli ve anlık düşüşler yaşanabilecektir. Kentlilerin kentsel sorunlara, dolayısıyla, kentli haklarına sahip çıkması idare için en önemli zorlayıcı güç olacaktır. Kısacası, kentlerin insanca yaşanır hale gelmesinde asıl görev, kentlerin sahibi olan kentlilere düşmektedir.

Kentli hakları ve kent toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Birey davranışları ile hem kent hem de kentli hakları üzerinde sonuçlar yaratmakta, böylelikle, hem toplumu hem de kendi yaşamını şekillendirmektedir. Örneğin, bir kişinin belli bir mobilyayı evine almasının sonuçları büyük ölçüde onun özel alanı içinde kalmaktadır. Ama evine bir kat çıkmasının ya da evinin rengini çevresine uyum göstermeyen biçimde değiştirmesinin sonuçları kamusaldır. Bir sokağın estetik görüntüsü kamuca tüketilmektedir; o kamusal bir maldır. O zaman evinin rengini değiştiren bir kişi, o çevrede oturanları rahatsız edebildiği gibi, çevre kalitesini düşürerek mülk sahiplerine zarar vermiş olmakta, kamusal nitelikteki sokağın ve kentin estetiğini bozmaktadır (Yıldırım, 2002: 25).

Kentliler sadece kente karşı değil, diğer kentlilere karşı da gereken özen ve saygıyı göstermelidir. Kentli hakları kentte yaşayanlara bazı haklar getirdiği gibi bazı sorumluluklar da yüklemektedir. Başkasını rahatsız eden, dinlediği müzik nedeniyle gürültü kirliliğine neden olan ya da trafikte tehlikeli araç kullanarak diğer araç ve yayaların hayatını tehlikeye atan birisi gerçek anlamda kentli değildir. Kentli olmak her şeyden önce toplumun diğer bireylerine saygı duymayı gerektirir.

Gecekondu yapan ya da imar mevzuatına aykırı kaçak bir yapı yapan kimse sadece kendi için değil kentte yaşayan herkes için sonuçlar doğuran bir eyleme girişmektedir. Kaçak bir yapı ya da gecekondu hukuka aykırı olduğu gibi, toplumun yaşam kalitesini düşürmekte, kentsel hakların gereği gibi uygulanması, kamusal hizmetlerin gereği gibi yürütülmesine engel olmaktadır. Bu tip oluşumlara izin veren ya da göz yuman kamu görevlisi ve/veya yetkilileri de suça ve sorumsuzluğa ortak olmaktadır. Sonuçta yaratılan her olumsuzluk sadece bireyi değil toplumun bütünü etkilemektedir.

Kısacası, kentli haklarının korunması, geliştirilmesi ve herkesçe kabul görür hale gelmesi idare kadar yurttaşların, kentlilerin duyarlılığını ve planlı bir gelişmeyi gerekli kılmaktadır.

Kentlilerin haklarına sahip çıkması, belli koşulların varlığını gerektirmektedir. Her şeyden önce idarenin katılımcı olması, açık yüreklilikle işbirliğine istekli olması gerekmektedir. Yöneten-yönetici ayrımının keskin ve belirgin olduğu Türkiye gibi merkezîyetçi ölkelerde bu durum önemli bir engel yaratmaktadır. Bürokrasinin halkı dışlayan tavrı kentsel sorunlar hakkında bilgi edinilmesinde önemli sorunlar yaratmaktadır. Yeterli ve sağlıklı bilgi kanalları

olmadan kentli haklarının halk tarafından gereği gibi denetlenmesi zor olacaktır. Bu nedenle idare “bilgi edinme hakkı”nı mutlaka güvence altına almalıdır.

Yargıya başvuru hakkına saygı gösterilmelidir. Yasama ve/veya yürütme tarafından yapılan hatalar ya da hukuka aykırılıklar ancak yargı mercilerince düzeltilebilir. Kentlilerin yargıya başvuru hakkı yürütmenin keyfiyeti karşısında hukuk devletinin sağladığı önemli bir araçtır.

Kentlilerin kentli haklarını savunabilmeleri örgütlü hareket etmeyi gerektirmekte, bu ise, demokratik hakların kullanımı sorununu gündeme getirmektedir. Birinci kuşak haklar arasında yer alan insan kişiliğinin korunması, ifade özgürlüğü, hareket ve dolaşım özgürlüğü, dernek ve toplanma özgürlükleri kentsel hakların uygulamalarının halk tarafından denetlenmesi için hayati öneme sahiptir. Demokratik hakların olmadığı bir ülkede kentlilerin haklarından söz etmek pek mümkün değildir. Bu nedenle, birinci kuşak hakların varlığı üçüncü kuşak haklar için bir garanti niteliğindedir. Bu durum bize hakların birbirleriyle ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu bir kez daha göstermektedir.

İnsan haklarının gereği gibi uygulanması her şeyden önce bu hakların yasal güvenceye sahip olmasına bağlıdır. İnsan haklarının gelişimine paralel olarak haklar daha etkin bağlayıcılığı olan hukuki belgelerde kendine yer bulmaktadır. Kentli hakları şu an için yeni haklar arasında yer almakta, gelişim evresinde bulunmaktadır. Ancak bu durum kentli haklarının ulusal ve uluslararası nitelikteki birçok belgede yer almasına engel değildir.

1.3. Kentli Haklarının Hukuki Dayanakları

Kentli haklarının konusunda bağlayıcılığı olan herhangi bir uluslararası hukuki metin henüz mevcut değildir. Daha çok uluslararası kamuoyunda “moral değerler” olarak kabul gören birçok belgede kentli haklarına doğrudan ya da dolaylı bir biçimde yer verilmektedir. Benzer biçimde kentli haklarının ne olduğu konusunda uzlaşmış uluslararası bir metin de yoktur (Tunçay, 1994: 25). Kentli haklarının yer aldığı birçok uluslararası metin gerçekte birinci ve ikinci kuşak haklara yönelik olarak düzenlenmiştir.

24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, kentsel hakları ya da kentli haklarını ilgilendiren çeşitli haklara kaynaklık etmiştir. Eşitlik ve kardeşlik (m. 1), işkenceye karşı durma (m. 5), yasalar önünde eşitlik (m. 7), konut ve iletişim dokunulmazlıkları (m. 13 ve 14) gibi haklar yanında, temsilcileri seçerek yönetime katılma eşit söz sahibi olma hakları, dinlenme, eğlence, boş zamanlarını değerlendirme hakları, eğitim, sağlık, öğretim ve kültür hakları da genelde kentlilik haklarıyla ilgilidir (Geray, 2000: 505).

Birleşmiş Milletler tarafından 1966 yılında kabul edilip, 1976 yılında yürürlüğe giren Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmeleri özellikle ikinci kuşlak haklara yer vermekte, bu bakımdan kentli hakları konusundaki birçok düzenleme için temel oluşturmaktadır. Sözleşmenin 11/1. maddesinde; “bu sözleşmeye taraf devletler, herkese, kendisi ve ailesi için, beslenme, giyim ve konut dâhil yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkını tanır” hükmü yer alır.

BM tarafından düzenlenen Habitat–2 zirvesi sırasında yayınlanan İstanbul Bildirge’sinde, yerleşim yerlerinin daha güvenli, daha sağlıklı, daha yaşanabilir,

adaletli, sürdürülebilir ve verimli kılınması gereği üzerinde durulmuştur. Bildirge'nin 10. maddesinde; çevre değerlerinin korunması ve yerleşim yerlerinin sağlıklı gelişimi için çevrenin korunması, küresel ekosistemin sürdürülebilirliği bakımından tüketim, ulaşım, üretim konularında yeni tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. 11. maddede; tarihsel, kültürel, mimari, doğal, dinsel ve manevi değeri olan yapıların, anıtların, açık alanların ve yerleşim biçimlerinin korunması, onarılması ve bakımının yapılması gerektiği ifade edilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 272).

Avrupa Konseyi'nce 1950 yılında benimsenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi konu ile ilgili bir diğer metindir. Doğrudan sözü edilmese de yerel yönetimler ve yerel haklar için insan hakları ihlallerine karşı, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvuru hakkı tanınmıştır. Ayırım yapılmaksızın bu hakların eşit olarak sağlanması 14. maddede vurgulanmıştır.

Yine Avrupa Konseyi'nce 1961 yılında benimsenen Avrupa Sosyal Şartı daha çok ekonomik ve sosyal haklar üzerinde odaklanmakla birlikte, Avrupa Kentsel Şartı'nın habercisi olarak görülmektedir (Geray, 2000: 505). Şart'ın pek çok maddesinde yer almış olan çalışma yaşamına ilişkin haklar, çocuklar, gençler ve kadınlar ile ilgili koruyucu nitelikteki haklar, mesleksel eğitim, özürliülerin eğitimi, mesleğe ve topluma yeniden uyarlanma eğitimi, gelir getirici iş edinme, göçmen işçilerin ve ailelerin korunmasıyla ilgili haklar yerel yönetimler açısından anlam taşıyan ikinci kuşak haklardır.

1985 tarihinde Avrupa Konseyi'nce kabul edilen aslı amacı Avrupa genelinde özerk yerel yönetimlerin oluşturulması olan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ) aynı zamanda, kentli haklarının uygulanması ve geliştirilmesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Şart kapsamında; yerel yönetimlerin yasal (mümkünse

anayasal) dayanaklara kavuşturulması (m. 2), kendi yönetim yapıları oluşturma hakkının tanınması (m. 6), seçilmiş kişilerin görevlerini özgürce yerine getirmesi (m. 7), idari vesayet hukuki denetimle sınırlandırılması (m. 8), yerel yönetimlerin özerk mali imkânlarla sahip olması (m. 9) konularında düzenlemeler getirilmektedir.

AYYÖŞ'nin temel hareket noktası, Avrupa düzeyinde demokrasinin ancak yurttaşa en yakın yönetimler olan yerel yönetimlerin gerçek güçle donatılması, özerk hale getirilmesi ile mümkün olduğudur. Özerklik Şartıyla, yerel kamu hizmetlerine bütün yurttaşların etkin katılımını sağlanmakta, kentli haklarını hayata geçirecek yerel yönetimleri gerekli hukuki, idari ve mali imkânlarla donatılmaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nca 1990 yılında kabul edilen Paris Şartı'nda insan haklarına ve demokrasiye vurgu yapılmış ve ilk kez uluslararası bir metinde yöneticilerin seçmenlere hesap vermesi ilkesi yer almıştır.

7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nda, yerellik (subsidiarite) ilkesi Birlik genelinde kabul edilmiş, böylelikle, hizmetlerin halka en yakın örgütçe verilmesi benimsenmiştir. Merkezi yönetim, bu ilke gereğince, hizmetleri, eğer yerel düzeyde hiç yerine getirilemiyor ya da etkin bir biçimde yerine getirilemiyorsa üstlenebilir (Mengi, 1998: 24). Ayrıca Maastricht Antlaşması'nın 128. maddesinde ilk fıkrasında üye devletlerin ulusal ve bölgesel çeşitliliği korunması ve ortak mirasın korunmasına önemine işaret edilmiştir.

Kentli haklarının ne olduğu konusunda en önemli ve bu konuda en ayrıntılı düzenleme ise, Avrupa Konseyi tarafından 1992 yılında kabul ve ilan edilen Avrupa

Kentsel Şartıdır. Avrupa Kentsel Şartı metni, 20 maddelik bir deklarasyon (Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu) ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşmaktadır.

Avrupa Kentsel Şartı; Avrupa Konseyi'nin temel hak ve özgürlüklerin korunması çağrılarına paralel olarak, kentsel gelişmenin niteliksel özellikleri ve yaşam kalitesiyle doğrudan ilgilidir. Şartın amaçları;

- Yerel Yönetimler için pratik bir kent yönetimi el kitabı oluşturmak,
- Gelecekte olası bir Kentli Hakları Kongresi için temel ilkeleri oluşturmak,
- Şartın ilkelerini yerine getiren kentler için verilecek uluslararası ödüllere bir temel oluşturmak,
- Fiziksel çevre ve yasalarıyla ilgili yaptırımlar için Avrupa Konseyi'nin bu konulara ilişkin katılımına bir "vize" oluşturmaktır (İçişleri, 1996: 4).

Avrupa Kentsel Şartı temelde işbirliği ve dayanışma üzerine inşa edilmiştir. Kentsel yaşam kalitesinin artırılması, karar mekanizmalarının merkezden yerel yönetimlere ve halka açılması, tüm Avrupa yerel yönetimlerinin sınır ötesi birlikteliği için işbirliği ve dayanışma gereklidir (İçişleri, 1996: 5).

Avrupa Kentsel Şartı'nda yer alan kentli hakları kente karşı işlenen suçların konusunu oluşturmaktadır. Şart'ın varlığı hem kentli haklarının ne olduğu konusundaki muğlâklığın dağılmasına, kentli haklarının zihinlerde somut biçimde şekillenmesine yardımcı olmakta hem de kentte karşı nasıl suçlar işlendiği ya da nelerin eksik yapıldığı konusunda somut örnekler vermektedir.

Avrupa Kentsel Şartı kapsamında kentli hakları 13 başlık altında düzenlenmiştir (İçişleri, 1996: 11–47). Bu başlıkları; ulaşım ve dolaşım, çevre ve doğa, kentlerin fizik yapıları, tarihi kentsel yapı mirası, konut, kentsel güvenliğin

sağlanması, kentlerdeki özürllüer ve ekonomik bakımdan engelliler, kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değlerlendirme, kùltür, kùltürlerarası kaynaşma, kentlerde sağık, halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması, kentlerde ekonomik kalkınmanın sağlanması olarak sıralamak mümkündür.

Yukarıda sayılan haklar, kentli haklarının günümüze kadar yapılmış en somut tanımlamasıdır. Avrupa Kentsel Şartı'nda vücut bulan bu haklar kentte yaşayan herkesin sahip olması gereken haklardır. Kentli haklarının varlığı kentsel yaşam kalitesinin, yaşam standartlarının bir göstergesidir. Öte yandan asıl sorun bu hakların öngördüğü standartlara nasıl ulaşılacağı, bu konudaki araçların ne olduğudur.

1.4. Kentli Hakları, Kentsel Yaşam Kalitesi ve İmar Planları

Kentli hakları, insanların kentsel yerleşim alanlarında sahip oldukları, gündelik yaşamın getirdiğı, somut, yerel haklarının bir ifadesidir. Kentli hakları insan haklarından farklı olarak bireyin günlük yaşamında her an karşı karşıya kaldığı gündelik hayatını etkileyen haklardır. Üstelik kentli hakları, örneğın sendikal haklardan farklı olarak bireyin işine ya da istemine bağı değildir. Kentte yaşıyor olmanız, sizi, kentli haklarının hem alıcısı hem de borçlusu konumuna sokar.

Kentte başta zorunlu ihtiyaçlar olmak üzere sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçların karşılanma düzeyi, kısacası, kentsel yaşam kalitesi, kentli haklarının bir göstergesidir. Örneğın, ulaşım imkânlarının çeşitliliğı, ucuz ve süratli olması, kent içinde iş ve ev arasında mesafenin azlığı ya da çokluğu, ulaşım için kişinin harcamış olduğu zamanın kişinin aktif olarak kentte geçirdiğı zamana oranı çeşitli kuruluşlarca kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde kullanılan birer ölçüttür.

Kentli hakları ile kentsel yaşam kalitesi kavramları kentlerin insanlar için daha yaşanabilir, rahat ve huzurlu olması konusunda hem fikirdir. Nasıl ki kentli hakları yerel yönetimler üzerinde bir baskı oluşturuyor ise, benzer biçimde, kentsel yaşam kalitesinin zorunlu kıldığı standart ve ölçütlerle kent yönetimleri için halkın nezdinde siyasi bir ölçüt olacak, artırılan yaşam kalitesi geleceğe yapılmış siyasi bir yatırım olacaktır.

Kentsel yaşam kalitesi, günümüzde yaygınlık kazanan, otomobil üretiminden gıda paketlemeye kadar her alanda varlığını hissettiren kaliteye yönelişin kentsel mekândaki ifadesidir. Günümüzde sadece özel sektör değil, kentleri idare eden kamu yönetimleri de kentsel hizmetleri belli bir kalitede vermek zorundadır. Bu durum hem gelişen kalite anlayışının hem de günümüz insan haklarının geldiği noktanın bir sonucudur. Yerel yönetimlerin bu konudaki en önemli araçlarından birisi imar planlarıdır.

İmar planları, kentlerin sosyal, ekonomik gelişiminin önceden tahmin edilmesi, gerekli önlemlerin alınarak gelişigüzel bir büyümenin önüne geçilmesi için yapılır. İmar planlarının varlığı, kentlerin düzenli gelişimi yanında ekonomik açıdan rasyonel ve akılcı büyümesini sağlayacaktır. Plan sayesinde sonradan ortaya çıkması muhtemel sorunların önceden önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

İmar planları sayesinde kentler belli uğraş bölgelerine ayrılacak, konut, sanayi, ticaret bölgeleri kurulabilecektir. Kent yaya yollarından konut gelişim alanlarına, kültür ve eğitim alanlarından spor ve rekreasyon alanlarına kadar önceden planlanacaktır. Bu sayede kent hem kentlilerin gereksinim duyduğu, kentli haklarının bir gereği olan sosyal donatılara kavuşacak, hem de kentsel yaşam kalitesi artacaktır.

İmar planı olmaksızın gelişigüzel gelişen kentler, bireysel amaçlara hizmet edecek, gerekli sosyal donatılar gereği gibi kentsel alanda kendine yer bulamayacaktır. Çünkü bireysel isteklerin esas olduğu bir kentte amaç, yaşam kalitesini artırmak, yaşanır bir kent kurmak değildir. Amaç sadece daha fazla kar elde etmektir. Herkesin her istediğini yaptığı bir yerleşim birimi hiçbir zaman istenen düzeyde kentsel hizmet ve donatılara sahip olamayacaktır.

Öte yandan kentli haklarının hayata geçirilmesi için sadece imar planının varlığı yeterli değildir. İmar planlarının yapımı sırasında “kamu yararı” esas alınmalı, kentin değişim değil kullanım değeri öne çıkartılmalıdır.

Bu konuda ülkemiz yazık ki iyi bir örnek değildir. İmar planlarının varlığına rağmen kentsel yaşam kalitesi özellikle büyük şehirlerde son derece düşüktür. İmar mevzuatında öngörülen sosyal donatılar yeterli düzeyde karşılanmış değildir. Başta konut olmak üzere çevre kirliliği, atıkların ortadan kaldırılması, temiz ve içilebilir su temini, ulaşım, doğal, tarihi ve kültürel çevrenin korunması önemli birer sorun olarak karşımızda durmaktadır.

1.5. Türkiye’de Kentli Haklarının Durumu

Türkiye’de kentli haklarının yasal dayanakları ele alındığından ilk incelenmesi gereken 1982 Anayasasıdır. Anayasa’daki bazı maddelerin doğrudan ya da dolaylı olarak konu ile ilgili olduğu görülür. Anayasa’nın 5. maddesinde, kişinin ve toplumun huzur ve mutluluğunun Devletin temel amaç ve görevlerinden olduğu belirtilmekte, 23. maddesinin ikinci fıkrasında yerleşme özgürlüğünün “sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak” amacıyla sınırlanabileceğini öngörmektedir. Ayrıca 35. maddede mülkiyet hakkı, 43. maddede

kıyılardan yararlanma, 46. maddede kamulaştırma, 56. maddede sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması, 57. maddede konut hakkı, 65. maddede sosyal ve ekonomik hakların sınırı, 127. maddede mahalli idareler ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir.

Günümüze kadar kentli hakları ile ilgili doğrudan bir yasal düzenleme yapılmış değildir. Kentli haklarına ilişkin yapılan bir çalışmada, kent ve kentli hakları ile ilgili toplam 415 adet yasa tespit edilmiştir (Öndül ve Çekiç, t.y.: 3). Bu yasalar arasında demiryolu ulaşımından belediye ile ilgili olanlara, 3194 sayılı İmar Kanunu’ndan 423 sayılı Tababeti Adliye Kanunu’na kadar çok çeşitli alanlardaki yasal düzenlemeler yer almaktadır.

Yasalardan onu Osmanlı dönemine aittir. 178’inde özgürlükten yoksun bırakma cezası (hafif hapis, hapis, ağır hapis) ve para, ağır para cezası öngörülmektedir. Var olan kurumlardan ve onların adlarından yola çıkarak yapılacak bir mevzuat taramasında ise (belediye, yerel yönetim, encümen, belediye meclisi ve benzeri adlardan hareket edilerek) bu sayı 169’a düşmektedir.

Öndül ve Çekiç tarafından saptanan 415 adet yasanın önemli bir kısmı dolaylı ve konunun çağdaş boyutunu ele almayan, daha çok esenlik, kamu düzeninin devamı, kamu hizmetlerinin doğru ve yeterli yürütülmesi, sağlıklı ve temiz yaşamın tesisi amacıyla çıkarılmış yasalardır. Avrupa Kentsel Şartı’nda yer aldığı gibi kentli hakları bir insan hakkı olarak değil de çoğu zaman bir kamu hizmetinin sonucu olarak algılanmaktadır. Örneğin, 767 sayılı Türk Kodeksi Hakkında Kanun’da tıbbi maddelerin ve ilaçların yasa hükümlerine aykırı satılmasına karşı cezai hüküm öngörülmüştür (m. 9). 2219 sayılı Hususi Hastaneler Kanununun 40. maddesinde; “ruhsatın iptali ve hasta kabulünün yasak edilmesine rağmen hasta kabulüne devam etme” suçu düzenlenmiştir.

Çok dağınık ve kentli hakları bakış açısıyla düzenlenmemiş olsa da, hakların korunması ve uygulanmasıyla ilgili olarak özellikle kurumsal düzenlemeler ve işleyiş usulleri ile ilgili sorun öbekleri bulunsa da, yurttaşlara tanınmış olan hakların listesinin çok geniş olduğunu, ancak bunların uygulanmasını sağlayacak demokratik bir işleyişin olmadığını görölür (TMMOB, 2000: 85).

Bu noktada, demokrasi sorunu başat olmakta, tek başına seçim ya da belirli aralıklarla halkın sandığa gitmesi ve tercihlerini ortaya koymasıyla sorunların çözülemeyeceği ve demokrasinin tek göstergesi olarak bunun öne sürülemeyeceği anlaşılmaktadır. Belirtilen durumda demokrasi anlayışının sorgulanması ve evrensel ölçekte kabul edilmiş özü ve kurumuyla, demokratikleşmenin gerekliliği gündeme gelmektedir (TMMOB, 2000: 85).

Hakların verilmesi kadar bu hakların geliştirilmesi ve korunması için gerekli hukuki, idari ve mali kanalların oluşturulması da büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde yasal olarak kazanılan haklar hiçbir zaman hayata geçirilemeyecektir. Kentlilerin karar alma sürecine katılmadığı, denetim sürecinde bulunmadığı, ilgili kurum ve kuruluşlara gerekli itiraz ile idari ve/veya adli başvuruları yapamadığı durumlarda kentli haklarının yasal olarak varlığı hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Türkiye’de kentli haklarının hayata geçirilmesinde kentli haklarının yasalarda yer alması kadar bu hakların gereği gibi kullanılması ve gerektiğinde hakların korunması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda bilgiye erişme ve yargıya başvuru hakkının kullanımı belirleyici olacaktır.

9.10.2003 tarihinde kabul edilen “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu” ve 27.4.2004 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan “Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik” ile bilgiye erişme

hakkı konusunda önemli adımlar atılmıştır. Yasa kapsamında; “kurumların her türlü bilgi ve belgeyi etkin, süratli ve doğru bir şekilde başvuran tüzel ya da gerçek kişiye ulaştırması” öngörülmüştür (m. 5). Başvuru sahibinin talebi 15 iş günü içinde sonuçlandırılacaktır. Başvuru sahibi bu süre içinde bilgiye ulaşamaz ya da bilgi istemi reddedilir ise, o zaman başvuru sahibi 15 gün içinde “Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu”na itirazda bulunabilir. İtiraz 1 ay içinde değerlendirilir. Kurula itiraz, başvuru sahibinin idari yargıya başvuru süresini durdurur (m. 13).

Bilgi Edinme Kanunu çıkarılmış olmasına rağmen Aarhus Sözleşmesi imzalanmış değildir. Aarhus Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BM/AEK) tarafından çevre hakkının güvencelerine (başvuru hakkı, bilgi edinme hakkı, karar alma sürecine katılma hakkı) hukuki bir zemin hazırlamak amacıyla hazırlanmıştır. 2007 yılı itibariyle 43 ülkenin imzaladığı Sözleşme Türkiye tarafından halen imzalanmış değildir.

Yapılan bu yasal düzenlemelerin başarılı olabilmesi, her şeyden önce mevcut bulunan topluma kapalı zihniyetin değişmesine bağlıdır. Türkiye’de merkezi ve yerel yönetimlerde egemen olan temel düşünce, gizlilik içinde çalışmak ve sahip olduğu her türlü bilgi ve belgeyi “devlet sırrı” olarak saklamaktır (TMMOB, 2000, 85). Yapılan bir çalışmada deneklere yerel yönetimleri şeffaf bulup bulmadıkları sorulmuştur. Deneklerden % 50’si yerel yönetimlerin şeffaf olmadığını ifade etmiştir (ANSAV, 1996: 15).

Kentli haklarının gereği gibi kullanılması bakımından bir diğer önemli konu yargıya başvuru hakkıdır. Özellikle imar ile ilgili uygulamalarda, kentli haklarının savunulması, hayata geçirilmesinde yargıya başvuru hakkı önemli bir araçtır.

Anayasa’ da 125. maddesinde ifade edilen yargıya başvuru hakkı 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) ile hayata geçirilmiştir. İYUK 2. maddesi uyarınca, idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tam yargı davası, menfaatleri ihlal edilenler ise iptal davası açabilir.

İlgililer, haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılması için idari makamlara başvurabilirler. İdare bu başvuruya altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. İlgililer altmış günün bittiği tarihten itibaren dava açma süresi içinde, konusuna göre Danıştay ya da idare mahkemesine dava açabilirler (2577/10). Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay’da ve idare mahkemelerinde altmış gündür (2577/7).

Yargıya başvuru hakkında Danıştay’ın esnek tutumu uygulamada önemli bir rahatlık sağlamaktadır. Uygulamada, Danıştay, -özelikle çevre ve imar davalarında- örneğin; Gökova, Zaferpark, Güvenpark, Aliğa, Bergama, Çatalağzı Termik Santrali, Park Otel, Fırtına Vadisi gibi davalarda dava ehliyeti konusunda daha esnek davranmakta, menfaat koşulunu daha geniş yorumlanmaktadır (Erhürman, 2000: 7–10). Danıştay’ın son kararları, yurttaş, belde sakini, hemşehri sıfatlarıyla dava açma yeteneğinin giderek idari yargı sistemimizde yerini bulduğunun önemli göstergesidir (Ersoy ve Keskinok, 2000: 33). Bu durum, çevre ve imar konusunda dava açmak isteyen sivil toplum kuruluşları için büyük önem taşımaktadır.

Bütün bu yasal düzenlemelere karşın uygulamada kentli haklarının iyi bir noktada olduğunu söylemek zordur. Türkiye’deki kentlerin önemli bir bölümünün, yolları bozuk, yeşile hasret, kaldırımları araba işgaline uğramış, altyapısı yetersiz, spor ve rekreasyon imkanları son derece sınırlıdır. Kentlilerin kentte verilen kamu

hizmetlerinden memnuniyeti üzerine yapılan bir araştırmada deneklerin % 65 gibi önemli bir çoğunluğu kentte verilen hizmetlerin yetersizliğinden dert yanmıştır (ANSAV, 1996: 15).

Ülke genelinin %50'si gecekondularda kentsel yaşam kalitesi düşük, hiçbir sosyal, kültürel ve teknik altyapısı olmayan yapılar da yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Her yağmur yağdığında Türkiye'de birçok kent sular altında kalmaktadır. Ankara'nın Altındağ ilçesinde sağanak yağış sonrası meydana gelen göçükte bir kişi hayatını yitirmiştir (Milliyet, 27.5.2005). İstanbul'da yağmur sonrasında (tamamı dere yataklarına inşa edilmiş gecekond u ve kaçak konutlardan oluşan bölgeler) tehlikeli kabul edilen 58 noktada yüzlerce ev sular altında kalmış, İzmit, Yalova ve Sakarya'da onlarca ev su baskını na uğramış, insanlar dalgıçlarca kurtarılmıştır (Zaman, 17.8.2004).

Türkiye nüfusunun % 12.29'ü özürlü olmasına rağmen kentlerde özürlüler için yapılan çalışmalar son derece yetersizdir (www.ozida.gov.tr, 2.3.2004). Avrupa Kentsel şartı'nda ifade edilen özürlülerin, özürlülerinin onlar için bir engel olmaktan çıkarılması ilkesi Türkiye'de hiçbir kentte hayata geçirilmiş değildir. Hala özürlüler bir kaldırıma çıkmak için bile desteğe ihtiyaç duymakta, özürlülere yönelik toplu ulaşım araçları ya yetersiz ya da hiç bulunmamaktadır.

İnsan hayatı için doğrudan bir tehlike kaynağı olan yakıt depoları, akaryakıt ve LPG istasyonları, kimyevi, yanıcı ve parlayıcı madde imalathaneleri ve depoları kent içinde plansız ve hiçbir önlem alınmaksızın faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'de mevcut bulunan LPG istasyonlarından sadece % 12'sinin ruhsatı bulunmaktadır (Gözcü, 21.6.2003). İstanbul Ümraniye'de ruhsatsız olarak çalışan bir

havai fişek deposunda meydana gelen patlamada 6 kişi can vermiştir (Milliyet, 10.6.2005).

Kentli haklarının ayrılmaz bir parçası olan sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı çoğu zaman gözardı edilmektedir. Yatağan Termik Santrali'nin yaydığı zehirli gazlara rağmen gerekli önlemler alınmamaktadır. Gazların arıtılmasında kullanılacak filtre dokuz yıldır tamir edilmeyi beklemekte, bu arada, Yatağanlılar başta astım, kanser, solunum yetmezliği vb. hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. 1996 yılında Avukat Ahmet Okyay ve dokuz arkadaşı tarafından, Yatağan'da yaşananlarla ilgili davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; Yatağan, Yeniköy ve Gökova Termik Santralleriyle ilgili olarak yargının verdiği kapatma kararına uyulmadığı gerekçesiyle, yargı kararlarını uygulamayan Türkiye'ye 10 bin Euro para cezası vermiştir (Milliyet, 19.11.2006).

Bütün bu örnekler kentli haklarının hiçe sayıldığını, dahası, yaşanan plansızlığın günümüzde kente karşı suçların işlendiği bir sisteme dönüştüğünü göstermektedir. Geline bu nokta; imar planlarının gözardı edilmesinin, kentlerin gelişiminde hukuka aykırı, kamu yararı ile bağdaşmayan uygulamaların ağırlıklı olarak kabul görmesinin bir sonucudur.

Kentliler kentlerine sahip çıkmalıdır. Merkezi ve yerel yönetimler bu konuda gerekli bilinçlendirme çalışmalarını aralıksız sürdürmelidir. Merkezi idare, ülke genelinde plan hiyerarşisini oluşturmalı; yerel yönetimler, imar planlarını taviz vermeksizin, bilimin ışığında, kamu yararına uygun olarak yürütmelidir.

Kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında, kentli haklarının hayata geçirilmesinde imar planları kilit bir öneme sahiptir. İmar planları kentlerin düzenli,

sağlıklı gelişmesi, geleceğe yönelik ihtiyaçların en rasyonel biçimde karşılanması yegâne yoludur. İmar planlarının uygulanması sırasında kente karşı işlenen suçlar kentli haklarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Kentli haklarına yapılan her saldırı aslında kente karşı işlenen bir suçtur.

2. Kente Karşı Suç

2.1. Kavramsal Çerçeve

Türkiye’de 1950’lerden günümüze kadar devam eden kentleşme sürecinin sağlıklı bir biçimde gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Sanayileşmeyle beslenmeyen bu kentleşme süreci sağlıklı, gelişigüzel ve plansızdır. Bu plansız ve gelişigüzel kentleşme; yaşam kalitesi düşük, kentli haklarının hiçe sayıldığı kentlerin ortaya çıkmasına, kentlileşme sürecinin sekteye uğramasına neden olmaktadır. Birey, kentli olmak için gerekli olan örgütlü yaşam tarzını ve kente özgü davranış kalıplarını benimsemeksizin kentte yaşamını devam ettirmektedir.

Sağlıksız kentleşme sürecinde çevre değerleri ile tarihi ve kültürel yapılar tahrip edilmekte, kentler çoğu zaman yoğun iç göçün baskısı altında kalmaktadır. Temel altyapı hizmetlerinin dahi gereği gibi karşılanmadığı bu ortamda imar planları yapılsa bile uygulama şansı bulamamaktadır. Kentlerin gelişiminde rant ve plansızlık önemli iki değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

1950’lerden günümüze kadar uzanan bu sağlıksız kentleşme süreci iki temel ve tehlikeli sürecin toplum hayatına yerleşmesine neden olmuştur. Bunlardan ilki, her türlü kanunsuzluğu olağan karşılama ve göz yummanın bir yaşam biçimi haline gelmesidir. İkincisi modern toplumun kaçınılmaz parçası olan farklılaşma, uzmanlaşma ve gerçek anonim örgütlenme yerine kendi içine dönük, yüz yüze

ilişkiler ile kişisel bağılıkları oluşturan ve devam ettiren patronaj ilişkilerinin çeşitlilik ve yaygınlık kazanmasıdır (Kıray, 1999: 345).

İşte kente karşı suç kavramı bütün bu yaşananların bir sonucudur. Çarpık ve sağlıklı olarak nitelenen kentleşme, yarattığı yeni rant alanları üzerinde hak istemlerinde bulunanlarca girilen ve “suç” sayılması gereken yeni yeni eylem türlerini ortaya çıkarmaktadır (Keleş, 1994a: 277). Kente karşı suç, kente ve kentlilere gereken saygının gösterilmediği, hukukun ve plan kavramının hiçe sayıldığı, kentlilik bilincinin oluşmadığı, doğal, tarihi, kültürel değerlerin öneminin anlaşılamadığı toplumların bir ürünüdür.

Kente karşı suç, kentin sahip bulunduğu ve temsil etmekte olduğu değerleri zaafa uğratmak, bozmak ya da ortadan kaldırmak sonucunu doğuran kasıtlı ya da kusura dayanan eylemlerdir (Keleş, 2007: 1). Kente karşı suç, temelde kent kavramına karşı bir saldırdır. L. Wirth’in dediği gibi kent bir yaşam biçimi olarak kırsaldan farklıdır. Kent a) nüfusun büyüklüğü, b) yerleşim yerlerinin yoğunluğu, c) yerleşim yerlerinde oturanların ve grup yaşamının farklılığı nedeniyle yeni davranış kalıplarını ve bakış açılarını beraberinde getirmektedir (Alkan ve Duru, 2002: 88).

Kent aydınlanma düşüncesinin, modernizmin hayat bulduğu, bilimsel buluşlara ev sahipliği yapan, tarihin şekillendiği mekânlardır. Ginsburg kentleşmeyi, “kente mahsus bir hayat tarzının gelişmesi ve bunun değer yargılarında meydana getirdiği değişiklikler” olarak tanımlar (Keleş, 1961: 27). Tönnies’in getirdiği cemiyet-cemaat ayrımı, kentlerin farklı bir yaşam tarzı sahip olduğunu, kentsel yaşamla birlikte bireylerin kan bağına dayalı, boy ve klan ilişkisinden, ikincil ilişkilerin (resmi ilişkiler) egemen olduğu yeni bir dünyaya adım attığını, örgütlü, uzmanlaşmış bir toplumun parçası haline geldiğini öngörmektedir. Aristo’dan

Weber’e, Pirenne’den Simmel’e kadar pek çok düşünür için kent medeniyetin, gelişmenin ve örgütlü yaşamın yeşerdiği alanlardır.

“Urban (kent)” kelimesi kökenini Latince “urbanus”tan alır ve bir kent ya da kasabanın özelliği, kent veya kasabada var olan anlamındadır. Önemli olan terimin iki anlamı olmasıdır. Urban kelimesi, kent veya kasabayı tanımlayan özellikleri işaret etmekle birlikte, kasaba ve kentte var olan maddi koşulları ve bu maddi koşulların yarattığı yaşam tarzını anlatmaktadır (Coward, 2004: 8). Bu bağlamda; kente karşı suç, “urban” terimi altında ifade edilen kent ve kent yaşamını, kentli haklarını anlatan her türlü değere karşı yapılan bir saldırdır. Aslında kent toplumsal, sosyal ve kültürel anlamda bir arada yaşamının getirdiği bir sorumluluktur. Kente karşı işlenen suç bu sorumluluğun gözardı edilmesidir.

Kentsel yaşam kalitesinde meydana gelebilecek bir düşüş ya da kentli haklarının ihlali, kullanılmasının engellenmesi, gereği gibi kullanılamaması, kentteki tarihi, doğal, kültürel değerlerin tahrip edilmesi, kentin günlük işleyişine ya da kent kimliğine, kentsel yaşamın genel seyrine yapılan bir müdahale kente karşı bir suçtur. Kente karşı suç, kentte yaşayanlar kadar kentin yöneticileri, kamu kurumları, kentleri planlayanlar, yapılara biçim veren mimarlar, kentliler tarafından da işlenebilir.

Kente karşı işlenen suçlar kentte işlenen suçlardan farklıdır. Kente karşı suç kentin temsil ettiği değerlere ve kentli haklarına karşı bir saldırı iken, kentte işlenen suçun kent ile ilişkisi sadece mekân anlamındadır. Öte yandan bu iki kavramı kesin olarak ayırmak da mümkün değildir. Örneğin, bir parkın ya da yeşil alanın tahrip edilmesi kamu malına zarar verildiği için adli bir suçtur. Ancak bu aynı zamanda kentlilerin haklarına bir saldırı olduğundan kente karşı bir suçtur. Diğer taraftan kent

içinde korsan kaset satılması ya da fuhuş yapmak kentte işlenen bir suç iken kente karşı bir suç değildir.

Kente karşı suçun kapsamı oldukça geniştir. Kente karşı suç sayılabilecek eylemler arasında; gecekondü yapımı, sağlığa aykırı gıda maddesi üretimi, gasp, tecavüz, çevrenin kirlenmesi, taşıtların yaya geçişini engelleyecek biçimde yaya kaldırımına ya da yola bırakılması, kamuya açık alanlarda ya da toplu taşıma araçlarında gerçekleştirilen vandalist saldırılar, kamusal alanda uygunsuz yazıların yazılması, gürültü kirliliğine kadar geniş bir eylemler dizisi yer almaktadır. Ancak tez kapsamında yalnızca imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçları ele alınacaktır.

Kente karşı suç kavramı “imar suçu” kavramından farklı bir anlama sahiptir. Kısaca imar suçu, imar mevzuatına aykırı olan, dolayısıyla, yasal anlamda suç sayılan eylemleri kapsar. İmar suçunun kapsamı imar mevzuatı ile sınırlıdır. Öte yandan kente karşı işlenen suçlar ille de yasal anlamda suç olarak tanımlanmış eylemler olmak zorunda değildir. Hatta çoğu zaman kente karşı işlenen suçlar imar planları ve hukuk kullanılarak işlenmektedir. Kente karşı işlenen suçlar hem imar planlarına karşı işlenen suçları hem de imar planları kullanılarak işlenen suçları kapsar. İlkinde, kesinleşen imar planlarına karşı yapılan eylemler kente karşı suç olarak nitelenmektedir. İmar planlarının, planı yapanlar da dâhil olmak üzere, tüm gerçek ve tüzel kişiler için bağlayıcı olması gerektiğini anlatan “zorunluluk” ilkesine uyulmaması nedeniyle, imar planlarına uymama yoluyla kente karşı suç işlenmektedir.

İkincisinde, imar planları kente karşı suç işlemek için bir araç olarak kullanılmaktadır. İmar planlarının kamu yararı gütmesi, herhangi kişilerin ya da

grupların çıkarları doğrultusunda değil, kamu yararı doğrultusunda hazırlanması ve uygulanması gerektiğini anlatan “nesnellik” ilkesinin göz ardı edilmesi nedeniyle imar planları aracılığı ile kente karşı suç işlenmektedir.

Kente karşı işlenen suçların boyutu ve niteliği imar suçlarından çok farklıdır. İmar suçları, kente karşı işlenen suçların yalnızca bir bölümüdür. Çıkarılan imar afları, yapılan yönetmelik değişikliği ile su havzalarının yerleşime açılması, imar planlarının sıklıkla değiştirilmesi, yapılan plan değişiklikleri ile kat artışına gidilmesi, imar planları kullanılarak tarihi, kültürel ve yeşil alanların konut ve ticaret alanlarına dönüştürülmesi imar suçu olmamakla beraber kente karşı bir suçtur.

İmar suçları yalnızca hukuken bir sonuç doğurur; siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurması beklenmez. Kente karşı işlenen suçlar ise hem toplumun tümünü etkiler hem de sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sonuçlar doğurur. Bir kimsenin kaçak bir yapı inşa etmesi yalnızca hukuken bir sonuç doğururken, kaçak bir yapının açılışına siyasetçilerin katılması, kentsel rant uğruna imar planlarının değiştirilmesi, kentsel gelişmenin tümüyle rant kaygıları ile şekillendirilmesi, belediye meclislerinin belli meslek gruplarının elinde bir rant aracına dönüşmesi önemli siyasal, ekonomik ve kültürel sonuçlar doğurur.

Tıpkı gecekondu olgusunda olduğu gibi imar aflarının çıkarılmış olması gecekonduların hukuki sonuçlarını ortadan kaldırır, ancak kentle bütünleşememenin getirdiği sosyal, haksız gelir ediniminin neden olduğu ekonomik, kentsel yaşam kalitesinde neden olduğu düşüşün yarattığı kentsel, kente kapalı, yarı köylü yarı kentli yaşam biçimiyle kültürel sonuçları devam etmektedir. Kente karşı suç kavramı imar suçu kavramından farklı olarak yalnızca hukuki değil sosyal, ekonomik,

kültürel ve siyasal sonuçlar doğurur. Bu nedenle kentlerde yalnızca fiziki değil toplumsal ve ekonomik etkileri olur.

Kente karşı suç kavramı imar suçundan farklı olarak kentli haklarını da içerir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak, bir kentli olarak kent yönetime katılmak, kentsel yaşama kalitesinin belli bir düzeyde karşılanması beklemek, imar planlarının gereği gibi uygulanmasını talep etmek kentli haklarının bir parçası olduğu kadar bu istemlerin gereği gibi yerine getirilmemesi kente karşı işlenen suçlardır. Kente karşı suç kavramı imar suçundan farklı olarak kentin yalnızca fiziksel gelişimi ile ilgilenmez. Kente karşı suç kavramının içerdiği kent; sosyal, siyasal ve kültürel bileşenlerin oluşturduğu, kentlilerin sahip çıktığı, yönetim her kademesinde ortak olduğu, temel insan haklarının somut anlamda hayata geçirildiği mekânlardır.

Kente karşı suç kavramı kent hakkı kavramından hareket eder. Kent hakkı kavramı kentin bir kimliği ve etik bir değeri olduğunu vurgular. “Kent Hakkı” kavramı ilk kez 15–20 yıl önce, “Le Droit a La Ville” (Kent Hakkı) isimli eserinde Henri Lefebvre tarafından kullanılmıştır (Keleş, 1991: 5). Lefebvre, kentsel mekânı sadece bir coğrafi alan olarak tanımlamanın yetersiz olduğunu belirtmiş, kenti; içinde yaşayanları biçimlendiren, ayrı bir kimliğe sahip, canlı bir varlık olarak tanımlamıştır. Toplum değişim geçirdikçe kentlerde değişir; fiziksel, politik, estetik, sosyal niteliği olan bir forma kavuşur, adeta mekân tekrar üretilir. Bu bağlamda kent sosyal bir olgudur (Lefebvre, 1991: 26, 68).

Lefebvre, mekânın toplum gibi insan özgürlüğünün özgün bir eseri ve arzusunun kendiliğinden ifadesi olduğunu ortaya koyar (Akkoyunlu, 1997: 40). Lefebvre’ye göre, mekân üretim ilişkileri ile biçimlenir. Hatta kapitalizm bu şekilde ayakta kalmakta, kendisi için uygun bir mekân yaratarak, yeniden üretim yoluyla

egemenliğini gerçekleştirmektedir (Gottdiener, 1989: 36). Kent hakkı, kentsel hizmetlerden tam anlamıyla yararlanma yanında, kentte yaşama hakkını da kapsamaktadır. Buna göre kentli hakları ile kent hakkı birbirinden farklı istemler içermekle birlikte, kaynağını sağlıklı bir kentte yaşama hakkından almaktadır. Bu açıdan, kentli hakları ile kent hakkını aynı çerçevede görmek ve kent hakkını da kentli hakları bütünü içinde düşünmekte sakınca yoktur (Akkoyunlu, 1997: 41).

Kent hakkı kavramı, kenttin etik anlamda ayrı bir değer olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Kentin ayrı bir değer olarak kabul görmesi, kente karşı işlenen suçların varlığı karşısında etik ve hukuki bir dayanak sağlayacaktır.

Diğer taraftan, kente karşı suç kavramının neyi kapsayacağı, daha doğrusu, kente karşı suç kavramının ne üzerine inşa edilmesi gerektiği önemli bir sorundur. Tekeli bu konuda iki yol olduğunu açıklar. İlki kavramın bir bütün kabul edilecek kent üzerine inşasıdır. Ancak kente karşı suç kavramında sadece kentten hareket edilmesi önemli sorunlar doğurmaya adaydır. Bunlardan birincisi kente karşı suç kavramı içinde fiziki şekillendirme kaygılarının ağırlık kazanmasıdır. İkincisi, kentnin niteliğine ilişkin elitist değer yargılarının suç normlarını oluşturmasıdır ki, bu durumda elitist bakış açısı kentsel yaşam için belirleyici olacaktır (Tekeli, 1994: 24).

İdeal kent kavramı bir hareket noktası olamaz ve olmamalıdır. Çünkü ideal kent tanımı tartışmalıdır. Her kentin kendine özgü olan ideallerinden söz edilebilir. Hepsi için geçerli sayılabilecek idealler tanımlamak olanaksızdır (Keleş, 2007: 1). Yalnızca ideal kent kavramından hareket edilmesi, kente karşı işlenen suçlar konusunda bir uzlaşma yaratılmasını zorlaştırabilir. Özellikle Türkiye’de olduğu gibi kentli bilincinin yeterince gelişmediği, siyasal çıkar ilişkileri içinde kentsel rantın önemli bir kaynak teşkil ettiği, patronaj ve hemşehrilik ilişkilerinin fazlasıyla yaygın

olduğu ve kentin bu ilişkilerin doğurduğu karar organlarınca idare edildiği bir ülkede neyin suç sayılacağı önemli bir sorundur. Kentin ortasına dikilen çok katlı yapılar toplumun bir bölümü için gelişmeyi simgelerken, toplumun bir diğer kesimi için kentin değerini yitirmesi anlamına gelebilir.

Benzer bir biçimde gecekonduların varlığı, içinde oturanlar için garipsenecek bir durum değilken, imarlı alanda yaşayanlar için bir çevre ve görüntü kirliliği kabul edilebilir. Kent, içinde yaşayanların bakış açıları ve kentten ne anladıklarına bağlı olarak fazlaca görecelidir. Bu görecelilik kente karşı suç kavramı için önemli bir engel yaratmaktadır.

Kente karşı suç kavramını temellendirirken sadece kent ya da ideal bir kent fikrinden ya da ideal bir toplumdan hareket edilmesi bu kentin ya da toplumun ne olduğu gibi zor bir sorunun cevaplanmasını gerektirecektir. Kentliler arasında ideal kentin ne olduğu konusunda bir uzlaşma yaratmak oldukça güçtür. Herkes yaşadığı, kültürel, sosyal ve ekonomik düzeyine göre farklı bir ideal kent tanımını kolaylıkla yapabilir. Tarihte olduğu gibi birçok düşünürün (Aristo, Platon, T. More, Howards vb.) çok sayıda ütöpik devlet ya da kent tanımı bulunmaktadır. Ütopya bireyin kendi istemi doğrultusundaki hedefleri ve anlayışı yansıttığı için, ayrıca pek demokratik de değildir.

Kente karşı suç konusundaki bu sıkıntılar kent karşı suç kavramının kentli hakları üzerine temellendirilmesiyle aşılabılır. Kentli hakları, “ideal kent” kadar muğlâk bir ifade değildir. İnsan hakları; evrensel moral belgelerde yer almış (BM İnsan Hakları Beyannamesi vb.), uluslararası ve ulusal düzeyde hukuksal metinlerde düzenlenmiş, Avrupa Kentsel Şartı’nda olduğu gibi daha ele tutulur niteliktedir. Üstelik insan hakları, dolayısıyla, kentli hakları kavramından hareket edilmesi, idare

karşısında bireyi talep eder hale getirecektir. Kent yöneticileri sürekli genişleyen ve artan kentli hakları karşısında daha iyi ve etkin hizmet vermek zorunda kalacaktır.

Kentli belli nitelikleri olan bir kentte yaşama hakkına sahiptir. O zaman kentte yaşayanlar ya da yönetim bir kentlinin bu nitelikteki bir kentte yaşamasını engelleyecek eylemlerin ya da uygulamaların içinde bulunuyorsa kentlinin haklarını gasp etmiş olacaktır. Bu şekilde kente karşı suç kavramı kentlinin haklarını gasp edilmesi biçimine dönüşmektedir. Çözümlememizin yöneldiği ana objenin kent içinde yaşayan insan olması bize, hem bireyi temel alma, hem de kent niteliklerine ilişkin özelliklerin analiz içinde tutulması olanağı verecektir (Tekeli, 2001: 173).

Burada bireyden kastedilen atomize olmuş bir birey değildir. Üçüncü kuşak haklar arasında yer alan kentli haklarının uygulanması, hayata geçirilmesi, her şeyden önce, demokratik, özgür bir ortamın yanında dayanışma içinde yurttaşlar gerektirmektedir. Bu bağlamda, birey olarak topluma yabancılaşmış, toplumsal konulara duyarsız, kentle ilgilenmeyen, katılım süreçlerinin dışında kalmış birey ne kentli hakları ne de kente karşı suç için bir dayanak noktası olamaz.

Kentli haklarının incelenmesi sırasında yer verdiğimiz gibi, kentli haklarının gereği gibi uygulanması, kentlerin çevreye saygılı, planlı ve düzenli gelişimi her şeyden önce kentlilerin gayreti ile mümkündür. Kentte sahip çıkmak hem kentlilerin yaşamını kolaylaştıracak hem de kente karşı suç işleyecek kişilerin bir kez daha düşünmesini sağlayacaktır. Kente ve kentli haklarına gösterilecek duyarlılık, bu konuda karar alma sürecinde toplumun etkin katılımı, sivil toplum kuruluşlarının hassasiyeti -özellikle ülkemizde oldukça yaygın olan- merkezi ve yerel yöneticilerin kente karşı suç işlemesini zorlaştıracaktır.

Türkiye’de kente karşı suç kavramı ilk kez 1961 yılında Mimarlar Odası tarafından gündeme getirilmiştir. 2 Ekim 1961 tarihli bir çalışmada iki önemli öneri geliştirilmiştir. Kaçak yapılaşmaya karşı “imar polisi” ve kente karşı suç kavramı (TMMOB, 2001: 15). Mimarlar Odası 1990 yılından beri kente karşı suç ihlallerini araştırmakta ve bu araştırmalarını yıllıklar halinde yayınlamaktadır. Ayrıca, Oda başta imar planlarının yapımı ve uygulanması olmak üzere birçok konuda örnek davalar açmış, halen de bu konuda hukuki mücadeleyi sürdürmektedir. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi 23.02.2001 tarihinde “kentine karşı kendini sorumlu hisseden tüm kişi ve kuruluşlara” bir çağrıda bulunarak sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarıyla birlikte “Kent Suçları” konulu bir çalışma başlatmış, çalışma kapsamında bir resim sergisi açılmıştır (tmmob.org.tr., 3.3.2001).

1999 yılında Foça’da İzmir Çevre Hareketine mensup avukatlar, CHP ve ANAP partilerinin belediye başkan adaylarının, “kent suçluları” olduğu gerekçesiyle, adaylıklarının iptali istemiyle Yüksek Seçim Kurulu’na başvurmuştur. Kente karşı işlenen suçlar bakımından önemli bir adım sayılabilecek bu başvuru sonrasında Yüksek Seçim Kurulu haklarında mahkûmiyet kararı bulunan iki adayında adaylığının iptaline karar vermiştir (Yapı, 1999: 22).

Kente karşı suç kavramı konusunda önemli bir diğer çalışma Murat Karayalçın’ın Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde yapılmıştır. Büyükşehir Belediyesi “Kente karşı Suç Kavramı Oluşturma Paneli” adlı bir panel düzenleyerek, kavramı tartışmaya açmıştır.

Günümüzde kente karşı suç kavramı gerek akademik gerekse toplumsal düzeyde genel olarak kabul görmekte ve gereği vurgulanmaktadır. Hasol’un “yağma düzeni”, Ekinci’nin “suç zinciri” olarak nitelendirdiği, Ölçen’in “hukuksuzluğun

hukuku” dediği, Keleş’in, “imar ve planlama düzeninden” değil, “düzensizliğinden” ya da “düzenleşen bir düzensizlikten” ya da “düzensizliğin düzenleşmiş olmasından” diye söz ettiği, aslında, kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemden başkası değildir (Hasol, 1997; Ekinci, 1999; Ölçen, 1998; TMMOB, 2002). Kente karşı suç kavramı kente karşı işlenen suçların ortaya konması bakımından önemlidir. Bu konuda bilim insanları arasında bir fikir birliği vardır (İzberk, 1997; TMMOB, 1999, 2000a; Keleş, 1991; Tekeli, 1994; Hacısalihoğlu, 2001; Turgut, 2004).

Hasol, başta imar afları olmak üzere kaçak yapılaşmayı, kentleşmenin bu sağlıksız halini kente karşı suç olarak tanımlamaktadır. Büyük kentlerimizin mimarlık açısından birer yüz karası olduğunu belirten Hasol, sağlıksız ve suçu teşvik edici bu gelişmeleri, plansızlığa ve başta devlet olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının politikasızlığına bağlamaktadır (Hasol, 1997: 219).

Türkiye’nin doğal felaketler ülkesi olduğunu vurgulayan Geray’a göre, imar ve yapı işlerindeki yolsuzlukları, arsa vurgunculuğunu birer kente karşı suç saymak gereklidir. Bu suça karışan belediye başkanlarının, meclis üyelerinin, belediye çalışanlarının, yapı sahiplerinin, meslek adamlarının, müteahhitlerin ve ilgili herkesin ağır biçimde cezalandırılmasını öngörmektedir. Geray, bu yapılmadığı takdirde gelecekte Marmara Depremi benzeri doğal felaketlerin insani birer felakete dönüşeceği uyarısında bulunmaktadır (Geray, 1998: 3).

Günümüzde imar planları yağma düzeninin bir parçası haline getirilmiştir. İmar planları kişisel istemlerin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Geline bu noktayı Keleş “planlı yağmalama düzeni” olarak tanımlamaktadır. Son 30–40 yıl içerisinde imar planlarının, toprak rantının paylaşımında bir araç olarak kullanıldığına dikkat çekmektedir (TMMOB, 2002; 39)

Bugün imar uygulamalarında ağır basan ranta dayalı çıkar ilişkileri yerel yönetimlerdeki siyasal farklılıkları ortadan kaldıracak düzeye varmıştır. Belediyeler kamu yararını savunmaktan giderek uzaklaşmakta, tam tersine, kişisel “rant”ı hukuk dışı yollarla artıran uygulamalar içine girmektedir. Bu arada “kente karşı suç” kavramı giderek anlam değiştirmekte, daha yaygınlaşarak “kente karşı organize suç” kavramıyla ifade edilebilecek bir duruma gelmektedir (TMMOB, 2000b: 1).

Kentlerin yağma edildiği, kentli haklarının gözardı edildiği bu düzende kentlerin gelişiminde belirleyici olan plan ve bilim değil; yağma ve ranttır. Sistem giderek toplumun tüm kesimlerinde etkinliğini hissettirmektedir. Kentlerin plansızlığı ile baş gösteren bu süreç toplumu ve insanları şekillendirmekte, ekonomiden siyasete her alanda derin izler bırakmaktadır.

2.2. Kente Karşı Suç Kavramının Hukukiliği Sorunu

Kente karşı suç kavramı konusunda yaşanan en önemli tartışma kavramın hukuki niteliğidir. Hukuki anlamda bir eylemin suç sayılması üç ögenin varlığını gerekli kılar. Bunlardan ilki; maddi ögedir. Bu ögeyle; yasadaki tanıma uygun tipik bir eylemin -icra ya da ihmal bir hareketin- yapılmış olması, dış âlemde bir değişikliğin yani bir sonucun vuku bulması gerekir (Alacakaptan, 1970: 35). Kısacası, suç işleyen kişinin belirli bir sonuç doğuran eylemi olmalıdır. İkincisi, suçun manevi ögesidir. Buna göre; yasaya ve hukuka aykırı bir eylemin varlığı tek başına yeterli değildir. Bu eylemin bir iradeye dayanması gereklidir. Eylem failin iradesince yapılmış olmalıdır. Son öge ise; eylemin kanunda tarif edilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle, yasanın eylemin suç olarak nitelemiş olması gerekir. Bu ilkeye “kanunilik” ilkesi denir.

Dönmezer, bir eylemin suç sayılması için; eylemin sadece, toplum için bir tehlikeli ya da müşterek hayat için zararlı olmasının yeterli olmadığını, bu eylemin yasa koyucu tarafından suç sayılması gerektiğini vurgular (Tutar, 2003: 3). Benzer biçimde, TCK'nin 1. maddesi de; “Kanunun sarıh olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez” diyerek bu hususu açıklamaktadır. 1982 Anayasa'sının 38. maddesinde; “kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez” denilerek yasada yazılı olmayan bir suçun, yasal anlamda, suç sayılmayacağı açıkça ifade edilmiştir.

Kente karşı suç kavramı konusunda eleştirilerin yoğunlaştığı en önemli konu “kanunilik” öğenin eksik olduğudur. Bu görüşte olanlara göre, kente karşı suç kavramında bu son öge eksiktir. Bu öğenin eksik olması nedeniyle, öteki suçlardan ayrılmakta ve teknik anlamda bir suç olmadığı izlenimi vermektedir. Bu nedenledir ki, kente karşı suç kavramına “yapay” olarak oluşturulmuş bir kavram gözüyle bakılmaktadır (Keleş, 1994a: 277).

Her ne kadar suçun ve cezanın yasal dayanağının bulunması asıl ise de; önemli olan, kamu vicdanının bu tür eylemlerden rahatsızlık duyması, onları mahkûm etmek isteyecek bir olgunluğa erişmesidir (Keleş, 1994a: 277). Sonuçta suç, müşterek hayat için zararlı, toplum hayatı için tehlike olan eylemlerdir. Kente karşı işlenen suçların önemli bir kısmı müşterek yaşam için önemli sonuçlar doğuracak niteliktedir. Herkesin imar planı dışında, istediği yere, istediği biçim, istediği yükseklikte bina yaptığını düşünelim, böyle bir kentte toplum yaşamını sürdürmek olanaksızdır. Bu tür eylemler ceza kanununda yer almamakla beraber toplum ve kent yaşamı bakımından önemli sıkıntılar doğuracaktır.

Hukuk ve yasalar dayanağını toplumdan ve ahlaktan alır. Hukuk devleti ile ahlak arasındaki ilişki biraradalıktan öte bir şey olup, denilebilir ki, yasalar ahlak ilkelerine uygun düşmediği veya ahlak ilkelerine dayanmadığı sürece iyi yasalar olmayacak, bu tür yasalar da hukukun üstünlüğünü tesis edemeyecektir (TUBA, 2001: 21). Suç, belli bir yer ve belli bir zamanda var olan toplumsal koşulların yarattığı bir olaydır. Toplum değiştikçe, suç sayılan eylemlerin sayı ve özellikleri de değişecektir (Alacakaptan, 1970: 2). Toplumlar gelişmekte, hukuk ise onları arkadan izlemektedir. Toplumun aldığı mesafe, kente gösterdiği duyarlılık ve özen, kentli haklarının ve kente karşı suçun kabulü ve hukukileşme süreci için en önemli destek olacaktır.

Kente karşı suç kavramının hukuki dayanağı olmadığı yolundaki değerlendirmeler, bunlarla ilgili olarak yasalarda suç olarak tanımlanabilecek fiillerin bulunmadığı anlayışına dayanmaktaydı. Oysa tek bir yasada değilse bile, pek çok yasada, dağınık olarak, kente karşı suçlarla ilgili düzenlemeler var olduğuna göre, söz konusu eleştirilere hak vermek olanağı yoktur (Keleş, 2007: 1).

Giderek artan kentsel sorunlar, kentlerin yaşanmaz hale gelmesi, artan altyapı eksiklikleri, inanılmaz boyutlara ulaşan kentsel rantın adil olmayan bölüşümü, toplumsal vicdanı rahatsız etmektedir. Bütün bu yaşananların getirdiği tepki, kente karşı suç kavramının hukukileşme sürecinde itici bir güç oluşturmakta, gerekli yasal düzenlemeler için kamuoyu desteği sağlamaktadır. Artan bu destek ve ilgi sonucunu 2005 yılında vermiştir. 2005 yılında Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle, “kente karşı suç” kavramını tam karşılamamakla birlikte, bazı kente ve çevreye karşı işlenen suçlar Türk Ceza Kanununa dâhil edilmiştir.

Yeni TCK'nin (5237 sayılı Kanun) "Topluma Karşı Suçlar" başlıklı üçüncü kısma eklenen "Çevreye Karşı Suçlar" başlığı altında kente ve çevreye karşı işlenen suçlara yer verilmiştir. Çevreye karşı suçların ayrı bir bölüm altında düzenlenmesi çağdaş ceza hukukunun bir gereğidir. Böylece, korunan hukuksal yarar açısından çevrenin kirletilmesi başlı başına bir haksızlık değerine kavuşmuştur.

Bu sayede "kamunun selameti" veya "kamu sağlığına" karşı işlenen suçlarda olduğunun aksine kişilerin yani belirli insanların söz konusu eylemlerden doğrudan veya dolaylı zarar görmesi veya tehlikeye girmeleri aranmadan, çevreye ve bunu oluşturan bitki örtüsü, hayvan ve insanlara yönelik genel ve somut tehlikelerin suç olarak tanımlanabilecektir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, "Çevreye Karşı Suçlar" başlığı altında öngörülen yeni suçlar; çevrenin atık ve artıklarla kasten (m. 181) ve taksirle (m. 182) kirletilmesi, gürültü kirliliği (m. 183) ve imar kirliliği (m. 184) başlıkları altında düzenlenmiştir.

TCK'nin 181. maddesiyle; ilgili kanunlarda belirtilen teknik usullere aykırı çevreye zarar verenlere altı aydan iki yıla kadar hapis cezası, atık ve artıkları ülkeye izinsiz sokanlara bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilebilecektir. Atık ve artıkların insan veya hayvanlar üzerinde tedavisi zor bir hastalığa neden olması ya da üreme yeteneklerine, hayvan ve bitkilerin doğal özelliklerine yönelik bir tehlike yaratırsa, o zaman beş yıldan az olmamak üzere hapis ve bin güne kadar adli para cezası verilebilecektir. Yasanın bu maddesi aynı yasanın 344. maddesi gereği 12 Ekim 2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Getirilen bu düzenleme 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8. ve 20. maddeleri ile paralellik taşır. Buna göre "kirletme yasağı" başlıklı 8. maddeyle; her türlü atık ve artığı belirtilen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak alıcı ortamlara bırakmak,

depolamak, benzeri faaliyette bulunmak yasaktır. Yine 2872 sayılı Kanunun 20. maddesinde bu yasağa uymayanlara 100 bin TL para cezası öngörülmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun 182. maddesi ise, taksirle çevreyi kirletme suçunu tanımlamaktadır. Buna göre çevreye zarar verecek biçimde atık ve artıkları toprağa, suya, havaya verilmesine taksirle neden olan kimseye adli para cezası verilir. Bu atık veya artıkların çevreye kalıcı zarar vermesi durumunda iki aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir. İlgili maddenin ikinci fıkrasıyla, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıklara, üreme yeteneğinin yitirilmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerinin yitirilmesine neden olan atık ve artıkları bırakan kimseye bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası verilir.

Benzer bir biçimde insan sağlığına zarar verecek biçimde gürültüye neden olan bir kimse iki aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılacaktır (m. 183). Yasanın gürültü konusunda çitayı bu derece yüksek tutması hem belirsizliği neden olmakta hem de yasa hükmünün uygulanmasını zorlaştırmaktadır. İnsan sağlığına zarar verecek bir gürültü düzeyi çok yüksek bir eşik değerdir ve belirsizdir. Herkesin sese karşı duyarlılığı aynı değildir.

TCK' da yer alan kente karşı suç kavramını ilgilendiren asıl yenilik 184. maddede düzenlenmiştir. “İmar Kirliliğine Neden Olma” başlığında düzenlenen maddeye göre;

- (1) Yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- (2) Yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

- (3) Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınaî faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- (4) Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır.
- (5) Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkûm olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.

Birinci fıkra belirtilen suç, yapı ruhsatıyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapmak veya yaptırmakla oluşur. Böylece, binayı, inşa eden yüklenici, taşeron, usta veya kalfa değil; inşaatın sahibi de, bu suçtan dolayı fail olarak sorumlu tutulacaktır. Ayrıca, bu tür inşa faaliyetlerine kontrol ve denetim hizmeti veren teknik kişiler de bu suçtan dolayı fail sayılmaktadır (Adalet Bakanlığı, 2005: 9).

Yasanın bu fıkrasına göre, suçun maddi unsuru “kaçak bina”dır. Oysaki “kaçak yapı” ile “kaçak bina” kavramları kapsam olarak birbirinden farklıdır. Yasanın cezalandırdığı kaçak yapı değil kaçak binadır. Kaçak yapı kaçak binadan çok daha geniş bir kavramdır. Her kaçak bina aynı zamanda kaçak yapıdır. Ancak her kaçak yapı kaçak bina değildir (Ergen, 2007; 2). Bu farklılık 3194 sayılı İmar Kanunu ile de uyumsuzluk yaratmaktadır. Yasada yapı ve bina ayrı ayrı tanımlanmış olup, ruhsat alma mecburiyeti yapılar için geçerlidir. Her türlü yapı, yasadaki istisnalar hariç, ruhsat almak zorundadır (3194/21). Dolayısıyla yeni TCK’ da bir kavramsal daraltmaya gidildiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan yasanın 1. fıkrası, “ruhsat alınması zorunluluğu” bakımından 3194 sayılı İmar Kanunu ile paralellik taşımaktadır. Yasa’nın 21. maddesinde, yasadaki belirtilen istisnalar dışında, her yapının yapı ruhsatı almasının zorunlu olduğu

belirtilmekte, yapı ruhsatı almış yapılarda yapılacak değişikliklerin de yeniden ruhsat alınmasını gerektirdiği hükme bağlanmaktadır. Ruhsat alınmadan yapıya başlandığı veya ruhsat ve eklerine aykırı yapı yapıldığı ilgili idarece tespit edilir ya da fenni mesulce tespit ya da ihbar olunduğunda belediye ve valilik inşaatın durumunu tespit eder ve derhal inşaatı mühürleyerek durdurur. Bir ay içinde yapı yasaya uygun hale getirilmez ise, yıktırılır ve masrafı yapı sahibinden tahsil edilir (m. 32).

184. maddenin 2. fıkrasında; yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılması ya da bu hizmetlerden yararlandırılmasına müsaade edilmesi ayrı bir suç olarak tanımlanmaktadır. 2. fıkrada belirtilen suç; kaçak bina şantiyesine elektrik, su ve telefon bağlantısına müsaade etmektir. Yasadan anlaşıldığı kadarıyla, kaçak yapıya elektrik, su ve telefon bağlantısına müsaade etmek bir suç değildir. Yasak yalnızca kaçak inşaat için kurulan şantiyeler için geçerlidir (Ergen, 2007: 2).

Bu durumda yasadan umulan yararın sağlanması oldukça zordur. Çünkü şantiye kaldırılıp, inşa süreci sonrasında, kaçak yapıya geçildiğinde elektrik, su ve telefon bağlantısına müsaade edilmesi mümkün hale geldiğine göre, kaçak olarak yapılan bir binaya nasıl bir ceza uygulanacaktır. Bu durumda elimizde sadece 3194 sayılı İmar Kanunu hükümleri kalmaktadır. Başka bir deyişle eski sistem devam edilmektedir. Buna göre yapı kullanma izni almamış bir yapı elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerin yararlandırılamaz (3194/31).

184. maddenin 3. fıkrasında, yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınaî faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Burada cezanın maddi unsuru yapı kullanma izni

olmayan bir binaya sınaî faaliyetinde bulunması için yetkililerce müsaade edilmesidir.

184. maddenin 4. fıkrasında hükümlerin uygulanacağı alana sınırlama getirilmiştir. Buna göre maddenin üçüncü fıkrası hariç diğer hükümler ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi alanlarda uygulanacaktır. Bu fıkra uygulamanın yaygınlık kazanmasını engelleyici niteliktedir. Çünkü kaçak yapılar ve gecekondu çöğü zaman imarsız ya da belediyenin imar sınırlarının dışında inşa edilmektedir. TCK'nin 184. maddesi aynı yasanın 344. maddesi gereği 12 Ekim 2004 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

5236 sayılı Kabahatler Kanunu ile çevreye ve kente karşı işlenen bazı eylemler için idari yaptırım öngörülmüştür. Yasaya göre; gürültü yapmak (m. 36), evsel atık ve artıkları, bunların toplanmasına ve depolanmasına özgü yerler dışında atmak (m. 41/1), kamuya ait alanlarda hayvan kesmek (m. 41/3), inşaat atık ve artıklarını kamuya ait alanlara atmak ve bırakmak (m. 41/4), ihtiyaç fazlası eşyaları sokağa veya kamusal alanlara bırakmak (m. 41/5), motorlu kara veya deniz nakil araçlarını ya da bunların mütemmim cüzlerini sokağa veya kamuya ait alanlara bırakmak (m. 41/6) suç sayılmış, çeşitli idari para cezaları öngörülmüştür.

TCK ve Kabahatler Kanunu dışında birçok yasa da, doğrudan olmasa da, kente karşı işlenen suçlar için yasal düzenlemeler getirilmiştir. Bunlar arasında; 3194 sayılı İmar Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 2805 sayılı İmar Affı Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 3402 sayılı Kadastro Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 167 Yeraltı Suları Kanunu, 1608 sayılı Umumi Belediyeye Mütcellik Ahkâmı Cezaiye Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 1593 sayılı Umumi

Hıfzısıhha Kanunu, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu vb. yasalar yer almaktadır.

Kentli hakları ile ilgili yapılan bir araştırmada 415 yasanın bu konularda düzenleme getirdiği, bu yasalardan 178'inde özgürlükten yoksun bırakma cezası (hapis, hafif hapis, ağır hapis) ile para, ağır para cezası öngörüldüğü belirtilmiştir (Öndül ve Çekiç, t.y.: 1).

Gerek yeni TCK gerekse onlarca yasada dağılmış bir biçimde yer alan hükümler kente karşı işlenen suçlar konusunda kanunilik ilkesinin var olduğunun en açık delilidir. Kente karşı suç kavramı 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile artık sadece idari değil adli bir suç haline gelmiştir. Bu durum yasadaki eksikliklere rağmen önemli bir adımdır.

Diğer taraftan yasal düzenlemeler hukuki zeminin hazırlanması için önem taşıırken asıl önemli olan yasaların gereği gibi uygulanmasıdır. Kesinleşen yargı kararlarının uygulanmadığı ülkemizde bu konuda derin kuşkular bulunmaktadır. Uygulanmayan her yargı kararı kente karşı suç işlenmesini teşvik etmektedir.

2.3. Uygulanmayan Yargı Kararları ve Kente Karşı İşlenen Suçlar

Başta imar planları olmak üzere çeşitli kademedeki planların yapımı ve uygulanması sırasında yurttaşlar ya da duyarlı sivil toplum kuruluşları çeşitli nedenlerle idari mahkemesinde ya da Danıştay'da, imar planlarının uygulanmasına ilişkin dava açılabilir. 1982 Anayasası'nın, "Hak Arama Hürriyeti" başlığı altında düzenlediği 36. maddesinde, "herkesin yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip" olduğunu belirtilmiş,

125. maddede ise, “idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” denilerek idarenin işlem ve eylemlerine karşı yurttaşların yargıya başvuru hakkı düzenlenmiştir.

Anayasa’da 125. maddesinde ifade edilen yargıya başvuru hakkı, 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) ile hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede İYUK’nun 10. ve 11. maddeleri kapsamında, idareye yapılan başvuru üzerine 60 gün içinde ilgili idareden cevap gelmediği takdirde, talep reddedilmiş sayılır ve ilgililer bu sürenin bitiminden itibaren idari mahkemelerde dava açabilirler.

Ayrıca, İYUK 12. maddesi uyarınca, “menfaatleri ihlal edilenler tarafından idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için” dava açılması düzenlenmiştir. Böylece “menfaati ihlal edilenler tarafından” dava açılabileceği kurala bağlanmıştır. Ancak, Yasa’da 1994 yılında 4001 sayılı Kanun ile değişikliğe gidilmiştir (R.G. 18.6.1994, Sayı: 21964). Değişiklik sonucunda dava açma ehliyeti, “çevre, tarihi ve kültürel alanların korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını yakından ilgilendiren hususlar hariç olmak üzere” sadece “kişisel hakları ihlal edilenler” e tanınmıştır. Değişiklik ile dava ehliyeti daraltılarak menfaat ilişkisi hak ilişkisine dönüştürülmüştür. Öte yandan, yasa yapıcı çevre ve imar uygulamalarını kamu yararını ilgilendiren hususlar sayarak, bu daralmadan muaf tutmak istemiştir.

Yapılan bu değişiklik Anayasa Mahkemesi tarafından “hak arama özgürlüğünün kısıtlandığı ve birçok işleme karşı dava yolunun kapandığı” gerekçesiyle iptal edilmiştir (R.G. 10.4.1996, Sayı: 22607). Yüksek Mahkeme, bu kararında, aynı zamanda, TBMM’nin üç ay içinde bu konuyu düzenlemek üzere yeni bir yasa çıkarması gereğini de vurgulamıştır (Keleş/Ertan, 2002: 139).

İlgili düzenlemenin yapılması ancak 2000 yılında çıkarılan 4577 sayılı Kanun ile mümkün olmuştur (R.G. 8.6.2000, Sayı: 24080). Çıkarılan yeni yasanın 5. maddesine göre 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu’nun 2. maddesinin ilk fıkrası, yani, dava ehliyeti konusu; “menfaati ihlal edilenler” şeklinde düzenlenmiş, 1994 yılında yapılan değişiklik ile daralan anlam tekrar genişletilmiştir.

Yargıya başvuru hakkında Danıştay’ın esnek tutumu uygulamada önemli bir rahatlık sağlamaktadır. Uygulamada, Danıştay, -özelikle çevre ve imar davalarında- örneğin; Gökova, Zaferpark, Güvenpark, Aliağa, Bergama, Çatalağzı Termik Santrali, Park Oteli, Fırtına Vadisi gibi davalarda dava ehliyeti konusunda daha esnek davranmakta, menfaat koşulunu daha geniş yorumlanmaktadır (Erhürman, 2000: 7–10). Danıştay’ın son kararları, yurttaş, belde sakini, hemşehri sıfatlarıyla dava açma yeteneğinin giderek idari yargı sistemimizde yerini bulduğunun önemli göstergesidir (Ersoy ve Keskinok, 2000: 33). Bu durum, çevre ve imar konusunda dava açmak isteyen sivil toplum kuruluşları için büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan asıl sorun dava açma ehliyetinden çok kesinleşen yargı kararlarının gereği gibi zamanında uygulanmamasıdır. Türkiye’de, Anayasada “hukuk devleti” ilkesi yer almasına rağmen, kesinleşen yargı kararlarının uygulanmaması sıkça karşılaşılan bir hukuksuzluktur. Bu hukuksuzluk, aynı zamanda, kente karşı bir suçtur. Kesinleşen yargı kararlarının uygulanmaması hem Devletin “Hukuk Devleti” olma sıfatını aşındırmakta, hem de imar planları konusunda halkın elini kolunu bağlamaktadır.

Kesinleşen yargı kararlarının uygulanmaması yasama-yürütme-yargı arasında dağıtılan “Devlet Erki”nin dengesinin bozulması anlamına gelecektir. Yargı kararlarının uygulanmayarak devre dışı bırakılması yasama ve yürütmenin

keyfiyetine neden olmakta, yapılan hataların yargı tarafından düzeltilmesi imkânını ortadan kaldırmaktadır.

Kesinleşen yargı kararlarının uygulanmaması kente karşı işlenen en önemli suçlardan birisidir. Yargı denetimi sayesinde yurttaşlar imar planlarını denetlemekte, imar planlarının uygulanmasından doğacak haksızlıkların önüne geçilebilmektedir. Kesinleşen yargı kararlarının uygulanmaması bu denetim mekanizmasının ortadan kalması anlamına gelecektir. Özellikle imar uygulamaları bağlamında yargının denetimi “kamu yararı” bakımından önemli bir güvence teşkil etmektedir.

İdarenin hukuka aykırı eylem ve işlemlerindeki en önemli hukuksal yaptırım iptal davalarıdır. İptal davaları, kamu yönetiminde hukuka uygunluğu sağlamanın ve hukuk devletini sürdürebilmenin en etkin aracıdır. Park Otel, Latife Hanım Köşkü, Beşiktaş-Samatya Otoyol Projesi, İpekyolu Serbest Bölgesi Projesi, Narmanlı Han, Fırtına Vadisi, Gemile Koyu vb. sayısız kente karşı işlenen suçlar iptal davaları sayesinde durdurulabilmiştir. Bu durum yargı denetiminin önemine işaret etmektedir (Parlak, 2007: 55).

Ülkemizde yargı kararlarının uygulanmamasında siyasal popülizmin ve siyasal kayırmacılığın etkili olduğu bir gerçektir. Siyasi hami (patron) gerektiğinde nüfuzunu kullanarak yargı kararlarını uygulatmamakta ya da alınan yargı kararını devre dışı bırakacak yeni bir yasal ya da idari işlem gerçekleştirmektedir. Bu durumda, yeri geldiğinde, hukuk “hukuksuzluğun aklanmasında” bir araç olarak kullanılabilir. Hukuk kente karşı suç işlemenin bir yolu haline gelmektedir. Ülkemizde bu konuda sayısız örnek bulunmaktadır.

Bursa’da 15.000 konuttan oluşan, Bursa Ovası’nın tam ortasına kurulu bir toplu konut sitesinin inşası sırasında Mimarlar Odası Bursa Şubesi’nce dava açılmış, açılan davada yerel mahkeme, sitenin ruhsatını ve planını iptal etmiş, yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Yargı kararına karşın inşaat sürmüştür, açılış törenine dönemin Cumhurbaşkanı katılmıştır. Siteyi yapan firmanın sahibi Cumhurbaşkanı’nın siyasi yakını olup, ortada açık bir siyasi destek söz konusudur. Daha da önemlisi törene Cumhurbaşkanı’nın katılımı temyiz sırasında Danıştay’a “sitenin meşru olduğunu göstermek” amacıyla delil olarak sunulmuştur (TMMOB, 2002: 65).

Ardeşen Kültür Derneği’nce, Trabzon İdare Mahkemesi’nde, Karadeniz Otoyol Projesi’nin Ardeşen, Pazar ve Hamidiye geçişi ile ilgili açılan üç ayrı davada, mahkeme yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Mahkeme kararda, Proje’nin; Anayasa’ya, Kıyı Kanununa, şehircilik ilkelerine ve kamu yararına aykırı olduğunu, Proje’nin kentlinin kıyıya erişimini engelleyen bir barikat olduğuna hükmetmiştir (Milliyet, 6.8.2005). Öte yandan Proje sanki mahkemece yürütmeyi durdurma kararı alınmamış gibi devam edip, tamamlanmıştır.

Bursa Uludağ Milli Parkı’nın % 52’sini “turizm merkezi” ilan eden karara karşı dava açılmış, Danıştay’ca iptal edilen karar bir türlü uygulanma imkânı bulamamıştır. Üstelik alınan yargı kararını bertaraf etmek için Bakanlar Kurulu tarafından aceleyle yeni bir karar alınmış, bölge yine “turizm merkezi” ilan edilmiştir (TBMMOB, 2002: 68).

1980 yılında çıkarılan 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu ile esnetilmeye çalışılmış, ancak ilgili hükümler 11.12.1986 tarih ve 1986/29 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin kararıyla iptal edilmiştir (R.G.

18.4.1987, No: 19435). Ancak, iptal kararının Resmi Gazete’de yayınlanması 3,5 ay geciktirilerek, bu süre zarfında, 1300 villanın yapımı için gerekli ruhsatın alınması sağlanmıştır. Yargı kararı keyfi bir biçimde geciktirilerek bir avuç imtiyazlı kimseye imar ayrıcalığı sağlanmıştır (Çeçener, 1995: 38).

Çevre ve Orman eski Bakanı Osman Pepe’nin “memurlarım silahlı adamlar yüzünden içeri giremedi” sözüyle gündeme gelen Acaristanbul’da; sitenin yasa dışı olduğunun Orman Bakanlığı tarafından bilindiği, Bakanlıkça konuya açıkça kayıtsız kalındığı, özellikle Orman Bakanlığı’nın gerekli ihtar ve davaları zamanında açmadığı, böylelikle, açılan davaların zaman aşımına uğratıldığı, yasa da belirtilen süre içerisinde inşaata ait ruhsatın iptali için açılan davada verilen ruhsatın iptaline yönelik mahkeme kararının ise uygulanmadığı iddia edilmiştir (Milliyet, 25.11.2006).

Bakanlığın Acaristanbul’da hukuki süreci işletmemesi, alınan yargı kararlarının uygulamamasının altında dönemin Orman Bakanı’nın bu siteye ortak olmasının etkisi büyüktür. Bakan ile site sahibi arasında bir patron-adamı ilişkisi bulunmakta, Bakan, Devletin kendisine sağladığı imtiyaz ve nüfuzu, yapımı için 1 milyona yakın ağacın kesildiği, hukuksuz bir sitenin yapımı için kullanmaktadır (Sabah, 26.11.2006; Milliyet, 25.11.2006, 28.11.2006; Cumhuriyet, 8.12.2006).

Benzer bir diğer site “Beykoz Konakları”dır. Konakların yapıldığı alan Saip Molla Paşa Çiftliği özel orman statüsünde tarihi bir korudur. Konakların inşası sırasında, yasal emsal imar sınırı aşıldığı İçişleri Bakanlığı mülkiye müfettişlerinin raporu ile tespit edilmiştir. Ancak gerekli yasal işlemler günümüze kadar yapılmış değildir (Kurtuluş, 2005: 170).

İzmir Karşıkkaya Belediyesi, daha önce imar planında yeşil alan olarak geçen bölgeyi, imar planı değişikliğiyle, otoparka dönüştürmek istemiştir. Ancak sivil toplum kuruluşları açtıkları davayı kazanmış ve imar plan değişikliği iptal edilmiştir. Belediye meclisi, dava sonucunu uygulamak yerine mahkemece verilen hükmü geçersiz kılmak için, dava konusu olan imar plan değişikliği üzerinde basit değişikliklere giderek alınan mahkeme kararları uygulanmamış, plan değişiklikleri ile mahkeme kararları sulandırılmıştır (Özkan, 1997: 84).

Benzer bir durum Ankara’da yaşanmıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi kentin çeşitli yerlerine imar planında belirtilmeyen üst geçitler inşa etmiş, bu geçitlerin kaldırılması için Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi’nce dava açılmıştır. Dava sonucunda üst geçitlerin kaldırılması kararı alındığı halde halen üst geçitler yerinde durmaktadır.

Bergama Altın Madeni’nin çalışma ruhsatı, yapı izinleri defalarca iptal edildiği halde tesisi hiçbir şey olmamış gibi çalışmaya devam etmektedir. Bergama Köylüleri uygulanmayan yargı kararları karşısında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurmuştur. Mahkeme almış olduğu kararla, 1997 tarihinde Danıştay 6. Dairesi’nce, Bergama Ovacık Altın Madeni’nin yaşam ve sağlıklı çevre hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle alınan faaliyeti durdurma kararının uygulanmadığını belirtmiş, uygulanmayan yargı kararı nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti’ni tazminat ödemeye mahkûm etmiştir. Davacı olan 10 köylünün her birine Türk Hükümeti 10’ar bin Euro tazminat ödeyecektir (Hürriyet, 15.4.2005).

İstanbul Kilyos’ta, “imara yasak” bölgede, dönemin Başbakanı 29,8 dönüm arazi almıştır. Kıyı şeridinde yer alan bu arazi için Sarıyer Belediyesi, imara yasak olduğu için yapı ruhsatı vermemiştir. Ancak Başbakanın devreye girmesiyle birlikte,

250 m² bağ evi yapılabilecek araziye 17.500 m² imar hakkı verilmiş, plan değişikliği Sarıyer Belediyesi'nce bir günde tamamlanmıştır (Cumhuriyet, 17.2.1994).

Gökkafes hakkında Beyoğlu Belediye'since tam 5 kez “yapı tatil tutanağı” düzenlenmiştir. 20.7.1997 tarihinde yine Beyoğlu Belediyesi tarafından “yıkım” kararı alınmıştır. Bu kararların hiçbirisi uygulanamamıştır. Alınan yargı kararlarını devre dışı bırakmak amacıyla İstanbul Valiliği, 24.3.1998 gün ve 2895 sayılı işlemle, Gökkafes'in yer aldığı parseli Beyoğlu Belediyesi'nden alarak, bir gecede, Şişli Belediyesi'ne bağlamıştır.

Cargill fabrikasının Bursa'da bulunan fabrika alanına karşı yürütülen hukuki mücadelede TBMM, halkın yanında “kamu yararı” adına yer alması gerekirken, alınan yargı kararlarını devre dışı bırakmak için ardı ardına yasalar çıkarmıştır.

Cargill'i aklamak adına 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” çıkarılmıştır. 3.7.2004 tarihinde yasalaşan Kanunun geçici 1. maddesiyle, 11.10.2004 tarihinden önce tarım dışı kullanılan tarım arazilerinin her metre karesi için beş YTL ödenmesi şartıyla yasal hale getirilmiştir. Ancak bu düzenleme yetersiz kalınca 23 Kasım 2006 tarihinde, 5557 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun çıkarılmıştır.

Ancak Cumhurbaşkanı 5557 sayılı Kanunu TBMM'ine iade etmiştir. İade gerekçesinde; “getirilen yasal düzenlemeyle, izin, onay ve ruhsatı yargı kararı ile iptal edilerek hukuksal dayanaktan yoksun kalan sanayi tesislerine yasal geçerlilik tanınıp yargı kararlarının etkisiz kılındığını, bir firmaya özel ayrıcalık sağlandığı, bu durumun, Anayasa'nın 2., 11. ve 138. maddelerine aykırı olduğunu” belirtmiştir.

Diğer taraftan Cumhurbaşkanının vetosunu dikkate almayan Hükümet, 31.1.2007 tarihinde, 5578 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu çıkararak 5557 sayılı Kanunu aynen kabul etmiştir. Bu durum karşısında Cumhurbaşkanı yasayı 8.2.2007 tarihinde onaylamak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan Cumhurbaşkanı, 5578 sayılı Kanun hakkında, Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır (Milliyet, 10.2.2007). Cumhurbaşkanı'nın başvurusu üzerine konuyu ele alan Anayasa Mahkemesi 19 Şubat 2007 tarihinde aldığı kararla, 5557 sayılı Kanunun 6. maddesinin yürütmesini durdurmuştur.

Anayasa'nın 2. ve 138. maddelerinde; Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu ve yasama, yürütme ve idarenin yargı kararlarını hiçbir surette değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesinin geciktirilemeyeceği ifade edilmiştir. İYUK'nun 28. maddesi (10.6.1994 tarih ve 4001 sayılı Kanun ile değişik) gereğince, Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez.

Öte yandan, ne eski ne de yeni ceza kanununda, kamu görevlileri için Anayasa ve yasada ifade edildiği gibi, “yargı kararlarına uymama, bunların yerine getirilmesini geciktirme” biçimde tanımlanan bir suç yoktur. Yargı kararlarına uymayan yöneticiler, ancak genel nitelikte ve cezası pek hafif olan, çoğu zaman para cezasına çevrilen ya da ertelenen “görevi kötüye kullanma” suçundan yargılanmaktadır. Bu durum kötü niyetli kamu personelinin hukuka aykırı uygulamalar yapmakta özgür hale getirmektedir (Parlak, 2007: 22).

Uygulanmayan her yargı kararı toplum olma vasfının yitirilmesi, toplumun bir arada yaşama kabiliyeti kaybetmesi anlamına gelmektedir. Çünkü hukuk bir arada yaşamanın getirdiği bir gerekliliktir. Herkesin kendi hukukunu uyguladığı ya da hukukun uygulanmasının keyfiyete bırakıldığı bir düzende ne toplumdan ne de plandan ve sağlıklı gelişmeden bahsetmek mümkün değildir. Kente karşı işlenen suçların sıradan hale geleceği bu düzende ne kentler ne de çevresel değerler bu hukuk tanımaz düzenden etkilenmeden ayakta kalabilecektir.

2.4. Kente Karşı İşlenen Suçların Çevre Boyutu

Artan çevre sorunları çevre kirliliğinin her alanda kendisini hissettirmesini sonucunu doğurmuştur. Kentler gerek sanayileşme gerekse hızlı nüfus artışı nedeniyle çevresel kirlenmeden en çok etkilenen alanlardır. Kentlerde meydana gelen kirlenme, kirlenmeye bağlı olarak oluşan yaşam kalitesindeki düşüş, sağlıksız ve yaşanmaz kentler hem çevreye hem de kente karşı işlenen suçlardır.

Çevre, en genel tanımıyla, insan ve diğer canlı varlıklar üzerinde dolaylı ve dolaysız etkide bulunabilen fiziksel, kimyasal, biyolojik, toplumsal etkenlerin bütünüdür. Çevre tanımından da anlaşılacağı gibi oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Hatta en genel anlatımıyla çevre, dünya ekosisteminin kendisidir. Bu ekosistemde doğal çevre kadar sosyo-kültürel çevrede yer almaktadır. Ekosistem içinde insanın bilgi birikimi ve becerisiyle inşa ettiği barajlar, binalar, anıtlar, demiryolları, tarihi ve kültürel alanlar ile kentlerde yer alır. Yapay çevre ekosistemin ayrılmaz bir parçasıdır. Kentsel ya da kırsal olma özelliğine bakılmaksızın yerleşim yerlerinin tamamı yapay çevrenin bir parçasıdır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 35).

Bu bağlamda çevrenin kentleri de kapsaması, kente karşı işlenen suçları çevreye karşı işlenen suçların kapsamına dâhil etmektedir. Kentin kimliğine, doğal güzelliklerine, kentlilerin yaşam hakkına yapılacak her saldırı, aynı zamanda, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamayı ifade eden çevre hakkının bir ihlali, dolayısıyla, çevreye karşı bir suçtur. Kısacası kente karşı işlenen suçları çevreye karşı işlenen suçların bir parçası olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Çevre hakkı ve kentli hakları üçüncü kuşak haklar arasında yer almaktadır. Kentlerin sağlıklı ve yaşanabilir olması çevre hakkının konusudur. Gerek çevre hakkı gerekse kentli hakları 1970’lerde insanın artan değeri ile kentleşmenin ve sanayileşmenin getirdiği sorunların bir sonucudur. Üstelik her iki hak da yalnızca Devletin değil yurttaşların, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün, kısacası, toplumdaki herkesin birlikte çalışması sonucunda hayata geçirilebilir. Kentli hakları, çevre hakkının yegâne amacı olan; sağlıklı, sürdürülebilir, yaşanabilir, yaşam kalitesi yüksek, çevre ile dost bir yaşamın merkezinde yer almaktadır.

Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamayı ifade eden çevre hakkı ile sağlıklı ve planlı bir kentte yaşamayı amaçlayan kentli hakları aynı noktada buluşmaktadır. Avrupa Kentsel Şartı’nda yer alan; kentsel alanda özel araç kullanımının azaltılıp, kamu araçlarının özendirilmesi, bireyin temiz ve sağlıklı, erişilebilir konutlarda oturması, kentin kimliğini temsil eden anıt, yapı, kentsel mekânların korunması, kentte güvenliğin sağlanması, her türlü gıda maddesinin üretim, dağıtım ve tüketiminin denetim altında tutulması, halkın karar alma sürecine katılması, kentte spor, dinlenme ve eğlence alanlarının artırılması vb. amaçlar kentli haklarının olduğu kadar çevre hakkının da bir parçasıdır.

1992 yılında Rio’da yapılan “Dünya Zirvesi”nde hazırlanan Gündem 21 Eylem Planı’nda yer alan; yoksullukla mücadele, sürdürülebilir yerleşimlerin desteklenmesi, insan sağlığının korunması, karar alma sürecine katılma, bilgi edinme, toprak kaynaklarının planlı kullanımı, hükümet dışı kuruluşların güçlendirilmesi amaçları kentli hakları ile uzlaşılı halindedir (Mengi ve Algan, 2003: 24–25). Yerleşim yerlerinde çevresel anlamda elde edilecek her kazanım kentli haklarında ilerleme anlamına gelecek, kentlerin yaşam kalitesini artıracaktır.

1996 yılında İstanbul’da gerçekleşen Habitat–2 toplantısında çevresel değerlerin yerleşim yerlerinin korunması için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Zirve sonrası yayınlanan İstanbul Bildirisi’nde, çevresel değerlerin korunmasının yerleşim terlerinin yaşam kalitesinin artırılması için büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 272).

Günümüz çevre politikalarının önemli bir belirleyicisi haline gelen “sürdürülebilir kalkınma” çevre ile barışık bir kenti hedeflemektedir ki, bu hedef kentli hakları için de geçerlidir. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde, yerel ve bölgesel idareler, sınırlı kaynakları (enerji, su, hava, toprak, hammadde, besin) idareli kullanmakta hassas davranmalıdır. Kentsel her türlü çevre kirliliğine karşı onarıcı politikalardan ziyade önleyici politikalar geliştirilmeli, kent; kalkınma ve çevre arasında uyumun yaşadığı bir alan haline getirilmelidir.

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde halkın yönetime katılması, karar alma sürecinde toplumun çeşitli kesimlerine daha çok söz hakkı verilmesi kentli haklarının da bir gereğidir. Kentlilerin kente karşı işlenen suçlarla mücadele etmesinde, karar alma sürecinde etkin bir biçimde katılımı ve en önemlisi yönetim tarafından kabul görmesi büyük bir öneme sahiptir.

Sürdürülebilir kalkınmanın kavramının anlamına bakıldığı zaman, iki temel kavram üzerinde durulması gerekmektedir. Bunlar, sırasıyla sürdürülebilirlik ve gelişme kavramlarıdır. Sürdürülebilirlik, bir şeyin sürekli olmasını ifade ederken, gelişme, yalnızca niceliksel değil, aynı zamanda, niteliksel bir ilerleme ve iyileşmeyi anlatmaktadır (Mengi ve Algan, 2003: 2). İmar planları kentsel mekânda hem sürekliliği hem de gelişmeyi sağladığı için sürdürülebilir kalkınma konusunda en etkin araçlardan birisidir. Benzer bir biçimde imar planları kente karşı işlenen suçların önlenmesi, kentin planlı gelişimi konusunda da kilit bir öneme sahiptir.

1982 Anayasası'nın 56. maddesinde yer alan çevre hakkı ile kentli hakları arasında yer alan, 57. maddede düzenlenen, konut hakkı “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” adlı 3. bölümünde, “Sağlık, Çevre ve Konut” başlığı altında birlikte düzenlenmiştir. 56. maddede yer alan; “herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” ifadesinin planlı ve sağlıklı kentleri de içerdiği, bu anlamda kentli haklarının bir parçası olduğuna kuşku yoktur.

Benzer bir biçimde 2005 yılında yeniden düzenlenen Türk Ceza Kanunu'nda (5237 sayılı Kanun) “Topluma Karşı Suçlar” başlıklı üçüncü kısmında yer alan “Çevreye Karşı Suçlar” başlığında çevreye karşı işlenen suçlar kapsamında kente karşı işlenen suçlarda ele alınmıştır. TCK kapsamında, yasa koyucu, 184. maddede tanımlanan a) Yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan ve yaptıranları, b) ruhsatsız yapıların şantiyelerine su, elektrik ve telefon bağlanmasını, c) yapı kullanma izni olmayan yapılara sanayi faaliyeti konusunda izin verilmesini hem bir imar suçu saymış, dolayısıyla, kente karşı işlenen bir suç olarak tanımlamış hem de “Çevreye Karşı Suçlar” başlığı altında imar suçlarına yer vererek kente işlenen suçların çevreye karşı işlenen suçlar ile olan birlikteliğine vurgu yapmıştır.

Kentlerdeki hava kirliliği, içme suyu havzalarının işgali ya da kirlenmesi, gecekondulaşma, kentte yaşayanların sağlığını bozucu faaliyetler, yoğun trafik, yeşil alanların yok edilmesi, tarihi alanların ya da anıtların tahrip edilmesi kente karşı bir suç olduğu kadar çevreye karşı da bir suçtur. Çünkü çevreye karşı suçlar, aynı zamanda, insan ve doğaya karşı işlenen suçlardır (Arın, 2002: 7).

Çevreye karşı işlenen suçlar aslında kentin taşıma kapasitesinin aşılmasıdır. Kent bir ekosistemdir. Bu ekosistemde onlarca çevresel faktör bir aradadır. Ekosistemi oluşturan bu öğelerde meydana gelecek aksama, eşik değeri aşan bir faaliyet ekosistemi çalışmaz hale getirecek, kentsel yaşam kalitesinde düşüşü neden olacaktır.

Kent ekosisteminin gereği gibi çalışması planlı gelişmeye bağlıdır. İmar planları kent ekosisteminin işlemesi için gereken en önemli araçtır. İmar planlarının gereği gibi uygulanması hem çevre hakkının uygulanması hem de kente karşı işlenen suçların önlenmesi bakımından büyük önem taşır. İmar planları sayesinde kentler planlı gelişebilir. Altyapı standartlarına ancak imar planları sayesinde ulaşılır. İmar planları sayesinde kentin ekonomik, sosyal ve doğal kaynakları en rasyonel biçimde kullanıldığı için sürdürülebilir kalkınmanın temel hareket noktası kaynakların verimli kullanımı gerçekleşmiş olur. Kuşkusuz, sağlıklı ve dengeli bir çevre, plan esaslarına uygun bir çevredir (Çeçener, 2000: 52).

Sağlıksız bir kentleşme hem çevresel kirliliğine hem de plansız bir kentleşmeye neden olmaktadır. Türkiye’de olduğu gibi plansız bir kentleşme, özellikle büyük kentlerde, büyük boyutlarda çevre kirliliğine neden olmaktadır. İnsanlar yaşam kalitesi düşük kentlerde, sağlıksız alanlarda yaşamak zorunda kalmaktadır. Ülkemizde kentlerde imar mevzuatınca öngördüğü asgari altyapı

standartlarına dahi ulaşılabilmiş değildir. İstanbul'da yasa gereği 7 m² olması gereken yeşil alan miktarı 1 m² dahi değildir (Çeçener, 2000: 162).

1999 Marmara Depremleri sonrasında zehirli atıkların çevreye sızdığı AKSA fabrikası plansızlığın acı bir örneğidir. Deprem sonrası fabrika alanından binlerce ton zehirli gaz çevreye dağılmış hem çevre kirliliğine hem de çevrede yaşayan insanların, kentlilerin yaşam hakkını tehdit etmiştir. Fabrikanın 12 yıldır ruhsatsız çalıştığı ortaya çıkmıştır (TMMOB, 2000: 34). Yaşanan bu kirlilik, ortaya çıkan bu duyarsızlık hem çevreye hem de kente karşı bir suçtur.

1980 sonrası başlatılan “kıyı yağması” doğal çevrenin yok edilmesi anlamına gelmektedir. Yapılan binlerce ikinci konut, yüzlerce tatil köyü kıyıların ve orman alanlarının yok olmasına neden olmaktadır. Bodrum, Antalya, Marmaris, Göcek, Manavgat vb. turizm bölgeleri yoğun yapılaşma ve içgöçün baskısı altındadır.

İmar planlarının gereği gibi uygulanmadığı ülkemizde hava kirliliği önemli boyutlardadır. Erzurum, Kütahya, Sivas, Diyarbakır, Bursa vb. kentlerimizde yoğun kent içi yapılaşma kalitesiz yakıt kullanımıyla birleşince kış aylarında kısa ve uzun vadeli sınır değerleri aşılmaktadır. Meriç, Susurluk, Marmara, Gediz, Sakarya su havzalarında artan sanayileşme ve kentleşme sonucunda yoğun bir su kirliliği görülmektedir (TÇSV, 1995: 42, 123).

Türkiye’de ülke genelinde plan kademelerinin oluşturulmamış olması nedeniyle tarım alanlarının amaç dışı kullanımı oldukça yaygındır. Adana’da 11 bin, Ankara’da 12 bin, Bursa’da 6 bin, Edirne’de 9 bin, Eskişehir’de 8,7 bin, İstanbul’da 12,2, Kocaeli’nde 6,2 bin hektar tarım alanı amaç dışı kullanılarak yok edilmiştir (TÇSV, 1995: 351).

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi plansızlık hem çevre hakkı hem de kentli hakları bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum çevreye karşı işlenen suçlar ile kente karşı işlenen suçların bir bütünün parçaları olmasının bir sonucudur.

Türkiye’de günümüzde planlı bir plansızlık yaşamaktadır. Kentler imar planları kullanılarak talan edilmekte, kentsel rant kentin gelişiminde belirleyici hale gelmekte, doğal ve kültürel değerler bu süreçte hiçe sayılmaktadır. Kente karşı işlenen suçlar istisnai olaylar olmanın ötesine geçerek bir sistem halini almaktadır.

2.5. Kente Karşı İşlenen Suçların Doğurduğu Sistem

2.5.1. Kente Karşı İşlenen Suçların Temel Dayanakları

İmar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin temel dayanaklarını iki alt başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki toplumda bilime ve plana olan inançsızlıktır. İkincisi siyasal popülizmin ve patronaj ilişkileridir.

Bu iki etken, kente karşı suçun toplumda kolayca kabul görmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kentler bu iki etken sayesinde önemli bir güçlkle karşılaşmadan ranta teslim edilmekte, kenti ve kentli haklarını hiçe sayan, imar planları ve şehircilik ilkeleri ile bağdaşmayan uygulamalar hayata geçirilmektedir.

1 - Kente karşı işlenen suçların bir sisteme dönüştüğü günümüzde bu sistemin temel dayanaklarından birisi toplumda plana ve bilime olan inançsızlıktır. Her şeyden önce ne toplum ne de devlet organları plan ve bilime inanmış ve aydınlanmanın gerektirdiği rasyonel bakış açısını kazanmış değildir.

Kökenleri 1500'lere dayanan, modernite söyleminin özünü oluşturan “Aydınlanma Dönemi” temelde seküler bir bilim inancına dayanır. Bu dönemde dine dayalı bilim (skolâstik düşünce) anlayışı terk edilmiş, insan ve insan aklı (hümanizm) her alanda belirleyici hale gelmiştir. Planlama fikri, geleceğe insan aklıyla şekil vermek, bu inancın bir sonucudur. Planlamanın var olabilmesi için bu inancın kırıntı düzeyinde de olsa bulunması gereklidir (Sezer, 1999: 7).

İnsan aklına ve bilime dayalı bu yaşam biçimi, Batılı olmayan ülkelerde toplumsal ve ekonomik dinamiklerden yoksun, çoğu zaman dışardan empoze edilerek yerleştirilmeye çalışıldığı için, yeterli derecede toplumsal altyapıya sahip değildir. Batı'nın bugünkü değer yargılarının, kentsel yaşam biçiminin temellerini oluşturan Antik Yunan, Roma Hukuku ve Aydınlanma Dönemi Batılı olmayan medeniyetlerin sonradan edinmeye çalıştığı değerler olarak kalmıştır.

Batı'da sanayileşme ve kentleşme elele ve bir sürecin iki parçası olarak ilerlemiştir. Artan kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği kentsel kirlenme, sosyal sıkıntılar kentlerin önceden planlanması gereğini ortaya koymuş, bu durum, imar planlarının gelişimini ve günümüzdeki şeklini almasını sağlamıştır. Batı'da imar yasaları sanayi kentinin yarattığı sorunlara çözüm bulmaya çalışırken, Osmanlı Devleti'nde daha çok meşhur İstanbul yangınlarına çare aramaktadır (Tekeli, 1993: 26).

Kent planlaması; kavramları, sözlüğü, tarihi, modelleri, ütopyaları, metodolojisi, sayısal ve ekolojik yaklaşımları, yorumlanmasıyla tümüyle Batı'nın kent tarihi içinde oluşmuştur (Kuban, 1992: 42). 200 yıldır batılılaşma çabası içinde olan toplumumuzda kökleri dışarıda olan planlama, köksüz bir üstyapı kurumu olarak halen toplumumuz bütünü tarafından bilinçli olarak benimsenmiş bir kültür ve değerler tabanına oturtulamamıştır (Sökmen, 1989: 235).

Ülkemiz uzun bir planlama ve kentleşme gelenek ve bilincine sahip değildir. Osmanlı Devleti döneminde imar faaliyetlerini düzenleyen yasa ve diğer mevzuat bulunmakla birlikte gelişmenin ve insan yerleşmelerinin ortak çıkarları sağlayacak şekilde kurallara bağlanması Türkiye için oldukça yenidir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1999: 1-1).

Doğu toplumlarındaki “medine”, Batı toplumlarındaki “city” kelimeleri her ne kadar birlikte uygarlık (Medeniyet-Civilization) kelimesinin kökenlerini oluştursa da, Batı’daki kentlerin gelişim süreci ile Doğu’daki kentlerin gelişim süreci birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temelinde üretim biçimi yatmaktadır. Kapitalist ekonomik düzene geçen Batı dünyasında kentler bu doğrultuda şekillenmiş, imar planları bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Endüstrileşmenin getirdiği su ve hava kirliliği, kentlerin rastgele gelişimi, işçilerin barınma ve sağlık sorunları, İngiltere’de “çitlemenin” neden olduğu kente yönelik göç, kentlerdeki inanılmaz nüfus artışı vb. nedenler planlı bir kenti zorunluluk haline getirmiştir.

Ülkemizde ise imar planlarının uygulanmaya başlanması, kapitalist üretim biçimini epey geriden takip eden bir toplum olarak, kapitalist üretim ve onun getirdiği zorunlulukların değil, daha çok Tanzimat Dönemi elit-bürokratların arzularının bir sonucudur. 1838 Balta Limanı Antlaşması sonrası sınırlarını sonuna kadar dış pazarlara açan Osmanlı Devletinde; Bursa, Ankara, İzmit kentlerinde var olan ipek, yünlü ve tiftik üretimi inanılmaz ölçüde gerilemiş, ticaret yollarının değişimiyle birlikte Sivas, Halep, Diyarbakır, Trabzon kentlerinin yıldızı sönmüştür. Giderek yarı-sömürge durumuna gelen Osmanlı Devleti’nde İzmir, Selanik, Beyrut kapitalizmin ihtiyaç duyduğu hammaddenin yüklendiği limanlar olarak önem kazanmıştır. Osmanlı Devleti, kumaş üretimi bakımından, 19. yüzyılın başlarında

kendi kendine yeterli bir ülke iken, yüz yıl sonra, iç tüketimin % 80-% 90'ını ithal eden bir ülke durumuna düşmüştür (Boratav, 2004: 20).

Küçükömer'e göre, askeri istilalar ve ganimet üzerine kurulu, Doğu toplumlarında görülen, nomadik ordu toplumlarının yerleşik hale geçmesi zordur. Yerleşik yaşam, ganimeti sağlayan akınların durması anlamına gelecektir. Osman Bey yerleşmekten kaçınmayı tavsiye eder; Kılıç Aslan Konya'nın başkent olmasına rağmen şehir dışında çadırdaki yaşardı. İşte bu devlet düzeninde Yunan ve Roma citizen'lerini aramamız mümkün değildir. Bu düzende ne bağımsız toprak sahibi citizen'lerin yönetime katılması ne sınıfsallaşma ne de agora vardır. Sivil toplumu oluşturacak öğeler Doğu kültürlerinde Batılı anlamda mevcut değildir (Küçükömer, 1977: 12).

Sivil toplum geleneğinin gelişmediği bir toplumda, toplumsal duyarlılık gerektiren imar planlarının uygulanması, en önemlisi, yurttaş tarafından kabul görüp uygulanması, yine yurttaş tarafından denetiminin yapılması mümkün değildir.

Kentin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Osmanlı Devleti'nde toplumun kendine has kethüda, kadı, vakıf, ahilik, subaşı, muhtesip, mahalle vb. kurumları mevcuttur. Hatta bu özgün kurumlar Osmanlı Devleti güçlü olduğu sürece nitelikli hizmetlerde vermiştir. Diğer taraftan bunlardan hiçbirisi merkezi idare dışında sivil bir toplum oluşturma, bağımsız bir siyasal oluşum yaratma gayretine girmemiştir.

Sivil toplumun ve sanayileşmenin getirdiği sınıfsal bilinç ve toplumsal altyapıya sahip olmayan günümüz Türk toplumundan imar planlarına katılımı beklemek, sınıfsal anlamda bir kentsel siyasal hareket içinde yer alarak imar planlarında etkili olunacağını ummak fazla iyimserlik olacaktır. Planlama bir ülkenin

politik ve toplumsal kültürünün bir parçasıdır. Mekânın planlanması işi, siyasetten sosyal yaşama, ekonomiden hukuk sistemine kadar bir toplumu var eden bileşenlerin bir parçası, bu bileşenlerin bir sonucudur. Kentlilik ve yurttaşlık bilincine sahip kimselerin olmadığı toplumlarda talancıların, yağmacıların kentin gelişim sürecine egemen olması kaçınılmazdır. Ülkemizde günümüzde yaşanan da budur.

Cumhuriyetin ilk döneminde (1923–1945) hâkim olan bilime inanç kısa sürede gözardı edilmiştir. Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü’nün giriş kapısına Eski Yunan sağlık tanrısı Hijyen’in kabartmasını yaptıracak kadar kendini Batı ile özdeş gören, “hayatta en hakiki mürşit bilimdir” sözüne inanarak yola çıkan Cumhuriyet idaresi bile Ankara’da Jansen’in planını uygulamayı başaramamış, planın uygulanmaya başlamasından sadece birkaç yıl sonra 1938 yılında Jansen “artık bu plandan benim adımla rahatlıkla silebilirsiniz” diyebilmiştir. Günümüze kadar planların hazırlanmasına rağmen uygulanır olmaması ve uygulaması sırasında devamlı siyasi müdahaleye maruz kalmasının altında yatan neden de budur. Bilime ve rasyonel akla olan inanç toplum tarafından içselleştirilebilmiş değildir.

Cumhuriyetin ilk yılları hem toplumsal dönüşümün sağlandığı hem de kentlerin imarının amaç edinildiği yıllar olmuştur. Kemalist ideolojinin temeli seküler dünya görüşüyle beslenen bilim inancına dayanmaktadır. Bu inancın hayata geçirileceği yegâne alan ise kentlerdir. Bu nedenle kentlerin imarı, aynı zamanda, Kemalist ulusal değerlerin inşası anlamına gelmektedir. Toplumun bu değerler doğrultusunda şekillendirilmesi dönemin toplum elitlerinin ve bürokrasinin değişmez görevidir. Sıhhiye’nin ötesine geçmek (yeni kurulan Yenışehir semtine) için takım elbiseli ve şapkalı olmak, belli edep kurallarına sıkı sıkıya uymak zorunlu olup, bu konularda ciddi bir kamu denetimi bulunmaktadır. Ankara’da uzun dönem belediye

başkanlığı ve valilik yapan Nevzat Tandoğan'ın şahsında özdeşleştirilen bu denetimlerde; sağlıklı, görünüşü düzgün, kentli kimliğine haiz, kadınlı ve erkekli bir toplum yaratılması başlıca gayedir.

1920'lerin Ankara'sında Gençlik Parkı'nda açılan "Millet Havuzu"nun nasıl kullanılacağı, mutlaka mayo ve bone ile girilmesi gerektiği uzun uzun gazetelerde halka anlatılmıştır. İlginç olan aynı çabanın günümüzde İstanbul'da denize girmeye çalışanlar içinde gösterilmesidir. Yeni açılan halk plajında, özellikle, gecekonduların yoğun olduğu semtlerden gelenlerin, denize uygun olmayan kıyafetlerle girmeleri basında eleştiri konusu olmuş, ilgili belediye polisiye önlemler almak zorunda kalmıştır (Sabah, 5.7.2005). Aslında kentlileşme sürecinde bu örnekte de görüldüğü gibi pek de değişen bir şey yoktur. İdarenin çağdaşlaşma çabasına karşın, toplumsal ve ekonomik altyapısı sağlanmamış bir kentleşme süreci için bu trajikomik durumlar kaçınılmazdır.

Toplumun jakoben bir bakış açısıyla, tepeden inmeci bir anlayışla dönüştürülmeye çalışıldığı eleştirilerine maruz kalan 1920–1940 arası dönemde önemli başarılarla elde edilmiş, Ankara'nın imarı ile başlayan süreçte, fabrikalar ülke geneline dengeli bir biçimde dağıtılmaya çalışılmış, Sümerbank'a, Etibank'a, Demir-Çelik İşletmeleri'ne ait hemen tüm sanayi tesisleri, özellikle de şeker fabrikaları, demiryolu kuruluşları gibi, her biri "ulusal kalkınma" çabalarımız içerisinde çok önemli yeri ve gücü olan "devlet yatırımları", hep yurdun değişik yörelerinde ve "bölgeler arasında dengeli bir gelişme" gözetilerek saptanan yörelerde kurulmuştur (Ekinci, 1995: 19).

Yurdun demir ağlarla örüldüğü bu dönemin bir diğer belirgin uygulaması nüfusu on bine ulaşan demiryollarına yakın küçük kasabalarda fabrika kurulmasıdır.

Devlet girişimlerinin kurulduğu Nazilli, Kırıkkale ve Ereğli gibi küçük kasabalar en hızlı büyüyen yerleşim alanlarıdır. Tüm bu politikalar sonucu söz konusu dönem içinde nüfusun ülke ölçeğindeki coğrafi dağılımı önceki döneme göre daha dengeli hale gelmiştir. 1927 yılında nüfusu 50 bini aşan beş adet kent varken, 1950 yılında bu sayı on bire ulaşmıştır. Üstelik eklenen altı kentin tamamı gelişmiş Marmara Bölgesi dışındadır (Şengül, 2001; 72).

Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Trabzon, Sivas ve giderek her illerde başlangıçta Avrupalı uzmanların desteğiyle imar planı çalışmaları başlatılmış; 1580, 1593, 2290 sayılı yasalar çıkarılarak kentleşmeye bilimsel ve hukuki bir zemin hazırlamaya özen gösterilmiştir (Ekinci, 1998: 455).

1950’li yıllara gelindiğinde ise, çok partili hayata geçişle birlikte, siyasal popülizm hastalığı başlamış, bilim ve plan geri plana itilmiştir. 1930’lu yıllarda toplumsal ilerlemenin, ekonomik bağımsızlığın bir an önce sağlanması için başvurulmuş bir araç olarak kabul gören ulusal planlama, dış yardımlardan yararlanmanın bir aracı haline gelmiştir. Demokrat Parti, parti programından da anlaşılacağı gibi planlı kalkınma fikrine karşı daima mesafeli durmuştur. DP’liler için planlı kalkınma sadece bir ekonomik yöntem değil, aynı zamanda, totaliter bir idarenin simgesiydi ve DP’lilere CHP’yi hatırlatıyordu. Bu nedenle DP plana hiçbir zaman sempati duymamıştır (Sezer, 1999: 165–167).

1950’lerde Türkiye’de mimar ve mühendise ciddi bir gereksinim olduğu halde, var olan sınırlı teknik güçten bile tam olarak yararlanılmamıştır. O tarihlerde sayıları ancak 1600’lerde olan mimarlar bazen işsiz kalabilmektedir. Kamu yatırımları avam projelerle başlatılıyor, “istim arkadan gelsin” örneğindeki gibi, uygulama projeleri müteahhitlere hazırlatılıyordu (Hasol, 1997: 11). İlginç olan yıllar

sonra iktidara gelecek olan Turgut Özal'da "siz işi yapın, plan, proje, teşvik arkadan gelir, siz işi bitirene kadar planda yapılır" diyecektir. Ülkemizde plansızlık anlamında tutarlı ve sürekli bir çizgi bulunmaktadır.

Behçet Ünsal, Güzel Sanatlar Akademisi önündeki yolun genişliğini soran uzmanlara, Menderes'in yerden aldığı bir taşı atarak ölçü verdiğini nakleder (İş Bankası, 1998: 81). Menderes İstanbul'da etkisi bugün dahi hissedilen ünlü imar çalışmalarına başladığında planı kafasında hazırladığını bir daha tekrar plan yapmaya gerek olmadığını söylemiştir. İstanbul'da yürütülen bu imar çalışmaları sırasında gittiği Bağdat gezisinden bir gece yarısı telefon eden Başbakan Menderes "Eminönü'nde Mısır Çarşısı karşısındaki binayı yıkmaya karar verdim. İstimlâk muamelesine başlayın" diyebilmiştir (Boysan, 1993: 84). Çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, bin yıllık bir başkent geçmişine sahip İstanbul'un bu derece keyfi, plan ve bilim dışı bir anlayışla şekillendirilmesi, üstelik ne toplumun ne de dönemin mimar ve bilim adamları tarafından bu konuda ciddi bir eleştirinin yapılmamış olması siyasi iradenin ve toplumun plana inançsızlığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de kalkınma planları var olmakla birlikte hiçbir zaman gereği gibi uygulanmamış, 5 yıllık kalkınma planları bir önceki 5 yıllık planın eleştirildiği uygulanma şansı olmayan belgeler haline gelmiştir. Benzer biçimde imar planları da yapan ya da onaylayan makam değişse de duvarda asılı kalmaya devam etmiş, hiçbir zaman gereği gibi uygulanamamıştır. Bunun temelinde kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin temelinde yatan plana ve bilime inançsızlık yatmaktadır. Planlama ve plana dayalı yaşamak bir kültür meselesidir.

Türkiye'de 1950 sonrası siyasal iktidarların tercihi sonucunda hiçbir alanda planlı bir gelişim gözlemek mümkün değildir. Örneğin, ülkemizde ülke genelinde

nüfusun mekâna nasıl dağılması gerektiğini gösteren, bu konuda temel projeksiyonları içeren bir strateji belgesi ya da bir master planı yoktur. Mekân-nüfus ve sanayi arasındaki ilişki ülke genelinde sağlıklı biçimde kurulmuş değildir. Hangi yerleşim alanlarının ilçe ya da il yapılacağına, sanayi alanlarının ya da organize sanayi bölgelerinin nerelerde, hangi ölçütlere göre kurulacağı belli değildir. İl olmak için mevcut iktidar partisine yakın olmak yeterlidir. Uzun yıllar DPT tarafından bölgesel kalkınma politikalarında bir araç olarak kullanılan “kalkınmada öncelikli yöreler” uygulamasında öncelikli iller listesi her seçim döneminde değişmiş, bakanların seçim bölgeleri herhangi bir ölçüt esas alınmaksızın öncelikli iller arasına alınmıştır.

Türkiye’de ulaşım sistemi konusunda uzun vadeli öngörülere sahip, yük ve insan taşımacılığının en verimli ve en sağlıklı biçimde nasıl yapılması gerektiğini gösteren bir belgede yoktur. Halen ülkemizde insan ve yük taşımacılığının % 88’i yalnızca karayollarından yapılmaktadır. Her yıl binlerce insanımız ve ulusal servetimiz karayollarında trafik kazalarında heba olmaktadır. Yük taşımacılığı için en uygun ve ucuz yol olan demiryolları ve denizyolları ise geliştirilmeyi beklemektedir. Diğer taraftan tamamen oy kaygısıyla hiçbir bilimsel ölçüt esas alınmadan yapılan 15 ilin havaalanı ise kullanılmadan, atıl bir biçimde çürümeye terk edilmiş bir halde bekletilmektedir (Milliyet, 2.3.2006).

Kentsel politikaların geliştirilmesinde bilimsel çalışmalar daima gözardı edilmiştir. Başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde yoğunlaşan düzensizliği gidermek amacıyla Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nca 1960’larda başlatılan Nazım Plan Büro’nun çalışmaları 1980 ihtilali sonrası durdurulmuştur. İstanbul’un gerçek anlamda ilk nazım imar planını hazırlayan büro, 3030 sayılı Kanun kapsamında

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiş, kadrosu ve arşivi dağıtılmıştır. Bundan sonra belediye bünyesinde İstanbul'un gelişme dinamiğine uygun bir planlama birimi kurulamamıştır. Hatta var olan planlama birimleri, gerek kadro ve yetki, gerekse mekân ve imkân açısından daraltılmış, küçültülmüş, adeta pasifize edilmiştir. Var olan İstanbul Nazım İmar Planı, böyle bir yapı içinde, 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planları kullanılarak, çoğu zaman kişisel yarar ve kararlar doğrultusunda değiştirilmiştir (Keskin, 1993: 39).

Üstelik 1980 yılında Nazım Plan Büro tarafından hazırlanan Nazım İmar Plan'a ait temel esaslar hiçbir bilimsel dayanak olmaksızın ihlal edilmektedir. Nazım İmar Plan uyarınca İstanbul'un kuzeyinin (daha çok orman alanları ve su havzalarının bulunduğu alan) kesinlikle yerleşime açılmaması gerekmektedir. Özellikle 1980 sonrası iktidarlar başta 2. Boğaz (Fatih Sultan Mehmet) köprüsü, uluslararası otoyollar (E-5) ile bu ilkeyi çiğnemiş, bölgeyi yerleşime açmışlardır. Hatta bölgeyi yerleşime açmakla kalınmamış, benzer siyasi görüşten insanların oluşturduğu yerleşimler teşvik edilerek, Ümraniye, Sultanbeyli'de olduğu gibi belde belediyesi yapılan bu yerleşimler, adeta ödüllendirilmiştir. İstanbul'un su havzalarında bu yerleşim çılgınlığı o boyutlara varmıştır ki, sadece Ömerli Su Havzası'nda 1985–1990 yılları arasında meydana gelen nüfus artış oranı % 364,5'tir (Çalışkan, 2003: 4).

Bu uygulamanın bilimsellikten ne kadar uzak olduğu ortadadır. Amaç plan disiplininin oluşmasını önlemek bu sayede yaratılan kargaşa içinde istendiği gibi at oynatmaktır. Günümüzde İstanbul ıslah imar, revizyon, mevzii vb. ne olduğu belirsiz planlarla şekillendirilmektedir. Örneğin, 1990 yılında Ümraniye Belediye Meclisi'nce onaylanarak yürürlüğü sokulan "1/1000 ölçekli Yukarı Dudullu, Aşağı

Dudullu, Çekmeköy Islah İmar Planı” var olan gecekondu ve kaçak yapıları kapsamanın ötesinde, 80–100 dönüm kadar “boş alanı” da apartmanlara olanak sağlayacak şekilde imara açmaktadır. Aynı plan 29.8.1988 tarihli 1/25.000 ölçekli “Elmalı İçme Suyu Havzası ve Civarı Çevre Düzeni Planı”na da aykırı olarak havza içindeki arazileri bile “imarlı arsalar” haline getirmektedir (Ekinci, 1995: 32).

İstanbul’un hazırlanıp, onaylanmış, bir Nazım İmar Plan’ı halen yoktur. 29 Temmuz 1980 tarihinde İmar ve İskân Bakanlığı’nca onaylanarak yürürlüğe giren plan, Dalan döneminde rafa kaldırılmış, 1994 yılında hazırlanan yeni nazım plan ise iktidar değişikliğine kurban edilmiştir. 15.11.1995 yılında onaylanan plan ise, Danıştay tarafından “Büyükşehir Belediyesi yetkisizdir” denilerek iptal edilmiş bulunmaktadır. 57. Hükümetin İstanbul Valiliği’ne (12 Kasım 2002 tarihli) gönderdiği bir yazıda belirttiği gibi; “İstanbul’un halen yargı kararları ışığında yasal ve geçerli bir nazım imar planı yoktur” (Ekinci, 2004: 67).

Türkiye’de plancıya kızıp; havaalanının emniyet konilerinin, orman tahsis alanlarının ve hatta fay hatlarının haritadaki yerlerinin değiştirilmesi yönünde emir veren bürokratlar bulunmaktadır (Çalışkan, 2003: 2). Kaçak yapıları yıkması gereken belediyelerin kendileri kaçak yapı inşa etmektedir. İstanbul’da Fatih Belediyesi tarihi sarnıcın içine inşa ettiği yapı için koruma kurulundan izin almamıştır (Milliyet, 9.3.2006).

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı ve oniki ilçe belediye başkanı kaçak belediye lojmanında oturmaktadır (Milliyet, 30.6.2006). Anadolu Üniversitesi mutlak koruma alanı içinde yer alan içme suyu havzasında kaçak sosyal tesisler inşa etmiştir (Zaman, 4.7.2005). Küçükçekmece Gölü ve Sazlıdere Baraj havzalarını “doğal sit alanı” ilan ettikleri için İstanbul II Numaralı Koruma Kurulu üyeleri Behruz Çinici

ve Asuman Çavuş dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay tarafından görevlerinden alınmıştır (Parlak, 2007: 63).

Adana Adliye Sarayı'nın ruhsatı yoktur. Toplumda adaleti ve hukuku uygulaması gereken Adliye Sarayı'nın kendisi hukuk dışıdır. Binanın yapımı sırasında açılan davada “binanın ruhsatsız olduğu” kararını veren Adana İdare Mahkemesi'nin Başkanı ve iki üyesi “hukuku uygun davrandıkları için” Adalet Bakanlığı tarafından açığa alınmış, Adalet Bakanı'nın talimatıyla başka illere sürgüne gönderilmiştir (Parlak, 2007: 56).

Plan fikrine karşı olanlar, planlamayı kendi siyasal manevra alanlarının sınırlandırılması olarak görenler, kasten plan ve planlamacıları karalamış, onları, hiç de öyle olmadığı halde gelişmeye karşıymış gibi lanse etmişlerdir (Kongar, 2005: 149). Bilime inanç olmadığından imar planları gereksiz görülmekte, kenttin gelişimini bilimsel veriler ışığında yönlendirecek imar planları duvarları süslemektedir. Türkiye’de kentlerin şekillendirilmesi işi tümüyle müteahhitlere bırakılmıştır. Üstelik isteyen her kişi istediği gibi, hiçbir eğitim ve deneyime gerek duymaksızın müteahhitlik yapabilmektedir.

Yaşadığı deprem felaketine rağmen, bilimsel gerçekler bu kadar açık iken, Sakarya'nın “serbest kent” yapılması düşüncesi gündeme getirilmektedir. “Serbest kent” gibi bir projenin hayata geçirilmesi Gerede-Kurtköy arasında yer alan ülkemizin en yoğun sanayi ve yerleşme alanı (sanayi üretiminin % 40'i, ülke nüfusunun %26'si) üzerindeki baskıyı daha da artıracak, Marmara Bölgesi ile diğer bölgeler arasındaki gelir uçurumunu daha da açacaktır.

İmar planına sahip belediyelerde yapılan bir araştırmada, belediyelere sınırları içinde imar planına aykırı, plan dışı gelişmelerin var olup olmadığı sorulmuştur. Belediyelerden % 62,7'sinden evet yanıtı alınmıştır (Suher, 1989: 42). İstatistiğin bu oranda yüksekliği; devlet kademelerinde, planı onaylamaktan sorumlu belediyelerde ve toplumun genelinde plana olan inancın ne düzeyde olduğunu göstermesi bakımından kayda değerdir.

Varto, Erzincan, Osmaniye, Adapazarı, Sakarya vb. depremlerin sonu hep aynı olmuş, Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu unutulmuş, yaşananların bilime ve plana uygunsuz yapılaşmanın bir sonucu olduğu gözardı edilerek, takdir-i ilahi denilmiş, olayların içyüzü örtbas edilmeye çalışılmıştır. Deprem konusunda ülke geneli için hazırlanmış bir eylem planı bulunmamaktadır. 3194 sayılı İmar Kanunu'nda deprem ile ilgili hiçbir hüküm yoktur. İmar planlarının hazırlanmasında sırasında jeolojik etüt ve raporlar yalnızca İller Bankası tarafından yapılan imar planları sırasında kullanılmaktadır (Çalışkan, 2003: 8). Deprem felaketi sonrası aceleyle çıkarılan 4708 sayılı Yapı Denetimi Kanunu bekleneni vermemiş, faaliyete geçen denetim büroları her gelen evrakın onaylandığı yeni bir rant kapısına dönüşmüştür.

Siyasi çıkar sağlamak için imar planları değiştirilerek sağlanan kat artışları, yoğunluk artırımları, tarım ve kıyı alanlarının yerleşime açılması depremin doğal bir afet olarak verebileceği zararı kat be kat artırmıştır. Değirmendere'de olduğu gibi sulak tarım alanlarının yerleşime açılması deprem esnasında bu alanlarda "sıvılaşmaya"* neden olmuş, zeminin yumuşaması sonucunda sağlam yapılar dahi yerin altına çekilmiştir. Demokrasi adı altında plan yapma ve onama yetkisinin

* Sıvılaşma: Deprem sırasında sulak tarım alanlarındaki yeraltı su seviyesinin aniden yükselmesi. (Ç.N.)

belediyelere verilmesi plan yapım sürecini tamamen denetimsiz hale getirmiştir. 17 Ağustos Depremi sırasında bölgede yaşanan çökmelerin büyük bir çoğunluğu 1985 sonrası yapılan ve hatta ruhsat almış binalara aittir (Çalışkan, 2003: 9).

Sonuç olarak bütün bu verilen örnekler ışığında, imar planlarının Türkiye’deki gelişimi değerlendirildiğinde, kentin gelişiminde plan ve bilimin değil rant ve çıkar kavgalarının esas alındığı ortaya çıkmaktadır. Bilim ve şehircilik esasları ile kamu yararı ilkeleri daima geri planda bırakılmış, özellikle “kamu yararı” kavramı oldukça esnetilmiştir. Kente karşı suçun bir sistematik yapı kazandığı günümüzde imar planı yaratılan rantın ya da yapılan usulsüz ve/veya hukuksuz işlemin meşruiyetinin kazandırıldığı belgeler haline dönüştürülmüştür.

2 – Kente karşı suçların doğurduğu talan sisteminin dayanaklarından ikincisi popülist siyaset yapma biçimi ve patronaj (patron-adamı) ilişkilerdir. İktidarın devamını sağlayacak popülist, günlük icraatlar uygulamanın temelini oluşturmakta, patronaj ilişkiler çerçevesinde siyasetçiye sadakat gösteren kişi ya da gruplara siyasi, ekonomik menfaat sağlanmaktadır. Bu menfaat çoğu zaman toplumsal ahlak ve hukuk kuralları hiçe sayılarak yapılmaktadır.

Patronaj ilişkiler karşılıklı ödüne dayanır. Patron, çoğu zaman sahip olduğu imkân ve imtiyazlar vasıtasıyla siyasi anlamda ihtiyaç duyduğu kimselere menfaat sağlar. Kişi ise, bu menfaat karşılığı ona hizmet eder ve siyasi sadakat gösterir. “Hami ve adamı” kavramlaştırması eşit olmayan karşılıklı alışverişe dayalı kişisel ilişkileri yansıtır (Ataya ve Arıcı, 1996: 82). Başka bir deyişle, bu ilişkiler sayesinde her iki tarafta belli bir çıkar sağlar. Patronaj ilişkilere dahil olan kişi ya da gruplar rant, iş, para gibi faydalar sağlarken, patron da aldığı oy veya siyasi destekle belli bir noktaya gelir (Kurtoglu, 2004: 48).

Patronaj ilişkiler ilkel toplumlardaki sadakat, bağlılık, itaat gibi istemlerde bulunması nedeniyle modern bireylerin atomize olduğu toplumlar için uygun değildir. Patronaja dayalı ilişkiler demokrasi, açıklık, eşitlik ve yasallığı ortadan kaldırır, gizliliği, örf ve eşitsizliği getirir. Çoğu zaman patronaj ilişkileri kapsamında ödül olarak verilen şey, toplumun ya da bir başka kişinin hakkıdır.

Kalaycıoğlu Türkiye’de patronajın siyasi alanda üç tema ve ilişkiler etrafında örgütlendiğini; bunlardan birisinin hemşehrilik, diğerinin tarikat, bir diğerinin de ekonomik çıkar olduğunu ve sonuncusunun da önemli ölçüde ilk ikisiyle örtüştüğünü belirlemektedir (Aktaran, Kurtoğlu, 2002: 315). Hemşehrilik, aynı cemaate veya tarikata mensup olmak kişiye; hem kente yeni geldiğinde toplumsal bir dayanak oluşturmakta hem de bu dayanışma ağının ilişkileri içerisinde zamanla siyasette yer alıp, zamanı geldiğinde, çeşitli biçimlerde ve oranda kentsel ranttan pay almasını sağlamaktadır. Kısacası, aynı cemaat, tarikat ya da aynı memleketten olmak, Kalaycıoğlu’nun söylediği gibi, aslında ekonomik çıkar ilişkisini gizleyen bir meşruiyet örtüsü sağlamaktadır.

Kentsel rant bölüşümünde patronaj ilişkiler, hemşehrilik ve siyaset el eledir. Belediyelerin karar organlarında yer alan göçmen kentli üyelerin çoğu siyasete hemşehri dernekleri ile atılmakta, patronaj ilişkiler yine bu derneklerce sürdürülmektedir (Donat, 1999: 259). Genelde hemşehri dernekleri gecekondu sakinleri tarafından kurulmakta, güzelleştirme derneklerinde olduğu gibi daha çok grubun dayanışmasını ve siyasal pazarlık şansını artırmayı amaçlamaktadır. Bir siyasi partiye oy verilmesinin yönlendirilmesi gibi, farklı partilere üye hemşehrilerin adaylık süreçlerini desteklenmesi biçiminde çeşitli yöntemlerle siyasetin içindedir. Bu ilişkiler ağına cemaat ve tarikatları da katmak mümkündür.

Patronaj ilişkilerin kente karşı işlenen suçlar bakımından önemi, bu ilişkiler kapsamında sağlanan menfaatten kaynaklanır. Zira menfaati sağlayan patron çoğu zaman devletin imkânlarını kullanıma açarak, siyasi nüfuz sağlamakta, yeri geldiğinde kentin talan edilmesine, kentsel rantın azami düzeye çıkarılmasına, kamu yararının hiçe sayılarak şahsa özel imtiyazlar ya da imar aflarında olduğu gibi toplumsal gruplara çıkar sağlamaya yönelik yasal düzenlemelere ses çıkarmamakta, aksine, bu tür girişimlerde bizzat bulunup, desteklemektedir.

Kentsel alanların çevrelerindeki “gecekondu” alanlarının yağmalanması, yerel düzeyde politikacı-mafya ilişkisine dayalı olarak gelişirken, kent merkezlerindeki yağma, daha üst düzeyde, “parti-holding”, “lider-holding” veya “tarikat-parti” ilişkileri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Kentsel arsa rantı o denli yüksektir ki, bu yağma, bir yandan yerel düzeyde seçmen-yerel politikacı ilişkisini, öte yandan, siyasal parti içinde delege-genel başkan ilişkisini ve son olarak da ulusal iktidar-seçmen ilişkisini biçimlendiren temel öğelerden biri haline gelmiştir. Daha basit bir anlatımla, belediye başkanları-seçmen ilişkisi, Başbakan-seçmen ilişkisi, parti içinde delege-genel başkan ilişkisi kentsel rantın paylaşılması üzerine kurulmaktadır. Nitekim 1990’lı yılların ikinci yarısında, sokak ortasında işlenen cinayetlere kadar toplumsal yaşamın bir parçası haline gelen mafya-bürokrat-politikacı hesaplaşmasının altında da tümüyle kentsel toprak rantının paylaşılması yatmaktadır (Kongar, 1998: 569).

Siyasi iktidarlar gerek kendi siyasal menfaatleri gerekse patronaj ilişkileri kapsamında taraftarları için bu yağma kültürüne zemin hazırlamışlar, en azından önüne geçmek için gerekli gayreti göstermemişlerdir. İktidarlar kolaycılığı ve siyasal

popülizmi seçmiş, kentsel talan ve yağmanın önünü açmışlardır. Bu süreçte, gecekondu, siyasi bir sömürü aracı olarak kullanılmıştır (Hasol, 1997: 25).

Ümraniye, Sultanbeyli’de olduğu gibi siyasetçi ve rantiyeci elele vermiş, su havzaları, belli siyasal oluşumların özel yerleşim yerleri haline getirilmiştir. Daha sonra belediye haline getirilen bu alanlarda yaşayan kimseler, seçimlerde tümüyle kendilerini bu su havzalarına yerleştiren, buna göz yuman siyasi oluşumdan yana oy kullanmışlardır. Siyasal kayırmacılığın bu derece açıkça gerçekleşmesi ürkütücü ve ibret vericidir. Öncelikle su havzaları yerleşime açılmakta, böylelikle, kentsel rant yaratılmakta, sonrasında bu ranttan pay alanlar siyasi hamileri için oy vererek borçlarını ödemektedir.

Bütün bu yozlaşmanın, kentsel alan yağmasının ve sonunda kentlerin yaşanmaz hale gelmesinin altında yatan neden, politikacının “planlama” kavramını reddetmiş olmasıdır. Planlama kavramının reddedilmesinin altında da, yerel ve ulusal düzeyde siyaset yapanların, toprak rantından doğan servetin paylaşımında konjonktürel olarak söz sahibi olma arzusunun yattığı açıktır (Kongar, 1998: 569).

Siyasi iktidarlar, kentsel rantı kontrol ederek hem siyasal anlamda popülizm ve patronaj ilişkileri için gereken mali kaynağı sağlamakta hem de bizzat kentsel ranttan pay almaktadırlar. Ülkemizde siyasi parti liderlerinin ya da çeşitli kademedeki parti yöneticilerinin arsa ve rant zengini olması sık rastlanan bir durumdur. Özellikle milletvekili ve bürokratlardan oluşan konut kooperatiflerinin, çoğu zaman yasalar esnetilerek elde ettikleri ucuz arsalarda yaptırdıkları lüks konutlardan önemli miktarda rant sağlamaları alışıldık bir durumdur. Ankara’daki Angora Evleri buna güzel bir örnektir (Saner, 2001: 30–46).

Kentsel rantın arsa ve imar hakları biçiminde siyasetçi tarafından kendisine bağıllık ve sadakat gösteren kişilere dağıtılması, devletin kaynaklarının siyasetçi tarafından doğrudan dağıtılmasına göre önemli üstünlüklere sahiptir. Her şeyden önce kentsel rant dağıtımı sırasında yönetimin kasasından doğrudan bir kaynak çıkmamaktadır. Ayrıca yapılanların meşru gösterilmesi, piyasa ekonomisi ve mülkiyet hakları söylemi içinde kolay olmaktadır (Tekeli, 1995: 71). Kent genişlemeye devam ettikçe rant artmakta, böylelikle daha çok kimseye rant sağlamak mümkün olmaktadır. Sistem; göç devam ettiği ve kent büyüdüğü sürece kesintiye uğramamaktadır.

Kentsel rantın, patronaj ilişkilerde sağladığı bir diğer avantaj toplumsal sınıfların birbirleri adına paylaşımından vazgeçmek zorunda kalmamalarıdır. Her sınıf kendi sınıfsal gücü oranında siyasal ranttan payını almaktadır. 1980 sonrası üst gelir grupları; toplu konut projeleri (Ataşehir, Bahçeşehir, Bilkent, Mavişehir vb.), özel yerleşim alanları (Uyum Villaları, Acarkent, Beykoz Konakları, Şelale Sitesi, Kemer Country, Myworld Resort vb.), üniversite ya da turizm tesisleri (Koç Üniversitesi, Magic Center, Pyramid, Fenerium, Park Orman, Metro City, Galataport vb.) ile kentsel ranttan pay alırken, orta ve alt sınıf ise; ıslah imar planları ve imar aflarıyla talan sürecine dâhil edilmiştir. 1980 sonrası çıkarılan imar aflarının yanında 3194 sayılı İmar Kanunuyla Boğaziçi bölgesindeki villalar için af getirilmeye çalışılması boşuna değildir.

Siyasal popülizm giderek toplumda yer alan tüm kuralların ihlal edilebileceği fikrinin gelişmesine, dolayısıyla, kuralsızlığa neden olmaktadır. Bu kuralsızlık içinde kesinleşen yargı kararları dahi uygulanmamaktadır. Uygulanmayan her yargı kararı,

yürütmeye uygulama keyfiyeti getirmekte, böylelikle, patronaj ilişkilerine dayalı düzenin rahatça yürütülmesi sağlanmaktadır.

Siyasal popülizmin ve patronaj ilişkilerin getirdiği siyasal ve toplumsal düzenin yasallığa tahammülü yoktur. Bu düzen, mevcut anayasa ve yasaların dışında yeni bir siyasal düzen oluşturur. Yasa dışılık adeta bir norm haline gelmekte, yönetimde keyfi uygulamalar yerleşmeye başlamaktadır. Bu yasa dışı alanın genişlemesi korunma, güvenlik, iş temini gibi gereksinimler yeni patronaj taleplerinin ve mekanizmaların doğmasına neden olmaktadır (Donat, 1999: 344). Böylelikle, yasa dışı ilişkiler hem kurumsallaşmaya başlamakta hem de kamu kaynaklarının bölüşümünde söz sahibi olmaktadır. Bu kamu kaynakları arasında Hazine arazileri, orman alanları, gecekondular, kamunun yarattığı kentsel rantta yer almaktadır.

Patronaj ilişkilerine dayalı, kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistem kentte yaşayanların kentli kimliğini edinmesini ve birer çağdaş yurttaş olmasını da engellemektedir. Ranttan pay alma kaygısına düşen kentliler için, sağlıklı ve planlı bir kentte yaşamak fikri önceliğini kentsel rantı en çoğa çıkarma kaygısına bırakmaktadır.

Korumacılığa ve kollamaya dayalı patronaj ilişkileri akrabalık, dinsel veya mezhepsel gruplaşmalar ya da etnik kimlik gibi birincil bağlarla desteklenmekte, bireye kapalı bir toplumsal örüntü yaratmaktadır (Ayata ve Arıcı, 1996: 85). Birey bu ilişkiler ağı içinde bağımsız hareket edememektedir (Altıntaş, 2003: 25). Korumacılık, kollamacılık, kayırmacılık modern toplumlar da yeri olmayan toplum ve siyaset yapısıyla bağdaştırılamayacak anakronik olgulardır (Kurtuluş, 2004: 46). Bu tür ilişkilerin varlığı toplumu üretimden ve emekten soğutur, toplumda birisine

minnet ederek yaşama alışkanlığı yaratır, birey, dolayısıyla, toplum bir süre sonra küçük bir menfaat ve ödül için çok şeyden vazgeçebilir hale gelir.

‘Patronaj’ teriminde ifade bulan ve karşılıklı alışverişe dayalı eşitsiz güç ilişkilerini tanımlayan bu ilişki biçimi, siyasal yozlaşmanın kaynağıdır (Kurtoğlu, 2002: 315). Eğer bir ülkede devlet ve siyaset adamları, kendilerini hukuk kurallarıyla bağlı saymıyorlarsa, o zaman kamu görevlisi ya da vatandaş “benim günahım ne, ben niye kendimi hukuk kurallarıyla bağlı sayayım?” diye sormaya kendinde hak görür hale gelmektedir (TMMOB, 2002: 41).

Patronaj ilişkilerinin dayandığı kayırmacılık, hemşehrilik, etnik ve dinsel birlikteliğin getirdiği eşitsiz tutum ve davranışlar devlet kademelerinde liyakate dayalı hareket etme imkânını zorlaştırır. Kişinin bir makama gelmesi ya da ihale alması önceden belirlenen bilimsel ve hukuki ölçütlere göre değil, “hamiye yakın olmaya” göre belirlenir. Bu durumda dürüst davranmayanın dürüst davranana, yasaya uymayanın yasaya uyana, yalan söyleyenin doğru söyleyene, bilgisiz ve deneyimsiz kimselerin bilgili ve deneyimli kimselere tercih edildiği ve üstün tutulduğu bir toplum doğar. Bu tip bir toplumda bireylerin birbirine güveni kalmaz. Toplumun sorunlarının çözüm yeri olan devlet ve siyasal kurumların kendileri birer sorun haline gelir.

Bütün bu olumsuzluklar toplumun çözülmesine, ahlaki değerlerin aşınmasına neden olur. Kentsel mekânda “yasa dışılık” ve “yağmalama” giderek daha fazla kabul görür, bu yağmalama yerel ve merkezi yönetimlerin içinde yandaş bulmaya, kabul görmeye başlar. Hepsinden öte bu tür olumsuzluklar toplumsal yapıda uzun süre değiştirilmesi mümkün olmayan *kalıcı zihniyet değişikliğine* neden olur. Toplumun zihninde yaratılan bu tahribat kalıcı niteliktedir ve tekrar hukuka ve

adalete olan inancın tesisi uzun zaman alacaktır. Bu tahribatı ortadan kaldırmak, toplumda tekrar hukuku ve adaleti tesis etmek başta kamu kurumları olmak üzere toplumsal aktörlere düşmektedir. Öte yandan bu aktörlerin bu yönde bir gayret içinde olduğuna söylemek pek mümkün değildir.

2.5.2. Kente Karşı İşlenen Suçların Aktörleri

1950’lerden başlayarak günümüze kadar devam eden süreçte siyasal iktidarlar önemli bir tercih yapmıştır. Buna göre, siyasal iktidarlar; bir plan anlayışı içinde uzun vadeli stratejiler geliştirmek, bu stratejilere dayalı politikalar üretmek yerine, siyasal anlamda daha kazançlı olan yolu seçmişler, planlamayı gözardı ederek, patronaj ilişkilerine dayalı bir sistem inşa etmişler, kentlerin ve toplumun bugünkü duruma gelmesine ön ayak olmuşlardır.

Plan kavramının geri plana itildiği bu düzende, gerek patronaj ilişkiler kapsamında sağlanan imtiyazlar gerekse imar planlarının kentsel rantın dağıtımında bir araç olarak kullanılması, siyasetçileri “rant dağıtıcısı” konumuna getirmiştir. Bu durum siyasetçilerin etkinliğini oldukça artırmıştır.

Yaşanan bu plansızlık giderek toplum tarafından benimsenmeye başlamış, bir süre sonra, toplum ve siyasal iktidar aynı sistemin değişmez iki parçası haline gelmiştir. Bir noktadan sonra karşılıklı çıkar ilişkisi kurulmuş, gecekondular apartkondulara dönüşmeye, kaçak yapılar sıradan hale gelmeye, kente karşı işlenen suçlar ise bir sistem halini almaya başlamıştır.

Kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları, yurttaşlar, sivil toplum kuruluşları, planlama sürecinde yer alan merkezi ve yerel karar organları, siyasal

parti temsilcileri sistemin birer aktörü konumundadır. Öte yandan toplumun tamamını kentsel talana katılmakla suçlamak da yanlış olacaktır. Her müteahhiti vurguncu olarak görmek, her belediye yetkilisinden kuşkulamak doğru değildir. Asıl sorun, imar planlarının uygulanması sırasında yaşanan usulsüzlüklerin uzun zamandır yaşanan zihniyet değişikliğiyle toplumca kabul gören, sıradan olaylar haline gelmesidir. Bu gidişat toplumun ve kentlerin geleceği için önemli tehlikeleri içinde barındırmaktadır.

Bir zihniyet değişikliğine dikkat çeken Ekinci kente karşı suç işleyenleri bir “suç zinciri” olarak düşünmektedir (Ekinci, 1999: 1). Bu zinciri dört halkaya ayırabiliriz. İlki merkezi yönetim, ikincisi yerel yönetimler, üçüncüsü yurttaşlar, dördüncüsü ise sivil toplum kuruluşlarıdır.

1 - Merkezi Yönetim; Merkezi yönetim, Cumhurbaşkanı, TBMM, Bakanlar Kurulu, siyasi partilerin merkez teşkilatı ile planlamadan sorumlu merkezi kamu kuruluşlarından oluşur.* Merkezi yönetimin kente karşı işlenen suçlar konusunda neden olduğu en büyük tahribat yurttaşlarda neden olduğu *zihniyet* değişikliğidir. Merkezi yönetimi elinde tutan siyasetçiler ve bürokratlar hem plan kavramına inanmayarak hem de imar planları üzerinde neden oldukları siyasi rant mücadelesiyle topluma kötü örnek olmuş, toplumun kente karşı suç işlemesini kolaylaştırmış, en azından “yapanın yanına kar kaldığını” göstermişlerdir.

Boğaziçi’nde kaçak villa yapan bakan, ruhsatsız fabrikaya kefil olan Cumhurbaşkanı, çevre kirliliği yaratan fabrikaya sahip çıkan milletvekilleri, ÇED

* Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, İller Bankası, DPT, GAP İdaresi Başkanlığı, Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı, Toplu Konut İdaresi.

Yönetmeliğini işine geldiği gibi değiştiren bürokratlar, orman alanına kaçak yapılan konut sitesine ortak olan orman bakanı bu gerçeğin acı birer örneğidir.

Merkezi yönetim 1950'lerden başlayarak günümüze kadar geçen sürede plansız gelişmeyi teşvik etmiş, kente karşı işlenen suçlara göz yummuştur. Merkezi yönetim kentlerin planlı gelişmesi için gerekli bilimsel çalışmaları yapmadığı gibi yarattığı düzen içinde plan kavramını kamuoyunun gözünde “bürokratik bir engel” haline getirmiştir. Cumhuriyetin ilk yılları hariç plan kavramına inanmayan ya da planı sermaye önünde bir engel gören merkezi yönetim ya siyasal popülizm uğruna imar planlarını sabote etmiş ya da neden olduğu politikasızlık sonucunda ülke genelinde bir plan hiyerarşisi kurulmasına, bölge planlarının yapılmasına, ülke genelinde sanayi-yerleşim ve nüfus dengesinin doğru bir biçimde hayata geçirilmesine engel teşkil etmiştir.

Çok partili hayata geçişle birlikte çıkarılan imar afları hem toplumu gecekondula yapımına teşvik etmiş hem de toplumu kente karşı suç işler hale getirmiştir. Gecekondula alanlarında yapılan yapılara, sözde insani nedenlerle engel olunmamakta, gecekondula yıkımları konusunda gerek belediyeler gerekse mülki idare amirleri gerekli duyarlılığı göstermemekte, yasal olarak mümkün olmadığı halde gecekondulara su, elektrik verilmekte, yol yapılmakta, otobüs seferi konulmaktadır (TBMM, 1992: 30).

Tapu dağıtım törenleri adeta bir bayram havası içinde, büyük gösteriler eşliğinde Devlet adamlarının katılımında gerçekleştirilmiştir. Bu tip törenlerin köylerden kentlere yönelen göçü hızlandırdığı, gecekondula yapımcılarını yüreklendirdiğine kuşku yoktur (Akdemir, 1998: 30).

Siyasetçiler kesinleşen mahkeme kararlarını uygulamayı topluma kötü örnek olmuşlardır. Bursa’da yer alan Göktuğ Plaza ilgili yargı kararını uygulamayan Büyükşehir Belediye Başkanı hakkında Mimarlar Odası Bursa Şubesi’nce yapılan şikâyet başvurusu İl İdare Kurulu’nda 1 yıl bekletilmiş, olay üzerinde 5 yıl geçtiği halde bir sonuç alınamamıştır.

Danıştay Genel Kurulu’na arazi tahsisi iptal edilen Koç Üniversitesi’nin açılış törenine, “sorumluluk benimdir” diyerek katılan dönemin Cumhurbaşkanı aynı hukuksuzluğu devam ettirmiştir (Ekinci, 2004: 78).

1950 sonrası hükümetler; yapı, nüfus ve sanayinin ülke düzeyinde “dengeli dağılımını” hedefleyen Cumhuriyet dönemi planlama ilkelerini “hür teşebbüsün yatırım özgürlüğü” adına tarihe gömmüşlerdir. Plan kavramı siyasiler tarafından yıllarca külfet olarak görülmüş, plana ve bilime dayalı çalışmalar daima gözardı edilmiştir (Ekinci, 2004: 77).

Merkezi yönetim yarattığı yetki karmaşası içinde kentlerde imar planlarını uygulanamaz hale getirmiştir. Merkezi yönetim 3194 sayılı İmar Kanunu ile yerel yönetimlere devrettiği imar yetkilerini, bir süre sonra, çıkardığı yasalarla sulandırmış, adeta geri almaya çalışmış; bu arada, yerel yönetimlere devrettiği yetkileri denetimsiz bırakarak da yerel yönetimlerde yozlaşmaya ve imar planlarının kentsel rant için kullanılır hale gelmesine neden olmuştur.

Yurttaşların bir kısmı imar planlarına aykırı davranabilir. Bir toplumda elbette ki kötü örnekler olacaktır. Ancak merkezi yönetime düşen bu kötü örnekleri azaltmak ve gereken cezai işlemleri uygulamaktır. Merkezi yönetimin yapması gereken buna mani olmaktır. Bu hukuk devleti olmanın bir sorumluluğudur. Öte

yandan uygulamada sıkça görüldüğü gibi merkezi yönetim olayları önlemek, cezalandırmak yerine çoğu zaman imar usulsüzlüklerinin içinde yer almakta, hatta pay almaktadır.

Oysaki merkezi yönetim gerek sahip olduğu yasal yetkiler gerekse mali kaynaklar sayesinde planlı, yaşam kalitesi yüksek bir toplum yaratmak yükümlülüğü altındadır. Bu anayasal bir görevdir. Anayasa'nın ilgili hükümlerince kıyıların, ormanların, toprak varlığının korunması, bireylerin dengeli ve sağlıklı bir çevrede yaşaması, konut ihtiyacını karşılayıcı tedbirler almak devletin yükümlülükleri arasındadır. Öte yandan merkezi yönetimin bu yükümlülüklerini yerine getirdiğini söylemek mümkün değildir.

2 – Yerel Yönetimler: Sistemin önemli bir diğer aktörü belediye ve il özel idarelerinden oluşan yerel yönetimlerdir. 3194 sayılı İmar Kanunu gereği imar planı yapma ve onama yetkisi belediye ve mücavir alanlarda belediyeye, dışında valiliklere aittir. Diğer taraftan yerel yönetimlerin bu yetkileri gereği gibi kullandığını söylemek oldukça zordur. Gerek merkezi yönetimin denetiminin olmaması gerekse yerel yönetim organlarının iç dinamikleri imar planlarının gereği gibi uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Ülke genelinde imar planlarının sıkça değiştirilmesi, planların rantta hizmet ettiği kuşkusu yaratmaktadır.

İmar planları konusunda bu denli önemli yetkilere sahip yerel yönetim meclisleri 1980 sonrası getirilen siyasi yasaklar ve neo-liberal politikaların da etkisiyle çoğunlukla müteahhitlerin, emlakçıların söz sahibi olduğu yerler haline gelmiştir. İstanbul'da yapılan bir araştırmada; İstanbul Büyükşehir Belediye Meclis üyelerinden % 38'inin esnafılık ya da müteahhitlik yaptığı, bu oranın 19 ilçe

belediyesi ele alındığında % 57'ye kadar çıktığı görülmektedir (Oğuz ve Tolon, 1992: 59).

Belediye meclisleri belediye hizmetlerinden yararlananların değil de daha çok bu hizmetleri üreten meslek gruplarına mensup kişilerin kontrolündedir. Belediyelerin büyüklüğü ve yapısı değişse de her koşulda güçlü çıkar ilişkilerinin varlığı ve birlikteliği dikkat çekicidir (Çitçi, 1996: 9).

Mevzi imar, ıslah imar planları vasıtasıyla kentleri geri dönülmez biçimde tahrip eden, kentbilim ilkelerinin öngördüğü genel yerleşme, yoğunluk, altyapı ölçütlerine uyulmadan sözde imarlı yapılaşma getiren bu planlara dört elle sarılan belediye başkan ve yetkililer bulunmaktadır. Islah imar planlarının yerli yersiz -2805 sayılı Kanunda belirtilen amaçların dışında- kullanılır hale gelmesi, imar planlarının bütünlüğünün bozulmasına neden olmakta, imar planları ve toplum bakımından tamamen keyfi ve emrivaki sonuçlar yaratmaktadır.

Oysaki yerel yönetimler kentleri planlı bir biçimde geliştirmekten sorumludur. Belediyeler kente karşı işlenen suçların konusunu oluşturan kentli haklarının hayata geçirilmesinde öncü olmalıdır (Geray, 1998b: 341). Belediye meclislerinde laiklik, milliyetçilik ya da güncel meseleler karşısında birbirine karşı duran farklı siyasi parti temsilcileri tarım alanları imara açma teklifi geldiğinde “ittifakla” oy vermekte tereddüt etmemektedir (Atabaş, 2002: 15).

Özellikle belediye meclislerinin geldiği bu yozlaşma imar planlarının uygulanmasında önemli bir engeldir. Her şeyden önce belediye meclislerinde imar planlarını kamu yararı doğrultusunda uygulanması konusunda önemli bir siyasi irade eksikliği bulunmaktadır. Bu siyasi irade eksikliği yanında mali imkânların ve teknik

eleman azlığı yerel yönetimlerde tıkanmaya neden olmaktadır. Özellikle il ve ilçe belediyeleri ile il özel idarelerinde yetişmiş teknik eleman açığı hat safhadadır (DPT, 1994: 145).

Halka yakın olduğu iddia edilen yerel yönetimler halk katılımına uygun bir idari yapıya sahip değildir. Asırlara dayanan merkeziyetçi, bürokratik zihniyet halk katılımı konusunda umutlu olmayı zorlaştırmaktadır. Yönetişim adı altında karar alma sürecine katılacağı iddia edilen halk devre dışı bırakılmaktadır. Yönetişim kavramı daha çok sermayenin söz sahibi olması sonucunu doğurmakta, yerel düzeyde yer alan ticaret ve sanayi odaları ile esnaf örgütleri daha etkin bir hale gelmektedir. Belediye meclislerinde artan sermayedar sayısı bu gidişatı doğrulamaktadır.

Belediyelere gayrimenkul yatırım ortaklığı kurmanın, konut yapıp, satmanın, kentsel ranttan pay almanın yollarını aramaktadır. Belediyeler arsa satma, kat karşılığı kentsel dönüşüm projeleri üretme konusunda birbiriyle yarışmaktadır. Üstelik yürütülen projelerde kamu sorumluluğu göz ardı edilmektedir. Oysaki imar planlarını gereği gibi uygulayabilmek kamu sorumluluğunu gerektirmektedir.

Özetle, imar planlarını gereği gibi uygulayan, kentleri sağlıklı, planlı ve yaşam kalitesi yüksek, yaşanabilir alanlar haline getirmek yerel yönetimler konusunda köklü değişiklikleri gerektirmektedir. 1980 sonrası toplumun siyasetten uzak durması ile ortaya çıkan “siyasetin esnaflaşması” süreci şimdi daha da gelişerek “kamunun ticarileşmesi” sürecine dönüşmektedir. Bu sürecin kente karşı işlenen suçları artıracığı kesindir.

3 – Yurttaşlar: Zincirin halkalarından birisi de halkın kendisidir. Günümüzde yurttaşların önemli bir bölümü yurttaşlık bilinci içinde davranmak yerine “köşeyi dönme” hırsıyla hareket etmekte, kimsenin hesap sormadığı bir ortamda, hukuksuzluğun getirdiği rahatlık içinde kente karşı suç işlemektedir. Bu duyarsızlık yurttaşlardan çok onları bu doğrultuda yönlendiren, yasaları gereği gibi uygulamayan idarenin sorumluluğudur.

Rus Çarı 2. Nikola tarafından İstanbul kadar güzel bir kente sahip olmak için yaptırıldığı iddia edilen Saint Petersburg’da günümüzde tarihi doku aynen korunmakta, Rusya’da 5. sınıftan itibaren çocuklara kentlerinin tarihini, meydanlarını, şairlerini anlatan, kenti gezdirerek küçük yaşta kent sevgisini aşılamayı amaçlayan zorunlu bir ders okutulmakta, hem kentlilik bilinci hem de doğru yurttaş olmanın vasıfları kazandırılmaktadır (Sevindi, 2003: 285). Türkiye’de, özellikle büyük şehirlere göç eden yurttaşlarda kentli hayatına, kentin kültürel, tarihi ve doğal güzelliklerine değer verecek ve sahip çıkacak tarih ve kültür düzeyi oluşturulmamıştır (Kuban, 1992: 42). Bu konuda yurttaşları bilinçlendirmek amacıyla günümüze kadar yapılmış bir eğitim çalışması mevcut değildir. Bu durum önemli bir eksikliktir.

5393 sayılı Belediye Kanunun 13. maddesinde “hemşehrilik hukuku” düzenlenmiştir. Ayrıca 3194 sayılı İmar Kanunu gereğince planlar 1 ay süresince halkın itirazına açıktır. İmar uygulamaları sırasında yapılan her türlü idari işlem ve eyleme karşı idari yargı yolu açıktır. Öte yandan Park Otel, Zafer Park, Güven Park, Gökova, Aliağa, Gökkafe, Cargill, Yeşilkent vb. davalarında olduğu gibi bu davalar daha çok bir grup aydın ya da sivil toplum kuruluşu tarafından açılmaktadır. Bu davalara yönelik yurttaşların ilgisi son derece sınırlıdır (Abanoz ve Diğerleri, 2003a;

Noyan, 1997; Alacadağlı, 1998). Lefebvre, kent hakkının ancak o kente sahip çıkacak insanlar varsa mümkün olduğunu belirtmiştir (Keleş, 1993: 62).

Diğer taraftan günümüzde adeta “halksız bir demokrasi” yaşanmakta, halk katılımına kapalı bir süreçte yapılan imar planları az sayıda imar komisyon üyesinin şekillendirdiği belgeler haline gelmektedir (İstanbul, 1994: 61). Halkın denetleyici olması için merkezi ve yerel idare gereken tedbirleri almalı, bireyin bilgi edinme, karar alma sürecine katılımı ve yargıya başvuru hakları konusunda idare gerekli tedbirleri almalıdır.

Halk katılımı konusunda yaşanan asıl zorluk toplumun sivil toplum geleneğine sahip olmayışdır. Batı kentlerinin aksine sivil toplumun oluşmadığı kentlerimizde halen Osmanlı Devleti’nden kalan merkeziyetçi, itiraz etmeyen, yargıya başvuru hakkını kullanmayan bir toplum mevcuttur. Kısacası toplum uyruktan vatandaşı geçebilmiş, gerçek anlamda yurttaş kimliğini kazanmış değildir.

Yurttaş kimliğinin kazanılamamış olmasında; sağlıksız ve iç göçe dayalı kentleşme, kentle bütünleşmeme, kentlerde hâkim görüntü haline gelen ikili kent yapısı (imarlı-imarsız), merkezi ve yerel kamu kurumlarının duyarsızlığı, gelenek eksikliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü vb. onlarca faktör rol oynamaktadır.

4 – Sivil Toplum Kuruluşları: Sistemin son halkası sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları arasında; imar planlarının kamu yararı doğrultusunda kullanılması misyonunu üstlenen Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve ona bağlı odalar, ÇEKÜL, Tarih Vakfı ile kendi temsil ettikleri zümrenin çıkarlarını savunan Sanayi ve Ticaret Odaları, Türk Müteahhitler Birliği, esnaf birlik ve odaları vb. kuruluşlar yer almaktadır.

Gerek artan demokrasi talebi gerekse küreselleşmenin getirdiği yönetim kavramı sivil inisiyatifin karar alma sürecine daha etkin katılımını sağlamıştır. Devletin küçülmesiyle birlikte sivil toplum başta eğitim, sağlık olmak üzere birçok konuda önemli görevler üstlenmektedir. İmar ve çevre de bu konulardan birisidir. Ancak demokrasi adına sivil inisiyatifin karar alma sürecine katılımı doğru olmakla birlikte, bazı sivil toplum kuruluşlarının yönetim adı altında ne amaçla karar alma sürecine dâhil olduklarına dikkat edilmelidir.

Güler'in dediği gibi yönetim; halkın yönetime katılmasından ziyade sermayenin etkinliğini artırdığı yeni bir yönetim biçimini ifade etmektedir. Buna göre, yönetim; temel olarak refah devleti ve kalkınma yönetimine dönük yaygın eleştirilerden hareketle, kamu yönetiminin piyasa ilkelerine göre örgütlenmesi, piyasa dinamiklerinin öncülüğünde çalışması ve yetki-görev alanını piyasa dinamikleri ile paylaşması demektir (Güler, 2003: 99). Türkiye'de özellikle imar uygulamaları konusu düşünüldüğünde, halk katılımından daha çok sermayenin kendi istemlerini kamu kurumlarına kabul ettirildiği, tek yönlü bir bilgilendirmeye dayalı düzenden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Diğer taraftan kamu yararı için çalışan kuruluşlarda bulunmaktadır. TMMOB bunların başında gelmektedir. TMMOB uzun yıllardır açmış olduğu davalar sayesinde kente karşı işlenen suçlara karşı durmaktadır (İstanbul, 1994: 62). Açılan onlarca davada TMMOB ağır bir mali külfet getirmektedir. Ayrıca Mimarlar Odası'na her yıl kente karşı işlenen suçları içeren bir yıllık yayınlanmaktadır. TMMOB sermaye kaynaklı sivil toplum kuruluşlarının aksine kentsel rantı karşı uzun soluklu bir mücadele içindedir.

TMMOB, Çekül, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Tarihi Kentler Birliği vb. kuruluşların sayısı artıkça kente karşı işlenen suçlara yönelik toplumsal bilinç düzeyi artacaktır. Artan sivil inisiyatif umulur ki suçların azalmasında etkili olur. Diğer taraftan yalnızca toplumun belli kesimlerinin mücadelesi yeterli değildir. Kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistem toplumsal ve siyasal anlamda topyekûn bir birliktelik ve kararlılık gerektirmektedir. Günümüzde ise bu beklentinin aksine sistem giderek tüm toplumu olumsuz yönde etkilemekte, adeta bir ağ gibi sarmaktadır.

2.5.3. Kente Karşı İşlenen Suçların Topluma Etkileri

Amerikalı ünlü mimar Saarinen, “bana yaşadığın kenti göster, onun halkının kültürel durumunu sana söyleyeyim” demiş, gerçekten de şehir, içindeki insanların amaçlarının ve tutkularının, yaşam biçiminin okunacağı açık bir kitaptır. Eğer düzensiz bir şekilde inşa edilirse, orada yaşayanlar otomatik olarak bunu yansıtırlar. Onlar, sosyal bir toplulukta zavallı duruma düşen, kirli, traşlı, üstü başı berbat kimseler gibidir (Özdeş, 1972: 3).

Kent ve insan arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ insan ve kent arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Evinden işine bin bir güçlükle giden bir insanın psikolojik durumu, yeterince park ve yeşil alan olmadığı için evde tıkalı kalan bir çocuğun geçimsizliği, plansızlığın kent ekonomisine getirdiği ek maliyet, yollarda trafikte kaybolan zaman, gecekondulaşmanın neden olduğu sağlıklı yaşam koşulları toplumu etkilemekte, kentin biçimi adeta insanlara şekil vermektedir.

Kısacası kentler toplumun bir aynası, bir ölçütüdür. Bu bağlamda kente karşı işlenen suçlar yalnızca kentin fiziksel yapısında sonuçlar doğurmaz, etkisi fiziksel,

estetik olumsuzluklar ile sınırlı kalmaz. Kente karşı işlenen suçların sistematik bir hale gelmiş olması gerek sistemi ortaya çıkaran etkenler gerekse doğurduğu olumsuz sonuçlar nedeniyle yalnızca kentlerin fiziki görünümünü değil, aynı zamanda, toplumun geneli üzerinde kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda etkide bulunur. Başka bir deyişle, kente karşı işlenen suçlar yalnızca kentlerin fiziki görünümü ya da imar düzeni ile sınırlı kalmamakta toplum ve ülkenin geleceği bakımından da önemli olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Ülkemizde yıllardan beri süre gelen imara aykırı yapılaşma olgusunu sadece sorun olarak nitelemek, aslında olayı küçümsemek anlamını taşır. Son 40 yıl içinde gerek nitelik gerek nicelik olarak ortaya çıkan olgu, basit sıradan bir teknik sorun olmanın çok ötesine geçmiş, ahlaksal ve yasal bir felaket haline gelmiştir. Olayın siyaset ve siyasetçilerle olan bağlantısı ise, çağımızın olmazsa olmazı olan, hukuk devleti kavramını bile sarsacak boyutlara ulaşmıştır. Yapı disiplinini bozmak, toplumun ve bu toplumun gelecek kuşaklarının düzenini, sağlığını tehlikeye atmak, hak ve hukuk ilkelerini çiğnemektir. Kaçak inşaat ya da gecekondur haksız bir edinimdir. Yasalara saygılı insanların hakkına elkoymaktır (Çeçener, 2000: 157).

Ranta dayalı sistem günümüzde o boyutlara ulaşmış, toplum içerisinde o denli kabul görmüştür ki, imar aflarının yarattığı oy potansiyeli sayesinde siyasal sistemin işleyişine, kendi içinde yarattığı “varoş kültürü” ile toplumun sosyal ve kültürel değerlerine, yarattığı “rant ekonomisi” sonucunda ekonomiye yön verir hale gelmiştir. Kentlerin % 65’i “yasadışı bir fiili durumda” olunca, bunun kentteki genel yaşam ortamına, kültürüne, ekonomiye hatta politikaya yansımaları kaçınılmazdır (İstanbul, 1994: 47).

İmar planı değişikliği ile menfaat sağlamak, belediye meclisinde illa da imar komisyonunda yer almak, bu sayede çıkar çevrelerini gözetmek sıradan işler halini almıştır. Belediyeler imar planları sayesinde mülkiyet üzerinde önemli sonuçlar doğuran kararlara imza atmaktadır. Bu durum belediyeleri yolsuzluk ve usulsüzlükler bakımından cazip yerler haline getirmektedir. Türkiye’de her altı belediyeden birisi usulsüzlük, rüşvet, ihaleye fesat karıştırmak, görevi suiistimal gibi iddialar nedeniyle soruşturma geirmış bulunmaktadır (Sökmen, 1989: 234).

Devlet kurumlarına toplumun güvenini araştıran bir anket çalışmasında, ankete katılanların % 61 belediye çalışanlarını “bilgisiz”, % 70’i ise “yiyici” olarak tanımlamıştır. TESEV tarafından yapılan benzer bir başka çalışmada, belediyeler rüşvetin en yaygın olduğu 5 kamu kurumu içinde yer almaktadır (Aktan, 2001: 77, 79).

İmar planlarının rant boyutunun varlığı siyasal kayırmacılığı, rüşveti artırmakta, belediyenin diğer birimlerine hukuk dışı uygulamaların yayılmasına n ayak olmaktadır. İmar usulsüzlükleri, ihale yolsuzlukları ya da fahiş fiyatla malzeme alımları arasında bir fark yoktur. Hatta imar yolsuzlukları, yarattığı rant nedeniyle, kamu kurum ve kuruluşlarındaki siyasal ve toplumsal yozlaşmada baş rolü oynamaktadır.

Gökkafes’i hukuksuz bir biçimde, her türlü hukuk dışı oyuna başvurarak yapanlar, aynı zamanda, hayali ihracat suçundan, sahip olduğu bankanın iini boşaltarak kamuyu zarara sokmaktan, Oktay Ekinci (Gökkafes’e karşı hukuki mücadeleyi yürüten Mimarlar Odası’nın eski başkanı) ve Perihan Mağden’in (konuyu basına ilk taşıyan gazeteci) telefonlarını dinlettikleri gerekçesiyle yargı önüne çıkarılmış kimselerdir (Milliyet, 14.10.1993; Radikal, 22.5.1999).

Görüldüğü gibi kentsel rant aslında karanlık ilişkiler içinde kolay para kazanmayı isteyen, kanun tanımayan kimseler için kirli işlerinin bir parçasıdır. Ülkemizde giderek yaygınlık kazanan mafya ya da çeteleşmenin gelir kaynaklarından birisi de arsa ve arazi rantıdır.

Cumhuriyet tarihinin ortaya çıkarılan en büyük yolsuzluk davaları arasında Paraşüt, Kasırğa, Bufalo, Balina, Sis Operasyonları gibi hayali ihracat ve gümrük kaçakçılığı davaları ile Matador Operasyonu gibi uyuşturucu kaçakçılığı davalarının yanında Yeşil Vadi, Talan Operasyonları gibi arsa ve arazi yolsuzlukları da yer almaktadır (Şener, 2001: 1, 3).

Emniyet Genel Müdürlüğü'nce Yeşil Vadi Operasyonu ile çökertilen arsa ve arazi mafyasının Bursa, Şanlıurfa, İzmit, Kars, Aksaray'da Hazine arazilerini parselleyip satarak 500 trilyon TL kazanç sağladığı tespit edilmiştir. Çete elemanları arasında avukatlar ve hâkimler yer almaktadır. Operasyon kapsamında tutuklanan bir hâkim, arazi mafyasına trilyonlarca lira kazanç sağlayan ve altında imzası bulunan mahkeme kararlarının, mahkemede değil avukat bürolarında yazıldığını itiraf etmiştir. Benzer bir biçimde, Antalya ve çevresinde Hazine arazilerini parselleyip satan bir başka çetenin elde ettiği kazancın miktarı 750 trilyon TL'yi aşmaktadır. Talan Operasyonu ile ele geçirilen çetenin, Antalya ve çevresinde 3 bin hektarlık orman alanını parselleyip sattığı anlaşılmıştır (Şener, 2001: 141, 143).

Emniyet birimlerince ortaya çıkarılan yalnızca bu iki olayda sağlanan haksız kazanç miktarı 1.250 trilyon TL'dir. Emniyet birimleri arsa ve arazi vurgununun toplam maliyetini, başka bir deyişle, her yıl kamuya geri döndürülmesi gereken kentsel rant miktarını 15 milyar Dolar olarak tahmin etmektedir (Evrensel, 2.6.2006). Üstelik bu rant, arsa mafyası başta olmak üzere, PKK terör örgütünden siyasi

partilere, belediyelerden tarikatlara kadar onlarca aktör tarafından paylaşılmaktadır. Devlet bu duruma göz yummaktadır.

Sağlıklı olmayan bir kentleşmenin sağlıklı bir toplum yaratmasını bekleyemeyiz. Kentleşmenin getirdiği bu plansızlık, vurdumduymazlık, politikasızlık ve yağmacılık toplumun her alanına yayılmaktadır. İstanbul’da tüketilen gelirin %37,1’i ranttan elde edilmektedir (Altıntaş, 2003: 24). Katılımcılıktan anlaşılan gecekondusuna daha fazla kat ilave etmektir. Bugün belediyeden gökdelen bölgesi kadar yoğunluk isteyen, çocuklarına daire isteyen ama çocukları için okul istemeyen, yeşil alan istemeyen bir toplum yapısı mevcuttur (Mimarlık, 1990: 80).

Sistem gücünü “*sayısal çoğunluğundan*” almaktadır. % 70’inin kaçak yapı ya da gecekondu olduğu bir İstanbul’da kentli kültürünün yaşaması ya da insanların birbirine saygı duyması, trafiğin rahat işlenmesi, emeğe saygı duyulmasını, hukukun toplum nezdinde bir değerinin olması, sağlıklı nesillerin yetişmesini beklemek hayalcilik olur. Ülkemizde gürültü yaptığı, plajda yerine oturduğu ya da trafikte yol vermediği için adam öldürmek basın-yayın organlarında sıklıkla yer alan günlük haberler haline gelmiştir.

Günümüzde İstanbul başta olmak üzere kent sokakları hukuksuzluğa ve mafyaya teslimdir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne ait 5 bine yakın taşınmazdan yaklaşık 1500’ü işgal altındadır. Ülkenin her yanında Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait yüzlerce gayrimenkul denetimsiz bir biçimde kullanılmakta, her yıl milyarlarca lira kazanç sağlanan gayrimenkullerden Devlet kuruş ile kira almaktadır (Saner, 2001: 114–178).

Otoparktan, arsaya, eğlenceden yakacağın tedarikine kadar her alanda mafyalaşmış örgütlü güçlerin kontrolü hissedilmektedir (Gürsel, 1990: 11). Sadece İstanbul'da otopark mafyası kaldırımları park yeri olarak (ki bu alanlar tamamen topluma aittir) kullanarak elde ettiği kazanç 300 milyon Doların üzerindedir. Türkiye'de her yıl aklanan kara paranın miktarı ise 100 milyar Dolar civarındadır. Türk mafyası Rus ve İtalyan mafyasından sonra 55 milyar Dolarlık iş hacmi ile dünyanın üçüncü büyük suç örgütüdür (Akgül, 2002:129). İstanbul'da hazine arazileri üzerine inşa edilen gecekonduların % 80'i arsa mafyasına arsa parası ödemiş bulunmakta, ödenen paranın miktarı milyarlarca dolara ulaşmaktadır (Ekinci, 1995: 40).

Kentlerin kayıt dışı olduğu ülkemizde ekonominin yarısının kayıt dışı olduğu, kayıt dışı olan bu ekonominin hacminin 120 milyar Dolara yaklaştığı tahmin edilmektedir. Kaçak yapıların sardığı kentlerimizde kaçak işçi çalıştırmakta oldukça yaygındır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre ülkemizde istihdam edilen her üç kişiden birisi kaçak olarak çalıştırılmaktadır (calisma.gov.tr, 6.6.2005). Türkiye'ye her yıl 2,5 milyon ton akaryakıt, 1 milyon ton şeker, 40 bin ton çay, 25 bin ton tütün, 1 milyona yakın canlı hayvan kaçak olarak girmektedir. Türkiye'de 29,6 milyon kaçak cep telefonu bulunmaktadır. Bütün bu kaçak ve yasadışı yaşamın ekonomiye vergi değeri olarak maliyeti 20 milyar Dolardır (atonet.org.tr, 9.10.2006).

Kolay kazancın itibar gördüğü bu sistemde kentsel rant temel hareket noktasıdır. Rantın ve kolay kazancın tüketim toplumu içinde meşrulaştırıldığı, paranın tek ölçüt olduğu toplumda yasadışı kazanç, rüşvet ve adam kayırmacılık oldukça yaygın hale gelmektedir. İdarenin giderek şeffaflığını yitirdiği günümüzde

imar usulsüzlükleri yasa dışı ve emeğe dayalı olmayan kazanç kaynakları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Haksız ve karşılıksız elde edilen kazancın içinde kentsel rantın payı % 75'tir. Gayri safi milli hâsıla içinde haksız elde edilen kazancın payı % 40–50 düzeyindedir. Dünyanın hiçbir ülkesinde kentsel rant bu kadar denetimsiz değildir (Mimarlık, 1990: 77).

Toplumun geneline yayılan rantçılık ve kolay para kazanma hırsı, televizyon yapımlarına yansımakta, ahlakı değerlerin gözardı edildiği, aile yapısının istismar edildiği yarışmaların sayısında patlama yaşanmaktadır. 1980 sonrası neo-liberal politikalarında etkisiyle “kuralsızlığın” kural sayıldığı Türkiye’de, özellikle gençler arasında “kısa yoldan zengin olmak” hayatın tek amacı haline gelmiştir. Gazi Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmada, gençlere “iyi bir yaşamdan ne anladıkları sorulmuştur”, gençlerin % 65'i iyi yaşamının “paralı yaşamak” olduğu cevabını vermiştir (ntvmsnbc.com, 2.6.2002)

1980 sonrası sağlıklı kentleşmenin kente karşı suça asıl kaynaklık ettiği nokta, tüketime yönelik, “metalaştırma” sürecinin toplumun geneline yayılması, genel kabul görür hale gelmesidir. Hem hızlı kentleşme, bencillik, maddiyata düşkünlük, yoksulluk, toplumsal güvenceden yoksunluk, gelir dağılımı dengesizliği gibi yerel etmenler hem de evrensel çapta küreselleşmenin yarattığı değer yozlaşması kente karşı suçların yaygınlık kazanmasında önemli rol oynamaktadır (Keleş, 2007: 2).

Keleş'in deyimiyle, “her şey parayla alınıp satılabilir olduğu” anlayışı topluma yerleşmektedir (Keleş, 1994: 40). Yeni düzenin tanrısı; “her şeyin ölçüsü olan menfaat”ın simgesi paradır. Türk toplumunda para kazanmak hiçbir zaman bu denli kutsanmamış, paraya giden her yol hiçbir zaman bu denli mubah

görülmemiştir. Eskinin utangaç, içine kapalı, zenginliğini göstermekten ürken zenginleri gitmiş, yerine zenginliğini her yolla göstermekten büyük bir keyif alan, kendi gibi olmayanlarla işbirliği yapmayan, kalın duvarlar içinde çoğu zaman kente, çevreye rağmen inşa edilmiş konut sitelerinde oturan, toplumun geri kalanına kendi terimlerini dikta eden ve kesinlikle uzlaşmaya yanaşmayan bir kesim gelmiştir (İstanbul, 1993: 54).

Kaçak yapıların ortasındaki kentlerde eğlence anlayışı değişmektedir. Bol gürültülü, kural tanımaz bu eğlence yerlerinin çoğu kaçak olarak yapılmıştır. Kaçak yapılan eğlence yerlerinden birisinin duvarının yıkılması sonucunda 3 kişi yaşamını yitirmiştir. Olaya rağmen eğlence yerinde eğlenceye devam edilmiştir (Milliyet, 4.4.2006).

Küresel politikalar ile birlikte 1980 sonrası Hükümetlerce desteklenen bu süreçte imar planlarının kolay kazanç yolu olarak kullanılıp, yönlendirilmesi alışkanlığını yerleştirilmiştir. Planı kolay kazanç aracı ve kaynağı olarak görme ve kullanma alışkanlığı yaygınlaştıkça, toplumun plana olan inancı sarsılmış, plana aykırı davranışlar yaygınlaşıp normal sayılır hale gelmiştir (Keskin, 1993: 39).

Küreselleşmenin getirdiği plan karşıtı fikirler, postmodern söylemin planı bir otorite kaynağı olarak görüp, insanları zorla şekillendirdiğine dair inancı Türkiye’de rant sağlamak, plan fikrini ortadan kaldırmak isteyen çevrelerin işine gelmektedir. Oysaki Türkiye, Batı’dakinin aksine hali hazırda planlı kurulmuş kentlere, oluşturulmuş çalışır durumda bir planlama kurumuna bile sahip değildir. Türk kentleri, yaşam kalitesi düşük, gecekonduların çevrelediği, temel altyapı hizmetlerinin bile tam anlamıyla karşılanamadığı, kaçak yapıların sıradan hale

geldiği kentlerdir. Kentlerimiz için “plan” özlenen çağdaş kentsel yaşam standartlarına ulaşmanın tek aracıdır.

Toplumun birbirine saygı duymadığı, toplumu uzlaştıran değerlerin aşıldığı bu ortamda ortak bir kentli kimliği yaratmak, kentli tanımının içeriğini dolduracak değerleri oluşturmak giderek zorlaşmaktadır. Çünkü kentsel gruplar, sınıflar veya sınıfların katmanları, bir mekân yaratmadıkça veya üretmedikçe “özne” haline gelemeyen veya birbirlerini “özne” olarak tanımlayamaz. Mekânda izini bırakmayan ve bu yüzden uygun bir morfoloji yaratamayan veya üretemeyen düşünceler, temsiller veya değerler bütün güçlerini kaybedecek ve sadece işaretlere, soyut tasvirlerle veya fantezilere dönüşecektir (Aksoy ve Robins, 1999: 62). Kent kimliği oluşturmak için öncelikle, bir kenti, kent yapan değerlerine sahip çıkmak, yaşatmak gerekir. Kente karşı işlenen suçlar bu değerleri yok etmektedir.

Kente göç edenlerin, gecekonduarda yaşaması nedeniyle, kentin imarlı ve imarsız olarak ikili bir görünüm arz etmesi, bireylerde “karşı taraf” duygusu yaratmaktadır. Bu durum; kentlilerin kaynaşmasını, Louis Wirth’in kentsel yaşamın bir parçası saydığı heterojen, çok kültürlü bir toplumun oluşmasını engellemektedir. İstanbul’da yaşayanların önemli bir bölümü kendisini İstanbul’u olarak görmemektedir. Yaratılamayan ortak değerler, var olan toplumsal değerlerin aşınması, birbirinden kopuk kentsel alt kültürlerin doğmasına neden olmakta, “kentsel bütünleşme” sorununun yaşandığı kentlerimiz; siyasi, etnik ve dini ayrımcılığın yeşermesi için uygun mekânlar haline dönüşmektedir.

Kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin kent için de önemli bir maliyeti vardır. Rantta dayalı ekonomi maliyetleri normalin üzerine çekmektedir. Kira ve ev fiyatları anormal düzeydedir. Batı ülkelerinde hanehalkı gelirinin sadece

% 20'si kira için ayrılırken, ülkemizde, özellikle dar gelirlilerde, bu oran % 50'yi geçmektedir. Kira ve arsa fiyatlarının yüksekliği, kentsel ulaşım hizmetlerinin plansız olmasının yol açtığı zaman kaybı, trafik sıkışıklığı, altyapı eksikliklerinin neden olduğu sık sık su, elektrik kesintileri vb. nedenler üretim maliyeti artırmakta, Türkiye'nin uluslararası rekabet şansını azaltmaktadır.

Özellikle son 10–15 yılda kente karşı işlenen suçların yaygınlık kazanmasıyla suç işleme eğilimi de artmaktadır. Kente karşı işlenen suçlar toplumda meşru görüldükçe, “yasa dışılık” ve “yağmalama” daha çok kişi tarafından heves edilen, yapanın yanına kar kaldığı işler halini almaktadır. Bu durum toplum açısından iki önemli sonuç doğurmaktadır.

İlki, kente karşı işlenen suçların yaygınlık kazanması toplumda suç kavramını meşrulaştırmakta, diğer adli suçlar için de bir meşruiyet kapısı açmaktadır. Kısacası, kente karşı işlenen suçlar, kentte işlenen suçların sayısını artırmaktadır. Kaçak ve ruhsatsız yapılaşma, kamu arazilerini gasp etmek, kamu görevlilerine baskı ve şantaj yapmak, rüşvet, görevi kötüye kullanmak, darp, silahla adam yaralamak ya da öldürmek, aynı zamanda, adli birer suçtur.

İkincisi siyasal yozlaşmadır. Yağmanın önüne geçilememesinin nedeni siyasi otoritenin buna göz yummasıdır. Göz yumulmasının temelinde cemaat, hemşehrlik, akrabalık ya da menfaate dayalı patronaj ilişkilerinin varlığı yatmaktadır. Patronaj ilişkilerin egemen olduğu toplumlarda yasalara ve kurallara uymak mümkün değildir. Patronaj ilişkiler yasa dışılığın sağladığı rantı elde etmek amacıyla karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı yürütülmektedir. Gecekonduların af edilmediği, kaçak yapıların yıktırıldığı, imar planlarının yapımında kamusal önceliklerin esas alındığı bir

düzende hatır için iş yapmak, iş takip etmek ya da patronaj ilişkileri içinde “patrona” siyasal sadakat göstermeye gerek yoktur.

Kentlerin imar planları doğrultusunda geliştiği, toplumun kurallara gereği gibi riayet ettiği toplumlarda; akrabalık ilişkisine dayalı “nepotizm”e ya da arkadaşlık, dostluk ilişkisine dayalı “kronizm” hastalığına rastlanmaz. Türkiye’de olduğu gibi kamu kurumları ile ilgili işlemler yapılması için ille de bir tanıdığın bulunması gerekmez (Aktan, 1992: 31). Bu ülkelerde; imar planlarının, tanıdıkların, akrabaların ya da partili yandaşların ricasıyla değiştirilmesine ya da yabancı sermaye gücenmesin diye 1. sınıf tarım alanındaki fabrikaya ruhsat verilmesi gibi durumlara rastlanmaz.

Kentsel rantın artışı giderek siyasal sistemin bu kaynak tarafından finanse edilmesine neden olmaktadır. Yasadışı bir mali kaynaktan desteklenen siyasette yasadışı işler için kullanılmakta, siyasetçi kalitesinde gözle görülür bir düşüş yaşanmaktadır. Toplumda siyasete ve siyasetçiye olan güven azalmaktadır.

TÜSİAD tarafından yapılan bir çalışmada, ankete katılanların sadece % 19’ü Türk siyasal sistemine, % 29’ü Türk adalet sistemine güvendiğini söylemiştir. TÜGİAD tarafından yapılan benzer bir başka çalışmada, ankete katılanların % 54,4’ü Türk mahkemelerine güvenmediğini açıklamıştır. TESEV tarafından toplumdaki güven duygusunun boyutlarını araştıran bir diğer çalışmada, toplumun sadece % 3,2’sinin TBMM’ine, % 2,1’inin ise siyasi partilere güvendiği ortaya çıkmıştır (Aktan, 2001: 77,86). Ökçesiz’in araştırmasına göre avukatların % 94,6’sı yargıda yolsuzluğun olduğuna inandığını belirtmiştir (Şener, 2001: 106).

Siyasette yaşanan bu yozlaşma zaman içerisinde toplumun tüm kesimlerine yayılma eğilimi göstermekte; ekonomik yozlaşma, akademik yozlaşma, kültürel yozlaşma vb. biçimlerinde ortaya çıkmaktadır (Aktan, 1992: 23). Ülkenin aydın insanları siyaset dışına itilirken, kentsel rantın, yasadışı işlerin finanse ettiği bazı kimseler siyasetle uğraşarak devlet kademelerinde yer edinmektedir. Kentsel rantın kaynaklık ettiği bu yasadışı siyaset toplumu yozlaştırmakta, toplumun siyasete olan güveninin azalmasına neden olmaktadır.

Özetle, kentlerde ortaya çıkan plansızlık, plansız ve kuralsız bir toplumun gelişimine neden olmaktadır. İmar planlarının gözardı edilmesi sadece kentleri değil toplumu plansız ve yoz bir hale getirmektedir. Ülkemizde, imar planları; kenti düzenli, yaşanabilir, yaşam kalitesi yüksek alanlar haline getirmekten çok rant elde etmek amacıyla kullanılmaktadır. Türkiye’de, siyasal ve toplumsal yozlaşmanın bir sonucu olarak, imar planlarının rant amacıyla kullanıldığını, bireysel amaçlara hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3. Kente Karşı İşlenen Suçlar ve İmar Planlarının Meşruiyet Sorunu

İmar planlarının çok sık değiştirildiği, belediye meclis üyelerinin önemli bir kısmının inşaat ve emlak işleri ile meşgul olduğu, diğer komisyonların aksine belediye imar komisyonlarına seçilmek için belediye meclis üyelerinin birbiriyle yarıştığı ülkemizde mevcut imar planları üzerinde bir meşruiyet sorunu yaşanmaktadır. Yasalara uygun olmakla birlikte, imar planları ve/veya imar plan değişiklikleri çoğu zaman, kentbilim ve planlama esaslarına aykırı yapılmakta, kamu yararı gözardı edilmektedir.

Bu durum imar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçlar bakımından da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Yalnızca hukuki meşruiyete sahip bir plan ne kadar doğrudur? sorusu gündeme gelmektedir. Örneğin yapılan imar plan değişikliğiyle, bir kat artışına gidildiği zaman ya da gecekondu ve/veya kaçak yapılar imar affı kapsamında hukuken aklandığında, olayın yalnızca hukuki yönü halledilmiş olmaktadır. Bu tür olayların kent açısından doğurduğu olumsuz sonuçlar aynen durmaktadır. Ormanlık alanda inşa edilen bir yarış pisti hukuken doğru bile olsa çevre değerleri, kentli hakları, kentbilim ve planlama esaslarına aykırıdır. Yalnızca hukuken suç teşkil etmediği için bu tür eylemlere “kente karşı bir suç değildir” demek ne kadar doğrudur. Yaşanan bu karmaşa imar planlarının meşruiyeti sorununu gündeme getirmektedir.

İmar planlarının meşruiyeti denildiğinde aklımıza dört unsur gelmelidir. Bunlardan ilki, planın hukuken doğru bir biçimde yapılması, başka bir deyişle, hukuka uygun olmasıdır. İmar planlarının hukukiliği; planın; yapım, onay, uygulama ve gerek duyulması halinde değiştirildiğinde, bütün bu süreçlerin yasaya uygun olarak yapılmasıdır.

İmar planlarının meşruiyeti daha öncede ifade edildiği gibi sadece hukuka uygun olması ile mümkün değildir. Pekâlâ, hukuka uygun, ancak, kamunun genelinin menfaatini yansıtmayan planlar da yapılabilir. Ülkemizde bu çeşit planların örneklerine sıkça rastlanmaktadır.

Gerek imar planlarına dair verilen yargı kararlarında gerekse bu kararlara kılavuzluk eden bilirkişi raporlarında bir planın doğruluğu sınanırken hukukiliği dışında üç temel unsur göz önünde bulundurulur. Bunlar; kentbilim (şehircilik)

ilkeleri, planlama esasları ile kamu yararıdır. İmar planları kentbilim ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararına uygun olmalıdır (Ergen, 2006: 141).

1- Kentbilim İlkeleri: Kentbilim, kentlerin değişmesine, büyümesine, gelişmesine, düzenlenmesine yön veren, kentsel çevreyi, yaşamın toplumsal, ekonomik, kültürel, idari ve estetik gereklerini göz önünde tutarak düzenleyen bir bilim dalıdır (Keleş, 1998: 78). En basit anlatımıyla kentbilim insan ve doğa arasında bir düzen kurmaktır (Eke, 2000: 20).

Kentbilim, kentlerin sosyal ve ekonomik gereksinimlerinin bir armoni içinde giderilmesini sağlayan ve onların fiziki büyümesine önderlik etmeyi amaçlar. Kentbilim ilkeleri, tıpkı planlama esasları gibi, uzun yıllara dayanan deneyimler sonucu, herkesin üzerinde anlaştığı kurallardır. Kentte ulaşım ve sirkülasyonun düzenlenmesi, belli başlı bölgelerin birbiri ile ilgisinin sağlanması, kent hizmetlerinin yerine getirilmesinde ve kent strüktürünün tasarlanmasında, zeminin plana uygun düzenlenmesi ve bütün bunlar arasında eşgüdümün sağlanması kentbilimin görevleridir (Özdeş, 1972: 5). Kentlerin ihtiyaçlarını karşılar ve gelişimini sağlarken her bilim dalı gibi kentbilimin de kendine özgü kuralları vardır. Bunlara kentbilim ilkeleri denir.

Kentbilim ilkeleri, bilimsel ve teknik esaslara dayanan, en az bir yüzyıldan beri geliştirilmiş, az çok evrensel nitelik kazanmış bulunan teknik kurallardır. Doğal kaynakları koruyan ve gelişmesini sağlayan, tarih ve sanat değerlerine saygılı, insan ve çevre sağlığını gözetken, toplum mutluluğunu ve esenliğini gözardı etmeyen bir anlayış çerçevesinde, kentbilim ilkelerinin içeriğini belirlemek güç olmaz (Ersoy ve Keskinok, 2000: 7).

Planlar arasında bir hiyerarşinin bulunması kentbilimin ilkelerinden birisidir. Ülkede yapılacak olan planlamanın bir ölçek sırası izlemesi önemlidir. Ülke geneline yönelik kalkınma planları ve bölge planları yapılmaksızın, nazım imar planlarının yapılması ya da nazım imar planı hiçe sayılarak uygulama imar planlarının yapılması doğru değildir. Her şeyden önce bu hiyerarşi bilgi akışını sağlamakta, veriler birbirini desteklemektedir. Bölge planı olmadan kentin yer aldığı bölgenin gelişimi bilinemez, dolayısıyla, bölge planı olmaksızın kentin gelişimine yönelik bir kestirim eksik düşünülmüş olur. Kentin geneline yönelik değerlendirmeleri içeren nazım imar planı olmaksızın uygulama imar planı anlamlı olmayacaktır. Bu gerçeğe önem vermeden hazırlanacak, güzelleştirme sınırını aşmayacak biçimdeki kent planlamasını gerçek bir plan faaliyeti saymak mümkün değildir (Yavuz ve Diğerleri, 1978: 15).

Kamu tarafından yaratılan kentsel rantın kamuya geri kazandırılması, imar alanlarında mümkün olduğu kadar çok arsanın kamunun elinde bulunması, kamuya ait arsaların satılmak yerine uzun süreli kiraya verilmesi kentbilimin ilkelerindendir. Arsaların elden çıkarılması kentin planlanmasını zora sokacak, imar planlarının uygulanma şansını azaltacaktır. İmar planlarının gereği gibi uygulanmasında arsaların kamulaştırılmasının maliyeti önemli bir engeldir.

Kentbilim sağlıklı ve planlı kentler için uğraşı vermektedir. Bu anlamda kentin gelişiminde “kamu yararı”nın esas alınması bir kentbilim ilkesidir. Kentlerin gelişim sürecinde bireysel kaygıların ötesinde topluma hizmet edecek bir kentin tasarımı ön plandadır. Amaç kamu yararı kavramını kentsel mekânda en doğru biçimde hayata geçirmektir. Kentlerin sağlıklı gelişimi için yapılacak her çaba kentbilimin bir uğraşı alanı olmaktadır. Kentlerin plan kavramından uzaklaştırılması, kamu yararı ile bağdaşmayan her uygulama kentbilim ilkelerine aykırıdır. Kentbilimin amacı kentleri

insanlar için yaşanabilir, yaşam kalitesi yüksek mekânlar haline getirmektir. Bu konuda kentbilimin elindeki en önemli araç plan kavramıdır.

2 - Planlama Esasları: Planlama kent için gereken sosyal, kültürel, ekonomik ihtiyaçların önceden öngörülerek hazırlanması demektir. Planlar, insan, toplum ve çevre ilişkilerini yakından etkileyen fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, yatırımların yer seçimlerini ve gelişme eğilimlerini yönlendirmek ve toprağın koruma, kullanma dengesini en rasyonel biçimde belirlemek üzere hazırlanır. Bu amaca ulaşmak için planlar belli bilimsel ölçütlerden ve mesleki deneyimlerden yararlanır ki, bunlara planlama esasları denilmektedir.

Plan yapım sürecinde; plan yapımı öncesi gerekli araştırmaların yapılması, yerleşim yerlerinin taşıma kapasitesini düşünerek koruma-kullanma dengesinin ayarlanması, makro ölçekte nüfus dağılım ve yoğunluk kararlarının verilmesi, doğal, tarihi ve kültürel çevrenin korunması gereklidir. Bunlar planlamanın esaslarıdır.

Plan yapılırken kamu yararının öncelik verilmesi, planlamanın devamlı olması, planların belli bir esnekliğinin bulunması, planın belli bir süreye dayanması, planın uygulanmasının denetlenmesi planlama esasları arasında yer alır (Özdeş, 1972: 45).

3194 sayılı Kanunda belirtildiği gibi; “herhangi bir saha, her ölçekteki plan esaslarına, bulunduğu bölgenin şartlarına ve yönetmelik hükümlerine aykırı maksatlar için kullanılamaz”(m.3). Plan esasları arasında yer alan bu ilke çerçevesince, inşa edilecek her bina, bir imar planına dayanmak ve bu planca belirlenen kullanım biçimine uymak zorundadır. Örneğin, bir konut alanı içindeki

herhangi bir bölüm endüstrinin kullanımına sunulamaz. Bu uyulması gereken zorunlu kurallarından birisidir (Çeçener, 2000: 15).

İmar yönetmelikleri ile plan değişikliği yaratılarak plan bütünlüğünün bozulması, planlama yetkisinin çeşitli kuruluşlara dağıtılması, böylelikle, planlamada çok başlılığın yaratılması, imar planları sonucunda yaratılan arsa rantının kamuya kazandırılmaması, kentsel arsaların yok pahasına satılması, planlama esasları ve kentbilim ilkeleri ile bağdaşmayan uygulamalardır (Çeçener, 2000: 34, 51, 68, 88).

Özellikle imar planları hazırlanırken planın toplum için adil olması gerekir. Plan uygulanabilir, kapsamlı ve ileriye dönük olmalıdır. Belli bir zümreye rant sağlayan planlar planlama esaslarına aykırıdır. İmar planı her şeyden önce toplumu gözetmelidir (Eke, 2000: 2). Toplumsal adalete ve kamu yararına hizmet etmeyen bir plan zaten toplumca benimsenmeyecek ve uygulanma şansı bulamayacaktır. Kentin planlanması ne kadar kamu yararına uygunsa o kadar toplumca kabul görecektir.

3 – Kamu Yararı: Üzerinde rahatlıkla anlaşılabilen planlama esasları ve şehircilik ilkelerinin aksine kamu yararının ne olduğu ve içeriği belirlenmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, kamu yararının hukuki bir sorun gibi görünmesine karşılık ideolojik, etik ve siyasi yönlerinin bulunması yatmaktadır.

“Genel yarar”, “kamu menfaati”, “kamu iyiliği” ve “toplum yararı” adı da verilen “kamu yararı” kavramı, ülkeden ülkeye ve zamana göre değişiklik gösteren bir kavramdır (Tütengil, 1989: 36). Buna karşın kamu yararı kavramı genel anlamda dar ve geniş olmak üzere ikiye ayrılır. Dar anlamda kamu yararı, daha çok teknik bir anlam ifade etmekte, mülkiyet hakkının sınırlarının belirlenmesi, bu hakkın özüne

yapılacak olan müdahalelerin bir ölçütü olarak kullanılmaktadır. Geniş anlamda ise, kamu yararı daha çok siyasi ve ideolojik bir anlam kazanır.

Geniş anlamda kamu yararı, bazen en “kalabalık grubun yararı” anlamına gelebilir. Ancak böyle olması zorunlu değildir. Bazen de, kamu yararı, nicel olarak değil, fakat nitel olarak tanımlanır. Bir ülkede azınlıklarla meskûn bir bölgede koruyucu sağlık önlemleri almak, buna örnektir. Sayı bakımından az olmasına karşın insan sağlığının yüksek bir değer taşıması, bu eyleme kamu yararı niteliğini vermektedir (Keleş, 1983: 98).

Prof. Ü. Doğanay, geniş anlamında, kamu yararı yerine toplum yararı denilmesinden yanadır. Ona göre, toplum yararı, kamu yararından farklı olarak, ülkede yaşayan tüm insanların ortak çıkarını anlatır (Aktaran, Keleş, 1983: 98). Azrak ise, kamu yararının içeriğini, barışçıl bir toplum düzeninin korunması, insan onurunu yaraşır bir yaşamın sağlanması, eğitim ve kültürün geliştirilmesi, çevrenin korunması, ekonomik ve sosyal fırsat eşitliğinin güvence altında tutulması ve benzeri toplumsal değerler olarak ifade etmektedir (TMMOB, 2001: 58).

Kamu yararının, kurulu düzenin korunmasındaki çıkarı anlattığı için, özel mülkiyete dayanan bir düzende, bu düzenin korunmasını amaçlayacağından, sonuçta bireysel çıkarlarla özdeşleştiğini, toplum yararını, ülkede yaşayan tüm insanların çıkarlarını yansıtmayacağı iddia edilmektedir. Diğer taraftan Keleş, kamu yararının her zaman kurulu düzene hizmet etmediğini, dar gelirli kimseler ya da işçiler için yapılacak toplu konut alanlarının kamulaştırılmasında olduğu gibi toplumun gelir düzeyi düşük kesimleri içinde hizmet edebileceğini belirtmiştir. Keleş’in önemle üzerinde durduğu diğer bir konu, kamu yararıyla kastedilenin devlet yararı olmadığıdır. Devlet, kamu yararının sadece aracısı ve yardımcısı durumundadır.

Kamu yararında temel olan devletin değil toplumun, halkın yararadır (Keleş, 1983: 99).

Konuya yasal açıdan bakıldığında, 1982 Anayasa'sının mülkiyet hakkıyla ilgili 35. maddesinde; mülkiyet hakkının kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlandırılacağı, bu hakkın toplum yararına aykırı kullanılmayacağı belirtilmiştir. Görüldüğü gibi Anayasa kamu yararı ile toplum yararı kavramlarını ayrı olarak kullanmıştır. Öte yandan, Anayasa Mahkemesi, bazı kararlarında iki kavramı birlikte kullanmıştır. Bu durum duraksamalara yol açmaktadır (Keleş, 1983: 100).

Özetle, kamu yararı kavramı farklı zamanlarda farklı ideolojilerce değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Önemli olan kamu yararı kavramının içinin nasıl doldurulacağıdır. Özellikle kamu yararı kavramının içeriğinin ne olacağı, nasıl somut hale geleceği konusunda ilk söylenebilecek bunun siyasal süreçten bağımsız olmadığıdır.

Örneğin bir sanayi tesisinin yapılması tesisi yapan, orada çalışanlar için iyi olabilir, onların yararınadır, ancak bu durum çevreciler ya da tesisin yakınında oturup, tesisin dışsallığından etkilenecekler için bir yarar ifade etmeyebilir. Kamu yararı bu örnekte de görüldüğü gibi belirlenmesi o kadar da kolay bir kavram değildir (Friedmann, 1973: 2).

Bütün bu belirsizliğe karşın, iyi bir imar planının olmazsa olmaz koşulu kamu yararadır. Planlamayla toplum çıkarı arasında bir meşruiyet ilişkisi vardır ve toplumsal çıkarın yerini bireysel çıkarlar aldığı ölçüde “planlama” meşruiyetini kaybetmektedir (Bayram, 1995: 26).

Gerçekten kamu yararı ve toplum yararı gibi kavramların uygulamada işe yarayabilmesi, toplumun türlü sınıf ve katmanlarıyla birlikte ele alınmalarını zorunlu kılar. Soyutlandıkları ölçüde, geçerliliklerini yitirmiş olurlar (Ersoy ve Keskinok, 2000: 8). İmar planlarının kamu yararına dayanması, halkın plan yapım sürecinde ne kadar yer aldığıyla doğru orantılıdır. Bir imar planının meşruiyeti, onun yarattığı etkinin, kamu yararı ile örtüştüğü oranda mümkün olacaktır.

Ancak bu konuda bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. İlk olarak, çoğulcu toplumlarda, toplumun ereklerini tanımlamak giderek güçleşmektedir. Özellikle, 1980 sonrası artan ve değişen kentsel ihtiyaçlar, yerel kimliklerin ön plana çıkması, buna bağlı olarak, toplumsal bakış açısının farklılaşması kamusal ortak değerlerin yaratılmasını güçleştirmektedir. İkinci olarak gelir ve servet dağılımında eşitsizlikler bulunan toplumlarda, kamu yararı başka boyutlar kazanmaktadır. Gerçekte, bu toplumlarda, siyasal demokrasinin uygulanması, olanaksız değilse bile, güçtür (Tütengil, 1989: 36).

Üçüncüsü, imar planı yapım sürecinin, demokratik siyasal süreçlerle içerik kazandırılmaktan uzak oluşudur (Tekeli, 1991: 127). Hazırlanan imar planları halk katılımından uzaktır. Yasal olarak katılım sadece imar planının 1 aylık askı süresi ile sınırlıdır. İmar planı yapım sürecinde toplumun değişik kesimlerinin (gençler, kadınlar, yaşlılar, bekârlar, özürlüler vb.) görüşleri alınmalı, istemleri arasında uzlaşa sağlanmalı, bunun için gerekli uzun soluklu kentsel toplantılara yasal güvence kazandırılarak sürekli hale getirilmelidir.

İmar planlarında kamu yararının etkin hale getirilmesinde yaşanan bir diğer sıkıntı kamu yararı kavramının siyasal yönlendirmeye açık yapısıdır. Kamusallığın geri plana itildiği, yabancı ve onunla ortak olan yerli yatırımcının çıkarlarının kamu

yararı sayıldığı bir dönemde, kamuya ait fidanlık, yabancı ortaklı bir Türk şirketine bedelsiz devredilebilmekte, ruhsatı bile olmayan bu yapıyı, dönemin Cumhurbaşkanı, tesisin kamu yararına hizmet ettiğini söyleyerek, açılışını yapmaktadır. Vakıf üniversitesi adı altında İstanbul'un son orman alanları talan edilmekte, üstelik bu kamu yararı adına yapılmaktadır.

İstanbul'a para gelecek ümidiyle, yabancı otelcilik işletmelerine, planları bir köşeye iterek, otel gökdelenler yaptırılması, bunun kamu yararı gerekçesine dayandırılması, gerçekte kavramın siyasi anlamda ne kadar esnek olduğunu göstermektedir (TMMOB, 2002: 62).

Toplumsal sınıflar arasındaki eşitsiz yapı, kamu yararı kavramını üst sınıfların çıkarı için kullanabileceği korkusunu gündeme getirmektedir. Sermaye ve üretim araçlarını elinde tutanlar kolaylıkla kamu yararı adı altında bireysel çıkar ve faydalarını devam ettirebilirler (Friedmann, 1973: 4).

Sonuç olarak planlama esasları ve şehirleşme ilkelerine uyan, kamu yararını gözeten imar planların yapılması pek de kolay bir iş değildir. Özellikle kamu yararı konusunda yaratılan de facto durumlar, imar planlarının meşruiyetini zorlaştırmaktadır.

Ancak unutulmaması gereken kamu yararı kavramının gerekliliğidir. Kamu yararı özellikle yargı sürecinde imar planlarının meşruiyeti konusunda elimizdeki önemli ölçütlerdendir. Kamu yararı kavramı her şeyden önce toplumsal bir moral değer, toplumun paylaştığı ortak değerlerin bir simgesidir (Friedmann, 1973: 2).

Her zaman, nesnel olmasa da, toplumsal adalet duygularını okşayan, toplumda büyük huzursuzluklar yaratmayan, bugünün ve yarının kuşakları arasında dayanışmacı bir işbirliği kuran ve zenginin yoksulu ezmesine izin vermeyen bir

kamu yararı anlayışını egemen kılmaya büyük bir ihtiyaç olacaktır (Ersoy ve Keskinok, 2000: 1). Bu anlamda kamu yararı önemli bir moral değer ve hukuksal dayanaktır. Kamu yararı kavramı bir toplum halinde yaşamının, sosyal bir varlık olmanın zorunlu bir sonucudur. Toplum bireyciliğin, çıkar ilişkilerinin yıkıcılığına karşı gerekli önlemleri almaz ise, toplumda birey hem kendisine hem de toplumun diğer bireylerine zarar vermiş olacaktır (Friedmann, 1973: 4). Kamu yararı uzun zamandır çağdaş kent planlamasının içindedir.

Çözüm kamu yararı kavramındaki tahribatın önüne geçmektir. Kamu yararı toplumun tamamının mutluluğunun artırılmasıdır. Sağlıklı, planlı, çevreyle barışık, rantın değil, kullanım değerinin hâkim olduğu kentsel alanların yaratılması ancak imar planlarının kamu yararına göre yapılması ile mümkündür. Bu bağlamda, imar planlarının yapımı kadar uygulanması da büyük önem taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İMAR UYGULAMALARI BAĞLAMINDA KENTE KARŞI SUÇ

1. İmar Uygulamaları Bağlamında Kente Karşı İşlenen Suçlar

İmar uygulamaları; hazırlanmış olan bir imar planının uygulama araçları vasıtasıyla belirlenen alanda hayata geçirilmesidir. İmar planının uygulanması, kentsel arazinin, imar planında belirtilen kullanma biçimine uygun duruma getirilmesidir (Ersoy ve Keskinok, 2000: 77). İmar planının uygulanması sırasında araç olarak; mali yetkiler, kamulaştırma, imar programı, kolluk ve düzenleme yetkileri (bölgeleme, parselleme denetimi), izin ve denetleme yetkileri ile cezai yetkiler kullanılmaktadır.

İmar planının yürürlüğe girmesi sonrasında, imar planlarında öngörülen ilke ve kararlara aykırı her hukuk dışı eylem imar uygulamaları bağlamında kente karşı bir suçtur. Bu durum hem yasaların hem de toplumsal anlamda birlikte yaşamının bir sonucudur. Bu suç yurttaşlar tarafından işlenebileceği gibi imar planını uygulamaktan sorumlu kamu görevlileri tarafından da işlenebilir.

İmar planlarıyla, kentteki yapılaşmaya bir düzen getirilmekte, belli bir plan dâhilinde, toplumun ihtiyaçları çerçevesinde yönlendirilen kent, bireylerin çıkar ve istemlerine yönelik uygulama ve emrivakilere karşı önlem almış olmaktadır. İmar planları, kentlere bir toplum olma vasfını kazandırmaktadır.

Danıştay bir kararında imar planlarının amacını; “çeşitli kentsel işlevler arasında var olan ya da sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi çözüm yollarını bulmak, insan, çevre ve toplum münasebetlerinde kişi ve aile mutluluğu ile toplum hayatını yakından etkileyen fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak;

yatırımların yer seçimlerini ve gelişme eğilimlerini yönlendirmek ve toprağın korunma kullanma dengesini en rasyonel biçimde belirlemek, belde halkına iyi yaşama düzeni ve koşullarını sağlamak” olarak ifade etmektedir (Kalabalık, 2003: 27). İmar planları; düzenli, sağlıklı bir kentte toplum olarak bir arada yaşamının bir gereğidir.

Diğer taraftan imar planlarının uygulanması sırasında imar planında öngörülen ilke ve kararları ortadan kaldırmaya yönelik her eylemin suç sayılması, “imar planlarının ne kadar doğru ve güvenilir” olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Başta Bakanlar Kurulu olmak üzere planlama kurumundan sorumlu kamu kurum ve kuruluşları, kendilerine görev olarak verilmiş bulunan planlama ve imar yetkilerini acaba ne ölçüde kamu yararına kullanmaktadır? Zaman zaman bu hedeflerinden ne ölçüde sapmaktadırlar. Ne yazık ki uygulamada toplumu düş kırıklığına uğratan örnekler çoğunluktadır (TMMOB, 2002: 36)

İmar planları çoğu zaman emlak ve inşaat işiyle uğraşan belediye meclis üyelerinin etkisindedir. Çıkar ve rant ilişkisine dayalı bir mecliste kabul edilen imar planı ne kadar kabul edilebilir ve kamu yararına uygundur. Siyasetin patronaj ilişkilere dayalı yürütüldüğü ülkemizde, siyasal popülizm uğruna dağıtılan kaynaklar arasında kentsel rant ön sıralarda yer almaktadır. Yazık ki imar planları çoğu zaman dağıtılan bu rantın paylaşımına aracılık etmek durumunda kalmaktadır. Bu noktada imar planlarının meşruiyet sorunu ortaya çıkmaktadır.

Ankara “Zafer Park” olayında olduğu gibi, belediyenin yapmış olduğu plan değişikliği sonucunda kent merkezindeki tek yeşil alanın otopark yapılması ne kadar doğrudur. Bu karar hukuken doğru olmakla birlikte kamu yararına ne derece hizmet

etmektedir. Zafer Park olayında Danıştay mensuplarının direnişi ses getirmiş, belediye plan değişikliğinden vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Ankara’da “Papazın Bağı” denilen, kentin nadir dinlenme alanlarından birisinin karşısına Çankaya Belediyesi tarafından gerçekleştirilen plan değişikliği ile otopark yapılmak istenmiştir. Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin başvurusu üzerine Danıştay 6. Dairesi, 1. Derece Sit Alanı olan Bağın karşısına otopark yapılmasını öngören Çankaya Belediyesi Meclis Kararını iptal etmiştir (Hürriyet, 19.9.2006).

Belediyelerde her türlü imar uygulamasında gerek teknik ya da mali nedenler gerekse siyasal nedenler sebebiyle hukuka aykırı birçok işlem yapılmaktadır (Günel, 1996: 43). İmar planlarının kentlerin biçimlenmesinde etkin bir rol oynamadığı gerçekte çıkar ve baskı gruplarının eğilim, istek, oldubittilerinin meşrulaştırmaktan ileri bir görev görmediği yönündeki eleştiriler gittikçe daha geniş çevrelerce dile getirilmektedir (Akçura, 1981: 62).

İmar planları konusunda yaşanan bu belirsizlik ve suiistimaller ancak imar planlarının hangi durumlarda meşru kabul edilmesi gerektiğinin ortaya konulması ile aşılabılır. İmar planlarının meşruiyetini, başka bir deyişle, doğruluğu ve güvenilirliği nasıl ölçülebilir. Belediye meclis kararı ile kat artırımına gidildiğinde ya da öncelikle toplumun kullanımına açılması gereken kıyı alanları turizm adı altında yağmalandığında, üstelik bu yaşananların çoğu zaman yasal boşluklar sayesinde yapanın yanına kar kaldığında, imar planları toplum vicdanına ne kadar hizmet etmektedir

Bütün bu istenmeyen durumlar karşısında yapılması gereken, imar planlarının uygulanması sırasında kente karşı işlenen suçları ele alırken, daha önce imar

planlarının meşruiyeti bölümünde yapıldığı gibi, hukuka uygunluk dışında bazı ölçütler getirmektir. İmar planlarının meşruiyetinin kaynağı, bu planlarda yer alan öneri ve kararların kamusal vicdanda rahatsızlık yaratmayacak niteliğe sahip olmasıdır. Hukuk kurallarına uygunluk, çoğu kez biçimsel bir özellik olduğundan, her zaman meşruiyet ile örtüşmeyebileceği hesaba katılmalıdır (Keleş, 2007: 2). Hukuki şekil şartının yanında planlama esasları, kentbilim ilkeleri ve kamu yararı kavramları imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçların tespitinde ölçütlerimiz olmalıdır.

İmar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçlar ele alınırken yalnızca hukuka uygunluk ilkesinden hareket edecek olursak, çıkar çevrelerinin, sahip oldukları ekonomik ve politik güç nedeniyle, imar planları üzerinde her türlü değişikliği yapmasına göz yummuş oluruz. İmar planlarının onaylandığı meclis üyelerinin mesleklerin dağılımı ve çok sık yapılan imar plan değişiklikleri göz önüne alındığında bu konunun ne kadar suiistimale açık olduğu ortadadır.

Bu durum iki sonuca gebedir. İlki belediye meclisinde etkin olan her gücün imar planlarını istediği gibi yönlendirmesine neden olacaktır. İkincisi her isteyen her istediğini yaptığı bir ortamda plandan bahsetmek mümkün değildir. Üstelik bu durumda hem toplumun plana olan inancı azalacak hem de yapılan her türlü imar usulsüzlüğü sırf hukuka uygun olduğu gerekçesiyle kabul görecektir. Böylelikle, hukuk ve imar planları kanunsuzluğa ve rant ilişkilerine alet edilmiş olacaktır.

Günümüzde özellikle imar suçları kapsamında patronaj ilişkilere dayalı siyasal kayırmacılık oldukça yaygındır. Bir Cumhurbaşkanının ruhsatsız bir fabrikanın ya da sit alanı üzerinde kurulmuş bir otelin açılışına katılması, TBMM’inde yargı kararlarını devre dışı bırakmaya yönelik yasa çıkarılması, sırf

yargı kararlarını devre dışı bırakmak amacıyla dava konusu yapının sınırının değiştirilmesi, Bodrum’da olduğu gibi imar planının yapımını geciktirerek bazı çevrelere rahat hareket etme imkânı sağlanmaya çalışılması bu konuda verilebilecek sayısız örneklerden bazılarıdır.

İmar uygulamaları bağlamında kent karşı suç kavramını planların hukukiliği ile sınırlayacak olursak, o zaman, siyasal kayırmacılık sayesinde yapılabilen imar usulsüzlüklerinin arka planında yer alan siyasal, kültürel ve toplumsal gerçekleri gözardı etmiş oluruz. Bu da hem konuyu eksik değerlendirmemize neden olur hem de kente karşı işlenen suçların ülke genelinde neden olduğu kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasal etkilerin ne olduğunu algılamamızı zorlaştırır.

Unutulmamalıdır ki, bir Devlet yetkilisinin ruhsatsız bir tesisin açılışına katılması, kente karşı işlenen suçun bir parçasıdır. Tesisin ruhsatsız olması ile Devlet yetkilisinin açılışa katılması suçun işlenmesi bakımından bir bütünlük arz etmektedir. Bu nedenle, yasal anlamda olmasa bile, ruhsatsız yapı yapmak kadar o yapının açılışına katılmakta kente karşı suç sayılması gereken bir eylem olmalıdır.

İmar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçları yalnızca hukuken suç olan eylemler ile sınırlandırdığımızda kente karşı işlenen suçları basit bir imar suçuna indirgemiş oluruz. Oysaki işlenen suçlar, yasal anlamda bir imar suçu olmakla beraber; sağlıksız bir kentleşmenin, ranta dayalı bir ekonominin, siyasal popülizme dayalı patronaj ilişkilerinin, kentli haklarının hiçe sayılmasının, plana inançsızlığın ve kamu kurumlarının duyarsızlığının bir sonucudur.

Kente karşı işlenen suçlar basit birer imar suçu değildir. Eğer suçun boyutu yalnızca yasaya aykırılık ile sınırlı kalsaydı, suçu önlemekte kolay olurdu. Ancak

amacımız yüz binlerce gecekondunun neden yıkılmadığını, su havzalarının siyasi iktidarlarca yandaşlarının yerleşimine neden açıldığını, onlarca tarihi ve doğal güzelliğin nasıl yok edildiğini anlatmak ise hukuka uygunluk ölçütü bizim için yeterli olmayacaktır. Çünkü bütün bu soruların arkasında Türkiye'nin sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve hukuk düzenindeki bozukluklar yatmaktadır. Kente karşı suç kavramı bu anlamda imar suçundan farklı olarak bir niceliğe ve niteliğe sahiptir.

İmar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçları incelerken hukuka uygunluk dışında kentbilim ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı da birer ölçüt olarak kullanılmalıdır. Bu ölçütler esas alındığı takdirde imar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçları iki ayrı başlıkta incelemek daha doğru olacaktır. İlki, aynı zamanda hukuken de suç sayılan eylemler, ikincisi mevzuat hükümlerine göre suç sayılmamakla ya da yasal anlamda bir suçun konusunu teşkil etmemekle birlikte yukarıda yer verdiğimiz ölçütler nedeniyle kente karşı suç sayılması gereken eylemlerdir.

Buna göre ilk olarak yasalarda yer alan hükümleri ihlal eden, imar suçu olarak da nitelendirilen, kente karşı işlenen suçları ele alalım. Bu suçlar; açıkça yasayı ihlal eden, somut, net ve ele tutulur niteliktedir.

İmar planları idari birer düzenleyici işlemdir. Dolayısıyla imar planı hukuken bağlayıcıdır. İmar planı ve yönetmeliğine uygun biçimde hareket edilmesi yasal bir zorunluluktur. Başta 3194 sayılı İmar Kanunu olmak üzere birçok yasada bu konuda benzer cezai hükümler getirilmiştir. Bu cezai hükümlerden hareket ederek gerekli açıklamalarda bulunmak kolaydır. Örneğin, bir yapının ruhsatsız olması, ruhsat ve eklerine aykırı inşa edilmesi ya da bu durumun fenni mesulce yasada belirtilen üç iş günü içerisinde ilgili idareye bildirilmemesi suçtur.

Yerleşim alanları dışında kalan tarımsal araziler, çoğu zaman, kamu hizmetlerinin sağlanmasına bakılmaksızın, komisyoncular, spekülâtörler tarafından parçalanarak satılmaktadır. Parçalanarak satılan bu parseller, toprağın gereğinden fazla ufalanmasına yol açarak planlı çalışmaları engellediği gibi, verimli tarım toprağının, hızla kentsel amaçlara ayrılıp değerinin yitirilmesi sonucunu doğurmaktadır. “Hisseli satış” olarak da adlandırılan bu yöntemde tarımsal alanlar imar planı dışında imara açılmaktadır. Bu durum 3194 sayılı Kanunun 15. ve 23. maddelerine aykırıdır.

Yukarıda verilen örneklerde yapılacak olan idari veya cezai işlemler başta 3194 sayılı İmar Kanunu olmak üzere imar mevzuatınca belirlenmiştir. Yaşanacak hukuka aykırılık durumunda kişilerin, kamu kurumlarının ve yargı organlarının nasıl bir yol izleyeceği daha önceden yasalarca belirlenmiştir.

Diğer taraftan herhangi bir yasada yer almamakla birlikte imar uygulamaları sırasında kente karşı suç olarak nitelenebilecek eylemlerde mevcuttur. Bunların tespiti zor olmamakla birlikte, bu tip eylem ya da işlemler genellikle hukuka da uygundur. Örneğin 2634 sayılı Kanun uyarınca, Bakanlar Kurulu’nca, özellikle kent içinde belirlenen “turizm merkez”leri uygulaması, parçacı planlamayı özendiren, bölge ve alan çalışmalarından yoksun bir uygulamadır. Bu uygulama kapsamında, hiçbir planlama ilkesine uymayacak şekilde tek parsel ölçeğinde plan uygulamaları yapılmaktadır. Çevresindeki ve kent ölçeğindeki tüm verileri yok sayarak tek parsel ölçeğinde yapılan bu uygulamayla; planlama esasları yok sayılmaktadır (Ersoy ve Keskinok, 2000: 207). Planlama esasları bakımından ağır bir biçimde eleştirilen 2634 sayılı Turizm Kanununa yönelik uygulamalar çoğunlukla yasaya uygundur.

Bu olaylar bize imar planlarının siyasi baskılara ve çıkar ilişkilerine ne denli açık olduğunu göstermektedir. Bu durumda yapılan eylemin hukuki yönü değil, kentbilim açısından doğurduğu sonuçlar ele alınması daha doğru olacaktır. Aksi takdirde bu tür eylemler kentleri yaşanmaz hale getirmeye devam edecektir.

1.1. Yasal Anlamda Suç Teşkil Eden Eylemler

3194 sayılı İmar Kanunu'nun 1. maddesinde; “yerleşme yerleri ve bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak” olduğu ifade edilmiştir. Kısacası bu maddeyle, ülke genelindeki (yasal istisnalar hariç) tüm yerleşmeler ve bu yerleşmelerdeki yapıların yasaya uygun yapılması hükme bağlanmaktadır. Buna aykırı eylemleri kente karşı bir suç olarak ele almak mümkündür.

3194 sayılı Kanunun ilgili hükümleri gereğince belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak bütün yapılar için (kanunda belirtilen istisnalar hariç) belediyelerden yapı ruhsatı alınması zorunludur. Yasa, ruhsat alınmış ya da tamamlanmış yapılarda da herhangi bir değişiklik durumunda yeniden ruhsat alınmasını hükme bağlamıştır (m. 21). Bu hükümlere aykırı hareket edenlerin yapıları belediyece mühürlenerek derhal durdurulur (m. 32). Durdurma, yapı tatil zaptının yapı yerine asılmasıyla yapı sahibine tebliğ edilmiş sayılır. Bu tebligatın bir nüshası da muhtara bırakılır. Tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içinde yapı sahibi, yapısını ruhsata uygun hale getirmeye ve belediyeden ruhsat alarak mührün kaldırılması talep etmek durumundadır. Aksi takdirde, ruhsata aykırı ya da ruhsatsız yapılan yapı, belediye encümeni kararıyla, belediye tarafından yıktırılır ve yıkım bedeli yapı sahibinden alınır.

3194 sayılı Kanunu'nun 28. maddesinde, yapının fenni mesuliyetini üzerine alan meslek mensuplarının, yapıyı ruhsat ve eklerine uygun olarak yaptırmak, ruhsat ve eklerine aykırı yapılması halinde ise durumu üç iş günü içinde ruhsatı veren ilgili belediyeye bildirmek zorundadır. Böyle bir ihbar sonrası Yasa'nın 32. maddesinde belirtilen hukuki süreç uygulanacaktır. İlgili belediye o andaki inşaat durumunu tespit edecek ve yapıyı mühürlemek suretiyle inşaatı derhal durduracaktır. Durdurma ve yapı tatil zaptı yapı sahibine veya yapı inşaat alanına asılmak suretiyle tebliğ edilecek, tebligatın bir nüshası ise muhtara bırakılacaktır. Tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içinde yapı sahibi, yapısını ruhsata uygun hale getirmek durumundadır. Belediyece yapılacak inceleme sonunda eğer uygun görülürse inşaat mührü kaldırılır ve inşaat devam eder. Aksi takdirde, ruhsat iptal edilir. Belediye encümeninin kararı ile ruhsata aykırı yapı belediyece, yıkım masrafı yapı sahibinden alınmak üzere yıktırılır.

İzin alınmadan yapılan yapılarla başlangıçta izin aldığı halde izin belgesine ve eklerine aykırı olarak yürütülmekte olan yapı etkinlikleri "kaçak yapılaşma" olarak adlandırılmaktadır ve bu durum yasaya karşı olduğu kadar kente karşı da bir suçtur. Her şeyden önce yapı sahibi ruhsat almaksızın ya da ruhsat aldığı halde ruhsata aykırı yapı inşa ediyor olması, öncelikle kendi güvenliğini için bir tehlikedir. Çünkü ruhsat verilmesinden amaç; yapının sağlık, fen ve çevre şartlarına uygun yapıldığının belgelenmesidir. Ruhsatsız bir yapı bu gerekli denetimden geçmemiş demektir.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun 42. maddesinde bazı cezai hükümler yer almaktadır. Buna göre; ruhsat almadan veya ruhsat veya eklerine veya imar mevzuatına aykırı olarak yapılan yapının yapı sahibine ve müteahhidine, istisnalar

dışında özel parselasyon ile hisse karşılığı belirli bir yer satan ve alana 500 bin TL'den 25 milyon TL'ye kadar para cezası verilir. Fenni mesule bu cezalar 1/5 oranında uygulanır.

Yine aynı madde uyarınca; 3194 sayılı Kanunun 28, 33, 34, 39 ve 40. maddeleri ile 36. maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen mal sahibine, fenni mesule ve müteahhide 500 bin TL'sından 10 milyon TL' sine kadar para cezası verilir. Fiillerin tekrarı halinde ceza bir kat artırılarak uygulanır. Cezalar doğrudan belediye veya en büyük mülki amirce verilir. Ceza miktarları 1.8.1999 tarih ve 23773 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğü giren 4421 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Cezaların İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 4. maddesinin "b" fıkrasının 7 nolu bendi uyarınca her yıl Maliye Bakanlığı'na yeniden tespit edilmektedir (Acar, 2001: 17). Buna göre 2002 rakamları ile alt limit 714 milyon TL, en üst limit 35,7 milyar TL olarak belirlenmiştir (Fırat, 2002: 34).

42. madde uyarınca verilen cezalara karşı, cezanın tebliğinden itibaren 7 gün içinde sulh ceza mahkemesine itiraz edilebilir. İlgili idarenin başvurusu halinde Cumhuriyet Savcılığı aracılığıyla sulh ceza mahkemesine başvurması üzerine, yukarıdaki fıkralara göre ceza verilen fenni mesuller ve müteahhitler hakkından 1 yıldan 5 yıla kadar meslekten men cezası verilebilir.

İmar uygulamaları sırasında yaşanan hukuki aykırı eylemlere yönelik cezai yaptırımlar İmar Kanunu ile sınırlı değildir. 775 sayılı Gecekondu Kanunu'nun 18. maddesi gereğince; 775 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra yapılacak olan bütün izinsiz yapılar hiçbir karara gerek duyulmaksızın yıkılacaktır. Benzer hükümler farklı zamanlarda çıkarılan 5431, 6188, 2805, 2981, 3290 sayılı imar afları ile de

getirilmiştir. Zilyetliğin korunması konusunda 3091 sayılı Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanunun 1. maddesi; başkasına ait alanda inşa edilen yapıların yıkılmasını öngörür.

Benzer biçimde 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nun 18. maddesi, Boğaziçi alanında, yasaya aykırı yapılaşmaya yol açanları, fenni sorumluları ve yüklenicileri bir aydan altı aya kadar hapis ve 200 bin TL'sından 500 bin TL'sına kadar ağır para cezası ile cezalandırmaktadır. Fiilin tekrarı halinde ceza üç katı ile uygulanır. Fenni mesuller ayrıca bir yıla kadar meslekten men cezası alabilir. Yasa, ayrıca, yasaya aykırı ruhsat veren görevini kötüye kullanan yetkililer için bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Boğaziçi bölgesinde doğal ve tarihi değerleri tahrip edenlere fiillerin daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde iki aydan bir yıla kadar hapis ve 200 bin TL'sından 500 bin TL'sına kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. Failler doğal yapıyı bir yıl içinde aslına uygun hale getirmekle de sorumludur.

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 19. maddesi, belediyeye, belde halkının sağlık, esenlik ve mutluluğunu sağlamak, kentin düzenini korumak için buyruklar vermek, yasaklar koymak, bunları uygulatmak ve karşı çıkılması halinde ceza koyabilmek konusunda genel bir yetki vermiştir. 1580 sayılı Kanun ayrıca, belediyeye ruhsat, resim ve vergilere konu işlerin kaçak yapılması halinde belediyeye para cezası verme yetkisi tanımaktadır (m. 113). 3.7.2005 tarih ve 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu uyarınca, belediye yasak koyma ve uygulama, kanunlarda belirtilen cezaları verme yetkisine sahiptir (m. 15).

3621 sayılı Kıyı Kanunu'nda kanun hükümlerine uyulmadan ruhsatsız, ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılan yapıların sahiplerine ve müteahhittine, 3194 sayılı İmar Kanunda öngörülen para cezalarını iki katı ile ödemesi hükme bağlanmıştır.

Ceza doğrudan vali veya belediye başkanınca verilir. Benzer cezalar 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda da öngörülmüştür.

Son yasal düzenlemeyle Türk Ceza Kanunu kapsamında çevreye ve imara ilişkin suçlara yer verilmiş; belirtilen suçlar, çevrenin atık ve artıklarla kasten (m. 181) ve taksirle (m. 182) kirletilmesi, gürültü kirliliği (m. 183) ve imar kirliliğine neden olma (m. 184) başlıkları altında düzenlenmiştir. 184. maddeye göre; a) yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi bir yıldan beş yıla kadar hapis, b) yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi bir yıldan beş yıla kadar hapis, c) yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınaî faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Yine TCK kapsamında, imar planlarının uygulanması sırasında görevli memur ve amirlerin yetkilerini kötüye kullanmaları durumunda cezai yaptırımlar öngörülmüştür. Buna göre, bir memur; görevi savsaklarsa (m. 260), görevini kötüye kullanırsa (m. 257), irtikâp (m. 250), rüşvet (m. 252), zimmet (m. 247) suçu işlerse TCK hükümleri gereğince belirlenen cezaları alır. Ayrıca bir memur, devlet ihaleleri ile ilgili suç işlerse 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nun 83. ve 86. maddeleri gereğince, mal bildirimde bulunmaması halinde ise 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Kanunu kapsamında ceza alabilir.

Son olarak İdari Yargılama Usul Kanunu gereğince, mahkeme kararlarının 30 gün içinde kamu görevlilerince kasten yerine getirilmemesi halinde ilgili, idare aleyhine dava açabileceği gibi, kararı yerine getirmeyen kamu görevlisi aleyhine de tazminat davası açılabilir.

Anayasa'nın 2. ve 138. maddelerinde; Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu ve yasama, yürütme ve idarenin yargı kararlarını hiçbir surette değiştirmeyeceği ve bunların yerine getirilmesinin geciktirilemeyeceği ifade edilmiştir. İYUK'nun 28. maddesi (10.6.1994 tarih ve 4001 sayılı Kanun ile değişik) gereğince, Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez.

1.2. Yasal Anlamda Suç Teşkil Etmeyen Eylemler

Yukarıda sıralanan yasalar ve getirdikleri hükümler imar planlarının uygulanması sırasında yapılacak olan idari işlemleri düzenlemekte, hukuka aykırı durumlar için cezai yaptırımlar getirmektedir. Türkiye geniş bir imar mevzuatına ve imar ile ilgili onlarca yetkili kuruluşa sahiptir. İmar Kanunu bile bir yasadın beklenmeyecek biçimde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bütün bunlara karşın “kentler neden halen sağlıksız ve plansızdır?” sorusu akla gelmektedir. Türkiye'nin en büyük kenti İstanbul'un neden % 70'i gecekonduyan oluşmaktadır.

İşte bu noktada imar planlarının uygulanması sırasında kente karşı işlenen, çoğu zaman, yasal olarak suç teşkil etmeyen eylemler ön plana çıkmaktadır. Yapılan hukuksuz ve plansız eylemlere siyasal amaçla göz yumanlar, ülkenin planlanması için gerekli politikaların doğru biçimde zamanında oluşturmayanlar, iç göçe karşı gerekli demografik, sosyal, ekonomik önlemleri almamış olanlar, bölge planlarını ihmal ederek, kaçak yapı ve gecekondu yapımını özendirler, şehirleri parsel parsel satan arsa mafyası ile işbirliği yapanlar, ruhsatsız yapılan tesislerin açılış törenlerinde

boy gösteren devlet adamları, “ben İstanbul’u kafamda planlıyorum, başka plana gerek yok “ diyebilen belediye başkanları, imar planlarını kişisel çıkar ve menfaatleri için “kamu yararı”nı hiçe sayarak değiştiren belediye meclis üyeleri, bütün amacı daha fazla kat artışı olan yap-satçı müteahhitler, kentlerin tarihi, doğal ve kültürel değerleri yıkılırken sessiz kalan hatta bu uygulamalarda yer alan mimar, sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri, akademisyenler, arsa spekülâtorleri, siyasi iktidarın seçim yatırımı olarak verdiği imar aflarını “mülkiyetin tabana yayılması” diye destekleyenler hukuken suç işlemedikleri halde kente karşı suç işlemekte ve günümüzün yaşanmaz kentlerinin oluşumunda önemli katkılarda bulunmaktadır.

Bütün bu sıralanan eylemler hukuken suç olmayabilir. Ceza hukukunun öngördüğü “kanunilik” ilkesi esas alındığında bu tür eylemler suç teşkil etmemektedir. Ancak yapılan bütün bu uygulamaların kentlerimizi yaşanmaz hale getirdiği, ranttın kucağına ittiği, kentli haklarını hiçe saydığı inkâr edilemez.

İmar uygulamaları sırasında asıl kente karşı işlenen suçlar işte bu eylemlerdir. Yasa’da ruhsatsız yapı yapılamayacağı hükmü konmuş olsa bile, binlerce gecekondur nasıl var olmaktadır. İşte asıl cevabı bulunması gereken budur. Kentleşme, konut açığı konularında gerekli politikaları üretmek, uzun yıllara dayalı politika ve planları hazırlamak, ülke genelinde plan kademelenmesini oluşturmak devletin bir ödevidir. Devlet bu ödevi yapmamış, kolaycılığı seçmiş, uzun süreli bölgesel politikalar geliştirmek yerine kısa dönemli imar afları ile yetinmiştir.

1959 tarihli 7367 sayılı Kanunla “iskân olmayan yapılara belediye hizmetleri verilmesi”ni kabul eden 1963 tarihli 327 sayılı Kanun seçimlerden iki hafta önce çıkarılmıştır (İş Bankası, 1998: 194). 1950’lerden sonra gecekondular bir oy deposu olarak görülmüş, kentsel talan oy uğruna teşvik edilmiş veya talana göz

yumulmuştur. Dünyanın hiçbir uygar ülkesinde kaçak yapı affedilmez. Mutlaka yıkılır. İmar düzeni hiçbir biçimde taviz verilmeksizin uygulanır (Çeçener, 1995: 105). Liberal ülkeler dâhil, Dünyanın hiçbir yerinde, imar disiplinini sağlayan kurallardan ve yaptırımlardan dolayı, Türkiye’de olduğu gibi devletin esnek bir tutum içine girdiği, hatta “özür dileyen” bir tutum sergilediği görülmemiştir (Okutan, 1998: 30). Fertlerin insan hasiyetine uygun bir ortam içinde yaşamlarını sürdürmeleri çağdaş devletin bir görevidir (Çelik, 1992: 122). Türkiye’de devletin yerine getirmediği bu görevi hem insan haklarına hem de kente karşı bir suçtur.

3194 sayılı İmar Kanunu’nda, plan türleri genel olarak bölge ve imar planları olarak, imar planları da kendi içinde nazım ve uygulama imar planları olarak ikiye ayrılmaktadır (m. 8). Yasada çevre düzeni planı da yer almaktadır. Ayrıca, İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte, revizyon imar planı, ilave imar planı ve mevzii imar planı gibi plan türleri bulunmaktadır. Bunların yanında, başka yasalarda, kendi amaçları doğrultusunda tanımlanmış ve düzenlenmiş olan, ıslah imar planları (2805/2981), turizm amaçlı plan (2634), koruma amaçlı plan (2863), ulusal park gelişme planı (2873) gibi çeşitli planlar bulunmaktadır (Mengi ve Keleş, 2003: 33). Bütün bu planlar çeşitli kuruluşların planlama konusunda yetkili olmasına neden olmakta, bu durum, imar planlarının uygulanmasında önemli bir yetki karmaşası yaratmaktadır.

Kıyı alanları, tarihi ve sit alanları, özelleştirmeye ait kuruluşlara ait arsa ve arazileri, kültür ve tabiat varlıkları, gecekondu alanları, turizm alanları ve merkezleri birbirinden ayrı kuruluşlarca planlanmaktadır. Bu durum aslında plansız gelişmeyi teşvik etmektedir. Kentin bütünü için uygulanır olması gereken imar planları bu

şekilde işlevsiz, ölü doğmaktadır. Bu durumun yaratılmasından sorumlu olanlar kente karşı suç işlemektedir.

1999 Marmara Depremlerinde binlerce insan doğal afetler sonucu değil, aksine, uzun yıllardır süren plansızlığın, politikasızlığın sonucunda hayatını kaybetmiştir. Eğer gerekli bölge planları yapılmış olsa, bu planlara dayalı imar planları uygulansa, yapılar yasalarda belirtilen biçimde sıkı bir biçimde denetlense idi, kesinlikle yaşanan depremler bu boyutta can ve mal kaybına neden olmayacaktı. Devlet, bilime dayalı politikalar geliştirmek yerine, zaten ülke sanayisinin 1/3'ünün bulunduğu İstanbul-Sakarya arasına organize sanayi bölgeleri kurmuştur. Türkiye'nin en aktif fay hatlarından birisi olan Ecemiş Fayı üzerinde Akkuyu Nükleer Santrali'nin yapımı düşünülmektedir (Geray, 1998a: 4). Bu derece duyarsızlık kente karşı bir suçtur.

İzmir'de Kordon Sahil Yolu çalışmaları belediyece yürütülmüş, sahil doldurulmuş, doğal çevreye ve kent yaşamı ağır biçimde tahrip edilmiştir. Dahası sahilin doldurulmasıyla elde edilecek olan sahil yolu, kıyılardan öncelikle yurttaşların yararlanması ilkesi ile bağdaşır nitelikte değildir (Gedizlioğlu, 1997: 10). Benzer biçimde İstanbul sahillerinde kaya dolgusu ve kazık çakılarak yapılan sahil yolu ya da diğer adıyla “kazıklı yol” başta Mimarlar Odası olmak üzere birçok sivil toplum kuruluşunun ve duyarlı toplum kesimlerinin tepkisi ile karşılaşmıştır.

Günümüzde inşası devam eden Karadeniz Otoyolu bütün Karadeniz sahil şeridini tehdit etmektedir. Samsun-Sarp Otoyolu inşası sırasında sahilin şekli şimdiden değişmeye başlamış, projelendirilmeden denize düz çizgi çizilerek oluşturulmaya çalışılan yol inşaatı nedeniyle, sahil kordonunda yer alan parklar kaldırılmıştır. Otoyol tamamlandığında ise, sahilden yararlanmak artık mümkün

olmayacaktır (Milliyet, 19.7.2005). Devletin bir kurumu olan Karayolları Genel Müdürlüğünce uygulanan proje kapsamında, devlet kendi eliyle, kendi denetim ve gözetimi altındaki kıyıları mahvetmektedir.

İmar planlarında zorunlu olmadıkça değişiklik yapılmamalıdır. Değişikliklerin hukuka uygun olsa bile devamlı yapılması, kentbilim ve etik açılardan, imar uygulamaları bağlamında kentte karşı bir suçtur. Kent bir yazboz tahtası değildir. Planlama uzun soluklu ve belli kuraların önceden tayin edildiği uyulması zorunlu belgelerdir. Tabi ki toplumun ihtiyaçları oranında gerekli değişiklik yapılacaktır, zaten, bu durum imar planlarında esneklik ilkesi ile düşünülmüştür.

Türkiye’de plan değişiklikleri çoğu zaman rantta ve plansızlığa hizmet etmektedir. İmar plan değişiklikleri ile ilgili yapılmış bir çalışmada, Trabzon’da 1989–1993 yılları arasında yapılan 780 plan değişikliğinden % 40’ının yapı yoğunluğunu artırmaya yönelik olduğu görülmektedir. Benzer biçimde, Ankara’da 1986–1998 yılları arasında yapılan plan değişikliklerinin % 40’ı yeşil alanların kullanıma açılmasıyla ilgilidir. Bütün bu veriler değerlendirildiğinde, kamu alanından çıkartma, yükseklik artışı, yapı düzeninde değişme, yol güzergâhının değiştirilmesi ve dolaylı olarak kat artışlarına neden olan yol genişletmelerine ilişkin istemler de eklendiğinde, değişiklik istemlerinin çok büyük bölümünün kentte yoğunluk artışına yol açtığı, kentsel rant dağılımını önemli ölçüde değiştirdiği ileri sürülebilir (Ersoy ve Keskinok, 2000: 46–47).

Özellikle, 3194 sayılı İmar Kanunuyla, belediyelere imar planı yapma ve onama yetkisinin verilmesinden sonra imar plan değişikliklerinde artış olmuş, bazı belediyelerde plan uygulamalarında kuralsızlık genel bir kural halini almıştır (Ersoy ve Keskinok, 2000: 69). Mevcut çarpık gelişimi yasallaştıran bir hukuk, örgütlenme

ve planlama sistemi vardır (Turgut, 2004: 202). Yaşanan bu kuralsızlıklar ve getirdiği sistem kente karşı işlenen bir suçtur.

İmar planları üzerinde bir denetim söz konusu değildir. 3194 sayılı Kanunda planlamaya ilişkin yasa ve yönetmelikte belirtilen hüküm ve sınırlamalara uyulmadığı takdirde tavır koyacak merciinin neresi olduğu net bir biçimde belirtilmiş değildir. Her türlü nizam ve kat adetleri kararları isteğe bağlı değiştirilmekte, park, meydan, otopark vb. ortak kullanım alanları kolayca kaldırılmakta, ulaşım sistemini basitçe ada parsel bağlantısı gibi kabul eden bir anlayışla plan değişikliğine gidilmektedir (İller Bankası, 1994: 31).

İmar planlarının denetlenmesi konusunda 3194 sayılı Kanunda belirlenmiş bir kurum yoktur. Yasada onaylanan imar planlarının Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na gönderilmesi hüküm bulunmakla birlikte, bunun bir denetim olup olmadığı belirsizdir. Bu konuda bir diğer yetkili kuruluş olan İçişleri Bakanlığı ve Valiliklerin ise, yeterli teknik personel mevcut değildir.

Ülkemizde imarla ilgili yargısal denetim, 2577 sayılı İYUK göre, 22 bölgede kurulu Bölge İdare Mahkemeleri ile 44 İdare Mahkemesi aracılığıyla yapılmaktadır. Danıştay 6. Dairesi bu konuda üst mahkeme konumundadır. Ancak bu mekanizmanın idari, mali ve personel yetersizliği nedeniyle gereği gibi işlediğini söylemek mümkün değildir. Son on yılın verileri esas alındığında her yıl incelenen dosyaların yaklaşık yarısının bir sonraki yıla devrettiği görülmektedir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1999: 2–18). Bütün bu denetimsizliğin sorumluları kente karşı suç işlemektedir. Denetimsiz ortam kente karşı suç işlenmesini daha kolay hale getirerek var olan hukuksuzluğu artırmaktadır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Hukuk Müşavirliğine göre yapılan küçük sanayi sitelerinin % 90'ı usulsüz biçimde yapılmıştır. Türkiye'nin en büyük sanayi sitesi İkitelli Sanayi Sitesi'nin planı, tapusu ve ruhsatı yoktur. Bursa Ovasında planda doğal sit alanı olan bölgede imar ıslah planı vasıtasıyla 5.000 konutluk site yapılmıştır (Sökmen,1989: 234).

İstanbul'da özel orman alanında inşa edilen Acarkent sitesinin evrakları dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nca elden takip edilmiştir. Aynı Başkan tarafından plana düşülen notta, “sosyal tesisler, kültürel tesisler, kentsel hizmet alanları, dinsel yapılar, sağlık alanları, kapalı spor alanları, ticaret mahalleri TASK'a göre (taban alanı kat sayısı başka bir deyişle öngörülen inşaat alanı) dahil olmayıp mimari avam projelere göre tanzim edilecek” denilerek sitede yer alan, konut alanları hariç, bütün yapılar % 6 inşaat izni dışına çıkarılmıştır. İlave yapı izni getiren bu not 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 52. maddesine aykırıdır (Cumhuriyet, 10.12.2006).

İstanbul'un nadir doğal güzelliğe sahip ormanlık alanları arasında yer alan Polonezköy'de, Beykoz Belediyesi'nce hazırlanan 1/25.000 ölçekli planla bugün 500 olan nüfus 20 yıl içinde 750 olacakken, getirilen yapı yoğunluğu ile 24 bine çıkarılmaktadır. Polonezköy'ün nüfusunun halen bölgede yaşayan yerleşiklerce bu oranda dolduramayacağı bilindiğine göre, aradaki fark ikinci konut ve turistik tesisler için düşünülmektedir. Tümü orman olan bu bölgede, bu tür bir plan, orman alanını ortadan kaldıracaktır, bu bölgede yapılan bu tür bir plan aslında plansızlık ve yağmadır (Çeçener, 1995: 112).

İstanbul'un en gözde işyerlerinin yer aldığı Büyükdere-Maslak aksı da konumuz bakımından bir diğer örnektir. 1974 yılında Boğaziçi Köprüsü'nün yapımı

sırasında ilk kez gündeme gelen aksın bir sanayi ve iş merkezine dönüştürülmesi fikri, 1980 sonrası küresel kent söylemi içinde kendisine önemli bir yer bulmuştur. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından kurulan İstanbul Nazım Plan Bürosu böyle bir düşünceye, kentin kuzeyindeki su havzaları ve ormanlık alanlar üzerinde yerleşme baskısını artıracakı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Nazım Plan Bürosu’nun bu görüşü 29.7.1980 tarihinde onaylanan 1980 Nazım İmar Planında da kabul görmüş, Büyükdere-Maslak aksının sanayi ve iş merkezi yapılması sakıncalı bulunmuştur (Kurtuluş, 2005: 40–58).

Bütün bu karşı duruşa rağmen, 1980 sonrası iktidara gelenler, İstanbul’u “dünya kenti” yapma sloganıyla yola çıkmışlar, küresel sermaye için her türlü kolaylığı sağlayacaklarını açıklamışlardır. Dönemin Belediye Başkanı Dalan 1980 Nazım İmar Planını pasif, korumacı ve pratikte işlemez görmüş, dönemin Başbakanı planın sermayeye karşı bir engel olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Dalan döneminde bir İngiliz şirketi yaptırılan Boğaziçi Öngörünüm ve Etkilenme Alanları Planında Büyükdere-Maslak aksının sağında kalan Zincirlikuyu ile Levent arası yönetim merkezi ilan edilmiş, buradaki yapılaşma yoğunluğu emsal 3 olarak belirlenmiştir. Ancak bu durumdan memnun olmayan arazi sahipleri için 1988 yılında “Büyükdere Caddesi Güzergâhı Ticaret Alanları Uygulama İmar Planı” ve “Şişli-Ayazağa Revizyon İmar Planı” hazırlanmış, Şişli-Büyükdere arasında emsal 4,5’e çıkarılmış, Maslak’taki arsalara ise emsal 2,3 oranlarında yapılaşma hakkı verilmiş, böylelikle, bu aks tamamen gökdelenlere açık hale getirilmiştir. Yapılan plan değişikliği ile rantta açılan aks üzerinde Türkiye’nin en önemli sanayi kuruluşları bir bir arsa satın almaya başlamış, artan ranttan kar elde etmek için büyük bir çaba göstermişlerdir (Kurtuluş, 2005: 40–58).

Bu aks üzerinde yer alan gökdelenlerden birisinin mimarlığını yapan Amerikalı mimar Kevin Roche, Büyükdere-Maslak aksının gelişmesini Amerikan ideolojisinin Türkiye'ye transferi olarak yorumlamıştır. Dönemin iktidarı ANAP bölgenin “Manhattan” olacağını, Başbakan Özal ise İstanbul'un “Beyrut”a benzeyeceğinden övgüyle bahsetmektedir. 1990'larda iktidara gelen Çiller Hükümeti de aks için başka bir proje geliştirmiştir. Başbakan Çiller İstanbul'u -bu seferde- “Singapur” yapmak istediğini söylemiştir. Proje kapsamında 293 gökdelen, 94.000 konut, bir finans merkezi, bir Turkodisney, hastaneler, spor merkezleri, yapay göller, alış-veriş merkezleri, havaalanı ve baraj yer almaktadır (Kurtuluş, 2005: 40–58). Proje iktidar değişikliği sayesinde gündemden düşmüş, uygulama şansı bulamamıştır.

Bütün bu küresel söylem içinde günümüze geldiğimizde İstanbul'un Büyükdere-Maslak aksı tamamen gökdelenler ile dolmuş durumdadır. Yapılan plan değişiklikleri ve gökdelenler yasaldır. Üstelik aksın bulunduğu alan turizm merkezi ilan edilmesi nedeniyle Büyükşehir Belediyesi'nin, dolayısıyla, imar planlarının denetimi dışındadır. Yapı yoğunluğu kenttin genelini etkileyecek boyuttadır. Yapılan gökdelenlerin hiçbirisinin turizmle ilgisi yoktur. Yapılan gökdelenlerin tamamı plansızca ve rant amaçlı yapıldığı için kentin altyapısı ve ulaşım sisteminde büyük boyutlara varan sıkıntılar yaşanmaktadır.

İmar planlarının hazırlanması sırasında “projesi başkanlık özel iznine tabidir” notları düşülmekte, 7000 hektar alanda 600 bin konutluk bir rant yaratma potansiyeline sahip Boğaziçi geri görünüm bölgesi için özel şirketçe hazırlanan mevzi imar planında, “Başbakanlık talimatları doğrultusunda hazırlanmıştır” ibaresi yer almaktadır (Gürsel, 1990: 92). Türkiye'de fay hattı üzerinde santral kurma

kararını, bütün bilimsel raporlara karşın, kişisel otoritesine dayanarak alabilen başbakanlar bulunmakta, bilirkişi raporları olmasına karşın, su havzaları -Çatalca'da olduğu gibi- serbest bölge yapılmaya çalışılmaktadır (TMMOB, 2002: 36). Onca yasaya rağmen bu derece vurdumduymazlık ve aymazlık kente karşı bir suçtur.

Artan kentsel rant beraberinde rant savaşlarını getirmektedir. Yasa dışı suç örgütlerini özendiren, besleyen bu süreçte rantta boyun eğmeyen kamu görevlileri tehdit edilmekte, hayatlarından olmaktadır. Bir belediye başkanı plan yaptığı, plansızlığa geçit vermediği için iki kez suikast girişimi ile karşı karşıya kalmıştır (Ada/Kentliyim, 1995: 55). İstanbul Adalar ile Kuşadası Belediye Başkanlarının kentsel ranttan pay almak isteyenlerce öldürüldüğü iddia edilmektedir (Bayram, 1995: 27).

Atatürk'üm mirası sayılan Atatürk Orman Çiftliği'nde yapılanlar kente ve kentliye karşı suçtur. Üstelik bu suç çoğu zaman yasalarca, yasal kimliğe sahip kurum ve kuruluşlarca gerçekleştirilmiştir. Çiftlik arazisinin yağması Atatürk'ün ölümü ile başlamıştır. 1939–1983 yılları arasında çıkarılan on adet yasa ile çiftlik arazisinin büyük bir kısmı kamu kuruluşlarına verilmiştir. 102 bin dönüm olan Çiftlik arazisinden günümüzde kalan 33 bindir. Tahsis yapılan kurumlar arasında; Tarım ve Orman Bakanlığı lojmanları ve sosyal tesisleri, TİGEM'e ait market, Ankara Büyükşehir Belediyesine ait hal binası, kömür depoları, Ankara Otogarı, özel üniversiteler, Türkiye Jokey Kulübü, ASKİ Sosyal tesisleri, Ankaragücü Spor Kulübüne ait tesisler, Gazi Orduevi, Devlet Mezarlığı, Ankara Öğretmenevi, Alparslan Türkeş'e ait anıt mezar bulunmaktadır. Ayrıca Çiftlik arazisi içinde Marmara Oteli adında yapımı yılan hikâyesine dönen bir otel inşaatı yer almaktadır (Saner, 2001: 28).

21.6.2006 tarihinde kabul edilen 5524 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla Çiftliğin geleceği konusundaki kaygılar artmıştır. Yasaya göre, Çiftlik Ankara Büyükşehir Belediyesine devredilecek, her türlü tasarruf hakkı belediyeye ait olacaktır. Belediye bu alanda ilgili mer'î mevzuat uyarınca öncelikle üst ölçekli plan ve koruma amaçlı imar planı ve bunlara uygun her türlü imar planlarını yapmaya ve yaptırmaya yetkilidir. Böylece aslında ayrı bir idare olması vasiyet edilen Çiftlik Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin sıradan bir işletmesi haline getirilmekte, belediye için rant tesisleri yapmanın yolu açılmaktadır. Her şey yasalara uygun da olsa, Atatürk'ün mirasına sahip çıkılmamış, Ankara'nın ciğerleri, tek yeşil alanı göz göre göre, üstelik TBMM'nin çıkardığı yasalarca talan edilmiştir. Bu talan kente karşı bir suçtur.

Günümüzde kentler imar planlarına göre değil, bireysel çıkarların yönlendirdiği rant endişesine göre biçimlendirilmektedir. Geline nokta hem kentler hem toplum derin yaralar almaktadır. İstisnai olaylar olmanın ötesine geçen bu "talan kültürü", özellikle 1980 sonrası uygun ideolojik ortamında oluşmasıyla toplumca kabul görmeye başlamış, hatta meşruiyet kazanmıştır. Giderek yaygınlık kazanan kente karşı suçların oluşturduğu sistem sadece kentler üzerinde değil toplumun tüm kurumları üzerinde etkin olmaktadır.

2. Türkiye'de İmar Uygulamalarında Kente Karşı İşlenen Suçların Nedenleri

İmar uygulamalarında bağlamında kente karşı işlenen suçlar, Türkiye'deki kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal dinamiklerin bir sonucudur. Kente karşı işlenen suçlar kentleri biçimlendiren düzenin bir yansımasıdır. Bu nedenle ülkede kentleşme

üzerinde etkin olan dinamikler kente karşı işlenen suçlar konusunda da belirleyici konumdadır.

Kentleşme sürecinde temel değişkenler arasında yer alan iç göç, kentsel rant kente karşı işlenen suçlar bakımından da önemli bir sorun teşkil etmektedir. İç göçün aralıksız devam etmesi kentleşme sürecinin sağlıklı oluşumunda önemli bir etkidir. Benzer bir biçimde, plan kavramı dışlanarak, kentsel rantın ön plana çıkarılması, rantın vergilendirilmemesi, siyasal süreçte rantın finansman aracı olarak kullanılması hem siyasal yozlaşmaya hem de kente karşı işlenen suçlara yataklık etmektedir.

İmar mevzuatındaki eksiklikler, plan hiyerarşisinin olmayışı, planlamada yaratılan istisnai yetkiler, planın halka kapalı yapısı kente karşı işlenen suçların bir başka nedenidir. Toplumun sahip olmadığı kentlilik bilinci çoğu zaman kentin sahipsiz kalmasına, kötü niyetli kimselerin dilediğince hareket etmesine imkân sağlamaktadır.

Son olarak dış etkenler ülke içinde belirleyici olmaktadır. 1950’lerde “refah devleti” anlayışı çerçevesinde desteklenen plan kavramı, postmodernizmin doğuşu ve küresel sermayenin yaygınlık kazanmasıyla birlikte geri plana itilmiştir. 1960’larda planlı kalkınma adına DPT’yi kurduran IMF ve Dünya Bankası, 1990’larda ülkenin kuralsızlaşmasına önayak olmaktadır. Yıllardır dile getirilen yerel yönetim reformları, küresel piyasaların istemleri doğrultusunda, daha kolay gündeme gelmektedir. Küreselleşmenin getirdiği “plansızlaşma”, “kuralsızlaştırma” süreci plan kavramına karşı olanlarca bir meşruiyet zemini olarak kullanılmaktadır.

2.1. Göç, Plansızlık ve Kente Karşı Suç

Göç, coğrafi mekân değiştirme süreci içerisinde; sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Özer, 2004: 11). Bu anlamda göç yalnızca bir yer değiştirme hareketi değil, bunun ötesinde toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik sonuçları olan bir dönüşüm sürecidir.

Türkiye’de kentleşmenin tarihi hiç şüphesiz iç göçün tarihidir. Kentlerin gelişiminde temel belirleyici etkenlerden birisi iç göçtür. 1965–1990 döneminde, Türkiye’de toplam 16,3 milyon kişi iller arasında ikametgâhlarını yerleşme bazında değiştirmiştir. 1965–1970 döneminde beş yaş üzerinde her bin kişiden 106,9’u iller arasında göç ederken, bu oran 1980–1985 döneminde her bin kişide 64,7’ye kadar düşmüş, 1985–1990 döneminde ise tekrar artış göstererek her bin kişide 80,5 olarak gerçekleşmiştir (Kocaman, 1997: 8).

Göçün boyutu o kadar yoğun ve devamlıdır ki, 1990 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Kars doğumlu olup da İstanbul’da yaşayanların sayısı 215 bine, Erzincanlıların sayısı 150 bine, Malatyalıların sayısı 141 bine, Erzurumluların sayısı ise 130 bine ulaşmış, her 100 Tunceliliden 53’ü, her 100 Siirtliden 42’si, her 100 Mardinliden 35’i memleketi dışında yaşamaktadır (İş Bankası, 1999: 339).

Mevcut kent nüfusunun yaklaşık % 40’ı iç göçten kaynaklanmaktadır (TÇSV, 1998: 14). Sadece 1990 yılı içerisinde İstanbul’a diğer il merkezlerinden toplam 347 bin kişi, Ankara’ya 150 bin kişi göç etmiş, Antalya’da bu sayı 58 bin olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2003, 2005).

İç göç, gerek yoğunluğu gerekse 50 yıldan fazla bir süredir aralıksız devam ediyor olması nedeniyle ülkede her alanda önemli değişime ve çoğunlukla olumsuz gelişmelere neden olmaktadır. Bu olumsuzlukların en önemlisi plansız bir

kentleşmeye meşruiyet kazandırmasıdır. İç göçün yoğunluğu ve ülke imkânlarının yetersiz oluşu, siyasal popülizm ile birleşerek gecekonduların yapımı konusunda toplumsal bir hoşgörünün oluşmasını sağlamıştır.

Özellikle 1970 sonrası ticarileşmesiyle birlikte gecekondu göçün bir sonucu değil bir nedeni haline gelmiştir. İslah imar planları sayesinde getirilen kat artışları sonucunda gecekonduların apartmanlaşmasıyla birlikte ticarileşme süreci doruğa ulaşmıştır. Kimsenin hesap sormadığı, kentlerin plansız geliştiği, yetkililerin önlem almak yerine oy uğruna teşvik ettiği, zaman zaman ortak olduğu bu rant pastası günümüzde milyarlarca liralık bir pazar haline gelmiş, kente karşı işlenen suçlar için bir meşruiyet zemini yaratmıştır.

Kente karşı suça kaynaklık eden sistemin temel dayanakları arasında yer alan patronaj ilişkileri ve plana olan inançsızlık burada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Kongar'ın "halk-mafya-politikacı"dan oluşan talan düzeni, kente yeni gelenlerin yerleştiği gecekondu alanlarında kendine yaşam alanı bulmaktadır.

Gecekondulaşma ve iç göç beraberinde kente uyum sorununu getirmektedir. Köyden kente gelmek hatta iş bulmak kente uyum sağlamak için yeterli değildir. Kişinin kültürel bir değişim geçirmesi kentli yaşam kalıplarını benimsemesi gerekmektedir. Bu kısa sürede gerçekleşen bir olgu değildir (Özer, 2004: 28).

Geldiklere kente uyum sağlayamayan göçmenler için aile, akrabalar ve dini kurumlar büyük bir sığınak işlevi görmektedir. Beklenebileceği gibi, geleneksel yapının bu derece ağırlığa sahip olması, kişileri kentsel kurumlardan uzaklaştırmaktadır (İş Bankası, 1999: 303).

İkili kent yapısı olarak adlandırılan bu durum, kentlilik bilincinin oluşumu engellemekte, gecekonduya ortaya çıkan ne kentli ne köylü bir “arabesk” kültürün yaratılmasına yol açmaktadır. Gecekondu bölgelerinde kapalı cemaat ilişkilerinin doğurduğu bu arabesk kültür, bireye sadece hemşehrileri ve akrabaları ile sınırlı bir günlük yaşam sunmaktadır. Bu yaşam biçimi gecekondu alanlarını içine kapalı bir tür “getto”ya dönüştürmektedir (Özer, 2004: 30).

Göçün bir diğer sonucu, kentlerin yaşam kalitesinin düşmesidir. Temel kentsel hizmetler; yol, su, kanalizasyon, gaz, elektrik, haberleşme, ulaşım hizmetleri bile gereği gibi yerine getirilememekte, bu konuda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Her yıl sadece İstanbul’a göç edenler için; 80 bin konuta, bu konutların su, elektrik, kanalizasyon, ulaşım ağı ve öteki altyapı hizmetleri tamamlanmış arsaya, yalnızca eğitim hizmetinin yeterli düzeyde karşılanması için; 50 ilkokula, 26 ortaokula, 6 liseye gerek duyulmaktadır (TBMM, 1992: 10).

Her yeni göç dalgası kentsel altyapı imkânlarının daha da zorlanmasına neden olmaktadır. Ülkemizde en yüksek oranda göç alan iller, aynı zamanda, çevre sorunlarının en yoğun yaşandığı yerlerdir. Üstelik çevre sorunları gecekondu alanlarında daha vahimdir. Temiz kent suyu kullanan ailelerde bebek ölüm oranları binde 48,2 iken, bundan yoksun gecekonduya oturan yoksul ailelerde binde 70,5’tir (TÇSV, 1998: 16).

Arsa fiyatlarının artması, dolayısıyla, arsa rantının oluşmasında, talebi devamlı destekleyen, arsa kıtlığı yaratan iç göçün etkisi inkâr edilemez. Arsaya olan talebin artması kentsel rantı beslemekte, imar planlarının uygulanma şansını azaltmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir’de arsa fiyatları on yıldan daha kısa bir sürede 100 misli artmıştır (Keleş, 1992: 152).

İç göçün önemli bir diğer etkisi, kentin imarsız alanında yaşayan kimselerin günümüzde sayısal olarak çoğunluğu ele geçirmeleri sayesinde, sahip oldukları oy oranı nedeniyle, genel ve yerel siyasal gelişmelere yön verir hal gelmesidir. Her yıl sadece İstanbul'a bir Anadolu kentinin (yaklaşık 500 bin kişi) ekleniyor olması gecekondü sorununun ulaştığı boyutu özetlemekte, kendine özgü kültürü, yapılaşması, sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkileri ile ülke gündeminde daima kendine yer bulmaktadır (Özer, 2004: 72). İç göçün ulaştığı bu boyut, kente karşı işlenen suçların gözardı edilmesine neden olmaktadır.

Göçün temelinde devletin politik tercihleri yatmaktadır. Kalkınma planları ile uyumlu bölge planları hazırlanmış değildir. Büyük şehirlerin etrafında, kent merkezine yönelen nüfusu çekecek uydu kentler yapılmamış, endüstrinin ülke geneline dengeli dağılımı için gerekli önlemler zamanında alınmamıştır. Hayvancılığı ve tarımı geliştirmeye yönelik hiçbir politika uygulanmaya konulmadığı gibi, IMF'nin baskısı sonucu tarımsal destek alımlarından vazgeçilmekte, tarıma dayalı sanayiye destek olan tarım kooperatifleri ve tarımsal birlikler gözardı edilmektedir. Bu durumda, insanları köylerinde tutmak giderek zorlaşmaktadır.

Kırsal alanda yaşayanlara kentin olanaklarını sunmayı başaramadığımız, köylüyü köyünde ve bölgesinde kentlileştiremediğimiz sürece göç sürecektir (TÇSV, 1998: 22). Bu bağlamda göçü durdurmak için turtalı ve sürekliliği olan politikalara ihtiyaç vardır. Kente karşı işlenen suçlarda plan en önemli silahtır. Rant ise bu savaşta kente karşı işlenen suçların en önemli kaynağıdır. Rant, bireyleri plansızlığa iten önemli bir güdüdür.

2.2. Kentsel Rant, İmar Planları ve Kente Karşı Suç

Bir arazinin, rant yaratan kentsel bir arsaya dönüşmesi, ancak, imar hakkını elde etmesi ve buna bağlı olarak altyapı imkanlarına kavuşmasıyla mümkündür. Başka bir deyişle, arsa rantının oluşumu tamamen imar kararları ve uygulamalarına bağlıdır.

Arsa herhangi bir toprak parçası değildir. Toprak olmasının ötesinde üç özelliğe sahiptir. Kent içinde bir yere sahiptir, altyapı ile donatılmıştır ve imar planı ile hakkında bir karar verilerek üstünde ne tür kullanışların yer alacağı belirlenmiştir. Herhangi bir toprak parçasının kentsel arsa niteliğini kazanabilmesi için bu niteliklerle donatılması gerekir (Keleş, 2002: 117).

Dolayısıyla, arsa rantı, kamunun vermiş olduğu hizmetler sonucunda, arsa sahibinin hiçbir emeği olmaksızın meydana gelmektedir. Rantın kaynağı, özel mülkiyetin getirdiği tekelin yanı sıra, hızlı nüfus artışı ve yoğun iç göçün neden olduğu büyük boyutlara ulaşan arsa talebidir. Kent ne denli büyürse, değer artışı da o denli hızlı olacaktır. Arsanın değerini kaybetme tehlikesi bulunmadığından, arsa spekülasyonu amacıyla, ucuz değerlerle alınan arsalar uzun süre bekletilmekte, bu sayede, arsa sahibine değer artışından daha çok yararlanma fırsatı tanınmaktadır.

İmar planları ile kentsel rant karşılıklı etkileşim içindedir. Kentin gelişmesi ve artan arsa talebi, kentin yakınında yer alan arazilerin imara dâhil edilmesine neden olur. İşte tam da bu noktada kentsel rant, kente karşı suça kaynaklık etmektedir. İmar uygulamaları sırasında, imar planları daha fazla rant sağlanması amacıyla değiştirilmekte ya da gereği gibi uygulanmamakta, imar planlarının ilke ve esasları kentsel ranttan beklentisi olan çıkar çevrelerince yönlendirilmektedir.

Kentsel rant, imar planlarının doğru biçimde uygulanması önünde en önemli engeldir. Kent, imar planları dışında rant ve çıkar çevrelerinin yönlendirmesinde

kalmakta, plancıya ise, bu durumu meşrulaştırma görevi düşmektedir. Kentin biçimlendirilmesiyle uğraşanlar, ne kent plancıları ne de mimarlar kolay kolay bir şeyler yapamaz duruma gelmektedir (Şenyapılı, 1981: 93). Yaratılan kentsel ranttan kimi zaman kamu görevlileri de pay almakta, kente karşı işlenen suça ortak olmaktadır (Geray, 1998: 333). Bu düzende konut bir hizmet olmak yerine bir meta olarak kabul edildiği için, konut yapımı, özellikle arsa ve yapı stoku açısından önemli bir rant ve yağma aracı haline getirilmektedir (TMMOB, 2000a: 65).

Sadece Taksim, Beşiktaş, Şişli, Maslak çizgisinde 19 gökdelende 2.000.000 metrekare yapı hakkı yaratılmış, bu inanılmaz ranttan yalnızca birkaç kişi yararlanmıştır (İzberk, 1997: 57). Bugün İstanbul'daki iş merkezlerinin toplamı, Avrupa'nın bütün iş merkezlerinden daha fazladır. İstanbul'da halen 18.000.000 metrekarelik iş merkezi inşa programı vardır (Mimarlık, 1990: 81). Halen İstanbul'da uluslararası gökdelen veri bankası Emporis'in verilerine göre, gökdelen sayılabilecek, 12 kattan daha yüksek, toplam 2397 adet bina bulunmaktadır (Milliyet, 13.1.2006).

Rantın ekonomi içinde büyüklüğü % 45-50'lere ulaşmıştır. Sadece İstanbul'da arsa spekülasyonundan sağlanan gelir Türkiye bütçesiyle karşılaştırılabilir boyutlardadır (Radikal, 3.4.2007). Dünyanın hiçbir ülkesinde mülkiyet hakkı bu derece denetimsiz, bu derece sorumsuzca kullanılmamaktadır. İmar hukukunu hiçe sayarak yaratılan bu düzen, Türkiye'nin bütün kurumlarını çürümüşlüğe sevk eden bir düzendir. Çünkü imar kanunu en az bir ceza kanunu kadar topluma damgasını vuran, etkileyen bir yasadır (Mimarlık, 1990: 77).

Kamu ve toplum yararının hiçe sayan kentsel rant, kentsel yaşam kalitesini düşürmekte, topluma aşağıdaki ağır faturayı çıkarmaktadır;

- Kent merkezleri her bakımdan tıkanmakta ve yaşanmaz hale gelmekte,
- Ulaşımın tıkanması ve işlememesi, büyük zaman, işgücü, para kaybına neden olmakta, bu da merkezden kaçışı hızlandırmaktadır. Kentler bu nedenle daha çok yayılmakta, merkezdeki büyük yapı stoku atıl kalmaktadır.
- Kente yeni göç eden nüfusun çevredeki düzensiz yerleşmesi, her türlü insanca yaşama koşulundan uzak, altyapısız, diz boyu çamur ve toz içinde kent parçaları yaratmaktadır.
- Yalnızca görünüş çirkinliği değil, mutsuz, huzursuz, topluma hatta kendilerine düşman sağlıksız bir toplum yaratılmaktadır.
- Böyle bir toplumun üretken ve verimli olması beklenmeyeceği gibi, sağlıklı insan kaynağına dayanmayan bir kalkınmanın gerçekleştirilemeyeceği de açıktır (Hasol, 1997: 33).
- Rant yasa dışı eylemleri beraberinde getirmektedir. Rantı, başka bir deyişle, haksız kazanca ortak olmak isteyenler yasa dışı yolları kullanmakta bir sakınca görmemektedir. İmar usulsüzlükleri, haraç almak, başkasının arsasını parselleyip satmak, çıkar amaçlı suç örgütü kurmak, rüşvet, görevi kötüye kullanmak vb. hukuken suç olan eylemler kentsel ranttan pay almak amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Böylece toplumun ahlaki yapısı bozulmakta, kente karşı işlenen suçlar, kentte işlenen suçların artışına neden olmaktadır.
- Türkiye’de kentsel rant siyasetin en önemli finans kaynağıdır. Bu durum ileride yer verileceği gibi siyasal yozlaşmaya neden olmaktadır. Siyaset

ülkeye hizmet için değil, mevcut kentsel rantı elde etmek için yapılır hale gelmektedir.

- Kentsel rant hem kıt ülke kaynaklarının toprağa yatırılmasına neden olmakta hem de az sayıda kişinin ranttan yararlanması nedeniyle gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır.

Yukarıda olumsuz sonuçlarını sıraladığımız kentsel rant mutlaka kamuya geri kazandırılmalıdır. Daha önce ifade edildiği gibi rantı önlemenin en rasyonel ve kolay yolu uygun vergi politikaları geliştirmektir. Aksi takdirde yukarıda sıralanan olumsuzluklar devam edecektir.

Siyasi iktidarlar ve toplum bir tercihte bulunmak zorundadır. Ya sağlıklı, çevre ile dost, kentsel yaşam kalitesi yüksek kentlerde yaşayacak ya da rant yüzünden mahvolmuş, trafiğin toplumsal bir travmaya dönüştüğü, apartmanlardan kurulu bir beton denizinde yaşamak zorunda kalacağız. İmar planları bu tercihte bize kılavuzluk edebilir. Öte yandan imar planları da sistemden etkilenmekte, özellikle kalite ve yeterlilik konularında önemli kuşkulara neden olmaktadır.

2.3. Planlamadan Kaynaklanan Nedenler

Kente karşı işlenen suçların bir kısmı imar planları ile ilgili yasal düzenlemelerden ve imar planlarının kurumsal yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Planlama kurumunun kurumsal kimliğinin gereği gibi oluşmamış olması, idarenin mali imkânlarının yetersiz oluşu, personel ve teknik eleman azlığı, imar planlarının yapım sürecinin halka kapalı olması imar planlarının gereği gibi uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

Planlamadan kaynaklanan sorunları; plan hiyerarşisinin olmayışı, planlamada yaratılan istisnalar, planlamadaki yasal boşluklar ve katılıma kapalı planlama ve diğer nedenler olarak beş başlıkta incelemek mümkündür.

Türkiye’de planlamaya dair kurumsal bir yapının oluşmamasında plan hiyerarşisinin kurulamamış olması önemli bir etkindir. Planlar arasında hiyerarşinin bulunması bilimsel bir gerek olduğu kadar planlama esaslarının getirdiği bir zorunluluktur.

Planlamada yaşanan bir diğer sorun istisnai plan yetkileridir. 3194 sayılı Kanunun getirdiği istisnalar dışında birçok yasada çeşitli kurum ve kuruluşlara planlama yetkisi verilmiştir. Bir kentin planlanması sırasında onlarca kuruluşun birlikte çalışması planın yapım sürecinin bir gereğidir. Ancak günümüzde gelinen noktada planın çeşitli kurumlar ile birlikte eşgüdüm içinde yapılıp, uygulanmasından çok; birbirinden kopuk, çeşitli kurumların yetkili olduğu, kentlerin planlamasından sorumlu esas kuruluşlar olan belediyelerin ise yaratılan emrivakilere uymak zorunda kaldığı görülmektedir.

Bu eşgüdümsüzlük daha çok yasalardan kaynaklanmaktadır. Yasalar bakımından asıl sorun imarla ilgili tüm konuları içeren çerçeve bir yasanın olmayışı ve imar mevzuatının kabarık oluşudur. Çeşitli yasalarda birbiri ile tutarsız tanımlar ve plan ölçekleri yer almaktadır. Yasalarda kapı boylarına kadar ayrıntılı ölçüler yer alırken, bir deprem ülkesi olan Türkiye’de imar planlarının yapımı sırasında jeolojik etütlerin kullanımını gerektiren yasal bir zorunluluk yoktur.

Planlamadan kaynaklanabilecek bir diğer sorun planlama sürecinde yurttaşların plan yapım sürecinin dışında bırakılmasıdır. Artık sivil inisiyatifin en az

kamu erki kadar kabul gördüğü günümüzde bir aylık askı süresi katılım için yeterli değildir. İmar planı içinde yaşayanlarca ne kadar tanınır ne kadar uygulama öncesi kabul görürse planın kentsel alanda uygulanması o derece kolaylaşacaktır.

Öte yandan katılımı bir “mit” haline getirmek, her sorunun çözümü olarak görmekte yanlış olacaktır. Kente karşı işlenen suçların bir sistem halini aldığı günümüz Türkiye’sinde halkın katılımdan ne anladığı, katılımın ve demokratik mekanizmaların ne kadar gerçekten halk tarafından kullanıldığına dikkat etmek gerekmektedir.

2.3.1. Plan Hiyerarşisinin Olmaması

Planlamanın önemli ilkelerinden birisi planlar arasında bir hiyerarşinin bulunmasıdır. En üst düzeyde yer alan, ülke çapında hedefleri içeren kalkınma planları ile en alt düzeyde yer alan imar programları arasında yer alan çeşitli kademedeki planlar birbirleri ile uyumlu olmalıdır. Nasıl ki yasalar Anayasaya uygun yapılmak zorunda ise, planlarda en üstte yer alan ülke kalkınma planları ile uyumlu olmak zorundadır (Erkün, 1999: 21).

Kalkınma ve bölge planlama kararlarına oturmayan bir kent planlamasının, ülke ve ulus yararına sonuç vermesi, bilimsel açıdan olanaksızdır. Kalkınma planları, bölge planları ve kent planları kendi yetki sınırları içinde, ancak mutlaka uyum ve birliktelik içinde olmalıdır. Üst plan girdileri olmadan alt ölçekli planların üretilmesi hem yanlış hem de yararsızdır. İmar planları; “Ülke İmar Politikası”nın fiziki planlama süreci içinde kişiye kadar inen inşaat haklarının somut ölçü ve niteliklerini belirleyen son planlama aşamasıdır (Çeçener, 2000: 27).

Kalkınma planları kapsamında; ülke yerleşim politikalarının yanı sıra tarım, hayvancılık, eğitim, sağlık, ulaşım, turizm, sanayi ve çevre sektörlerine ait politikalar ve master planları hazırlanmalı, bölge, çevre düzeni, nazım imar ve uygulama imar planları buna göre biçimlendirilmelidir. Kalkınma planları ile geliştirilen bu ana strateji ve politikalar bölge planları ile mekâna yansıtılır. Bölge planları ekonomik-sosyal içerikli kalkınma planları ile fiziksel içeriğe sahip imar planları arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

3194 sayılı İmar Kanununda bölge planları; sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak planlar olarak tanımlanmaktadır. Yasa uyarınca bölge planları DPT tarafından yapılacaktır. Diğer taraftan, 3194 sayılı İmar Kanunu bölge planlarını zorunlu tutmamıştır. Yasada 6. maddede, planlama kademelerine yer verilmiş, kademelenme, bölge planı-imar planı olarak sıralanmış, imar planları da nazım ve uygulama imar planları olarak ayrılmıştır. Yasa'nın 5. maddesinde nazım imar planlarının “varsa” bölge planlarına uygun olarak yapılması hükme bağlanmıştır. Bu durum plan kademelenmesinin kurulmasında keyfiyete neden olmakta, kalkınma planları ile imar planları arasında boşluk yaratmaktadır.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun 5. maddesinde imar planları; nazım ve uygulama imar planı olarak ikiye ayrılmaktadır. Uygulama imar planları bir üst ölçekte planlar olan nazım imar planlarına uygun yapılmalıdır. Nazım imar planı, kentteki bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunlukları, gerekiyorsa yapı yoğunluğu, çeşitli yerleşme alanlarının yön ve büyüklükleri, bu çözümlemelerin dayanakları ve ulaşım sorunu çözümleri gibi kentsel gelişmeyi belirleyen temel değişkenlerden

oluşur. Nazım imar planları, uygulama imar planlarına esas oluşturur ve kamulaştırma işlemlerinde belirleyici rol oynar (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1995: 16).

Uygulama imar planı, hâlihazır haritalar üzerine varsa kadastro durumu işlenmiş olarak, nazım plan esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerdeki yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programına esas olacak etapları ve diğer bilgileri ayrıntı olarak gösterir (3194/5). Uygulama imar planları hazırlamadan, nazım imar planları doğrudan uygulanamaz. Nazım imar planları ile uygulama yapılamayacağı hususu bilimsel bir gerçektir (Çeçener, 2000: 25). Aynı şekilde, nazım imar planı esas alınmaksızın imar planlarında değişiklik yapılamaz.

Öte yandan, bilirkişilerin birçok dosya üzerinde yaptığı incelemelerde; mevzuata ve planlama esaslarına aykırı durumlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun somut örneklerinden biri olarak İstanbul'da Haliç'in düzenlemesi sırasında 1/50.000 Nazım İmar Planı ve 1/25.000 Haliç Çevre Düzeni Planında ve 1/5.000 ölçekli Haliç İmar Planında "Perşembe Pazar Merkezi" iş alanı olarak öngörülürken, daha sonra onaylanan 1/5.000 ölçekli ve onun bir projeksiyonu olarak gerçekleştirilen 1/1.000 ölçekli uygulama imar planında rekreasyon alanı olarak gösterilmektedir (Ankara Üniversitesi, 1998: 216).

Benzer bir uygulama yine İstanbul'da Tarlabası'nın yeniden düzenlenmesi sırasında yaşanmıştır. Tarlabası Düzenlemesi 1987 onaylı 1/1.000 ölçekli "Tarlabası İstiklal Caddesi Bölge Düzenleme Projesi, Ulaşım-Kullanımı ve Koruma Planı" olarak tanımlanan bir plana göre yapılmış, planın yapımı sırasında 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı gözardı edilmiş, gerekli değişikliklere gidilmemiştir (Ankara

Üniversitesi, 1998: 216). Danıştay çeşitli tarihlerde almış olduğu kararlarında alt ölçekli imar planlarının, üst ölçekli imar planlarına uygun olması gereği üzerinde durmaktadır (Danıştay kararları için, Ersoy ve Keskinok, 2000; Koçak ve Beyaz, 2004; Mengi ve Keleş, 2003; İçişleri Bakanlığı, 1997)

Plan hiyerarşisinde bir diğer sorun “çevre düzeni planları”dır. “Kalkınma planı” ile “nazım imar planları” arasında “bölge planları”nın yer aldığına vurgu yapan Çeçener’e göre “çevre düzeni planı” adlı bir plan türünün getirilmesi, uygulamada bazı kavram karışıklıklarına neden olmaktadır (İller Bankası, 1998b: 72). Ayrıca, çevre düzeni planlarının onaylama yetkisinin hangi makama ait olduğu 3194 sayılı İmar Kanunu’nda açıkça belirtilmiş değildir. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı 3194 sayılı İmar Kanununun 9. maddesi gereğince çevre düzeni planı hazırlama yetkisinin kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı ise iki farklı çevre düzeni planı olduğunu, burada sorunun “çevre” kavramından kaynaklandığı, kendisinin çevre düzeni planı hazırlama yetkisine sahip olduğunu ifade etmiştir. Yaşanan bu hukuki karmaşa üzerine Danıştay 6. Dairesi almış olduğu kararla, çevre düzeni planı hazırlama yetkisini Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’na vermiştir (Can, 2002b: 2, 11, 16).

Planlama bir modele dayalı olmalıdır. Bu model yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya bir bütünlük arz etmelidir. Üst plan kararları olmaksızın hazırlanacak olan planların başarılı olması mümkün değildir. Planların bir hiyerarşi içinde birbirini tamamlar bir biçimde yapılması planların esasları arasındadır.

Üst ölçekli planların olmayışı, imar planlarının daha rahat değiştirilmesini sağlamış, denetimden uzak hazırlanan imar planları rantın ve yağmanın aracı haline gelmiştir (Hacısalıhoğlu, 2001: 32). Yerleşme alanlarının mevzi ya da ıslah imar

planları ile değil, kalkınma ve bölge planları doğrultusunda hazırlanan nazım ve uygulama imar planlarınca saptanması gerekir.

2.3.2. Planlamada Yaratılan İstisnalar

3194 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte planlamanın kurumsal yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Daha önce Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na ait olan imar planlarını onaylama yetkisi belediye ve mücavir alan sınırları içindeki yerlerde belediyeler, bunun dışındaki yerlerde valiliklere verilmiştir (m. 8). Yasa'nın 4. maddesiyle planlama konusunda bazı istisnai hükümler getirilmiştir. Buna göre; "2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, bu Kanunun ilgili maddelerine uyulmak kaydı ile 2960 sayılı İstanbul Boğaziçi Kanunu'nun ve 3030 Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun ile diğer özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde, bu Kanunun özel kanunlara aykırı olmayan hükümlerinin" uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

Bu hükümle, mevcut nazım imar planları ile uygulama imar planlarında hiçbir düzenleme yapılmadan farklı kullanımlar ve yüksek yapı yoğunluğuna yasal izin verilmektedir. Bu durumda, imar planlarının tüm verileri, örneğin; sosyal ve teknik altyapı hesapları değişmekte, plan uygulanamaz hale gelmektedir. İmar planlarında istisnalar ile beyaz noktalar yaratılmaktadır (Çeçener, 2000: 19)

Yasadan kaynaklanan bu istisnalara günümüze kadar çeşitli tarihlerde yapılan yasal düzenlemeler ile yenileri eklenmiştir. 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda 3416 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, Bakanlar Kurulu'na "Özel Çevre Koruma Bölgesi" ilan etme yetkisi verilmiş, özel çevre koruma bölgesi ilan edilen yerlerde koruma, kullanma ve planlama ilkelerinin belirlenmesi Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı'na

bırakılmıştır (m. 9). Özel Çevre Koruma Kurulu, özel çevre koruma bölgesi ilan edilen alanlarda mevcut çevre düzeni, nazım ve uygulama planları ile revizyonlarının, tamamen veya kısmen, plan değişiklikleri de dahil olmak üzere, parsel esasına kadar yaptırılması ve değiştirilmesinden sorumludur.

3621 sayılı Kıyı Kanunu'na göre, kıyı alanlarının planlanması için öncelikle kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi gerekir. Kıyı kenar çizgilerinin belirlenmesi görevi valiliklerin bünyesinde oluşturulacak 5 kişilik bir komisyonca yapılacaktır (m. 9). Komisyonca belirlenecek çizgiler Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın onayına sunulacaktır.

Kıyı alanlarında kıyı kenar çizgisinin belirlenmesinden sonra, imar planları; belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeler, bunun dışında kalan alanlarda ise valiliklerce yaptırılır ve belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediye meclisi, bunun dışında kalan alanlarda ise valilik tarafından onaylanarak yürürlüğe girer (m.7). Doldurma ve kurutma yoluyla elde edilen arazilerde yapılacak planlar Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın onayı ile geçerlilik kazanır (m. 7). Ayrıca, doldurma ve kurutma yoluyla kazanılan arazilerde yapı yapılması için Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndan izin alınması gerekir (m. 11).

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve 12.12.1986 tarihli Milli Parklar Yönetmeliğine göre, milli parklar ve tabiatı koruma alanları için ilgili bakanlıkların oluru alınarak Orman Bakanlığı'na hazırlanır, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın onayı ile yürürlüğe girer.

Afete uğrayan alanlarda, 15 Mayıs 1959 tarihli ve 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” ile “Afetler Bölgesinde Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik” uygulanmaktadır.

Buna göre; afet dolayısıyla hasara uğramış kent ve kasabaların daha önce imar planı bulunanlarında imar planlarının Bakanlıkça değiştirilmesine gerek görülmezse, yapı yapımına mevzuat çerçevesinde hemen izin verilir (7269/15). Söz konusu yerleşimlerin imar planlarında kısmen değiştirilmesine ihtiyaç bulunursa, bu planlara İmar ve İskân Bakanlığı'nca 5 ay içinde yaptırılır.(7269/15). İmar planı bulunmayan veya bulunup ta tamamen değiştirilmesi gereken kent ve kasabalarda hâlihazır harita ve imar planları Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca öncelikle yaptırılır.

Afet bölgesi içinde bulunmakla birlikte, imar planı bulunmayan yerlerde imar planlarının yapımına öncelik verilir. Bu planların yapılmasına kadar, gelecekteki planlara göre esaslı yapı yaptırılmasına Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca izin verilir (7269/15).

Bir diğer istisnai durum, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na aittir. 27.4.1995 gün ve 4105 sayılı Kanunla değişik 24.11.1994 tarih ve 4046 sayılı Kanun ile Başbakanlığa bağlı olarak “Özelleştirme İdaresi Başkanlığı” kurulmuştur. Bu Kanunun 41. maddesi ile 3.5.1985 gün ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun “İmar Planlarında Bakanlığın Yetkisi” başlıklı 9. maddesine bir fıkra eklenmiş, bu fıkraya 3.4.1997 gün ve 4232 sayılı yasa ile bazı eklemeler ve açıklamalar getirilmiştir.

Buna göre; özelleştirme programına alınmış kuruluşlara ait arza ve arazilerden belediye ve mücavir alan içinde bulunanlardan, ilgili kuruluşların (ASKİ, İSKİ, Belediyeler, Mimarlar Odası) görüşü alınarak, çevre imar bütünlüğünü bozmayacak mevzi imar planları ve buna uygun imar durumları hazırlanması Özelleştirme İdaresi'nce yapılacak, yapılan bu planlar Özelleştirme Yüksek Kurulu'nca onaylanacaktır. Onaylanan bu planlar ilgili belediyeler tarafından 5 yıl süreyle değiştirilemeyecektir.

2.3.1984 tarih ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun 4. maddesinde, toplu konut alanlarının Toplu Konut İdaresi'nce tespit edilecek esaslara uygun olarak valiliklerce tespit edileceği hükme bağlanmaktadır. Aynı maddede, toplu konut alanlarında kadaströ çalışmalarının yapılması ve imar planlarının hazırlanması ile ilgili esasların Toplu Konut İdaresi'nce tespit edileceğini belirtilmektedir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'na istinaden 28.4.1985 tarihinde çıkarılmış olan ve 30.5.1989 ve 14.6.1997 tarihlerinde değiştirilen ve adı Toplu Konut Kredileri Uygulama Yönetmeliği, olan Yönetmeliğin 14. maddesinde, toplu konut alanlarının belediyeler ile işbirliği içinde valiliklerce belirleneceği ifade edilmektedir.

Ayrıca toplu konut alanında imar planlarının gerekli gördüğü sosyal tesislerin yer alıp almadığı, yoksa konut inşaatlarının tamamlanması aşamasına kadar gerçekleşmesini sağlayacak önlemlerin alınıp alınmadığı konularının araştırılıp, gerekli raporun hazırlanması hükme bağlanmaktadır. Bu rapor ilgili Vali'nin onayından sonra İdare'ye verilecektir (m. 14).

TOKİ ve Özelleştirme İdaresi'ne verilen imar yetkisinin bir benzeri GAP İdaresi'ne de verilmiştir. 6 Kasım 1988 gün ve 388 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararnameyle, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamına giren illerin süratle kalkındırması amacıyla GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlığın görevleri arasında; proje kapsamındaki illerde, nazım ve uygulama imar planları ile revizyonlarının tamamını veya bir kısmını plan değişikliği dahil ada ve parsel bazına kadar yapmak veya yaptırmak yer almaktadır. Yine aynı KHK'nin 3. maddesinde, GAP İdaresi'nin görevi kapsamına giren konularda 1580 sayılı Belediye Kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanunu ile diğer kanunların ilgili

idarelere verdikleri imar ve altyapıya dair hak yetkilerin bu İdare'ye devredilmiş sayılacağı vurgulanmıştır. GAP İdaresi'nce alınacak olan altyapı ve imar kararları GAP Yüksek Kurulu'nca onaylanmak zorundadır (m. 4).

Yukarıdaki sıralamadan anlaşılacağı üzere çok sayıda kurumun imar konusunda plan yapma ve/veya onaylama yetkisi bulunmaktadır. İmar planları bir kentin geleceğini şekillendirirken, onlarca etkeni değerlendirmeli, orman, kıyı alanı, tarihi sit vb. özellikli alanları ayrı bir biçimde ele almalıdır. Bu durum özellikli alanların korunup, geliştirilmesinin ve planlamanın kurumlar arası eşgüdüm gerektiren yapısının doğal bir sonucudur. Örneğin imar planı yapılırken kent içinde yer alan sit alanları konusunda Kültür ve Turizm Bakanlıklarının, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun fikrinin alınması yanlış değildir. Bu noktada sıkıntı kurumlar arası eşgüdümün sağlanamaması, imar planı için gereken kurum görüşünün çoğu zaman geç ulaşmasından kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan Özelleştirme İdaresi'nin ya da GAP İdaresi'nin imar konusunda yetkili olması kabul edilemez. Üstelik Özelleştirme İdaresi'ne imar yetkisinin verilmesi, özelleştirilecek kamu kurumlarının, çoğu kent içinde kalmış, son derece kıymetli arsalarına yönelik olması, bu alanların imar durumunun mevcut imar planları dışında mevzi imar planlarıyla belirlenmesi, amacın imar planı yapmaktan çok kentsel rant yaratmak olduğu kuşkusunu doğurmaktadır.

Benzer bir biçimde GAP İdaresi'nin ada ve parsel ölçeğine kadar plan yetkisine sahip olması bölgedeki onlarca belediyeyi imar planlaması bakımından işlevsiz bırakmak anlamına gelmektedir. Bu yasal düzenlemeye karşı dönemin ana muhalefet partisi tarafından Anayasaya aykırılık iddiasıyla iptal davası açılmıştır (E. 1990/1, K. 1990/21, R.G. 16 Temmuz 1991, Sayı 20931). 388 sayılı Kararnamenin

2. maddesinde yer alan yetkilerin büyük kısmının yerel yönetimlere ait olduğu, bu durumun bölgedeki yerel yönetimleri işlevsiz bıraktığı savı karşısında Yüce Mahkeme kararında; “yapılan bu düzenlemenin yerel yönetimleri ortadan kaldırma ya da tümüyle etkisiz kılma amacına yönelik olmadığı açıktır. Yalnız belli bir süre için kimi görev ve yetkiler bu KHK ile bir merkezi yönetim birimine bırakılmıştır” diyerek, KHK’nin Anayasa’ya aykırı olmadığına karar vermiştir.

Bu konuda Danıştay’ın almış olduğu kararlar da Anayasa Mahkemesi ile paralellik taşımaktadır. Danıştay çeşitli tarihlerde almış olduğu kararlarda, GAP projesi kapsamındaki konularla ilgili plan ve projelerin GAP İdaresi’nce yapılacağı, bunların Yüksek Kurul’un incelemesinden geçeceği ve GAP İdaresi’nce hazırlanmış plan ve proje içine giren alanlarda yapılacak plan değişikliklerini yaptırmaya ve onaylamaya GAP İdaresi’nin yetkili olduğu sonucuna varmaktadır (Kalabalık, 2002: 80).

Anayasa Mahkemesi’nce alınan karara karşı tepki gösteren Ozansoy, ilgili KHK ile GAP Projesi kapsamındaki 8 ilde mahalli idarelerin büyük oranda askıya alındığını ileri sürmektedir (Ozansoy, 1998: 12). Doğrusu ada ve parsel ölçeğine kadar imar yetkilerinin GAP İdaresi’ne verilmiş olması Anayasa’nın 127. maddesinde yer alan “yerinden yönetim” ilkesi ile de bağdaşır gibi görünmemektedir. Ozansoy’un saptamasına katılmamak mümkün değildir.

Kent içinde önemli bir yapı yoğunluğu yaratan “Toplu Konut Alanları”nın belirlenmesinde belediyelerin devre dışı bırakılması plan bütünlüğünü bozucu niteliktedir. Toplu konut alanının belirlenme işinin imar planlarını yapma yetkisine sahip belediyelere bırakılması daha doğru olacaktır. Ülkemizde belediyelerin yapmış olduğu onlarca toplu konut projesinin bulunduğu, TOKİ’ye nazaran belediyelerin konut üretiminde önemli avantajlara sahip olduğu unutulmamalıdır.

İstisnalara genel olarak bakıldığında, kentsel alanlarda zaten var olan çok başlılığı, koordinasyonsuzluğu artırdığı, kentin planlanmasında önemli bir engel yarattığı görülmektedir. Getirilen istisnai imar planları, kentin düzenli gelişimini sağlamak yerine kente karşı işlenen suçlara aracılık etmektedir. Kente karşı suç işleyen rant ve çıkar çevreleri istisnai plan yetkilerini, nazım ve uygulama imar planlarını devre dışı bırakmak amacıyla kullanır hale gelmektedir. Bütüncül bir planlama anlayışının geri plana itildiği bu ortamda, kentsel alanlar, çeşitli kurumların farklı imar yetkilerine sahip olduğu bölünmüş alanlara ayrılmaktadır.

2.3.3. Planlamadaki Yasal Boşluklar

Türkiye’de çok geniş bir imar mevzuatı bulunmaktadır. Onlarca yasadana meydana gelen mevzuat dağınık bir görünüm arz etmektedir. İmara ilişkin faaliyetlerin imar dışındaki pek çok yasal düzenlemede de ele alınmış olması karışıklığın boyutları artırmaktadır (Görmez, 2001: 135). Planlamayı ilgilendiren mevzuat, planlama esasları ve kentbilim ilkelerine aykırı bir biçimde parçacı planları ön plana çıkarır hale gelmiştir (İller Bankası, 1994: 39). İmar mevzuatının temelini oluşturan 3194 sayılı İmar Kanunu ise eleştirilen yasalarında başında gelmektedir. Yasaya yönelik eleştirileri aşağıdaki biçimde sıralamak mümkündür. Buna göre;

1 - 3194 sayılı İmar Kanunu her şeyden önce tepeden inmeci, katılıma kapalı, kentlinin sorunlarına bakmayan, strateji, program, proje ve uygulama kavramlarına itibar etmeyen bir zihniyette olmakla suçlanmaktadır. Yalnızca yapıyla ilgili olan, tek parselle, tek yapıyla, tek tek yapılarla ilgilenen İmar Kanununun, ağaçlara tek tek baktığı, ormanın bütünlüğünü görmediği ifade edilmektedir (TMMOB, 2001:162).

Yasada kent kimliği, ortak mekânlar, kentin kullanım zonları, kentin tarihi ve kültürel zenginliğinin korunması, koruma-kullanma dengesinin nasıl sağlanacağı, planlama sırasında kent ekolojisinin durumu ve planlamanın çevresel boyutu, deprem ile ilgili hükümler yer almadığı, bu anlamda, çerçeve bir yasa olmadığı iddia edilmektedir (Çeçener, 2000: 12; TMMOB, 2001: 163; Eraydın, 1990: 24),

2 - Tüm belediyelerin aynı kapsam ve nitelikte planlama sürecine tabi tutulması sorunlar yaratmaktadır. Milyonlarca insanın yaşadığı bir belediye ile küçük bir belde belediyesinin ihtiyaçları ve gelecekte beklenenleri çok farklı olacaktır. Farklı belediyeler arasında planlama açısından bir hiyerarşinin yaratılmamış olması, özellikle büyükşehir belediyeleri yakınında yer alan belde belediyeleri ile köy iken belediye yapılan yerleşim yerlerinin gelişigüzel plan yapmasına, büyük şehirler için istenmeyen durumlar ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun geçici 2. maddesiyle bu soruna bir çözüm getirilmek istenmiştir. Buna göre; büyükşehir belediyelerinde, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki sınırları içinde kalmak şartıyla, nüfusu 1 milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 20 kilometre, nüfusu 1–2 milyon arasında olan büyükşehirlerde yarıçapı 30 kilometre, nüfusu 2 milyondan fazla olan büyükşehirlerde ise 50 kilometre yarıçapında bir dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırı kabul edilmiştir. Böylelikle, büyük şehirlerin etrafında yer alan, imar plan bütünlüğünü bozan alanların belediyeye bağlanması düşünülmüştür.

Öte yandan, yasada, belediye sınırlarının valilik binası gibi hiçbir bilimselliği olmayan bir ölçütle belirlenmiş olması anlaşılır değildir. Valilik binasının kentteki konumu, kentin gelişme alanının aksi bir istikamette olursa ne olacaktır. İstanbul'da yaşanan imar usulsüzlükleri 50 kilometrenin çok ötesine etki etmektedir. İstanbul

yarattığı ekonomik, sosyal ve kültürel etkiler ile Edirne'den Yalova'ya kadar yapılaşma üzerinde etkili olmaktadır. 50 kilometrelik alanın dışında kalan alanlarda yapılan imar plan bütünlüğünü bozucu faaliyetler nasıl önlenecektir.

3 – 3194 sayılı Kanun yerleşme ve yapılaşmayı yönlendirme konusunda güçlü araçlardan yoksundur. Arsa düzenlemelerinde başvuru kamulaştırma, 18. madde ve yapı biçimlendirme araçları dışında bir yaptırımı kullanmayan yasanın, özellikle yapılaşmanın yönlendirilmesinde ve kamu eliyle yaratılan değerin kamuya aktarımı ya da ortak yatırımlara dönüştürülmesine ilişkin araçları kısıtlı kalmıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1999: 2–23).

4 - İmar yapım ve onay yetkisinin belediyelere verilmesi, merkezi ve yerel denetimin olmayışı planlarda bir başıbozukluk yaratmaktadır. Onaylanan imar planının Bayındırlık ve İskân Bakanlığına bilgi amacıyla gönderileceği belirtilmiştir ki, bu durum, denetim için yeterli değildir. Yasada planların denetlenmesi konusunda bir mekanizma oluşturulmuş değildir.

5 - 3194 sayılı Kanun yasa tekniği bakımından da önemli sorunlar barındırmaktadır. Bir yasada bulunması gerekmeyen ayrıntılar (kapıcı dairesi, basamak yüksekliği) ayrı maddeler halinde düzenlemiştir. Ayrıca yasada Boğaziçi bölgesine ait özel hükümlere yer verilerek, yasanın genel ilkeleri tanımlama ilkesinden sapılmaktadır. Bir başka sorun da, yasadaki kimi maddelerin yüksek mahkeme kararıyla kaldırılmış bulunmasıdır. Bu durum yasanın iç tutarlılığını zayıflattığı gibi yasaya olan güveni azaltmaktadır.

6 - İmar mevzuatında yasal çelişkiler imar planlarının uygulamasını zorlaştırmaktadır. Çeşitli yasa ve yönetmeliklerde aynı plan için farklı ölçekler

kullanılmaktadır. “Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik”te, “Nazım İmar Planı” için ölçek 1/5.000 ve 1/2.000, “Çevre Düzeni Planı” için ise, 1/25.000, 1/50.000, 1/100.000 ve 1/200.000 ölçek olarak verilmiştir. Oysaki İller Bankası’na hazırlanan “Teknik Şartlaşma”da “Nazım İmar Planı” için yapılan tanım geniş tutulmuş ve ölçek olarak 1/50.000, 1/25.000, 1/10.000, 1/5.000, 1/1.000 verilmiştir (Çeçener, 2000: 29). Bütün bu olumsuzluklar planlar arasında bir hiyerarşi oluşturulmasını zora sokmakta, planların birbiri ile uyumlu gelişimini engellemektedir.

2.3.4. Katılma Kapalı Planlama

İmar planlarının gereği gibi uygulanabilmesi halkın bu planın gereğine inanması ile mümkündür. İmar planı toplum olarak bir arada yaşamının gerektirdiği ortak ihtiyaçların bir sonucudur. İhtiyaçların gelecekte en rasyonel biçimde kentsel mekanda karşılanması, bu sayede, kentlilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi imar planlarının varlık nedenidir.

İmar planlarının özellikle mülkiyet hakları konusunda getirdiği kısıtlamalar, planın arsa, arazi ve yapılar üzerinde öngördüğü yeni düzenlemeler nedeniyle özellikle mülk sahipleri bakımından çoğu zaman kolay kabul edilebilir şeyler değildir. Bu nedenle imar planlarının gereği gibi uygulanması halkın desteğini, kısacası, onayını gerektirmektedir. Halkın onayının alınmasında katılım önemli bir etkidir. Katılım, planın toplum nezdindeki inandırıcılığını artıracak, planın daha kolay uygulanabilir hale gelmesini sağlayacaktır. Plana katılma, yerel halkın, plan tercihlerinin saptanmasında oy ve söz hakkı olması, en azından yapılacak işlerden önceden haberdar olması anlamına gelecektir (Akıllıoğlu, 1996: 94).

Halk katılımının gerçekleşmesi bazı ön şartların varlığını gerekli kılar. Bunlar arasında; halk katılımını sağlayacak demokratik bir kültürün toplumda bulunması, kamu kurumlarının katılımın önemine inanması, halkın katılıma istekli olması ve katılımdan beklenen katkıyı yapacak bilinç düzeyine sahip olması, katılım mekanizmalarının oluşturulması yer alır. Ayrıca katılımdan beklenen yararın sağlanması için; halk ile yapılacak işbirliğinin ölçüsünün doğru belirlenmesi, işbirliğinin kurumsallaşma derecesi ve katılımın içeriğinin ne olacağının iyi belirlenmiş olması gerekir (Kaplan, 1991: 278).

Türkiye düşünüldüğünde bu ön şartların çoğunun yetersiz olduğu göze çarpar. Öncelikle ne halk ne de kamu kurumları halk katılımı konusunda istekli değildir. Oysaki hem ülkemizin hem de başka ülkelerin deneyimleri gösteriyor ki, yönetimde ve halkta güçlü bir katılım güdüsünün bulunması katılım için şarttır (Keleş, 1993: 30). Göktürk yaptığı araştırmasında halk katılımı için önemli bir etken olan, belediyelerin yapmış oldukları faaliyetlerden halkı yeterince haberdar etmediğini ortaya koymaktadır (Göktürk, 1999: 87). Faaliyetler konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan halkın bu faaliyetler konusunda katılımını beklemek mümkün değildir. Türkiye’de imar planlama süreci tek yönlü ve yukarıdan aşağıya yöneliktir. Plan yapım sürecinde herhangi bir geri besleme, tartışma, karşılıklı bilgi akışı söz konusu değildir (Gök, 1974: 53). 3194 sayılı Kanunda katılım; “önce karar verilir, sonra varsa itirazlar dinlenir” şeklindedir (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993c: 177).

Türk planlama pratiği içinde katılım bazı denemeler dışında ciddi bir uygulamaya kavuşamamıştır ve büyük bir mitos olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun nedenlerinden birisi yarı planlı yarı plansız gelişmenin katılım talebinin ciddi olarak ortaya çıkmasını engellemesidir (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993c: 47).

Plancıların ısrarlı tutumuna karşın, pratikte hayretle görülmüştür ki halk katılımı beklendiği kadar yüksek değildir. Bunun öznel ve nesnel nedenleri bulunmaktadır. Nesnel nedenler arasında katılımı örgütleyen kurumun saygınlık derecesi ve katılımın büyük ölçüde zaman alıcı, başlı başına bir uğraş olması gelmektedir. Öznel nedenleri ise, bireyin kötümser, girişimci ruha sahip olmaması, güven eksikliği, başka düşüncelere karşı hoşgörüsüzlük olarak sıralamak mümkündür (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993c: 47).

Diğer taraftan halkın katılımdan ne anladığı, nasıl algılandığı da katılımdan umulan yararın anlaşılması bakımından önemlidir. Ankara eski Büyükşehir Belediye Başkanı Karayalçın'a göre; "halkın katılımdan anladığı yalnızca kat artışı"dır (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993c: 27). Halk plan önüne geldiğinde anladığı sadece kendi mülkünün ne olduğudur. Kişi plana sadece kendi açısından bakmaktadır, çünkü başka değer yargıları edinmiş değildir (ŞPO, 1981: 125).

278 belediyeyi kapsayan, belediye meclis toplantılarında halk katılımının ne oranda gerçekleştiğini araştırmaya yönelik bir çalışmada, belediyelerin % 75'inde halk katılımının söz konusu olmadığı belirlenmiş, halka daha yakın olduğu iddia edilen ilçe belediyelerinde katılım daha düşük olduğu görülmüştür (Çitçi, 1996: 10). Benzer sonuçlara ulaşılan bir başka çalışmada, Konya'da Büyükşehir Belediyesi'nce düzenli olarak yapılan halk toplantılarına deneklerin ne sıklıkla katıldığı yönünde soruya verilen yanıtta, deneklerin % 90 gibi çok yüksek bir oranının bu toplantılara hiç katılmadığı görülmüştür (Çukurçayır, 2000; 233).

Gerek halkın gerekse onların oyları ile seçilen belediye meclis üyelerinin katılıma bakış açısı budur. Bu durum kente karşı işlenen suçların oluşturduğu *sistemin* bir sonucudur. Sistem bu şekilde devam ettiği sürece yaşanacaklar gelecekte

bugünden farklı olmayacaktır. Kente karşı işlenen suçların neden olduğu ikili kent yapısı halk katılımı konusunda önemli bir engeldir. Kentin yerleşikleri ile göçmen kökenli kentlilerin imar planına bakış açısı farklıdır. Yerleşik bir kentli için kentin tarihi, estetik, kültürel değerleri ve daha yaşanabilir olması önemli iken, yeni kentte gelenler için daha çok içinde oturduğu gecekondunun af edilmesi önemlidir. Önceliklerin farklılığı “ortak bir kent” fikrinin oluşmasını engeller niteliktedir.

Bütün bunlara karşın, katılım, planların kamu yararı için üretilmesi bakımından bir sigorta rolünü sürdürmektedir. Halk katılımı halk erkidir. Yönetim ne kadar halk katılımına açık olursa; gizli, çıkara dayalı ilişkiler o oranda azalacaktır. Katılım karar ve kontrol sistemlerinin tekelleşmesini ve demokratik değerlerin topluma kazandırılmasında yadsınamaz bir öneme sahiptir (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993c: 68).

1992 Rio Çevre Zirvesi sonrasında ülkemizde de uygulanmaya başlayan “Gündem 21” çalışmaları halkın katılımı bakımından önemlidir. Dünyada çevre, planlama, gelişme gibi kavramların içeriği değişmekte ve yeni tanımlamalara gidilmektedir. Artık sürdürülebilirlik her alanda yerini almaktadır.

Kentlerin çevresiyle barışık bir plan içinde geliştirilmesini amaçlayan “ekolojik planlama”nın temeli sayılan sürdürülebilir kalkınma anlayışı büyük oranda halkın katılımına dayanmaktadır. Özellikle özürölüler, gençler, kadınlar, yaşlılar vb. grupların kentsel ihtiyaçlarının doğru biçimde anlaşılması ancak bu grupların planlama sürecine katılımı ile mümkündür. İmar planlarının geldiği bu son noktada, planlama sürecinde halkın etkin katılımına önemli görevler düşmektedir.

Planların kapalı kapılar arkasında birkaç uzman eşliğinde, siyasi erkin istemleri doğrultusunda hazırlanması kabul edilemez. Planlama sürecinde siyasi erk- teknik bilgi sahibi olan planlamacı ve halk uyum içinde çalışmalıdır. Plan halkın istemleri ve kentin ihtiyaçları doğrultusunda, kamu yararı gözetilerek, planlama esasları ve kentbilim ilkeleri uyarınca planlamacının teknik desteğinde ve siyasi iradenin yönlendirmesi sonucunda hazırlanmalı, her aşamada siyasi irade katılım için gerekli önlemleri almalıdır.

Öte yandan bu ideal sürecin işlemesi, halkın gerekli bilinç düzeyine ulaşması ile mümkündür. Türkiye’de yasal düzenlemeler katılımcı bir demokrasiye ne kadar uygun hale getirilse de, bu olanakları kullanabilecek nitelikli ve eğitimli yurttaş olmadıkça katılımı ilgili kurumsallaşmanın çok da anlamlı olmayacağı ortadadır (Çukurçayır, 2000: 224). Gerek merkezi gerekse yerel yönetimlere bu konuda önemli görevler düşmektedir.

2.3.5. Planlamadan Kaynaklanan Diğer Nedenler

Planlamadan kaynaklanan diğer nedenler arasında; idari ve mali yetersizlikler, personel azlığı, planlardaki kalite düşüklüğü, imar planlarının esneklikten yoksun oluşu vb. nedenleri saymak mümkündür.

Belediyelere imar planlarını yapma ve onaylama yetkisi verilmiş olmakla birlikte, ülkemizde, belediyelerin bir bölümünde şehir plancı ya da mimar istihdam edilmemektedir. İmar planlarının yapımı ve uygulanması sırasında yeterli teknik eleman yokluğu önemli bir sorundur. Benzer bir biçimde belediyelerin yeterli mali imkânlarının olmayışı planlarının uygulanmasını zora sokmaktadır.

İmar planlarının kalitesi konusunda derin kuşkular bulunmaktadır. İmar planlarının yapılması sırasında üst düzey plan kararlarının olmayışı, istatistikî bilgi ve diğer verilerin turtasız ve yetersizliği, planlamacıların gereken donatıma sahip olmaması imar planlarının gereği gibi hazırlanmasını engellemektedir.

İmar planlarının hazırlanması sırasında planı yapılacak kentle ilgili çok sayıda bilgi ve veriye ihtiyaç duyulmaktadır. İstatistikî bilgilerin temel kaynağı Genel Nüfus Sayımlarıdır. 1990 yılına kadar her 5 yılda bir yapılan genel nüfus sayımlarının bu tarihten sonra 10 yılda bir yapılmasına karar verilmiştir. Avrupa ülkeleri örnek alınarak değiştirilen bu uygulama, dinamik bir toplum yapısına sahip, kentleşme hızı yüksek, işsizlik ve terör sonucu karmaşık nitelikteki göç olgusuna sahne olan ülkemizin gerçek yapısını yansıtmaktan çok uzaktır. Demografik bilgilerin yetersiz oluşu planlamacıları bir belirsizliğe sürükleyecektir. Ayrıca, DİE'nin istatistikî bilgilerinin il bazında oluşu nedeniyle yerleşimlerin fiziksel yapısına ait bilgilere rastlanmamaktadır (İller Bankası, 1998b: 74).

Çeşitli kamu kurumlarından istenen bilgi ve belgeler çoğu zaman eksik ve yetersiz olarak çok uzun bir zaman diliminde gönderilmektedir. Bu nedenle bilgilerin çoğu güncelliğini yitirmektedir (Tankut, 1985: 57). Üstelik 3194 sayılı İmar Kanunu'nda imar planların hazırlanmasından önce yapılması gerekli araştırmalara ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. İmar ile ilgili yönetmeliklerde de böyle bir hükmün yer almıyor olması hukuki bir boşluğun varlığına işaret etmektedir (Keleş, 2002: 205).

İmar planlarının uygulanmasında hayati öneme sahip hâlihazır haritaların bir kısmı güncel değildir. Bazı haritalarda görülen hatalı alımlar sonucu hâlihazır haritanın mevcudu tam olarak yansıtmadığı görülmektedir. Bilgisayar tekniği ile elde edilen (sayısal) ilave haritaların, mevcut eski haritalara aplikasyonu

sağlanamamaktadır. Kadastro ile mevcut haritalara arasında ciddi uyumsuzluklar bulunmaktadır (İller Bankası, 1998b: 83).

İmar planlarının plan tasarımlarında kalite oldukça düşüktür. Şehir planlama eğitiminde görülen eksiklikler ve tasarımlara yönelik derslere önem verilmeyişi bu durumu doğurmaktadır (İller Bankası, 1998b: 77). Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na onay sonrası gönderilmiş bulunan imar planlarının önemli bir bölümünde mevzuata aykırılıklar ve teknik eksiklikler bulunmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1999: 2-11).

Belediyelerin hazırladığı imar planlarından % 35'inde fonksiyon bölgelerinin yer seçiminde isabetsizlik, % 12'sinde planın topoğrafik bünyeye uymaması durumu ile karşılaşmıştır. İmar planlarının yeterliliği üzerine yapılan bir araştırmada mevcut imar planların % 40'inin ihtiyaca cevap vermediği ortaya çıkmıştır (İller Bankası, 1994: 30). İmar planları gerek hazırlanma sürecinin uzun olması gerekse kentlerin hızlı değişimi nedeniyle kentsel gelişmeleri çoğu zaman arkadan takip etmek durumunda kalmaktadır.

İmar planları değişikliklere uyum sağlayacak esneklikte değildir. Planların bu donuk yapısı plan değişikliklerini zorlaştırmaktadır. Bu durum mevcut durum ile plan öngörülerinde çatışma yaşanmasına neden olmakta, çoğu zaman mevcut durumdan dönüş olmamaktadır. İmar planlarının yaşanan kentsel hızlı gelişmeye ayak uyduramaması iki tür yenileme mekanizmasının öne çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan ilki ruhsatsız yapılanmadır. İkincisi devamlı hale gelen plan değişiklikleridir (Akçura, 1981: 129). Sonuçta planın mevcut oluşumları takip edememesinin doğurduğu bu iki ara yöntem; çözüm olmaktan uzak, plan kurumuna zarar verecek nitelikteki uygulamalardır.

Sayısal olarak belli bir düzeye yükselmesine karşılık şehir ve bölge plançılarının eğitiminin niteliği açısından bazı sorunlar bulunmaktadır. Üniversiteler, planlama ve uygulama kurumları ile yeterince diyalog kuramamakta ve bunun sonucunda eğitim sürecinde ülke gerçeklerinin olması gerektiği ölçüde değerlendirilmediği, ülke sorunlarından uzak plançılar yetiştirilmektedir. Plançılar belli bir staj dönemi ya da yeterli deneyim kazanmaksızın mesleğe atılmak zorunda kalmaktadır (İller Bankası, 1998b: 74). Pratiğe yönelik kuramsal girdilerle zenginleştirilmiş bir planlama eğitimi ülkemizde henüz oturmuş değildir (Dokuz Eylül Üniversitesi, 1991: 157).

2.4. Kentlilik Bilincinin Olmaması

Gecekondulaşmanın mekâna yansıyan sonuçları yanında kentlerde pek de göz önünde olmayan, mekâna yansımayan, sosyolojik başka sonuçları da bulunmaktadır. “Kentlileşme sorunu” bunlar arasında belki de en önemli olanıdır. Kente bir biçimde gelmiş olmak, hatta birkaç kuşaktır kentte yaşıyor olmak, kentlileşmek anlamına gelmemektedir.

Kentlileşme, kentli bilincine erişme her şeyden önce Louis Wirth’in dediği gibi “bir yaşam biçimi”dir. Wirth’a göre kentlileşmeyi sadece kentlerde yaşayan toplam nüfus olarak göremeyiz. Kentlerin toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki etkileri, salt kente yaşıyor olmaktan daha büyüktür (Alkan ve Duru, 2002: 88).

Keleş’e göre kentli; bir kentte doğmuş, büyümüş ya da yaşamış olan, o kentle kişiliği arasında tarihsel, kültürel, duysal bağları bulunan, bu kimlikle kimi kent haklarından yararlanmaya hak kazanmış olan ve aynı zamanda kentine karşı kimi toplumsal sorumluluk ve yükümlülükler altında olan kişidir (Keleş, 1998: 84).

Tanımdan anlaşılacağı gibi kişi kente karşı bir sorumluluğa sahip olmalı, kent ile iletişim kurabilmeli, onun sorunlarına, gelişimine katkıda bulunabilmeli, bu konuda en azından istekli olmalıdır. Gerçek anlamda kentli, aynı zamanda, uygar bir yurttaş demektir, uygar bir yurttaş ise, kentinde, çevresinde olup bitenlere, çevre değerlerine sahip çıkma bilincine sahip olan kimsedir.

Kentlileşme süreci, kentsel nüfus artışından öte, kentsel karakteristiklere sahip olma, kentli kılınma, yerel örgütlenme, sosyal tabakalaşma, kurumsallaşma, örgütleşme, üretimde farklılaşma, uzmanlaşmayı içerir ve aynı zamanda kentsel mekân içinde kentsel işlev bölgelerinin oluşumu ile kentsel fiziki mekâna yansır (Suher, 2000: 48).

Türkiye’de kente yaşayanların büyük çoğunluğunun kentli tanımına uymadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun temelinde ihtiyaçların illegal ve örgütlü olmayan yollardan sağlanması yatmaktadır. Barınma ihtiyacının gecekondudan, iş imkanlarının yasa dışı, marjinal sektörden karşılandığı bu süreçte kişinin kentlileşmesini beklemek hayal olacaktır. Kentlileşmek her şeyden önce kentsel yaşamı idame ettirecek belli bir geliri zorunlu kılmaktadır. Bu düzeyde gelire sahip olmayan kişi, kentin kültürel, sosyal ve ekonomik aktiviteler içinde yer alamaz, dolayısıyla, kentli olamaz.

Üretim biçimi ve yaşam tarzı ile kentleşme arasında çok kuvvetli bir bağ vardır. Üretim sürecine dahil olmamış ya da bu sürecin dışına itilmiş kentlinin önünde iki seçenek vardır. Ya kalabalık içinde yalnızlığın bunaltıcı ağırlığı altında ezilecek ya da köydeki dayanışmacı yaşam biçimini kentte sürdürmeye çalışacaktır (Türksoy, 2000: 145). Bu noktada devreye hemşehri toplulukları ve tarikatlar, illegal

siyasi örgütlenmeler girecektir. Bu süreçte kişi, içinde yaşadığı kentten iyice kopacak, kentlilik bilinci sekteye uğrayacaktır.

Özellikle büyük kentlerin önemli bir çoğunluğunu oluşturan bu insanlar için kentli olamamanın yerini kendisiyle aynı inancı paylaşanlarla bütünleştiği tarikat üyeliği ya da kendisiyle aynı yöreden gelmiş insanlarla birlikte olduğu dernek ya da topluluk üyeliği alır. Kentlerde görülen ikili yapının temeli de budur.

İmarlı ve imarsız olarak ayrılan kentler, aslında, bu mekânsal ayrışmanın ötesinde yaşam biçimi olarak ayrılmakta, bir tarafta kentliler yer alırken, diğer tarafta kentte yaşayan ama kentlileşmeyen adet ve gelenekleri, inançları ile köyü sürdüren insanlar yer almaktadır. Kente göç edip gelen, kentte yaşayan bu insanlar için tek değişen “mekân” olmaktadır. İnsan davranış ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçiminde fazlaca bir değişim olmamaktadır (Dokuz Eylül Üniversitesi, 1991: 431).

Bu ikili yapı kentsel bir üst kimlik yaratılmasını engellediği gibi, kente karşı işlenen suçlar için hayati öneme sahip toplumsal dayanışmayı, kentliler arasındaki uzlaşmayı zora sokmaktadır. Gecekondu sahibinin bir *hak* olarak gördüğü “gecekondu”, aynı kentte yaşayan başkası tarafından bir *suç* olarak görülüyorsa bu kentte, kente karşı işlenen suçlara karşı ortak bir tavır oluşturmak mümkün değildir.

Kentlileşme sürecinin sekteye uğraması hem bireyi içinde yaşadığı kente karşı ilgisizleştirmekte hem de kente karşı işlenen suçlar konusunda büyük bir öneme sahip olan imar planlarının yapım sürecine halk katılımını konusunda zafiyet yaratmaktadır.

İçinde yaşadığı kente karşı bir bağlılık hissetmeyen, kentli davranış kalıplarına sahip olmayan kimseler, kente karşı işlenen suçlara ortak olmakta, kentin doğal, tarihi, kültürel değerlerine sahip çıkmamaktadır. Evinin üstüne kat çıkan, balkondan halısını silkeleyen, gece yarısı müziği sonuna kadar açan, sokağa tüküren, yolda yürüyene arabası ile çamur sıçratanlar yaptığı olumsuz hareketin kent yaşamı ile bağdaşmadığının farkında değildir (Çeçener, 1995: 8).

Bütün bu yaşananlar kentlilerin birbirine, kentli haklarına ve kente karşı saygı duymasını güçleştirmektedir. Kentte birlikte yaşamak, hoşgörüyü birlikte kentli bireyin kenttaşına saygı beslemesi gerektirmekte ve bu saygısını kent içinde otomobil kullanmaktan, otobüse binerken, herhangi bir nedenle sıraya girerken vb. göstermek zorundadır (Tapan, 1996: 69). Bu saygının esirgendiği bir kentte kentli kimliğini, kentte ait bir birlikteliği devam ettirmek güçleşir. Hele hele kente karşı işlenen suçları önlemek, rant amaçlı gerçekleştirilen eylemler karşısında ortak bir duyarlılık göstermek, gerektiği zaman ortak bir yargı ya da kanaat oluşturmak mümkün değildir.

Bu birlikteliğin sağlanmamış olması, gereken ortak tavrın yokluğu, kente karşı suç işleyenlerin oluşturduğu “sistemi”nin halkalarını daha da güçlendirecek, daha da pervasız bir tavırla kentsel talan ve yağma düzeni sürdürmelerine imkân tanıyacaktır. Kentleri arsa (spekülasyon ve kazanç) ile konuttan (spekülasyon, kazanç ve yatakhane) ibaret olarak görenlerin çoğunluktan azınlığa geçmeleri için kent ve kentlilik bilincinin uyanması gerektiği çok açık bir gerçektir (Kılıçbay, 2000: 11).

Kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında kentlilik bilinci önemli bir yere sahiptir. Kentini tanıyan, seven, her ögesini önemseyen, kentine sahip çıkan, doğal, yapay her türlü çevre değerinin yok olmasına karşı çıkan yurttaşlar, kentsel yaşam

kalitesinin yükselmesine katkıda bulunurlar (Geray, 1998: 329). Artan bilinç ve duyarlılık kentte verilen hizmetlerin kalitesini artıracak, hizmetin sürekli aynı kalitede yürütülmesinin garantisi olacaktır.

Kentli haklarının hayata geçirilmesi toplumsal dayanışmayı gerekli kılmaktadır. Üçüncü kuşak haklar arasında yer alan kentli hakları sadece devletin değil, kentlilerin de üzerine düşenleri yerine getirmesine bağlıdır. Örneğin, parkların ve bahçelerin temizliği ya da otobüs hizmetlerinde karşılaşılan bir aksama ya da hizmeti yürütenlerin sergilediği olumsuz tutum ve tavır, ancak, kentlilerin, yani, bu hizmeti alan insanların ikazı ve duyarlılığı ile düzeltilebilir. Aksi takdirde duyarsızlık ve hizmette görülen kalite düşüklüğü devam edecektir.

Diğer taraftan, sadece kentlilerin göstereceği duyarlılıkta yeterli değildir. Her şeyden önce idare kentlilerin gösterdiği bu duyarlılığa saygı duymalı, yapılacak ikazları zamanında değerlendirmeli, gereken önemi vermelidir. Özellikle yerel yönetimler kentlileri hakları konusunda bilinçlendirmeli, bu konuda eğitim faaliyetlerinde bulunmalı, yapısını halk katılımına uygun bir biçimde yeniden düzenlemelidir.

2.5. Yeni Dünya Düzeni, Plan Kavramı ve Türkiye

1970’lerde Batı Dünyası’nda etkisini göstermeye başlayan küreselleşme günümüzde her alanda etkili olmakta, dünyanın “yeni düzeni” olarak anılmaktadır. Küreselleşme farklı biçimlerde tanımlanmakla beraber sermayenin tüm dünyaya yayılması olarak adlandırılabilir. Küreselleşme ve paralelinde gelişen esnek üretim için dünya artık tek bir pazar ve üretim alanıdır (Eraydın, 2001: 364). Bu düzenin üretim biçimi esnek üretim, düşünce tarzı postmodernizmdir.

Devlet bu yeni düzen içinde daha az müdahale eden, belirleyici ve karar verici olmaktan çok, yönlendirici konumundadır. Devlet artık kitlesel üretime dönük ya da talebi garanti altına almaya yönelik düzenlemeler yapmak durumunda değildir. Küresel sermayenin belirlediği düzende, ekonomik büyüme, yatırımın nereye yapılacağı, nasıl yapılacağı, teknolojinin ve ürün niteliğinin bileşeni sermayenin küresel işleyişine bağlı olmaktadır (Keyder, 1992: 82).

Küreselleşmenin mekân bakımından yarattığı en önemli değişim ulus devletin ve kentlerin değişen konumudur. Ulus devlet küreselleşme ile birlikte hakim konumunu kaybetmekte, kentler küresel sermayeden pay kapma yarışında merkezi konuma gelmektedir. Kentler, ulus devletten bağımsız olarak sermaye çekmek amacıyla projeler üretmekte, küresel rekabette yerini almaktadır. Çoğu zaman küresel sermayenin istediği toplumsal, teknolojik, kültürel ve ekonomik değişimi tamamlamış olan kentler küresel sermayeden pay almakta, bu gerekleri yeter düzeyde sağlayamayan kentler ise yarış dışı kalmaktadır.

Bu bağlamda, özellikle büyük şehirlerde; kent merkezlerinin performansını artırıcı ve yerel yönetimlere daha esnek, etkin, dinamik yönetim olanağı kazandırıcı düzenlemelerin yapılması, sermayeyi çekmek amacıyla kent hizmetlerinin yeterince sağlanması, gerekli iletişim ve ulaşım vb. altyapısının oluşturulması, ekonomik dinamizmin geliştirilmesi, verimliliğin artırılması, yönetimde özel sektör anlayışının hakim kılınması, dinamizm sağlanıp; esneklik, hızlı karar ve çözüm üreten bir yapının oluşturulması, planlamanın gelişmelere ayak uydurup; hızlı ve esnek olması, kent içi kaynak yaratılması ve dağıtımı önem kazanmaktadır. Kentin gelişmesinde, sermayeyi kentte çekme temel belirleyicidir. Planlama dahil bütün kentsel hizmetler bu amaca hizmet etmektedir.

Kentlerin küreselleşmeyle değişen konumuna uygun olarak Türkiye’de de önemli yasal düzenlemelere gidilmiştir. Bunlar arasında, 1980’li yıllarda çıkarılan; 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 2380 sayılı Belediyeler ile İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkındaki Kanun, Büyükşehir belediyelerinin kurulmasına imkân tanıyan 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kuruluş Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu ile, 2000’li yıllarda çıkarılan; 5393 sayılı Belediye Kanunu, 3030 sayılı yasada değişiklik yapan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunu, 5345 sayılı Gelir İdaresi Başkanlığı Kanunu sayılabilir.

Yukarıda sayılan yasal düzenlemelere genel olarak bakıldığında, merkezi yönetimi, dolayısıyla, devleti küçültmeye, yerel yönetimleri güçlendirmeye çalışıldığı, kamu mali kaynaklarının merkezi idareden alınarak özerk ya da yerel kuruluşlara verildiği görülmektedir. 1990’lı yıllarda ardı ardına çıkarılan yasalarla, mantar gibi çoğalan “üst kurulları” da devlet dışı otoritelere gücün kaydırılması olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Diğer taraftan devletin küçültülmesinin ve bu küçülmenin yaratacağı boşluğun kimin tarafından doldurulacağı sorusu cevaplanmış değildir. Sivil toplum geleneğinin yeterince kökleşmediği ülkemizde, küreselleşmenin getirdiği “yönetişim” kavramı çerçevesinde öngörülen çok aktörlü bir yönetim sisteminde, masaya oturacak diğer aktörlerin “piyasa oyuncularını” olma olasılığı yüksektir. Bu durum gerek kamu yönetimi gerekse planlama kavramı bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaya adaydır.

Yönetişim modelinin, gerek merkezi gerekse yerel karar alma mekanizmalarını sermayeye ve özel olarak ulus-aşırı şirketlere yer açmakla sonuçlanacak bir model olduğu iddia edilmektedir (Güler, 1998: 196). Her ne kadar, “yönetişim” kavramından; yerel demokrasinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma, çevre ve kentli haklarının da yer aldığı üçüncü kuşak hakların gereği gibi uygulanması vb. konularda önemli katkılar beklenmekteyse de, “yönetişim” özünde piyasa aktörlerine karar alma süreçlerinde daha geniş bir hareket imkanı sağlamaktadır. Bununla birlikte piyasa aktörlerinin diğer aktörlere göre sahip olduğu eşitsiz mali gücü yatmaktadır.

Yeni Dünya Düzeni’yle birlikte belediyeçilik anlayışı da değişmektedir. Yeni belediyeçilik anlayışında devlet ve bürokrasi bütünlüğü bir kenara itilmekte, “kamu idaresi” kavramı yerine “kamu işletmeciliği” kavramı yerleştirilmek istenmektedir (Güler, 1994: 5). “Müşteri Odaklı Hizmet”, “Toplam Kalite Yönetimi” gibi özel sektöre has işletme usullerinin kamuda uygulanmasının yolları aranmaktadır

Başta büyük şehirlerin altyapı hizmetleri olmak üzere bazı kamu hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla ayrı ve özerk birimler (İSKİ, ASKİ, İGDAŞ vb.) oluşturulmuş, bu sayede, bu hizmetler ihale yoluyla özelleştirilerek ulusal ve uluslararası firmalara yaptırılmaya başlanmıştır.

1970’lerde Batı ülkelerinde tıkanan sermaye birikim sürecini canlandıracağı umulan altyapı yatırımlarının özel sektöre açılması uygulaması, Türkiye gibi üçüncü dünya ülkeleri bakımından yeni bir sömürü biçimine dönüşmüştür. IMF ve Dünya Bankası’nın desteğiyle yürütülen bu uygulamanın ülkemizdeki belli başlı projeleri arasında; Antalya-TBS Konsorsiyumu, Diyarbakır-Degremont, Bursa Su ve Çevre

Sağlığı Projesi, İzmit Katı Atık İşleme Tesisleri, Çukurova Kentsel Gelişme Projesi yer almaktadır (Güler, 1997: 63).

Küreselleşmeyle birlikte, 1980 sonrası Türkiye turizme açılmıştır. Bu amaçla çıkarılan 2634 sayılı Turizm Kanunu sonrasında özellikle güney kıyılarında yer alan iller önemli birer turizm merkezi haline gelmiştir. “Kıyılaşma” olarak adlandırılabilir süreçte, kıyı kentleri önemli bir cazibe merkezi haline gelmekle birlikte, doğal ve tarihi değerler çoğu zaman gözardı edilmiş, kıyı turizm tesisleri ve ikinci konutların istilasına uğramıştır. Antalya, Muğla, Bodrum, Alanya, Marmaris, Fethiye vb. turizm merkezi haline gelen yerleşim yerleri önemli oranda iç göç almaya başlamış, göçün yarattığı çevresel, altyapı, sosyal, kültürel, etnik vb. sorunlar önemli boyutlara ulaşmıştır.

2634 sayılı Kanunla, yeşil alanlar yapılaşmaya açılmış, milli park ve özel çevre mevzuatı ile denetlenen yerlerde, turizm sektörüne bağlı yapılaşma özendirilmiş, aslında turizm dışı işlevleri olan tekil bir çok tesis bu kapsama dahil edilmiş ve kentlerimizde daha yüksek imar haklarının elde edilmesinde bir araç olarak kullanılmıştır (Ersoy ve Keskinok, 2001: 208).

Küreselleşmeyle, ucuz emek gücüne sahip, daha çok küresel pazar için fason üretim yapan kentler ortaya çıkmıştır. Kendi kaynaklarını harekete geçirerek sanayileşme sürecini başlatan ve bunu dışsatıma dönüştürebilen yeni sanayi odakları ya da bilinen adıyla “Anadolu Kaplanları” bu küresel sürecin Türkiye’deki uzantılarıdır. Denizli, Gaziantep, Konya, Karaman, Kayseri, Kahramanmaraş bu illerin en önemlileridir (Ataay, 2001: 75). Diğer taraftan bu kentlerimizin, bazı Uzakdoğu ülkelerinde rastladığı biçimiyle nitelikli emek ve yüksek teknolojiye

dayalı bir üretim üssüne dönüşemedikleri, daha çok ucuz emek gücüne dayalı fason üretimin ötesine geçemedikleri görülmektedir (Ataay, 2001: 82).

Küresel yarışta, küresel sermayeye yön veren, sahip olduğu bilgi birikimi ve teknoloji sayesinde basmağın en üstünde yer alan kentler “dünya kenti” olarak adlandırılmaktadır. Dünya kenti, dünya ölçeğinde küresel sermaye hareketlerine yön veren, üretim ve tüketimiyle, mali kaynakları ve yarattığı moda ve imajlar sayesinde dünya ölçeğinde etkisi olan kentlerdir (Ercan, 1996: 67). Dünya kentinin ayırıcı özelliği, çokuluslu sermayenin toplandığı, düşünce, karar ve örgütlenme üreten merkezler olmasıdır. Bir dünya kenti, etkisi altında bulunan uluslararası bir alandaki üretim ve dağıtımı örgütlemekte ve bunların gerektirdiği uluslararası hizmetleri belli bir kalitede vermektedir (Tekeli, 2001: 91).

Keyder, İstanbul’un bir dünya kenti olması gerektiğini savunmaktadır. Sermayeye teslim olmuş bir küresel dünya ile karşı karşıya olduğumuzu belirten Keyder, bu sürecin kaçınılmaz olduğunu, yapılması gerekenin bu süreçten en fazla nasıl yararlanacağımızı bulmak olduğunu ifade etmektedir (Keyder, 1992: 85). Yazar, İstanbul’un dünya kenti olmasını da bu bağlamda değerlendirmenin doğru olacağını, İstanbul’un bir yol ayrımında olduğunu belirtmektedir (Keyder ve Öncü, 1993: 28).

Benzer bir görüşü savunan Tekeli, İstanbul’un böyle bir hedefi olması gerektiğini, bu hedefi seçmesinin doğru olacağını vurgulamaktadır (Tekeli, 2001: 89). Habitat-2 Zirvesi için hazırlanan Türkiye Ulusal Raporunda da aynı düşünceye vurgu yapılmaktadır. İstanbul’un tarihi ve kültürel zenginliği, jeopolitik konumu, SSCB dağılmasının getirdiği boşluk sayesinde yeni bir fırsat yakaladığı, kentin

geleceğinin, vizyonunun “Dünya Kenti” olmak şeklinde biçimlendirilmesi gerektiği öngörülmektedir (Ercan, 1996: 83).

İstanbul belli tarihi ve kültürel üstünlüklere sahip olmakla birlikte, önemli oranda plansız ve ciddi altyapı eksikliklerine sahiptir. Nitekim İstanbul’un küresel anlamda aday olduğu en önemli organizasyon olan olimpiyat oyunlarından elenmesinin temelinde de, Olimpiyat Denetim Komitesi’nin, İstanbul’un özellikle ulaşım sistemini ve teknik altyapısını yetersiz bulması yatmaktadır (Milliyet, 2.3.2002). İstanbul dünya çapında para akışını yönlendirecek bilgi birikimine ve mali kaynaklara sahip değildir. Bugün herkes tarafından dünya kenti kabul edilen New York, Tokyo ve Londra, aynı zamanda, yerel, ulusal ve küresel anlamda çok ciddi mali kaynaklara sahip, son derece planlı, yetişmiş insan gücüne sahip kentlerdir. Küresel ölçekte belirleyici sektörler sayılan finans, sigortacılık, gayrimenkul hizmetleri konusunda İstanbul’da istihdam edilen kişilerin oranının toplam istihdam içindeki payı % 7,1 iken, bu oran New York ve Londra’da % 17-18’dir (Keyder, 2000: 29).

Diğer taraftan “dünya kenti” önemli bir fırsat olmakla beraber bu uğurda kentin güzelliklerinin tahribine müsaade edilmemelidir. Unutulmamalıdır ki, İstanbul’un bir dünya kenti olması ancak bu değerleri elinde tutması ile mümkündür. Özellikle İstanbul’da yapılan birçok lüks konut sitesi, alış-veriş merkezleri, beş yıldızlı oteller dünya kenti için gerekli oldukları gerekçesiyle imtiyazlı imar hakları elde etmektedir. Dalan döneminde başlatılan Büyükdere-Maslak aksındaki gökdelen uygulamaları da yine aynı gerekçeye dayandırılmıştır. Bu konudaki son örnek İstanbul için önemli bir tanıtım olacağı iddiası ile yapılan Formula-1 Yarış Pisti’dir. Tamamen orman alanına yapılan ve çevresinde yapı yoğunluğu yaratmaya aday bu uygulamanın İstanbul’u tanıtacağı kuşkuludur. Ayrıca proje kapsamında önemli bir kentsel rant yaratılmış, gerek kentsel ranttan gerekse yarışmadan

kazanılan gelir belli bir zümrenin eline geçmiştir, hatta gelirin paylaşımı konusunda, yazılı basına da yansıyan, önemli bir rant kavgası yaşanmaktadır (HaberTürk, 6.6.2006).

1980 sonrası yaşanan küreselleşmenin kentlere belki de en önemli etkisi; planlama sürecinde piyasa aktörlerinin daha etkin hale gelmesi, planın bir kamu denetim aracı olarak görülmesi ve gözardı edilebilir hale gelmesidir. Bu amaçla plan kavramı piyasa istemlerine uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Küreselleşmenin öncü kuruluşu Dünya Bankası yayınladığı raporunda “planı bırak piyasaya bak” demekte, planın piyasa için bir engel olduğunu ima etmektedir (TMMOB, 2002: 43). 1960’lardaki “refah devleti” ve “merkezden planlı kalkınma” yerini yeni sağ hareketin getirdiği küresel politikalara bırakmış, “küçülen devlet”, “yönetici değil yönlendirici devlet” sloganları ile kalkınma ve planlama tümüyle piyasa şartlarına terk edilmiştir.

1980’lerde Reagan ve Thatcher’in öncülüğünde uygulanan küresel, yeni sağ politikalarla, kent planlamacılığı ulusal ekonomiye değil küresel ekonomiye, uluslararası sermayeye yaraması gereken bir araç olarak algılanmıştır. Bu yaklaşım, plancıyı piyasa için çalışması gereken, bu amaçla özel kesimdeki girişimci, imarcı, emlakçılarla yakından işbirliği yapmaktan başka işlevi olmayan bir kişi olarak görür. Bu dönemde İngiltere’de imar işlerinden sorumlu Bakan olarak görev yapan Heseltine, yaptıkları uygulamalara yönelik eleştirileri yanıtlarken, “planlama sistemini değiştirmiyoruz. Yapmağa çalıştığımız, onu, piyasayı daha iyi destekler hale getirmektir” diyerek asıl niyeti ortaya koymaktadır (Keleş, 2001: 570).

Üretimin toplumsal ihtiyaçlar için değil bireysel kar için yapıldığı kapitalist üretim tarzının egemen olduğu bir toplumsal yapıda hazırlanan kent planları, kamu yararını hedef almasına karşın, sistemin getirdiği yapısal sınırlar içinde hareket etmek zorunda kaldığı için çoğu kez hedeflediği amaçlara ulaşması zor olmaktadır (TMMOB, 1997: 22). Bu nedenle,

küreselleşme etkinliğini artırdıkça plan fikrinin gerilemesi kaçınılmaz olacaktır. 1980 sonrası gerek dünyada gerekse ülkemizde yaşanan da budur.

Küresel süreçte ulus devletin giderek küçülmesi planlama kavramının gözden düşmesi ile paralellik taşır. Ulusal düzeyde ekonomik ve sosyal içerikte bir planlama eylemi yapmak ve uygulamak bir siyasal süreçtir ve bu süreç; devletin egemen olduğu, toplumu bilinçli bir biçimde yönlendirecek, planın olmazsa olmaz şartı “kamu yararı”nı gereği gibi uygulayacak bir siyasal erke ihtiyaç duyar (Sezer, 1999: 35). Ulus devlet bu erkin kendisidir. Dolayısıyla, ulus devlette meydana gelecek bir zafiyet plan kavramının uygulanmasında önemli zorluklar doğuracaktır.

Devletin küçültülmesi, aynı zamanda, plan kavramının ulusal düzeyde bütüncül olarak uygulanmaması anlamına gelecektir. Refah devleti döneminde kıt olan kamu kaynaklarını yöneten ve dağıtan ulus devletti. Bu durum piyasa aktörlerinin hareket imkânlarını kısıtlıyordu. Günümüzde yapılmak istenen mevcut bütün kaynakların piyasada yaratılan koşul ve ilkelere göre dağıtılmasıdır ki, bunun adı planlama değildir.

3. İmar Uygulamaları Bağlamında Kente Karşı İşlenen Suçların Sonuçları ve Önlenmesi

3.1. Plan Fikrinin Terk Edilmesi

Türkiye’de, plan düşüncesine yaklaşımda, son 45 yılda büyük zikzaklar çizilmiştir. 1960–1980 döneminde, plana karşı örtülü negatif bir tavrın sergilendiği göze çarpar. 1980’den sonra ise, birazda dünyadaki gelişmelerden etkilenerek, plan karşıtlığı, resmi çevrelerde bile açıkça ve pervasızca dile getirilmeye başlanmıştır (Keleş, 1990: 444).

Cumhuriyetin ilk dönemi hariç tutulursa 1950 sonrası hükümetler hiçbir zaman plan fikrini tam anlamıyla içine sindirmiş değildir. Bu durum daha önce de bahsedildiği gibi plan kavramının toplumsal kökenlere sahip olmayışının ve siyasal popülizmin bir sonucudur. Plan fikrinin toplumsal anlamda yeter derecede içselleştirilmemiş olması, aynı zamanda, kente karşı işlenen suçlara da kaynaklık etmektedir.

1960'lı yıllarda plan fikrinin devletçe kabul görmesi, bu amaçla DPT'nin kurularak, ciddi bir kamu bürokrasisinin oluşturulması, merkeze bağlı planlı bir kalkınmanın amaçlanması ülkenin gelişme isteği kadar dönemin dış dinamiklerinin de etkisinde olan gelişmelerdir. 1958 yılında yayımlanan bir raporla, o güne kadar planlı kalkınma fikrine soğuk bakan DP yöneticilerini uyaran Dünya Bankası, “yatırımların bir plana bağlanması” konusunda uyarıda bulunmaktadır (Sezer, 1999: 168).

Günümüzde yaşananlar ise, ülkenin kendi iç dinamiklerinin neden olduğu plansız ve hukuksuz kentleşmenin, plan kavramına uzak toplumsal ve siyasal yapının neden olduğu kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin; 1980 sonrası dünyaca kabul gören, ülkemizde de her alanda etkisini hissettiren küreselleşme ve postmodernizm getirdiği, 1960'lardan farklı olarak, plana karşı olan fikirlerinin aynı noktada buluşması, böylelikle, plan fikrinin yaratılan bu ortamda belirgin bir biçimde gözden düşmesidir.

1980 sonrası kent planlamasıyla meşgul olan yönetim kademelerinde, hatta bilim çevrelerinde bile plana karşı bir tavırın filizlendiğini görmek olasıdır. Birçok bilim adamı “bırakalım bu planları bunlar modernist yaklaşımlardır. Yapıyoruz duvarlara asıyoruz, orada kalıyorlar. Böyle plan yapmaktansa, hiç yapmamak daha iyidir” şeklinde görüş değiştirmiştir (Keleş, 1994: 42). İmar planlarının hazırlanması,

değiştirilmesi ve uygulanması sırasında ortaya çıkan usulsüzlükler imar planlarının meşruiyetini sorgulanır hale getirmiş, yaşanan bu olumsuzluklar küresel politikalarla birleşince, plan düşüncesine ideolojik ve başka nedenlerle karşı olanların elinin güçlendiği, plansızlığın meşruiyet kazandığı bir ortam doğmuştur.

1980 sonrası giderek planlama adına yapılan tartışmaların kavramsal, kuramsal ve pratik tabanı iyice daralmaya başlamış, 1980 öncesi tartışılan “imarçılık” aranır hale gelmiş, mevzi imar planları çoğunlukla amaçları dışında kullanılarak kentleri biçimlendirmeye başlamış ve 1960 sonrası planlamanın kuramı ve pratiğini oluşturma çabası içindeki kimi merkezi ve yerel planlama kurumları kaldırılmıştır (TMMOB, 2002: 86).

Üstelik bu durum Batı ülkeleri örnek gösterilerek yaratılmıştır. Bu ülkelerde olduğu gibi klasik fiziki planlama disiplini yerine noktasal operasyonlarla çözüm getirmek görüşü ağır basmıştır. Oysa örnek gösterilen ülkeler geçmişte kentbilimin tüm kurallarını uymak kaydı ile kendi kentleşme sorunlarını çözümlemiş, nüfus artışının dengelendiği, sanayileşmenin belli bir noktaya ulaştığı, altyapı ve konut sorununun çoktan halledildiği ülkelerdir (TMMOB, 2000: 90).

Planlı kalkınmanın sona erdiği, ulusal kalkınmacılığın iflasının ilan edildiği bu dönemde, plana ve plan düşüncesine saygıda büyük bir aşınma yaşanmış, adeta “plansızlık planlı” olarak uygulanmıştır (TMMOB, 2002: 72).

Küresel politikaların tam anlamıyla kentsel mekânda hayata geçirilmesi ise 1980 Askeri Darbesi sonrası kurulan Özal Hükümetleri ile mümkün olmuştur. Bu dönemde aynen Thatcher İngiltere’inde olduğu gibi planlama bir engel olarak kabul edilmiş, 5 yıllık kalkınma planları bu doğrultuda değiştirilmiştir.

Devletin ekonomiye hâkim olduğu dönemde hazırlanan Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planında, genel ekonomik göstergelere ait, 376 adet gösterge yer alırken, bu sayı 6. Plan döneminde 206'ya, 7. Plan döneminde 54'e düşmüştür. Bu sayısal değişiklik devletin ekonomiye yönelik değişen bakış açısının bir sonucudur. Bu dönem Dünya Bankası'nın tavsiyelerine uygun olarak kapsayıcı, zorlayıcı sektörel planlamadan vazgeçilmiş, plan artık sermaye ile ortak hareket eden onu yönlendirmek yerine ona hizmet eden bir hale gelmiştir. 5 yıllık kalkınma planlarının uygulamasına dair ilgili kuruluşları ve alınacak tedbirleri bir takvime bağlayarak gösteren, 1. Plandan beri her yıl yayınlanan icra planlarının yayımlanmasına 1995 tarihinden itibaren son verilmiştir (Sezer, 1999: 241).

Kentlerin gelişimi de bu doğrultuda değişmiş, dönemin iktidarı tarafından öncelikle büyük kentlerde rant ekonomisinin can damarını oluşturan arsa satışları ve inşaat faaliyetleri canlandırılmış, mevzii planlama faaliyetleri ilçe belediyelerine kaydırılarak hem gecekondular teşvik edilmiş hem de ilçe belediyelerinin mevcut gecekondularını -ıslah imar planları sayesinde- planlama kapsamına almasıyla bu alanlardaki “apartmanlaşma süreci” hızlandırılmıştır. Bütün bu yapılan icraatlar sayesinde, dönemin siyasal iktidarının dile getirdiği ideolojik vaat çerçevesinde, ekonomik dönüşümün yarattığı fırsatlardan pay kapma umudunu besleyen kentli katmanlarının özlemleri giderilmiştir (Keyder ve Öncü, 1993: 30). Artık herkes kentsel ranttan meşru bir biçimde pay almakta, gönül rahatlığı içinde kente karşı suç işlemektedir.

Thatcher'in “Küçük Hong Kong” projesine benzer biçimde, “İstanbul'u Beyrut yapacağız” sloganıyla yola çıkan dönemin Hükümeti, küresel sermayeyi çekmek amacıyla, plansızlığa göz yummuştur. Bu dönemde, küreselleşen dünyada

“yabancı sermayeyi cezbedebilmek için, eğer kent planları ve çevrenin sahip olduğu değerler engel teşkil ediyorsa; onu yıkmak, kaldırmak zorundayız” biçimde bir felsefe giderek ülkemizde daha da kabul görür hale gelmiştir (Çeçener, 1995: 74).

1980’lerde başlayan küresel sermayeyi çekme yarışı günümüzde de aynı hızla devam etmekte, bu uğurda kentler parçacı projeler doğrultusunda şekillendirilmekte, imar planlarının bütünlüğü bozulmakta, kamu kaynakları ile yaratılan kentsel rantın belli kesimlere gitmesine ses çıkarılmamakta, “hukuk” ve “plan” kavramları “sermaye” karşısında esnetilmektedir. “Sevda Tepesi”nin imara açılmaya çalışılması bu uygulamalara güzel bir örnektir.

2960 sayılı Boğaziçi Kanunu uyarınca imara açılması mümkün olmayan “Sevda Tepesi,” Suudi Kralı’na ait olduğu için ayrı bir muamele görmekte, ülkeyi ziyaret eden Kral konunun “gereği gibi” halledilmesini Başbakan’dan rica etmektedir. Bu rica üzerine harekete geçen İstanbul Büyükşehir Belediyesi bölgenin imara açılması için çalışma başlatmış bulunmaktadır (Milliyet, 15.9.2006).

Sevda Tepesi konusunda dönemin Başbakanı Turgut Özal’ın, Suudi Arabistan Kralı Abdullah Bin Abdülaziz’e söz verdiğini hatırlatan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, “bu bir noktada devletin onurudur. Sevda Tepesi her zaman bizim temsilcilerimizin önüne koyulan, bir sıkıntı. Burada bir hak ölçüsü vardır. Bu bir haktır. Burada, yasal boyutta yapılabilecek, bir imkân varsa, mimar olarak ben buna tarafım” demiştir (Milliyet, 15.9.2006).

Oysaki başta Başbakan ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmak üzere kamu görevlilerinin 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu kapsamında “imara yasak bölge”

de yer alan Seveda Tepesi'nde yapılaşmanın mümkün olmadığını Kral'a hatırlatması gerekirdi. Bu hatırlatma hukuk devleti olmanın bir gereğidir.

Benzer bir başka olay Dubai Holding tarafından İstanbul için yapılması düşünülen her biri 300 metre yüksekliğe sahip “Dubai Towers” kulelerinin inşası sürecinde yaşanmaktadır. Aslında 200 katlı ve 650 metre olması düşünülen kuleler gelen tepkiler üzerine 300 metreye indirilmiştir. İstanbul'da yapı yoğunluğunun en yüksek olduğu Büyükdere-Maslak aksına yapılacak olan kulelerde 50 bin kişinin çalışacağı, günde 150 bin kişinin ziyaretçi olarak geleceği tahmin edilmektedir. Bu durum başta trafik olmak üzere altyapı sistemleri için önemli bir sorun olacaktır (Milliyet, 8.10.2005).

Kentbilim ilkeleri gereğince kentteki kamu arsalarını koruması gereken İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Dubai Holding ile bir gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketi kurması, arsayı ihale dahi yapmaksızın aynı Holding'e vermesi bir kamu kurumu için düşündürücü gelişmelerdir. Üstelik İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi, 11 Mayıs 2006 tarihinde yaptığı imar plan değişikliği ile kulelerin yer aldığı arsada 3 olan emsali, eklenen 3 bodrum katla 5,8'e çıkarmıştır. Böylelikle, 147 bin metrekare olan inşaat alanı 243 bine yükseltilmiştir. Meclisin aldığı karar kapsamında bölgenin “ticaret alanı” olan statüsü değiştirilerek “ticaret ve turizm alanı” haline getirilmiştir (Vatan, 12.5.2006).

Aynı Dubai'li Holding'in İstanbul için başka projeleri de mevcuttur. Zincirlikuyu'da “Bosphours Towers” adlı bir gökdelen ile Ömerli Su Havzası'nda organize sanayi bölgesi inşa etmeyi planlamaktadır. Bu projeler kapsamında Dubai Holding'in 2 milyar Dolarlık yatırım karşılığında 4,8 milyar Dolar kazanç elde edeceği tahmin edilmektedir (Milliyet, 17.5.2006, 10.6.2006).

Küresel sermaye konusunda verilebilecek bir diğer örnek Galataport Projesidir. Galataport, görünürde, Salıpazarı-Karaköy Limanının yenilenmesi ve işletilmesini içeren bir projedir. Öte yandan, asıl amaç, limanı yenilemek değil, liman alanını küresel turizme açmak, böylelikle, önemli bir rant gelirine el koymaktır (Ertuğrul, 2005: 34–38).

Galataport Projesi’ne ait ihalenin, 3996 sayılı Yap-İşlet-Devret Kanunu ile 4046 sayılı Özelleştirme Kanununa aykırı olarak yapıldığı iddia edilmektedir (Ertuğrul, 2005: 34–38). Ayrıca, imar planı dışına çıkartılan proje alanında meydana gelecek yapı ve nüfus yoğunluğunun kent bütününe olumsuz etkisi konusunda gerekli önlemler alınmış değildir. Bu durum üzerine harekete geçen Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi’nin başvurusu üzerine, Danıştay projede “yürütmeyi durdurma” kararı almıştır (CNNTürk.com, 5.1.2006).

Danıştay 6.1.2006 tarihinde aldığı kararla; özelleştirme kapsamına alınan bu alanda Turizm Bakanlığı’nın değil Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın plan yapma yetkisi olduğunu, imar planının Turizm Bakanlığı’nca hazırladığını, bunun yasalara aykırı olduğunu ifade etmiştir. Proje, kamuoyundan gelen baskılar ile yargı sürecinde yaşanan belirsizlik nedeniyle Yüksek Planlama Kurulu tarafından şimdilik askıya alınmıştır (Posta, 7.1.2006).

1980 sonrası plan kavramının gerilemesinde, imar planlarının bir bütün olarak kentte uygulanmamasının önünde yalnızca küresel sermayeye tanınan ayrıcalıklar etkin olmamıştır. 1980 sonrası çıkarılan 2805 sayılı Kanunla getirilen imar affı ve ıslah imar planları, 3194 sayılı İmar Kanunu ve diğer imar ile ilgili yasal düzenlemelerle getirilen imar planlarına yönelik istisnai yetkiler, özellikle 2634 sayılı Kanun uyarınca tek parsel kadar inen imtiyazlı imar hakları ve son dönemde

yeni bir rant kapısı haline gelen kentsel dönüşüm projeleri de imar planlarının bütünlüğünü bozan, çoğu zaman yürürlükteki imar planı için emrivakiler yaratan uygulamalardır. Bu uygulamalar, aynı zamanda, imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçların hem bir sonucu hem de bir nedenidir.

Bütün bu uygulamalar özellikle yeni sağ küresel politikaları benimsemiş bulunan 1980 sonrası hükümetlerce her zaman ciddi anlamda desteklenmiştir. Yeni rant kapıları, yeni patronaj ilişkileri doğurmuştur. “İşbitirici belediye başkanı tipi” bu dönemde sıkça kullanılmaya başlanmış, kentle ilgili eski söylem; kitle ulaşımı, yeşil alanların artırılması, planlı kentleşme, bir anda tutucu ve bürokratik bir söylem haline gelmiştir (Bayramoğlu, 2002: 88). Bu dönemde kente karşı işlenen suçlar hem nitelik hem de nicelik olarak görülmemiş boyutlara ulaşmıştır.

2805 sayılı Kanun ve bu kanunda değişiklik yapan 2981, 3290 ve 3366 sayılı Kanunlarla getirilen imar affı ve ıslah imar planlarıyla toplum bireyleri arasında büyük haksızlık yaratan kamu arsalarının yağmalanması iyice genişletilmiştir. İmar affı yasası gereğince yapılan ıslah imar planlarının onama yetkisinin ilçe belediyelerine bırakılması sonucunda, gecekonduların bulunmasa dahi, ıslah imar planları ile yeni alanlar yerleşime açılmış ya da mevcut yerleşim alanlarında yasadışı yapılaşma daha da özendirilmiştir. Oysaki Danıştay konu ile ilgili almış olduğu bir kararında; “mevcut imar planlı alanda gecekondular niteliği taşıyan yapı topluluğu yoksa o yerde ıslah imar planı yapılamaz” denilmektedir (Akış, 1998: 9).

Aslında ıslah imar planları; en fazla mülkiyet sorununa çözüm arayan, planlama hiyerarşisine ve plan bütünlüğüne saygı duymayan, postmodernizmin istediği plüralizm ve kargaşayı içeren ancak kentin hiçbir ihtiyacına ve ortak

sorununa çözüm bulmayan parçacı yaklaşımların bir örneğidir (Mimar Sinan Üniversitesi, 1992: 34).

Bu dönemde ilkesel kararları içermesi gereken üst ölçek planlar, mülkiyeti ödüllendirme amacıyla sık sık değiştirilmekte, ilave imar planlarıyla plan kararları baştan oluşturulmaktadır (Gökçeer, 1999: 43). Oysaki kent için yapılacak planlamanın bütüncül bir planlama anlayışı içerisinde yapılması zorunludur (Kalabalık, 2002: 71). Kent çok karmaşık bir sistemdir. Her verilen karar diğeri üzerinde ve kişilerin yaşantıları üzerinde önemli etkiler yaratır, kent sisteminin bütünlüğü göz önünde tutulmadan verilen kararlar, iç çelişkiler yaratacak, ilk ağızda görülmeyen sonuçlar doğuracaktır (Tekeli, 1992: 152).

Özellikle büyük şehirlerde ortak bir amaca yönelmeden yapılan mevzi imar planları, ağırlıklı olarak baskı gruplarının çıkarlarına hizmet etmekte, planlamanın temel ilkelerinden sapmalara yol açmakta, metropoliten plan kararlarının bütünüyle uygulanmasını engellemektedir. Ankara’da 1980–1984 yılları arasında yapılmak istenen mevzi imar plan değişikliklerinin % 68’i orta ve büyük sermaye kuruluşlarından gelmiştir (Tekel, 2003: 72).

Plan bütünlüğü bozularak yapılan mevzi imar planları, imar plan değişiklikleri, ilave imar planları hem plan hiyerarşisini ortadan kaldırmakta hem de kentin özellikle su havzaları, tarım alanları, tarihi ve doğal güzelliklerinin tahribatını kolaylaştırmaktadır. İstanbul Nazım Plan Bürosu’nca 1980 yılında onaylanan İstanbul Nazım İmar Planına göre mutlak korunması gereken İstanbul’un kuzeyini oluşturan içme suyu havzaları ve orman alanları parçacı planlar ile yok edilmiş, kente ve çevreye karşı suç işlenmiştir. Sarıyer’deki Zekeriyaköy, Uskumruköy,

Demirciköy, Bahçeköy vb. orman alanlarında yer alan villa siteleri mevzi imar planları ile yapılmıştır (Cumhuriyet, 11.12.2006).

Son dönemde giderek önemi artan kentsel dönüşüm projeleri de parçacı plan yaklaşımının bir başka sonucudur. Kentsel dönüşüm projeleri kentsel rantta ortak olmanın yeni yoludur. Bu projelerden belediyeler ve müteahhitler önemli kazançlar sağlamakta, bölgede yaşanan gecekondular ya ranttan verilen cüzi payı kabul etmekte ya da bölgeden sürülmektedir.

Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında; a) imar planlarının öngörülerini bir kenara itilmekte, b) dönüşüm projeleri sadece rant getirisi yüksek olan gecekondularında uygulanmakta, böylelikle, gecekondular arasında imtiyazlı bir sınıf yaratılmakta, c) çölde bir vaha gibi, plansız ve altyapısız kentin ortasında her türlü lükse sahip, kentten ayrılmış, ayrıcalıklı alanlar yaratılmaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerini destekleyen Hükümet 22 Haziran 2006 günü TBMM Başkanlığına “Dönüşüm Alanları Hakkında Yasa Tasarısı”nı sunmuştur. Tasarı “parçacı bir imar anlayışını” destekler niteliktedir. Tasarıyla, plan bütünlüğü yok sayılmakta, alt ölçek planların daha geniş bir alanı kapsayan üst ölçek plana uyma zorunluluğunu kaldırılmaktadır. (yayed.org.tr., 1.10.2006).

Tasarı ile belediyelere, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait alanlar dışında, her alanı “kentsel dönüşüm” alanı ilan etme yetkisi verilmektedir. Çevre, orman, sit, çevre koruma, milli parklar, Boğaziçi ve toprak koruma amaçlı 13 kanunu uygulayan Bakanlıkların yetkileri, kentsel dönüşüm konusunda, sadece “görüş bildirmek” ile sınırlandırılmıştır. “Kentsel dönüşüm alanı” ilan edilen alanlarda bulunan kültür ve

tabiat varlıkları dâhil tüm tarihi yapıların kaderini belediye başkanları belirleyecektir (Milliyet, 25.11.2006).

Özetle kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistem, küresel plan karşıtı söylem ile birleşerek karşılıklı bir etkileşime neden olmuştur. Bu etkileşim içinde plan kavramı giderek aşınıp, toplumsal anlamını kaybettikçe, kente karşı işlenen suçlar artmakta, meşru hale gelmektedir. Diğer taraftan imar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçlardaki bu artış küresel plan dışı söylemin yaygınlık kazanmasına neden olmaktadır. Bu birbirini destekleyen etkileşim sürecinde piyasa aktörleri daha rahat hareket etmekte, kentsel rant kentsel gelişmede daha belirleyici hale gelmektedir.

3.2. Kentle Bütünleşemeyen Kentliler

Türkiye’de de özellikle iç göç sonucu kente gelen kimselerin kentlileşmesi, kentle bütünleşmesi önemli bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Kentle bütünleşme, kentleşmenin niteliğini açıklayan önemli bir ölçüttür. Başka bir deyişle, bir toplumun kentle bütünleşme düzeyi, aynı zamanda, o toplumun sağlıklı ve planlı kentleşmesinin ve herkes için ortak bir kent kültürünün yaratılmasının ölçütüdür.

Önder Şenyapılı, kentle bütünleşmeyi, kırdan kentlere göçen nüfusun, kentli nüfusla, tek parça haline gelmesi, göçen nüfusun yaşam biçiminin kentteki yaşam biçiminden ayrımlaşmalar göstermeyen özellikler ve nitelikler kazanması olarak açıklamaktadır (Şenyapılı, 1978: 55).

Oysaki kentle bütünleşme tek bir kültürün yaratılması demek değildir. Bütünleşme, kentte yeni gelenlerle, orada eskiden beri oturmakta olanlar arasındaki

kopukluğun ortadan kalkması, toplumsal ve ekonomik ilişkinin gelişmesi süreci olup, kentte yeni yerleşenlerin kentin bir parçası haline gelmesidir (Keleş, 1998: 31). Bir başka deyişle, kentle bütünleşme, kentte yeni gelenlerin kırdan kopup, kentte has davranış kalıplarını kazanması, bunları benimsemesi, kısacası, kentlileşmesi, kente ait bir kültürün parçası haline gelmesidir. Kartal'a göre, "kentli insan"ın ortaya çıkmasını sağlayan bu süreç, ülkemizde ortalama 40–50 yıl gibi oldukça uzun bir zaman dilimine gereksinim duymaktadır (Kartal, 1992: 62).

Ülkemizde kentle bütünleşme sorununun ortaya çıkmasında, ekonomik ve sosyal etkenlerin yanında, imar kurallarına aykırı yapıların oluşturduğu yerleşim alanlarının yarattığı ikili kent yapısının da (imarlı-imarsız) önemli bir payı bulunmaktadır. Kentte yeni gelenlerin kentle bütünleşememesini sadece imarsız alanların varlığına bağlamak yanıltıcı olacaktır. Yeni kentlilerin kentle bütünleşememesinin temelinde ekonomik güçsüzlüklerin var olduğu bir gerçektir. Nitekim Hacettepe Üniversitesi'nce yapılan bir araştırmada, gelir düzeyi düşük toplulukların kentle bütünleşemedikleri gerçeğini ortaya koymuştur. Tansı Şenyapılı'nın, Gültepe'de yapmış olduğu bir başka araştırmada bu sonuçları desteklemektedir (Şenyapılı, 1978: 102). Bu konuda uzun yıllar çalışmalarda bulunan Heper ve Kıray'da kentle bütünleşme konusunda ekonomik yeterliliğin önemini vurgulamaktadır (Heper, 1983: 111; TSBD, 1983: 58).

Bununla birlikte, imarsız alanların, dolayısıyla, kente karşı suç işlenerek oluşturulan gecekondu ya da kaçak yapıların oluşturduğu alanların varlığı kentle bütünleşme önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Çünkü kentler ve kentlerin fiziksel ortamını oluşturan binalar, ülkelerin toplumsal yapı ve yaşam kültürlerini yansıtan somut öğelerdir. Kentler, binalar, konutlar, insanlar tarafından

biçimlendirilirler ve insanları kendi biçimlerine uydururlar (İş Bankası, 1998: 1). Kentsel yaşam insan tarafından şekillendirilirken, oluşan fiziki yapıda insanı şekillendirmektedir. İnsan yaratılan bu ortamda büyümekte, davranış kalıpları geliştirmekte, dünyaya yaratılan bu çerçeveden bakmaktadır.

Kente karşı suç işleyen, toplum ve kent kurallarını hiçe sayan, yaşadığı kente yabancı, yaşam kalitesi düşük bir mekânda yaşayan insanların, bu mekânlarda yaşadıkça, kentle bütünleşmelerini beklemek yanıltıcı olacaktır. Fiziki yapının ayrılığı sadece konut alanları ile sınırlı kalmamakta, tüm kentsel yapıda kendini göstermektedir. Ortaya çıkan bu ikili yapı sadece fiziki değil, siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal önemli sonuçlar doğurmaktadır. Gecekondu yaşamı, kentin ulaşım sisteminden, altyapı hizmetlerine, kentsel çevre değerlerinin kalitesine kadar kentle ilgili birçok konuda hayati öneme sahiptir. Özellikle oy potansiyelinin artmasıyla birlikte, günümüzde gecekondu alanları sadece kentsel anlamda değil, ülke genelinde de siyasette ağırlığını hissettirmektedir.

Dıştan alınan teknoloji ile kalkınan bir ülkenin modern teknoloji kullanan kesimi tarafından emilemeyen işgücünün kentsel alanda oluşturduğu bu yerleşme ve yaşam biçimi, iç göç sonucu kentte gelenler için tampon mekanizmalar yaratılmasına yardımcı olmakta, böylelikle, farklı bir kent kültürünün doğumuna öncülük etmektedir (Kıray, 1998: 31; TSBD, 1983: 25)

Yaratılan bu yeni kültür, kentte yeni gelenlerin kentte adapte olmasına katkıda bulunmakla birlikte, aslında yaratmış olduğu güvenli alanlar nedeniyle, kişinin kentle bütünleşmesi önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Kente gelen göçmen, uzun süre cemaatleşmiş ilişkiler ağı içinde (aile, akrabalar, hemşehriler vb.)

etkinliklerini sürdürmektedir. Köye ait olan birincil ilişkiler, kan bağına dayalı ilişkiler kentte devam etmektedir (Ökten, 1992: 214).

İstanbul Ümraniye’de yapılan bir araştırmada; uzun yıllar İstanbul’da kalmalarına rağmen, görüşmeciler büyük bir kesiminin kendilerini doğdukları yerle ya da kökenleriyle tanımladıkları görülmüştür (Erder, 1996: 230). Erder tarafından Pendik’te yapılan bir başka araştırmada, konut edinme ve iş bulmak konusunda akraba ve hemşehrilerin ne kadar etkin olduğu ortaya koymaktadır (Erder, 1997: 43). Sultanbeyli’de yapılan bir diğer araştırmada, ankete katılanların yaklaşık dörtte üçü, yardımlaştığı akraba ya da hemşehrisinin bulunduğunu belirtmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 304). Böylesine kapalı bir toplum yapısında, kişinin içinde yaşadığı kentte sahip çıkmasını, dahası, bütünleşmesini beklemek mümkün değildir.

Üstelik günümüzde bu illegal yapının doğurduğu kültür baskın hale gelmektedir. Modernitenin öngördüğü gibi kentte göç etmiş olanlar kentli kimliğini edinmek yerine köy ve kent arasında bir yerde durmaktadır. Göçmen kentlilerin oluşturduğu bu kültür kentin tüm olanaklarından yararlanmakta, imar afları sayesinde, kentsel ranttan pay almaktadır. Arabesk müzik örneğinde olduğu gibi kültürel ürünler vermekte, piyasa kanalıyla yaygınlaşarak kendisini “yeniden üretme” olanağı bulmaktadır. Böylece moderniteye doğru ilerleyen bir kültürel dönüşüm yerine farklı kanallarda gelişme yolu bulabilen ikili bir kültürel yapının sürekliliği olanaklı hale gelmektedir (Tekeli, 2001: 32). Kentin bir yanında atomize olmuş modern kentli bireyler yer alırken, diğer yanında, kimliklerini cemaat aidiyetleri ile tanımlayan, geleneksel yaşam tarzlarından taviz vermeyi düşünmeyen gruplar oluşturmaktadır (Nalçaoğlu, 1999: 67).

“Gecekondu kültürü” olarak adlandırılan bu ara kültürde, köye ait nitelikler süreç içinde değişime uğramış, ne köye ne kentte ait olan yeni bir değerler sistemi yaratılmıştır. Kentsel yaşamda çoğunluğa ait bir duruma gelen bu kültür, bu kez kentteki kültürel öğeler ve değerleri değiştirmeye başlamıştır. Gecekondu kültürü kentte genel beğeni düzeyinin düşmesine yol açmakta, gecekondu nüfusu kendi istemleri doğrultusunda mimari ve kentsel mekânlar yaratarak kentleri organize etmektedir. Kentsel mekân kullanımından cephe süslemesine, balkonlardan iç mekân kullanımına, giriş kapılarının ihtişamından pencere tiplerindeki çeşitliliğe dek her alana yansıyan bu kültür, giderek kentlerimizi belirleyen temel öge durumuna gelmektedir (Akdemir, 1998: 26).

Ancak geline bu noktaya bir anda ulaşılmış değildir. Merkezi ve yerel siyasetçilerin bu kültürün yerleşmesinde önemli pay sahibidirler. 1950–1960 döneminde, kentin varoşlarında, ana yoldan uzak, ulaşılması çetin yerleri seçerek gecekonduğunu yapan; kente karşı çekingen, ürkek hatta yasa dışı bir eylemde bulunduğundan güvenlik güçlerinden korkan, ilkesel olarak yasa dışı olmakla birlikte masum bir gecekondu tipi, 1970’lerle değişmeye başlamış, masum ve çekingen gecekonducu tipinin yerini “oy pazarlığı” yapabilecek bir gecekonducu kitlesi almıştır (Güler, 1994: 135).

Sonuçta sağlıklı ve hızlı bir kentleşme sonucu kentte yeni gelenler kentle tam anlamıyla bütünleşmiş, kent kültürünü ve davranış biçimlerini edinmiş değildir. Bunun nedenlerinden biri, kentleşmenin hızlı olması ve gelen göçmen sayısının fazlalığıdır. Göçmenler kentle bütünleşmemiştir, çünkü kent onların olmuştur. Kentleşmenin hızı, göçmenlere kentte adapte olmak için zaman tanımamıştır. Bir süre sonra çoğunluğa ulaşan göçmenler için zaten eski kentlilerle kaynaşmak ya da

kente uyum sağlamak gibi bir sorun kalmamıştır. Göçmenlerin kentlileşmesini sağlayacak zorunluluklar ortadan kalkmıştır.

Kentlileşme ve kentlileşme bilincinin bireylere kazandırılmasında kentsel planlamanın yeri ve rolü yadsınamaz. Kente göç edenlerin kent yaşamına uyumu ancak planlama ve konuya etkili politikaların uygulanması yoluyla sağlanabilir. Oysaki Türkiye 1950’den beri uyguladığı kentsel politikalar ve uygulamalar ile bu yolu kapatmıştır. Uygulanan yanlış politikalar artık o hale gelmiştir ki imar afları ile gecekondu ticari bir meta haline dönüşmüş, “af” göçün sonucu değil, nedeni olmuştur. Yoksulun barınağı gecekondu, gecekonduların elinde birer rant kaynağına dönüşmüştür.

3.3. Gecekonduların Ticarileşmesi

Gecekondular, toplumun kırsal bölgelerinden kopmuş ve şehirlerde sanayi ve onunla beraber gelişen örgüt de olmadığı için, emilememiş nüfusun mekâna yansımasıdır (Aslan, 1989: 34). Henüz sanayileşmesi emekleme aşamasında olduğu, kaynak sıkıntısı çeken her az gelişmiş ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de, gecekondular; örgütsüz ve çok sayıda olmaları nedeniyle emek maliyetini aşağıya çekmiş, ülkenin kalkınma çabasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu bakımdan kırdan göçen bu örgütsüz, az becerikli, az eğitilmiş işgücü, hem az gelişmiş sanayileşme sürecinin bir ürünü, hem de bu sürecin dayanaklarından birisidir (Gök, 1980a: 2–7).

Gecekonduların ortaya çıkmasında bir diğer neden ise, kent topraklarının mülkiyet yapısıdır (Keleş, 1983: 191). Kentlerde bulunan kökleri Osmanlı toprak sistemine dayalı kamu kurum ve kuruluşlarına ya da Hazineye ait arazilerin çokluğu ve bu arazilerin sahihsiz bırakılması gecekonduların yapımını kolaylaştırmıştır. Özellikle Osmanlı saray çevresi ve azınlıklara ait araziler gecekondular için sahihsiz, miras

kavgası olan, çoğu zaman kent merkezine yakın alanlardır. Sultanbeyli, Ümraniye, Tuzla bunun tipik örnekleridir.

İşte gecekondur, bu koşullar altında toplumun kendiliğinden bulup çıkardığı bir konut yapım sürecidir. İlk kez 1948’de İstanbul Zeytinburnu ve Ankara Altındağ’da ortaya çıkmaya başlayan gecekondular, o zaman 25–30 bini bulmaktaydı. 1953 yılında gecekondur sayısı 80 bine, 1960 yılında 240 bine, 1983 yılında ise 1,5 milyona ulaşmıştır. 2002 yılında gecekondur sayısı 2,2. milyonu, gecekonduda yaşayan sayısı ise 11 milyona yaklaşmış, gecekonduların Türkiye’nin toplam kent nüfusu içindeki payı % 27,0’ye varmıştır (Keleş, 2002: 557).

Şehir toplam nüfusuna göre gecekondur nüfusu düşünüldüğünde bu oran Ankara’da % 59,2, İstanbul’da % 45, İzmir’de % 33,4, Adana’da % 44,95, İskenderun’da % 37,89, Samsun’da ise % 35,75’dir (Hasol, 1997: 57).

Rakamların ortaya koyduğu gibi, günümüzde bir barınma sorununun ötesine geçip, bir gelir dağılımı, sosyal güvenlik ve kentle bütünleşme sorunu haline gelmiş bulunan gecekondulaşma sürecini, kısaca, üç dönem halinde incelemek mümkündür. Birinci dönem 1960 gelinceye kadarki süreyi kapsar. Bu dönemde, gecekondur, yoksul ailelerin “masum” barınma isteklerini kendi güç ve emekleriyle, ufak tefek yardımlarla karşılamaya çaba gösterdikleri dönemdir. Bu dönemde, gecekondur kiralandığı ender görülür. Aileler kendi yaptıkları gecekondularda kendileri otururlar.

İkinci dönem, 1960–1970 arasındır. Bu dönemde genellikle gecekondur, sahibinin emek gücünden yaralanılarak yapılmakta, ancak kiraya verme oranı yükselmektedir. Bir başka deyişle, halen barınma amacıyla gecekondur yapılmakta beraber, birden fazla gecekondur yaparak, kendi oturduğu dışında kalan

gecekondusunu kiraya veren bir zümre ortaya çıkmıştır. 1970’den günümüze kadar uzanan üçüncü dönemde ise, gecekondu yapım süreci, tümüyle ticarileşmiş, yoksul kitle için, arsa sağlayıp, yapı gereçlerini bulan ve gecekondu yapısını yaparak, bunları satışa sunan “gecekondu firmaları” türemiştir (Keleş, 1983: 211).

Gelenen bu noktada gecekondu yapımı masum bir barınma istemi olmaktan çıkmış, kente karşı işlenen suçun bir aracı haline dönüşmüştür. Gecekondu, her şeyden önce bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Üstelik giderek ticarileşen gecekondu yapımının önleyecek hukuki ya da idari bir mekanizma da mevcut değildir.

Gecekondular, önceleri daha çok hazine toprakları üzerinde kendi emekleriyle üretilen konutlar iken, zaman içinde hisseli tapulu topraklar üzerinde, ücretli emek kullanılarak üretilir hale gelmiş, daha sonra içinde yerel yönetim siyasetçilerinin, bürokrasinin, kaba kuvvetle denetim kuranların yer aldığı karmaşık bir sektör haline dönüşmüştür (Tekeli, 2001: 78).

Gecekondunun masum bir barınma isteminden, kentsel bir rant kaynağına dönüşmesinde imar aflarıyla getirilen arsanın mülkiyetinin gecekondu ile birlikte kişiye bırakılması etkin bir rol oynamıştır. Arsanın mülkiyetinin kişilere bırakılması, o kişiye binanın üstüne kat çıkabilme ya da zamanı geldiğinde yap-satçı bir müteahhide arsayı verip, apartman yaptırabilme imkânı vermektedir.

Gecekondu, arsa sahibi olma gereksinmesinin değil, fakat herhangi bir biçimde barınma gereksinmesini karşılamanın bir belirtisi olduğuna göre, kamu arsalarının konut bunalımını ortadan kaldırma gerekçesiyle özel mülkiyete devredilmesinde bir zorunluluk yoktur. Gecekondu arsasının mülkiyetinin değil, fakat yalnız yararlanma hakkının, sahibine verilmesi de, pekâlâ, barınma

gereksinmesinin giderilmesi için bir çözümdür. Hatta çok düşük satış ederleriyle arsaların mülkiyetini devretmek yerine, belirli bir süre yararlanma hakkını, karşılıksız olarak vermek de akla gelebilir. Bu ve benzer öneriler, Türkiye’de gecekonduların saptanmasında dikkate alınmamıştır (Keleş, 1983: 89).

Aksine, siyasiler hiçbir zaman gecekondulaşmaya karşı ciddi bir önlem almayı, köklü çözümler üretmeyi düşünmemiştir. 1970’lerden sonra “oy pazarlığı” yapabilecek hale gelen gecekondular artık siyasiler için ufak tefek birkaç vaat ile kolay ikna edilebilecek bir oy deposuna dönüşmüştür. Çoğu zaman bir yol, bir çeşme, bir sağlık ocağı ya da imar affı siyasi partilerin gecekonduların bölgelerinden oy alması için yeterli olmuş, giderek siyasal popülizm konusu haline gelen gecekondular, aynı zamanda, giderek ticari bir meta haline gelmiştir.

Gecekondular bugün, yeraltı dünyasının hâkim olduğu büyük oy pazarlıklarına sahne olan yasadışı bir piyasanın varlık nedeni haline gelmiştir. Günümüzde gecekonduların bir konut olmanın ötesinde, o denli kazançlı bir iş haline gelmiş, işin boyutları o kadar büyümüştür ki, ülkemizde 400 gecekondusu olan kimseler bulunmaktadır (İzberk, 1997: 60).

İstanbul’daki gecekonduların % 73’ünde kiracılar oturmaktadır (Sabah, 10.8.1996). Gecekonduda oturanların sadece % 17’si bir bedel ödemeksizin kamuya ait bir araziye işgal ederek gecekondular yapmıştır. Gecekondular sahiplerinin % 56’sı kamu arazisi olmakla birlikte, önceden birilerince çevrilmiş arsaları satın alarak gecekondular sahibi olmuştur (Sönmez, 1996: 141). Bu verilere bakıldığında gecekondular sahiplerinin yaklaşık olarak 3/2’sinin kamuya ait arazileri, arsa mafyasından veya benzeri oluşumlardan satın aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

3.4. Kentsel Yaşam Kalitesinin Azalması

3.4.1. Kalitenin Evrimi ve Kentsel Yaşam Kalitesi

Kalite, bir nitelik belirlemesinin anlatımı olarak bir şeyin iyi veya kötü oluşu, üstünlük göstermesi anlamına gelmektedir. Genelde kalitenin kavramsal açıklamalarında “belirli bir mükemmeliyet düzeyine” erişmiş olmak ortak değerlendirmedir (Suher, 2000: 48). Kısacası kalite, bir mal, hizmet ya da yaşam biçiminde belli bir niteliğin, belli bir tatmin değerinin üstünü ifade etmektedir.

Kalitenin hayatımızdaki yerinin belirginleşmesi 2. Dünya Savaşı’nın sonrasına rastlar. İnsan haklarının, barış ve kalkınmanın ön plana çıktığı bu yıllarda her alanda iyiye, mükemmele yönelik önem kazanmış, insanın artan değeri, o ana kadar sadece mal ve hizmetlerin üretimi ile sınırlı tutulan “kalite” kavramını hayatın her alanına taşımıştır. Yaşam kalitesi bu alanlardan birisidir.

Yaşam kalitesini değerlendiren çalışmalar ilk olarak 1940’tan sonra yapılmaya başlanmıştır. 1970’ten sonra bu konu bilimsel olarak incelenmeye başlanmış ve bu alanda yapılan araştırmaların sayısı hızla artmıştır (Dökmeci ve Diğerleri, 1997: 55).

Yaşam kalitesi, yaşamı tüm yönleriyle değerlendirmeyi amaçlayan bir kavramdır. Yaşam kalitesi bir çevrenin yaşanabilir hale getirilmesidir. Yaşamın kalitesini etkileyen sosyal, ekonomik, sağlık ve çevresel koşulların etkileşiminin bir ürünüdür. Bireyin fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal açılardan gereksinimlerinin karşılanması amacıyla yaşanan çevrenin özellikleri ve niteliklerinin bütününe belirli bir düzeyin üzerinde olmasıdır (Erkut ve Ertekin, 2003: 99).

Geray, yaşam kalitesinin dar ve geniş olmak üzere iki farklı boyutuna işaret etmektedir. Dar anlamda, insanın sağlıklı bir özdeksel ortamda yaşayabilme,

beslenme, korunma, barınma gereksinimlerini karşılayabilme düzeyini yansıtan yaşam kalitesi, geniş anlamıyla, insanın bedensel, ruhsal gereksinimlerini karşılayabilme, bedensel, ruhsal gelişmesine uygun olanaklar bulabilme, yaratıcı gücünü kullanabilme, içinde yaşadığı çevreye ve topluma olumlu katkılarda bulunabilme, doğal ve yapay yaşam ortamlarının birbiriyle dengeli uyumunu yansıtmaktadır (Geray, 1998: 327).

Yaşam kalitesinin bir başka boyutu kentteki yaşamın kalitesi, başka bir deyişle, kentsel yaşam kalitesidir. Aslında yaşam kalitesi insan ve çevresine dair ölçütler getirirken kentsel yaşam kalitesinin doğuşuna öncülük etmiştir. 1970’lerde tartışılmaya başlayan kentsel yaşam kalitesi, 1980’lerde artık kentlerin tanımlanmasında kullanılan popüler bir terimdir (Myres, 1987: 108). Bu durum giderek daha fazla insanın kentlerde yaşamasının ve kalitenin yaygınlık kazanmasının bir sonucudur.

Kentsel yaşam kalitesi, toplumsal, ekonomik, mekânsal öğeler açısından kent tanımına giren yerlerde, kentsel altyapı, iletişim, ulaşım, konut ve benzeri olanakların sunulma düzeyinin önceden belirlenen ölçütlerin üstünde olması durumunu yansıtır. Geniş anlamda düşünüldüğünde kentsel yaşam kalitesi; toplumsal, kültürel, siyasal öge ve süreçleri de içerir. Kentin sunduğu olanaklar ve fırsatlardan, örgütler, kümeler, katmanlar içinde yaşayan bireylerin eşit, dengeli, gereksinimleri oranında yararlanması, eğitsel, sanatsal, kültürel, siyasal etkinliklere, süreçlere etkin biçimde katılabilme olanaklarına sahip olabilmeyi ifade eder (Geray, 1998: 328).

Dökmeci, kentlerdeki yaşam kalitesinin çok çeşitli faktörlere bağlı olduğunu, bunlar arasında; psikolojik, sosyal, fiziksel ve çevresel faktörlerin var olduğuna işaret etmektedir (Dökmeci ve Diğerleri, 1997: 56). Kentteki altyapı, sağlık, eğitim, ulaşım, haberleşme hizmetlerinin ulaşılabilirliği ve kalitesinden, insanların ekonomik durumuna,

işsizlikten yaşanan konutların sağlıklı olmasına kadar onlarca etken kentsel yaşam kalitesinin belirlenmesinde birer bileşen olarak kullanılabilir.

Dünyada genel ve öznel ölçütler incelendiğinde 700 civarında ölçütün kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde esas alındığı ortaya çıkmaktadır. MORI'nın ABD çapında yaptığı bir araştırmada bir alanın yaşanabilir bir çevre olması için; suç düzeyi, alış-veriş olanakları, konut edinme olanakları, kamu taşımacılığı, eğitim olanakları, sağlık hizmetleri esas alınmaktadır (Erkut ve Ertekin, 2003:101).

Bu konuda çalışmalarda bulunan Kuntay ise, nüfus (nüfus artışı, nüfus yoğunluğu, göç), konutun nitelikleri (kişi başına oda sayısı, wc'si olan konut, metrekare satış fiyatı vb.) güvenlik (yıl içinde kişiye ve mala yapılan saldırı sayısı, ekonomik ve mali suçlar, cinayetin bir önceki yıla göre artış oranı), ulaşım (otobüs durak sayısı, metro hat uzunluğu, banliyö tren sefer sayısı) ve ekonomik (işsiz sayısı, işyeri açma sayısı, ortalama vergi geliri, vergiye toplumun katılma oranı, meslek sahibi kişilerin nüfusa oranı) ölçütlerini esas almaktadır.

Bu konuda Avrupa Kentsel Şartı da rahatlıkla bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Şart kapsamında kentli haklarının sıralaması yapılırken, aynı zamanda, kentsel bir yaşamın gerekleri sıralanmaktadır. Bu bağlamda Şart içinde yer alan 20 ana başlıkta toplanan hakların tümü ya da her biri konusunda sağlanacak bir ilerleme, kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına katkıda bulunacaktır.

Türkiye Bilimler Akademisi tarafından bu konuda yürütülen bir çalışmada; bireysel ve komünite anlamda nesnel ve öznel ölçütlerden oluşan dörtlü bir ölçüt sistemi geliştirilmiştir. Aynı çalışmada “iyi” bir göstergede bulunması gereken özellikler arasında; kullanılan göstergenin kullanımı konusunda bir uzlaşmanın

bulunması, göstergelerin değişmelere karşı duyarlı olması, politika geliştirmeye yol göstermesi ve açık, anlaşılır ve güvenilir olması sayılmaktadır (TÜBA, 2004: 27).

Kentsel yaşam kalitesinin belirlenmesinde kullanılabilecek bir diğer ölçüt 3194 sayılı İmar Kanununun getirdiği sosyal ve teknik altyapı ile ilgili standartlardır. Yönetmelik ile getirilen bu standartlar yasal olarak imar planlarının hazırlanması ve uygulanmasında bağlayıcı niteliktedir. Ülkemizde 3194 sayılı İmar Kanunu esas alınarak 2.11.1985 tarihli (R.G., 18916 mükerrer), 2.9.1999 tarihli değişik (R.G., 23804) “Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik” bu konuda düzenlemeler içermektedir.

Bütün bu var olan ölçüt farklılıklarına rağmen kentsel yaşam kalitesinin önemi giderek artmaktadır. Hatta getirilmeye çalışılan bu ölçütlerin fazlalığı konunun yaygınlaştığının bir göstergesidir.

Kentsel yaşam kalitesinin getirmiş olduğu ölçütler farklı olsa bile sonuç olarak kentler için bir standart getirmektedir. Bu standartların bir amaç ya da hedef haline getirilmesi daha iyi bir yaşam için motivasyon etkisi yaratacaktır. Ayrıca yaşam kalitesinin yükseltilmesi kenti idare eden yönetici ve siyasiler için bir ölçüt haline geldikçe, ulaşılamayan her hedef siyasi anlamda eksi bir puan olacaktır. Bu bağlamda, kentsel yaşam kalitesinin varlığı siyasi anlamda zorlayıcı bir niteliğe sahiptir.

Kentsel yaşam kalitesinin istenen düzeyde gerçekleşmesi ise büyük oranda kentin planlı olması ile mümkündür. Zaten imar planı gereği gibi uygulanması halinde kentsel arazi kullanımı, sosyal ve altyapı donatıları kentin ihtiyaçları doğrultusunda, kentlilerin ihtiyaçlarını yeterli ve kaliteli düzeyde temin edecektir. Bu

durumda kent giderek daha yaşanır bir yer olacaktır. İmar planlarının varlığı; bir kentin yaşanır olması, kent idaresinin belli bir kalitede topluma, kentlilere hizmet sunması bakımından hayati bir öneme sahiptir.

3.4.2. Kentsel Yaşam Kalitesi, İmar Planları ve Kente Karşı Suç

İlk ortaya çıktığı “sanayi kenti”nden günümüze kadar kentlerin düzenli, sağlıklı ve yaşanabilir olması için kullanılabilecek en önemli araç imar planlarıdır. İmar planlaması, endüstri devrimi sürecinde düzensiz gelişen yerleşmelerin giderek artan sorunların çözülmesinde farklı siyasal düşünce ve sistemlerce vazgeçilmez bir araç olarak görülmüştür. Kapitalist toplumlarda bile kentsel alanlarda kentlilerin gelişigüzel yerleşmesine müsaade edilmemiştir (Görmez, 2001: 134).

İmar planları getirmiş olduğu arazi kullanım kararları, ada ve parsel ölçeğine kadar getirdiği ayrıntılı düzenlemelerle, kentsel ulaşım, eğitim, sağlık, dinlenme ve eğlence amaçlarına yönelik sosyal ve altyapı donatılarıyla kentlilerin daha yaşanır bir kentte yaşamasını sağladığı gibi, aynı zamanda, insan haklarının somut olarak hayata geçirilmesine, kentin yaşam kalitesine katkıda bulunmaktadır.

Kentsel yaşam kalitesi kentlilerin temel ve zorunlu kentsel ihtiyaçlarının ötesinde siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçların belli bir düzeyde karşılanması demektir. Bu bağlamda imar planları bu ihtiyaçların karşılanmasında en etkin araçtır.

İmar planlamasıyla getirilen ölçütler ve sınırlamalar toplumsal bir yaşamın getirdiği sorumluluklar ve hakların mekâna bir yansımasıdır. Bu ölçütler yasalarda, tüzük ve yönetmeliklerde, bakanlık yönergelerinde, plan üzerine yazılan “notlar” da

açık seçik belirtilir. Kentin işlevlerini yerine getirmesi için kent topraklarından nasıl yararlanacağını, hangi işlev için ne ölçüde, nerede toprak ayrılacağını, yüksellik, alan, yoğunluk ve kullanım bölgelerlerinin ilke ve kuralları, yapılarda aranacak nitelikler, özellikle sağlam, sağlıklı, yersarsıntısı ve diğer doğal yıkımlara karşı dayanıklı, güvenli, estetik kurallara uygun yapılar yapılmasını amaçlayan ölçütlerdir (Geray, 1998: 333).

Kentsel yaşamda kalitenin yükseltilmesi, insanlara daha yaşanır bir kentin sunulması insan haklarının gereği gibi uygulanması, kentli haklarının hayata geçirilmesi için büyük bir önem taşımaktadır. Temelde insan haklarının öznesini oluşturan, insanların temel gereksinimleri ile siyasi, medeni, toplumsal, ekonomik, kültürel ve sosyal istemler, yaşam kalitesinin ölçütleri, göstergeleri ile önemli oranda örtüşmektedir. Örneğin, üçüncü kuşak insan hakları arasında yer alan “çevre hakkı”nın gereği gibi uygulanması, yeterli temiz içme suyu temini, sağlıklı bir katı atık yönetimi, kişi başına düşen dinlence, eğlence ve yeşil alan miktarı, ortalama yaşam süresi, hava kirliliği emisyon ölçümleri vb. yaşam kalitesi ölçütleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu ölçütlerin gereği gibi tutturulması, kalite anlamında belli bir değerin üzerine çıkarılması çevre hakkının hayata geçirilmesi anlamına gelecektir.

İmar planları ve kentsel yaşam kalitesi arasındaki bu sıkı bağ, imar planlarının uygulanmadığı, “plansızlığın” bir yaşam biçimi haline getirildiği ülkemizde neden kentlerin yeterli sosyal ve altyapı donatılarına sahip olmadığının cevabını vermektedir. Kentsel yaşam kalitesinin belirlenmesinde çok çeşitli ve değişik ölçütler kullanılsa da Türkiye için yaşam kalitesinin oldukça düşük olduğu gerçeği değişmemektedir. Bu plansızlığın, başka bir deyişle, kente karşı işlenen suçların bir sonucudur.

Ülke kent dokuları incelendiğinde; kentlerin ulaşım, ticaret, rekreasyon ve kamuya açık alanlarının sınırlı, hemen hemen konut alanlarından oluşan bir görünüme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993c: 48). DPT tarafından ülke geneli esas alınarak yapılan bir araştırmada; kentlerin % 40,65'inin konut, % 1,09'ünün ticaret, % 6,81'inin sanayi, % 3,5'inin eğitim, % 0,8'inin sağlık, % 0,57'sinin spor, % 0,2'sinin kültür ve eğlence, % 2,27'sinin ise yeşil alan olduğunu görülmektedir (DPT, 1993: 4).

Bir başka araştırma sonuçları benzer verileri ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre ülkemizde oldukça büyük bir yeşil alan sorunu bulunmaktadır. Kentlerde yeterli otopark alanı mevcut değildir. İstanbul'da merkezi yerlerde araçların % 98'inin kaldırımlara ve % 2'sinin sokaklara ve boş alanlara park ettiği saptanmıştır (Balan, 1981: 43).

Bu konuda yapılan bir başka çalışma, Ankara'da 3194 sayılı İmar Kanununda öngörülen kentsel standartların ancak % 10 seviyesinde karşılanabildiği ortaya konmuştur. En büyük eksiklik yeşil alanda yaşanmaktadır. Konut alanları içinde ne yeterli çocuk bahçesi ne spor alanı ne de park vardır (İmar ve İskân Bakanlığı, 1973: 2).

Ülkemizde plansızlığın ve kentsel rantın yarattığı “kent karşı suç sistemi”nin getirdiği talan ve yağma düzeni, kentsel yaşam kalitesinin geliştirilmesi önündeki en büyük engeldir. Sağlıksız ve kontrolsüz gelişen kentlerimiz; hava, su ve toprak kirliliği, gürültü, kentsel altyapıların yetersizliği vb. sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır (Can, 2002: 22).

Yaşanan her yağmurda kentler sular altında kalmakta, altyapısı yetersiz ve plansız kentler insan yaşamını zorlaştırmaktadır. Sağanak yağış sonrası Ankara'nın Altındağ semtinde su baskınları sonucunda üç kişi yaşamını yitirmiştir (Milliyet, 27.5.2005). İstanbul Alibeyköy'de tam 85 kez sel baskınına uğramış ev bulunmaktadır (Sabah, 18.8.2004). Kentlilerin mal ve can güvenliğini tehlikeye sokan bu imarsız, plansız düzen kentsel yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde imar planları sık sık siyasal baskılar sonucu değiştirilmektedir. İmar planları üzerine yapılan bir araştırma, plan değişikliklerinin daha çok kat artırımı ve emsal artırma konularında olduğunu göstermektedir. Beş büyük şehirde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre; 1994–1997 yılları arasında toplam 403 plan değişikliğinden 158'i (% 39'ü) kat artırımına, 105'i (%26'si) ise rekreasyon, sosyal ve kültürel, eğitim tesislerinin değiştirilmesine ilişkindir (Çitçi, 2002: 235). Yapılan değişikliklerle bu alanların yerini konut, ticaret ve sanayi alanları almaktadır. Bu durumda yeterli donatılara sahip olmayan kentlerimizin kentsel yaşam kalitesini düşmektedir.

Kentsel yaşam kalitesinin düşüklüğü kentlilerin kentle bütünleşmesini geciktirmekte, kentlilerin yaşadığı kentte sahip çıkmasını önlemektedir. İstanbul'da yapılan bir araştırmada, kent kimliğini, kentlilerin içinde yaşadığı kentte karşı ilgisizliğinin nedenleri araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre İstanbullular en çok; kentin temiz ve düzenli olmayışı, hava kirliliği, nüfus artışı ve kent kalabalığı, plansız ve yasal olmayan yapılaşmadan şikâyet etmiştir. Bu durum, kentli kimliğinin oluşum sürecini sekteye uğratmaktadır (Suher, 2000: 50).

Uluslararası bir kuruluş tarafından yapılan karşılaştırmalı bir sınıflandırmaya göre; İstanbul, Sao Paulo (Brezilya), Tahran (İran), Lagos (Nijerya) ile aynı grupta “düşük” kalitede kent olarak nitelendirilirken, cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak planlaması devlet nezdinde önemle takip edilen Ankara nispeten daha iyi bir noktada yer almakta, Atina (Yunanistan), Nanjing (Çin), Londra (İngiltere) ile “orta” nitelikli kentler arasında sayılmaktadır. Gruplandırmada Montreal (Kanada) birinci sırada yer alırken, Singapur, Sidney (Avustralya), Berlin (Almanya), Seattle (ABD), Tokyo (Japonya) “yüksek” nitelikli kentler olarak değerlendirilmektedir (İTO, 1998: 26).

Günümüzde çarpık kentleşmeden bu sayede büyük karlar elde edenler bile şikâyet etmektedir (Mimarlık, 1990: 78). İstanbul’un en gözde ve rant getiren yerleşim yerleri arasında yer alan Bahçeşehir’de yapılan bir araştırmada, Bahçeşehir’lilerin % 45,9’ünün hava kirliliği, trafik, gürültü, çevresel sorunlardan şikâyetçi olduğu, % 16,2’sinin ise artan suç oranları karşısında korku duyduğu ortaya çıkmıştır (Kurtuluş, 2005: 117).

Türkiye’nin üç büyük ilinde yapılan (İstanbul, Ankara, İzmir) yaşam kalitesinin düzeyiyle ilgili çalışmada, kentlerin yaşam kalitesi olarak oldukça geride kaldığını anlaşılmaktadır. Araştırmaya göre; İstanbul’da ankete katılanların %85’i, İzmir’de % 96’sı, Ankara’da % 62’si sağlık konusunda yapılan harcamalardan memnun değildir. Eğitim alanında yapılan kamu harcamalarını İstanbul’da ankete katılanların % 85’i, İzmir’de % 75’i, Ankara’da % 48’i yetersiz bulmaktadır. İstanbulluların % 70’i içme suyunun kalitesini “kötü”, İzmirliilerin % 50’si ve Ankaralıların % 70’i ise “orta” olarak nitelendirmektedir. Kentin trafiği ele

alındığında, İstanbul'da trafiği yaşam için bir sorun olarak görenlerin oranı % 85, İzmir'de % 76, Ankara'da % 79'a ulaşmaktadır (Dökmeci ve Diğerleri, 1997: 56).

Bu durum talanın, hukuksuzluğun, plan dışı, bilime karşı gelişmenin, kente karşı sistematik işlenen imar suçlarının yarattığı bir sonuçtur. Üstelik plansız ve yaşanabilirlik vasfını çoktan yitirmiş kentlerimizin çoğu birinci ve ikinci derece deprem kuşağında bulunmaktadır. Plansızlık sadece bir sonuç doğurmaz. Bu plansız süreç çeşitli ve birbiri ile ilişkili onlarca sonuca gebedir. Plansızlığın kentsel yaşam kalitesine getirdiği maliyet “deprem felaketi” olarak da karşımıza çıkabilir.

3.5. Plansızlık ve Deprem

3.5.1. Deprem Ülkesi Türkiye

Türkiye, Dünyanın üç büyük deprem kuşağından biri olan Alp-Himalaya Deprem Kuşağı'nda yer almaktadır. Depremler Türkiye'de; Avrasya, Afrika ve Arap kıtaları arasındaki tektonik süreçlere bağlı olarak meydana gelen diri faylar boyunca oluşur. Anadolu'nun büyük bir bölümünün yer aldığı Anadolu Levhası, Avrasya Levhasının küçük bir bölümüdür. Türkiye'nin bulunduğu bölgede büyük levhalar arasında küçük birçok levhanın olması, Türkiye'nin büyük bir bölümünün deprem kuşağı içinde yer almasına neden olmuştur (TMMOB, 2000a: 3).

Türkiye'nin % 45'i 1. derece, % 26'sı 2. derece, %18'i 3. derece, %12'si 4. derece deprem kuşağında yer almaktadır. Deprem riskinin hiç olmadığı 5.derece deprem kuşağına ülke yüzölçümünün sadece % 4'ü girmektedir. Depremler sonucunda Türkiye'de her yıl ortalama 1000 kişi hayatını kaybetmekte, 2100 kişi yaralanmakta, 7000 adet yapı çeşitli biçim ve derecelerde hasar görmektedir (Planlama, 2001: 4).

Son 60 yıl içindeki afetlerin yol açtığı yapı hasarı göz önüne alındığında, bunun % 62'sinin depremler, % 15'inin heyelanlar, %12'sinin su baskınları, geri kalanının da kaya düşmesi, yangın, çığ, fırtına vb. türlerden kaynaklandığı görülmektedir. 1900 senesinden beri ülkemizde 128 adet önemli ölçüde tahripkâr deprem olmuş, 65.000 yurttaşımız hayatını kaybederken tahminen yarım milyon bina yıkılmış veya ağır hasara uğramıştır. Sadece 1999 Marmara Depremleri sırasında resmi rakamlara göre; 17.840 kişi ölmüş, 43.953 kişi yaralanmış, 285 bin konut ve 42 bin işyeri hasar görmüştür. Yaşanan yıkımın yarattığı doğrudan mali kayıp gayrı safi milli hâsılanın % 1'idir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1999: 1-2).

Türkiye sismik açıdan dünyanın en aktif bölgelerinden birisidir. Son 100 yılda meydana gelen afetlerin yol açtığı kayıpların % 64'ü ve hasar gören binaların % 75'i depremlerden dolaydır. Richter ölçeği ile 5,5 üzerinde deprem sıklığı bakımından Türkiye, dünyada 6. sırada, afet nedeniyle yıllık ölen kişi sayısı bakımından 3. sırada, nüfus başına ölen sayısı bakımından dünyada 4. sırada, yıllık ortalama afete maruz kalan nüfus bakımından dünyada 8. sıradadır (Ulusal haber, 15.6.2005).

Bütün bu anlatılanlar Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak ülkemizde afetlere karşı gerekli önlemler alınmış değildir. Yaşanan deprem felaketlerinden ders alınmadığı gibi, felaketler çabuk unutulmaktadır. Deprem felaketine karşı alınacak en kapsamlı ve geçerli önlem planlı ve sağlıklı kentleşmektir. İmar ve yapı mevzuatına uygun inşa edilen yapıların yer aldığı, “kamu yararı”nın ve toplumsal önceliklerin esas alındığı, halk katılımına açık, şeffaf koşullarda hazırlanan imar planlarının gereği gibi uygulanmış olması depreme karşı alınacak en önemli tedbirdir.

Deprem doğal bir afet olup, önlenabilir ya da önceden bilinebilir nitelikte değildir. Öte yandan depremin önlenemez olması bu konuda hiçbir şey yapılamayacağı anlamına gelmez. Alınacak afet öncesi ve sonrası önlemler ile planlı ve sağlıklı bir kentleşme, kenttin gelişiminde rantın değil, bilim ve planın esas alınmasıyla depremin yaratacağı can ve mal kaybını en aza indirmek mümkündür.

Ekim 2005'te yaşanan 7,6 şiddetindeki Pakistan depreminde 80.000 kişi ölmüş, 140.000 kişi yaralanmışken, dört gün sonra Japonya'da yaşanan aynı şiddette bir depremde sadece 13 kişi yaralanmıştır (Milliyet, 18.10.2005). Bu durum bize depreme karşı hazırlıklı olmanın önemini göstermektedir. Plan, deprem ile verilecek savaşta en önemli silahımız olacaktır.

3.5.2. Depremın Felakete Dönüşmesi ve Kente Karşı Suç

Bir deprem ülkesi olmasına rağmen Türkiye'de ne deprem öncesi ne de sonrasıyla ilgili gerekli tedbirler alınmış değildir. Özellikle büyük kentlerde yapıların önemli bir kısmının kaçak ya da gecekondu olduğu ülkemizde, kentsel gelişme şehircilik ilkeleri ve planlama esasları gözardı edilerek gerçekleştirilmektedir. 1950'lerde başlayan bu plansız süreç değişimler göstererek günümüze kadar sürmüştür. Ülkemizde yaşanan depremlerin ağır can ve mal kaybına yol açmasının nedeni de budur.

Yaşanan deprem felaketini sadece yapı denetim eksikliği ile açıklamak mümkün değildir. Depremlerin bir felakete dönüşmesinin altında yatan temel neden, planlama olgusuna olan inançsızlık ile siyasal popülizmdir (Mimarlara Mektuplar, Eylül 2003). Kentsel rantın vergilendirilmemesi, hatta özendirilmesi dengesiz ve sağlıklı bir kentleşmeye neden olmuştur. Depremin bir felakete dönüşmesini

önleyecek idari, hukuki, eğitsel ve sosyal hiçbir önlem alınmamış, yapı denetim sisteminin aksayan yönleri yıllarca göz ardı edilmiştir.

Siyasetçiler tarafından oy almak amacıyla çıkarılan imar aflarının özendirdiği gecekondulaşmanın deprem sonrası faturası ağır olmuştur. Kentin marjinal alanlarında (kaya üstlerine, aşırı eğimli alanlara, sel yataklarına) inşa edilen gecekondu bir depremde kolayca yıkılmaktadır. TBMM tarafından 1999 Marmara Depremleri sonrası kurulan Araştırma Komisyonu'nun incelemelerine göre hasar gören ya da yıkılan yapıların % 80'i imar aflarından yararlanmıştı.

Oysaki Devlet bireyin sağlıklı ve güvenli bir kentte yaşaması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Erzincan depremi sonrası, Erzincan'da Adalet Bakanlığı lojmanlarında kalan iki hâkim deprem sonrası tamamen kullanılamaz hale gelen eşyaları için Adalet Bakanlığı'na dava açmıştır. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunda görülen davada, Genel Kurul, depremi “mücbir sebep” olarak saymamış, deprem sonucunda oluşan hasarı Adalet Bakanlığı'nın bir kusuru olduğuna karar vermiştir (İstanbul Barosu, 1999: 84).

Kısacası kamu hizmetleri bakımından deprem “takdir-i ilahî” diye arkasına saklanılacak bir doğal afet değildir. Deprem yaratacağı zararları önlemek için yasal, idari ve ekonomik önlemleri almak Devletin bir görevidir. Yurttaşların sağlıklı, insanca ve yaşanabilir kentlerde hayatlarını sürdürmesi hem insan onurunun hem de kentli haklarının bir gereğidir. Öte yandan Devletin gerekli tedbirleri aldığını söylemek güçtür.

Bir deprem ülkesi olan Türkiye’de İmar Kanunu’nda “afet” sözcüğü yalnızca bir defa, imar planlarında Bakanlığın yetkilerini belirlemek amacıyla düzenlenmiş

olan 9. maddede kullanılmıştır. Oysaki imar ve afet arasındaki ilişki afetin özellikle depremlerin önlenmesi bakımından hayati bir öneme sahiptir. Kentlerin depreme hazırlanması ancak imar planları ile mümkündür.

Kanun ve ilgili yönetmelikte uygulama imar planı yapım sürecinde afet bölgeleri için özel bir planlama anlayışı yoktur. Bölgenin özelliğine bakılmadan tüm bölgeler için aynı plan yapılmaktadır. Afetlere karşı yapı düzeyinde ele alınacak önlemler için tasarım aşamasında kullanılacak bir yönetmelik yoktur. İmar planlarının hazırlanması sırasında zemin niteliklerini gösterir bir haritanın kullanım zorunluluğu bulunmamaktadır.

Yürürlükteki imar planlarının büyük çoğunluğunda alınan planlama kararlarında jeolojik/jeoteknik verilerin hiç kullanılmadığı veya bu raporlara aykırı plan kararlarının verildiği çok açık biçimde ortaya çıkmıştır. Yeterli ve deneyimli kadrolara sahip bazı büyükşehir belediyelerinde bile jeolojik/jeoteknik etütler yapılmaksızın planlama çalışmalarına devam edildiği görülmektedir (Planlama, 2001: 42).

Türkiye’de % 90’i deprem kuşağında bulunan 3400 belediyeden sadece İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde “Zemin Etütleri Müdürlüğü” adı altında bir zemin etüt merkezi vardır. Bu merkez ise yeterli donanıma sahip değildir (TMMOB, 2002: 38).

1999 Marmara Depremleri sonra uygulamaya konulan yapı denetim sistemi yeni bir rant kapısı olmuş, beklenen faydayı sağlamamıştır. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nca yapılan denetimlerde 48 yapı denetim şirketinin yönetmeliğe uymadığı, eksik denetim yapıldığı, laboratuvar testlerinin ihmal edildiği, bina

görülmeden masa başında onay verildiği ortaya çıkmıştır (Zaman, 25.10.2005). Bütün bunlar, yapı denetimi gibi önemli bir konunun özel sektöre bırakılmasının düşündürücü sonuçlarıdır.

Plansız ve rantta dayalı bir kentleşme, siyasetin finansmanında kullanılan bir müteahhitlik sistemi, sorumsuz kamu kurumları ve duyarsız yurttaşlar yapı denetim sistemini çalışmaz hale getirmiştir. Bütün bu sayılan nedenler yapı denetim sistemini yozlaştırdığı gibi kente karşı işlenen suçların da bir sistem haline gelmesine önayak olmaktadır.

Ağrı’da yaptığı ilköğretim okul binası, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’na mühürlenene, “yetersiz çimento ve demir” kullanılmasından dolayı “oturulması sakıncalıdır” raporu verilen binanın müteahhidi geçen dönem TBMM’inde milletvekili idi. Aynı vekil, TBMM Bayındırlık ve İskân Komisyonu’nda da üyedir (Sabah, 5.11.2004).

1999 Marmara Depremi sırasında Düzce’de yaptığı çürük binaların çökmesi sonucunda 20 kişinin ölümüne sebebiyet veren, hakkında kamu davaları süren şahıs, halen, Üsküdar İlçe Belediyesi’nde belediye meclis üyesi olup, aynı zamanda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Komisyonu’nun 9 üyesinden birisidir (Vatan, 27.10.2004). 1999 Marmara Depremleri sırasında İstanbul Avcılar’da yıkılan 25 binanın müteahhidi aynı zamanda Avcılar Belediyesi İmar Komisyonu üyesidir (Guardian, 7.10.2001). Bu kişiden kendini denetlemesini beklemek hayalcilik olacaktır.

Müteahhitlik sistemi tamamen çürümüş bulunmaktadır. Valilik tarafından tutulması gereken müteahhitlik sicilleri çoğu zaman tutulmamaktadır. İstanbul

Büyükşehir Belediyesi Deprem Kriz Merkezi'nin 124 bin bina üzerinde yaptığı araştırmada, İstanbul'da yer alan binaların; % 90'ında kalitesiz beton kullanıldığı, % 64,2'sinde korozyon sorunu bulunduğu, % 62'sinde tuzdan arındırılmamış deniz kumu kullanıldığı, binaların % 12'sinin çeşitli mimari hatalar içerirken, % 23,4'ünün zemine bağlı sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir (Barka ve Er, 2006: 102).

İstanbul'da deprem sırasında yangın riski taşıyan 6368 tesisten 4844'ünün, 266 akaryakıt istasyonundan yarısının ruhsatı yoktur. Deprem konusunda bu tesislerde hiçbir önlem alınmış değildir (Sayıştay, 2002: 21). Ülkemizde inşa edilen yapıların sadece %'25'ini mimarlarca tasarlamaktadır (Yeğin, 2002: 193). Diğer taraftan, ülkemizde mimar ve inşaat mühendisi yetiştiren yaklaşık 37 üniversitenin hiçbirisinde “depreme dayanıklı bina tasarımı” dersi mecburi bir ders değildir (Kongar, 1998: 1).

1999 Marmara Depremlerine bakıldığında Türkiye'de planlama kademelerinin oluşturulmamış olmasının ve bölge planlarının yokluğunun önemli bir sorun olduğu göze çarpmaktadır. 1920'lerde başlatılan sanayi tesislerinin ülke geneline yayılması politikası 1950'den sonra rafa kaldırılmıştır. 1950'li yıllardan başlayarak artarak devam eden iç göçle desteklenen yığılma ekonomisi, depremin yaşandığı bölgenin sanayi ve yerleşme bakımından inanılmaz bir yoğunluğa ulaşmasına neden olmuştur.

Planlama anlayışının tamamen bir kenara atıldığı son 50 yıllık dönemde ne pahasına olursa olsun sanayileşme düsturuyla ekonomik, toplumsal ve teknik öncelikler yerine sermayenin belirleyiciliğindeki kontrolsüz gelişme esas alınmıştır. Halen 1999 yılında depremlerde yaşananlara rağmen Marmara Bölgesi'ne ait bir

bölge planı yoktur. Bölge tamamen Türkiye'deki diğer bölge ve ülke genelinden bağımsız kendi içinde parçalanmış bir yapı içinde planlanmaya çalışılmaktadır.

1999 Marmara Depremlerinin yaşandığı bölgenin, Türkiye'nin toplam imalat sanayi içindeki payı % 52,75, toplam istihdam içindeki payı % 47,36, ülke toplam nüfusu içinde payı ise % 25'tir. Ülke genelinde bölge planlarının oluşturulduğu bir plan düzeninde bu derece bir yoğunlaşmanın oluşması mümkün değildir. Bu derece bir yoğunluğun 1. derece deprem bölgesine yığılması asıl felaketin kendisidir.

Bölgenin Türkiye'nin en aktif ve en güçlü fay hattı (Kuzey Anadolu Fay Hattı) üzerinde olduğu bilinmektedir. 1965 yılında DPT tarafından hazırlatılan Timberger Raporu'nda İzmit Körfezi ve çevresinin sanayiye açılmasının çok riskli olduğu, bölgede aktif fay hatlarının bulunduğu ifade edilmiştir (İstanbul Barosu, 1999: 82). Buna rağmen 1950–1960 döneminde Demokrat Parti sanayileşme önceliğini İstanbul'a vermiştir. Haliç ve Marmara Denizi böyle kaybedilmiştir. 1960'dan sonra güya “planlı” dönemde öncelik alanı genişlemiş, yatırımlar İstanbul-İzmit arasına kaydırılmıştır.

1980'den itibaren bu şerit iyice büyümüştür. Günümüzde bu sanayi şeridi Çorlu-Çerkezköy'den başlayıp Adapazarı'na kadar uzanmaktadır (Aydın, 2002: 84). Marmara Bölgesi'nin en güzel kıyıları, en güzel koyları, en zengin tarım alanları bu süreçte sanayileşmeye feda edilmiştir. DPT verileri göre 1990–1996 yılları içinde devlet tarafından verilen teşviklerin %48'i bu bölgeye verilmiştir. Aynı zaman dilimi içinde devlet yatırımlarının % 42'si ülkenin en gelişmiş yedi iline yapılmıştır. Bu yedi ilden altısı Marmara Bölgesi'nde yer almaktadır (CHP, 1999: 6).

Son 30 yılda Adapazarı'nın nüfusu 4 kat artmıştır. Sakarya'da 1980 yılında 114 kişi olan nüfus yoğunluğu, 1990 yılında 490'a ulaşmıştır (Planlama, 2001: 55). 1975–1990 yılları arasında Türkiye'nin iç göç hızı en yüksek olan ili Kocaeli'dir (TÜİK, 2005: 11).

Belediyelerin hem bilimsel denetimden yoksun hem de bölge planı ilişkisinden kopuk olarak ürettikleri imar planlarında, “toprak ve inşaat rantını yükseltici” amaç ve hedefler de etkili olmaya başlayınca, ortaya sağlıklı ve planlı kentsel dokular yerine “depremde kolayca yıkılabilen yerleşmeler” çıkmaktadır. Nitekim Bolu-Avcılar arasındaki yaklaşık 300 km.lik güzergâhta, bina yıkımlarının ve buna bağlı can kayıplarının en yüksek olduğu yerleşimlerin ortak özellikleri; imar planlarında aşırı yapı yoğunluğuna ve yüksekliğine olanak veren, özellikle kat ilavelerine dönük imar planı değişikliğinin sık yapıldığı yerler olmasıdır (Gökçe, 2000: 11).

İmar planların sıklıkla değiştirilmesi planların uygulanmasında kargaşa yaratmaktadır. İstanbul'da yapılan bir araştırmada bir belde belediyesinde beş yıl içerisinde tam 375 kere plan değişikliğine gidildiği tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, 40 bin nüfuslu bu belde belediyesinde aşağı yukarı haftada iki ya da üç kez plan değiştirilmektedir. Bu kadar sık değişikliğe uğrayan bir imar planının doğru bir biçimde uygulanması olanaksızdır (TMMOB, 2001: 30).

1967 yılında yaşanan deprem sonrası Adapazarı'nda uygulamaya konan yeni imar planında şehrin yeri değiştirilmiş, üç kattan yüksek binaların yapılmaması yönünde ilke kararı alınmıştır (Aydın, 2002: 85). Öte yandan Adapazarı'nda imar planı ile alınan ilke kararına uyulmamış, imar plan değişikliği ile kat artışı getirilmiştir.

Depremde en ağır hasarı gören yerlerden birisi olan Değirmendere’de 1999 Depremi sonrasında üç kat sınırlaması getirilmiştir. 1999 yılında yaşanan bütün bu yıkıma karşın Değirmendere üç kat sınırlamasına uyulmamaktadır. Özellikle Yalı, Topçular, Yüzbaşı mahallelerinde üç kat kuralı yoğun biçimde ihlal edilmekte, belediye konuya gereken hassasiyeti göstermemektedir (Kocaeli Gazetesi, 3.5.2005).

Gölcük’te 1999 Marmara Depremi sonrası Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’na hazırlanan rapora göre binaların iki kattan daha yüksek yapılmasının deprem için büyük bir risk olacağı ifade edildiği halde sekiz katlı yapılar yükselmektedir (Milliyet, 17.6.2005).

İddialara göre Marmara Depremleri sonrası Gölcük’te inşa edilmeye başlayan kalıcı konutlarda “jeolojik açıdan sakıncalı” bölgeye inşa edilmiştir. İzmit Körfezi’nin kuzey yamaçlarında kalıcı konutlar için seçilen alanlar tarım ve orman alanlarıdır (TMMOB, 2000a: 30).

Yanlış yer seçimleri sadece Marmara Bölgesi ile sınırlı değildir. Türkiye’de yer alan enerji santrallerinin % 75’i 1. ve 2. derece deprem kuşakları içinde yer almaktadır. 1985 yılında Gökova Termik Santrali için öngörülen alanın MTA’ca belirlenmiş aktif fay hattı üzerinde kaldığı ve bu sakıncaları daha kuruluş aşamasında karar vericilere iletildiği halde santralin ısrarla bölgeye yapılmış olması düşündürücüdür (Planlama, 2001: 11).

Dinar’da imar planına esas teşkil eden 1976 ve 1987 tarihli jeolojik etüt raporlarında deprem risk faktörüne dikkat çekilerek yerleşmenin özellikle doğuya, kalker arazi üzerine kaydırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak, kent bu raporların önerdiği yönde gelişmemiştir. 1995 depremi sonrası Dinar bu bilim dışı

gelişmenin bedelini ağır ödemiştir. Dinar depremi için hazırlanan raporlarda depremin yıkıcı etkisinde zeminin zayıf yapısının etkili olduğuna dikkat çekilmektedir (Planlama, 2001: 11). Bütün bu yanlış yer seçimlerinin temelinde daha çok rant yaratma gayreti bulunmaktadır.

Başta İstanbul olmak üzere ülkemiz sürekli ve ciddi bir deprem tehdidi ile karşı karşıyadır. İstanbul'da önümüzdeki 30 yıl içinde şiddeti 7,5 olacak bir depremin olma olasılığı % 65'tir (Sayıştay, 2002, 23). Ulusal Deprem Konseyi Başkanı Prof. Haluk Eyidoğan "İstanbul'da 30 yıl içinde 7 civarında bir deprem olma ihtimali yüzde 50'inin üzerinde tahmin" etmektedir. İstanbul'da bugün 7 şiddetinde bir deprem olsa 70 bin kişi öleceği, 50 bin bina çökeceği ve 600 bin kişi evsiz kalacağı öngörülmektedir (Ulusahaber, 15.6.2005).

Sadece İstanbul'da 1 milyon binanın depreme karşı güçlendirilmesi için en az 25 milyar Dolara ve 25 yıllık inşaat süresine ihtiyaç vardır. Üstelik bu maliyete cami, hastane, viyadük, okul, üniversite, köprü ve yol gibi kamu yapı ve tesislerinin maliyeti dahil değildir (İş Bankası, 1999: 1).

İstanbul sahil şeridinde acilen onarımı ve güçlendirilmesi gereken konut sayısının 1.020.000 olduğu, yaklaşık 400 proje müşavirlik bürosunun onarım ve güçlendirme çalışmalarını 17 yılda tamamlayabileceği ve maliyetinin 510 trilyon TL'yi bulacağı, bu konutların tamamen yıkılarak yeniden yapılmasının ise; 18 katrilyon TL'ye mal olacağı ifade edilmektedir (Sayıştay, 2002: 59).

Bu plansızlığın topluma getirdiği ek bir maliyettir. Üstelik kentlerde bu talan düzeninde düzeltilmesi gereken tek şey depreme karşı alınacak tedbirler değildir. Giderek yok olan doğal çevre, ormanlar, kıyılar, su havzaları için alarm zilleri

çalmaktadır. Doğal, tarihi, kültürel çevre, kente karşı suçların en çok işlendiği alanlardır.

3.6. Plansızlık, Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Tahribi

Türkiye’de sanayileşmenin başlamasıyla ortaya çıkan çevre sorunları günümüzde her yerleşim biriminde kendini hissettirir bir hal almıştır. Özellikle büyük şehirlerdeki gecekondu alanlarında, altyapısızlık ve plansızlığın bir sonucu olarak, çevre sorunları hat safhadadır.

Sulanabilir tarım alanları, amacı dışında, sanayi ve yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır. Kentleşme ve turizm kıyı alanları ile ormanlar üzerinde önemli bir baskı yaratmaktadır. Atıkların arıtılması sorunu kentlerde önemli boyutlara ulaşmıştır. Atıklar bir ölçüde konut alanlarından uzaklaştırılsa dahi, arıtma tesisleri bulunmadığından ya toprağa ya da doğrudan deniz ve/veya akarsulara deşarj edilmekte, su kirliliğine neden olmaktadır.

Kentlerin ısıtılmasında büyük oranda, yüksek miktarda sülfür içeren linyit kullanıldığından, özellikle, kışın uzun olduğu yıllarda hava kirliliği günlük yaşamı aksatacak boyutlara ulaşmaktadır. Sadece İstanbul’da yılda 10 milyon ton düşük kalorili kömür tüketilmektedir (TBMM, 1992: 26). İzmit, İzmir, İskenderun, Haliç Körfezleri sanayileşmenin ağır baskısı altındadır. Korunması gereken kültür ve tabiat varlıkları yok olmakta, su havzaları yerleşime açılmaktadır. Bireyin fiziksel ve ruhsal gelişiminde önemli bir yeri olan yeşil alanların eksikliği her kentte hissedilmektedir. Yöresel bitki ve hayvan türleri yok olmakta ya da insan yerleşimlerinin olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır.

Kent bir ekosistemdir. Belirli bir alanda canlı ve cansız unsurların uyumlu bir beraberliğidir. Her ekosistem gibi bir taşıma kapasitesi vardır. Bunun aşılması halinde kent ekosistemi çökecektir. Üstelik bu ekosistemin çökmesi başta insanlar olmak üzere orada yaşayan bütün canlıları etkileyecek, kaynakların rasyonel kullanımını ve sürdürülebilirliğini ortadan kaldıracaktır. Kentsel yaşam kalitesi düşecek, kentli hakları sekteye uğrayacaktır.

İmar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçlar aslında bu taşıma kapasitesinin aşılmasından başka bir şey değildir. Kentsel topraklar üzerinde iç göçün ve rantın baskısı, tarım alanlarının amaç dışı kullanımına neden olmakta, eğitim, sağlık, dinlenme ve kültürel ihtiyaçlar ayrılan alanlar ya hukuk dışı eylemlerle işgal edilmekte ya da imar plan değişiklikleriyle yerleşime açılmaktadır.

Kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma kent ekosistemi üzerindeki önemli kirliliğe yol açmaktadır. Bu alanlarda yaşayan kimseler sağlıklı ve temiz bir çevreden yoksun, temel kent hizmetlerinden (temiz su, kanalizasyon, park ve bahçe hizmetleri, katı atıkların toplanması vb.) dahi yeterince yararlanamamaktadır. Plansızlığın ve vurdumduymazlığın pençesindeki kentlerimiz ruhsuz beton yığınlarına dönüşmüştür (Bayramoğlu, 2002: 33).

3194 sayılı İmar Kanunu kentleri bir ekosistem saymadığı gibi, kenti de durağan bir yapı olarak kabul etmektedir. Yasa, çevrenin kalitesinin iyileştirilmesi, doğal kaynaklarla uyumlu bir gelişmenin sağlanması, çevre ve kentsel gelişme, koruma-kullanma, tarihi ve kültürel değerler ile kalkınmanın getirdiği olumsuzluklar arasında bir dengeyi içeren hükümlere sahip değildir. Oysaki imar planlarının meşruiyeti bakımından; katılımın sağlanması, kentlerin çevre ile barışık olması, sürdürülebilir kalkınma, yeşille dost bir kent önemli bir dayanak noktası olacaktır.

Öte yandan siyasi irade çevre sorunlarını çözmek bir yana siyasi anlamda plansız ve hukuksuzluğa arka çıkarak çevre sorunlarının artışına göz yummakta, siyasi çıkarları uğruna çevreden vazgeçmektedir. Hayati öneme sahip temiz su kaynakları bile popülist siyasete malzeme olabilmektedir.

Kıyı ve Sulak Alanlar

İstanbul su havzalarında yaşananlar kente ve çevreye karşı duyarsızlığın, yapılan yağmanın ve hukuksuzluğun ne boyutlara ulaştığının anlaşılması bakımından ibret verici bir örnektir. İstanbul'a su sağlayan (Darlık barajı havzası dâhil) toplam 7 su havzasında 1985 yılında 190 bin olan nüfus, 1990 yılında 466 bine ulaşmıştır. Bu 5 yıl içinde nüfus artışı % 145'tir. Kesinlikle yapılaşmaya kapalı olması gereken mutlak koruma alanları içinde; Ömerli'de 3, Büyük Çekmece'de 3, Terkos'ta 2, Alibeyköy ve Elmalı'da birer adet olmak üzere binlerce nüfusu barındıran yerleşim yerleri bulunmaktadır (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993a: 336). Bu hukuksuz uygulamaların temelinde siyasal popülizm uğruna su havzalarının yerleşime açılması yatmaktadır.

1980 sonrası İstanbul'un su havzalarında Devlet eliyle otoyollar açılmaya, organize sanayi bölgeleri kurulmaya başlanmıştır. TEM Otoyolu; Ömerli, Elmalı, Büyük Çekmece Su Havzalarının ortasından geçmektedir. Elmalı Su Havzası'nda devlet eliyle "Dudullu Organize Sanayi Bölgesi" hizmete açılmıştır. 1991 yılında yapılan bir çalışmaya göre; Ömerli Su Havzası'nda 163, Büyük Çekmece Su Havzası'nda 88 sanayi tesisi bulunmaktadır (İTO, 1991: 60, 63). Elmalı Su Havzası'nda yer alan Aşağı Dudullu, Yukarı Dudullu ve Çekmeköy, Ömerli Su Havzası'nda Sultanbeyli, Samandıra, Sarıgazi, Sultançiftliği ve Yenidoğan,

Alibeyköy Su Havzası'nda Haliç ve Alibeyköy tümüyle kaçak yapılarca işgal edilmiştir (Uysal, 1995: 367).

İstanbul'un su havzalarında yer alan kaçak yapılardan, orta ve uzun mesafeli koruma alanlarında yer alanlar, 24 Şubat 1984 yılında yürürlüğe giren 2981 sayılı imar affı sayesinde af edilmiş, hatta getirilen “ıslah imar planları” ile bu alanlarda kat artışı sağlanmıştır (Uysal, 1995: 368). İmar aflarıyla aklanan bu yerleşim alanları bir de belediye yapılmış, böylelikle, kente karşı organize bir biçimde işlenen suçlar ödüllendirilmiştir.

İstanbul'da su havzaları ile ilgili son gelişme, Formula-1 yarış pistidir. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 23 Temmuz 2004 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, Hazinedar Sadri Ali Mehmet Süheyl Vakfı'na ait Hazinedar İstanbul İli Tuzla İlçesi Tepeören Köyü Karaliler Çiftliği 9-10-11 Pafta 1092 parsel 1.090.000.000 m² ile yine aynı Vakfa ait 1093 parsel 1.180.000.000 m² arazilerde sürdürülen pist yapımının Anayasa'ya, şehircilik ilkelerine ve kamu yararına aykırı olarak devam ettiğini belirtilmiştir.

Arazinin bağlı bulunduğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Akfırat ve Orhanlı Belediyeleri devre dışı bırakılarak, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından plan tadilatıyla söz konusu araziye “turizm alanı” statüsü verilerek pistin yapılmasının yolunun açıldığı iddia edilmektedir. Yarış pisti; İSKİ İçme Suyu Havzaları Koruma ve Kontrol Yönetmeliği'nin 10. maddesine, 4342 sayılı Mera Kanunu'nun 14. maddesine, 3194 sayılı İmar Kanununa aykırıdır. Ayrıca Formula-1 etkinliğine ilişkin ÇED raporu da bulunmamaktadır (Özügurlu, 2003: 4).

Yukarıda belirtilen yasal sakıncalar ortada iken, dönemin Başbakanı, 10 Eylül 2003’de, tesisin temel atma töreni katılmış, kente karşı işlenen suça ortak olmuştur (Mimarlara Mektuplar, Eylül 2003).

Su havzalarının siyasete ve plansızlığı feda edilmesi İstanbul ile sınırlı değildir. Marmara Bölgesi’nde yer alan Sapanca Su Havzası da bu anlamda aynı sorunları yaşamaktadır. Sapanca Havzası ülkenin en büyük endüstri bölgesinin yanında yer almakta, Sapanca Gölü’nün kuzeyinden E-5 karayolu, güneyinden TEM otoyolu ve demiryolu geçmektedir. Artan ulaşım imkânları sonrası konut, sanayi ve ikinci konut baskısının arttığı gölde yasa ve yönetmelikler ile mevcut çevre düzeni planı ihlal edilmekte, hem yasalar çiğnenmekte hem de kente karşı suç işlenmektedir. Gölün yakın bir zamanda 1. sınıftan 2. sınıfa doğru geçtiği, başka bir deyişle, gölün içme suyu temin edebilir vasfının yitirildiği Çevre Bakanlığı’nın Sapanca Projesine dair yayınlanan rapordan anlaşılmaktadır (İller Bankası, 1998a: 196).

Çevre ve Orman Bakanlığı 31.12.2004 tarihinde Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği’nde yapmış olduğu bir değişiklik ile 300 metre olan koruma kuşağını 100 metreye indirmiş, su kaynaklarına atık su deşarj edilmesine imkân sağlanmıştır. TMMOB tarafından Yönetmeliğin iptali için dava açılmış, Danıştay 6. Dairesi Yönetmeliği iptal etmiştir. Bakanlığın yönetmeliği değiştirerek korum kuşağını azaltması örtülü bir imar affı niteliğindedir (CNNTürk, 22.3.2006). Çevresel değerleri koruması gereken bir kamu kurumunun bu şekilde davranması kabul edilebilir bir durum değildir.

Diğer bir su alanı kıyılarda aynı hukuksuzluk ve baskının altındadır. Özellikle 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu sonrasında adeta bir patlamanın yaşandığı turizm sektöründe kıyı alanları tahrip edilmiş, artan turizm potansiyeli nedeniyle 200 bine

yakın ikinci konut inşa edilmiştir. Çevre değerlerinin hiçe sayıldığı bu turizm talanında, dönemin Başbakanı “turistleri sağıın” diyerek, turizmden ne anladığını ortaya koymuştur. Türk turizminin göz bebeğı Antalya başta olmak üzere turizm merkezlerinde ciddi altyapı eksiklikleri bulunmakta, turizmin yarattığı rant nedeniyle sık sık imar plan değışikliklerine gidilmektedir.

Bodrum’da inşaatı üç kez durdurulan, hakkında yıkım kararı bulunan beş yıldızlı otele belediye tarafından geçici işletme ruhsatı verilmiştir. Bir türlü tamamlanamayan Bodrum Nazım İmar Planı nedeniyle isteyen istediğı gibi yapı yapabilmektedir. Bodrum günümüzde taştan bir kent görünümündedir. Kentin doğal güzelliğinden eser kalmamıştır. Bodrum Mimarlar Odası Başkanı sit alanına bile inşaat izni verildiğini iddia etmektedir (Milliyet, 5.6.2005).

Turizm merkezlerindeki yoğun yapılaşmanın bir diğör örneğı Datça’dır. 15 yıldır bir türlü uygulamaya girmeyen imar planı nedeniyle özellikle Mesudiye ve Palamutbükü koylarından aşırı bir yapılaşma göze çarpmaktadır (Milliyet, 2.6.2005). Çanakkale’den Antalya’ya kadar uzanan sahilde 89, Bodrum’da ise sadece 3 koyda yapılaşmaya rastlanmamaktadır. Bodrum’un sit alanı olan Kisse koyunda, otel yapımı için, üstelik Kültür Bakanlığı’nca arsa tahsis edilmiştir (Sabah, 16.4.2006).

Kıyıların yağmalanması sadece turizm bölgeleri ile sınırlı değildir. Özellikle denize kıyısı olan büyük kentlerde rant amaçlı yapılanma kıyıları açısından önemli bir sorundur. İstanbul’da yapılan kazıklı yol, kıyıların topluma kullanımını kapatmıştır. Marmara Denizi’nin özelliğı olan küçük koylar ve burunlar yapılan dolgu çalışmaları ile yok edilmiş, sahil adeta cetvelle çizilmiş bir şekle sokulmuştur. İstanbul’un tek falez kıyı örneğı olan Moda ve Salacak kıyıları artık bu görüntüsünden çok uzaktadır (Atılğan, 2004: 5).

Sayıştay tarafından hazırlanan “Kıyıların Kullanımının Planlanması ve Denetimi” başlıklı rapora göre, İstanbul’un kuzey kıyılarında kum çekilmesi, moloz ve hafriyat atığı dökülmesi sonucunda doğal yapının değiştiği belirlendi. Bölgede bulunan Ağacli, Akpınar, Karaburun köylerinde sahilin doldurulduğu belirlenmiştir. Antalya’da ve Bodrum’da falezlerin doldurulduğu, izin alınmaksızın dalgakıran ve iskele yapıldığı, Marmaris Söğüt Köyü’nde yapımı ruhsatsız olduğu gerekçesiyle durdurulan iskelenin yasaya rağmen yapımının tamamlandığını ifade edilmektedir (Hürriyet, 9.10.2006).

Kıyıların yok edilmesinin bir diğer nedeni Karadeniz Otoyol Projesi’nde olduğu gibi çevreye duyarsız altyapı çalışmalarıdır. Karadeniz’in geri kalmışlığının bir nedeni olarak gösterilen ulaşım sıkıntısını çözeceği iddia edilen proje, yok ettiği kıyı alanları nedeniyle uzun süredir kamuoyunun gündemindedir. Ardeşen Kültür Derneği’nce, Trabzon İdare Mahkemesi’nde, Karadeniz Otoyol Projesi’nin Ardeşen, Pazar ve Hamidiye geçişi ile ilgili açılan üç ayrı davada, mahkeme yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Mahkeme kararda, Proje’nin; Anayasa’ya, Kıyı Kanununa, şehircilik ilkelerine ve kamu yararına aykırı olduğunu, Proje’nin kentlinin kıyıya erişimini engelleyen bir barikat olduğuna hükmetmiştir (Milliyet, 6.8.2005). Öte yandan Proje sanki mahkemece yürütmeyi durdurma kararı alınmamış gibi devam edip, tamamlanmıştır.

Kıyı alanlarındaki sanayi tesisleri kıyıları adeta yok etmektedir. İzmir Aliağa’da kıyıda yer alan onlarca gemi söküm tesisi hem kıyıyı kirletmekte hem de söküm sırasında ortaya çıkan asbest nedeniyle çalışanların yaşamını etkilemektedir. Asbest onlarca ülkede kullanımı yasak, kanserojen etkisi kesinleşmiş bir maddedir. 2010 yılın kadar sökülme üzere 1500 adet asbestli geminin geleceği

düşünüldüğünde tehlikenin büyüklüğü kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Milliyet, 9.6.2005).

Ülkemizin nadide kıyı alanları arasında yer alan, özel yasayla korunan Boğaziçi alanı da, yasaya rağmen, kent yağmasından payına düşeni almaktadır. Boğaziçi’nde 1977 yılında konut/yeşil alan oranı 0.45 iken, bu miktar 1988 planında 0.77, 1991 revizyon imar planında ise 0.75 olarak gerçekleşmiştir (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993a: 361).

1980 yılında çıkarılan 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu 1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu ile esnetilmeye çalışılmış, ancak ilgili hükümler 11.12.1986 tarih ve 1986/29 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin kararıyla iptal edilmiştir (R.G. 18.4.1987, Sayı: 19435). Boğaziçi öngörünüm bölgesini yapılaşmaya açan 3194 sayılı Kanunun 47. maddesi, Anayasa’mıza aykırı görülerek iptal edilmiş, ancak, yargı kararının Resmi Gazete’de yayınlanması 3,5 ay geciktirilerek, bu süre zarfında, 1300 villanın yapımı için gerekli ruhsatın alınması sağlanmıştır. Diğer taraftan, Boğaziçi bir sit alanıdır. Kıyı alanlarını koruyan Anayasa’nın 43. maddesi, Medeni Kanunun 641. maddesi, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 1. ve 3. maddeleri gereğince Boğaziçi’nde yerleşime açılması mümkün değildir (Çeçener, 1995: 38).

4 Haziran 2006 tarihi itibarıyla Boğaziçi İmar Müdürlüğü verilerine göre Boğaziçi’nde bulunan 28.873 yapıdan 3004 tanesi kaçak, 6612 tane yapı ise gecekondudur. 1983 yılında 2960 sayılı Kanun çıkartıldığından beri 9.616 kaçak yapı ve gecekondur yapılmıştır (Milliyet, 4.6.2006).

Orman Alanları

Ülkemizde sulak ve kıyı alanları kadar orman alanları da tehlike altındadır. Anayasa'nın 169. maddesinde bütün orman alanlarının devletin gözetiminde olduğu, mülkiyetin devrolunamaz olduğu belirtilmiştir. Ancak aynı maddede ormanlar konusunda istisnalar getirilmiştir. Buna göre; bilim ve fen bakımından orman vasfını yitirmiş alanlar orman rejimi dışına çıkarılabilecektir. Benzer bir düzenleme, 6831 sayılı Orman Kanununda da yer almaktadır. Kamuoyunda 2-B olarak bilinen madde gereğince; 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerler orman sınırları dışına çıkarılmaktadır (m. 2). Gerek Anayasada gerekse kanunla getirilen bu istisnalar orman yağması için hukuki bir zemin oluşturmaktadır.

Sahipsiz bırakılan binlerce dönüm orman alanı Formula-1 Yarış Pistinde olduğu gibi küresel sermayeye, ıslah imar planlarında olduğu gibi siyasal popülizme, Acaristanbul, Acarkent, Beykoz, Alakent villalarında olduğu gibi yerli sermayeye feda edilmektedir. Sadece İstanbul'da orman alanlarının yer aldığı Doğu Yakasında 1975'ten sonra 5200 hektarlık bir alan orman sınırı dışına çıkarılarak yapılanmaya açılmış, yerleşime açılan bu alanda son yirmi yılda nüfus 66 kat artmıştır (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993a: 381).

İstanbul'da günümüze kadar 2-B uygulamaları kapsamında 172.370 dekar, orman tahsisleriyle 198 bin dekar, işgal altında bulunan 123.228 dekar olmak üzere toplam 493.598 dekar orman alanı yok edilmiştir (Cumhuriyet, 6.12.2006). Halen üzerinde kaçak inşaat ve gecekondü yapılan arazilerin % 80'i hazine arazisi, kamu iktisadi kuruluşlarına ait araziler, "orman niteliğini kaybetmiş" kaydı düşülen ağaçlı ve ağaçsız arazilerdir (İstanbul, 1994: 79).

İstanbul'un Doğu Yakasında özellikle su havzaları ve ormanlık alanlarda kaçak yapılaşma inanılmaz bir hızla sürmektedir. 6831, 1744, 3302, 2986 sayılı Değişiklik Kanunlarının hükümleri gereğince orman sınırları dışına çıkarılan yerler, ivedilikle kadastral çalışmaları yapılması gerektiği halde, pek çok alanın halen Hazine adına tapuya tescili yapılmamıştır (Mimar Sinan Üniversitesi, 1993a: 378). Bu durum yağmayı teşvik etmektedir. Ülke çapında, 1949'dan 1999 yılına kadar çıkan 47.716 adet yangının 25.660'ının, yanan 702.678 hektar alanın 428.277'sinin seçim ve af dönemlerinde yok olduğu saptanmıştır (Yapı, 1998: 203).

6831 sayılı Orman Kanunu'nda 1986 yılında 3302 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, Orman Kanunu'nun 52. maddesine; “şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerlerdeki özel orman alanlarında ifraz yapılmamak ve yatay alanın % 6'sını geçmemek kaydıyla inşaat yapılabilir” ifadesi eklenmiştir. Yapılan bu yasal değişiklikle, orman alanları yerleşime açılmış, % 6 oranında imar hakkı getirilmiştir. Bu değişikliğin ardından lüks konut siteleri orman alanlarında kurulmaya başlanmıştır.

Bu siteler arasında kamuoyunca en çok bilineni “Acaristanbul” sitesidir. Dünyada hiçbir ülke yoktur ki orman alanları Acaristanbul'da olduğu gibi kolayca, üstelik siyasi destekle talan edilsin. Acaristanbul'da % 6 olması gereken yapılaşma oranı % 96'dır. Devlet koruması altındaki orman alanında kurulan sitede Orman Eski Bakanı'nın 7 adet villası bulunmaktadır (Sabah, 26.11.2006; Milliyet, 25.11.2006, 28.11.2006). Adı geçen Bakan aynı zamanda sitenin yapıldığı arsada pay sahibidir (Cumhuriyet, 8.12.2006).

Sitenin yapımı sırasında yaklaşık 1 milyon ağaç kesildiği iddia edilmektedir. Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nce konu ile ilgili yapılan açıklamada;

“Acaristanbul’da yapılanlara karşı sorumluların açıkça kayıtsız kaldığı, özellikle Orman Bakanlığı’nın gerekli ihtar ve davaları zamanında açmadığı, böylelikle, açılan davaların zaman aşımına uğratıldığı, yasada belirtilen süre içerisinde inşaata ait ruhsatın iptali için açılan davada verilen ruhsatın iptaline yönelik mahkeme kararının ise uygulanmadığı dile getirilmiştir (Milliyet, 25.11.2006).

Benzer bir diğer site “Beykoz Konakları”dır. Konakların yapıldığı alan Sait Molla Paşa Çiftliği özel orman statüsünde tarihi bir korudur. Konakların inşaatı sırasında, yasal sınır olan % 6 oranının fazlasıyla aşıldığı İçişleri Bakanlığı mülkiye müfettişlerinin raporu ile tespit edilmiştir. Ancak gerekli yasal işlemler günümüze kadar yapılmış değildir (Kurtuluş, 2005: 170).

İstanbul Sarıyer’de Rumeli Feneri Keten Deresi mevkiinde “İstanblue” projesi kapsamında 2. ve 3. derece doğal sit olan alanda 109 villa yapılmıştır. İstanbul ŞPO Başkanı Nurhan, proje kapsamında 3 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korum Kurulu’nun nasıl olup da sit alanı üzerinde yapılaşmaya izin verdiğinin anlaşılamadığını ifade etmiştir (Milliyet, 14.11.2005).

Siyasal iktidarlar ise siyasi çıkarları uğruna bu tür oluşumlara göz yummakta, hatta kamu kuruluşları (kıyı ve orman alanlarında yer alan, sayıları yüzlerle ifade edilen, sözde eğitim ve araştırma tesisiyle) bu yağmaya ortak olmaktadır.

1995 yılında yağmanın artması üzerine, 3 Numaralı Koruma Kurulu kararıyla Beykoz ve Sarıyer “Doğal Sit Alanı” ilan edilmiştir. Bu karara destek olacağına dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı yargıya başvurarak, kararın iptali için dava açmış, dönemin Kültür Bakanı, kararı alan Kurul üyelerini eleştirmiştir.

Adı geçen Kurul yeleri bir süre sonra üyelikten alınmıştır (Cumhuriyet, 10.12.2006).

İstanbul Sarıyer’de bulunan Fatih Ormanı başka bir hukuksuzluk ve yağma örneğidir. Fatih Ormanı, yap-işlet-devret modeliyle 1996 yılında Turkuvaz Turizm A.ř. ’ine 2,5 yıllığına kiraya verilmiştir. Sözleşme uyarınca işletmeci şirket, mevcut tesislere herhangi bir ilave yapmayacak, şeklini değiştirmeyecek, tesislerin dışında bir yer işgal etmeyecektir.

Ancak Fatih Ormanı’nın adını “Park Orman” olarak değiştiren şirket, sözleşmeye aykırı olarak ilave tesisler inşa etmiştir. Orman alanına sahip çıkması beklenen bakanlık müfettişleri yaratılan oldubitti yi kabul etmişlerdir. Ayrıca kaleme aldıkları raporda; “söz konusu tesislerin dinleme yeri olarak değil, turistik alan merkezleri statüsünde değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Burası turistik tesis veya özel mülkiyet statüsüne dönüştürülmelidir” diyerek, adeta yağmaya ortak olmuşlardır (Tanışır, 2003: 224).

Üniversite kurma bahanesiyle devlet ormanları yağmalanmakta, önemli bir rant yaratılmaktadır. Sabancı niversitesi’ne Tuzla’da 966.800 m², Koç niversitesi’ne Rumeli Feneri’nde 1.921.735 m², Batı niversitesi’ne Çatalca’da 1.325.914 m², Işık niversitesi’ne şile’de 490.000 m², Galatasaray niversitesi’ne 8.634.400 m² orman alanı tahsis edilmiştir (Saner, 2001: 54).

Tarım Toprakları

Türkiye tarım topraklarının genişleme sınırlarına dayandığı bir ülkedir. Ülkemiz Dünya’da toprak rezervi kalmamış 19 ülkeden birisidir. Türkiye’nin toprak tarım alanlarının ancak % 15’i 1. ve 2. derece tarım alanıdır. Artan nüfus ve i g

plansız ve duyarsız bir toprak siyaseti ile birleşince tarımsal toprakların amaç dışı kullanımı yaygınlaşmıştır. Özellikle Trakya, Çukurova, Gediz, Bursa, Menemen, Salihli, Adapazarı yörelerinde verimli ve sulanabilir tarım alanları önemli ölçüde tahrip edilmiştir.

1986 yılında ülke genelinde yapılan bir araştırmada; 67 ilde 286.331 hektar alanın yerleşim birimi, 39 ilde 105.304 hektar alanın sanayi alanı, 22 ilde 14.035 hektar alanın hava alanı, 17 ilde 8.196 hektar alanın turizm alanı, 734.774 hektar tarım alanının ise toprak sanayi ile taş ve kum ocağı olarak amaç dışı kullanıldığı saptanmıştır (Kük, 2001: 13).

Kentsel büyüme sürecinde kentlerin çevresindeki tarımsal alanlar vurgunculuk amacıyla hızla kentsel topraklara dönüştürülmektedir (Keleş ve diğerleri, 1999: 16). Eldeki verilere göre, il ve ilçelerin çevresinde yerleşim yeri olarak yitirilen tarım topraklarımız 288.350 hektardır. Toprak-Su Genel Müdürlüğü'nün 1966–1971 yılları arasındaki verileri ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 1984–1994 yıllarında 24 ili kapsayan verileri karşılaştırıldığında, 116.358 hektarlık bir tarım toprağının daha yitirildiğini görmekteyiz. Bu rakam 1994 verilerine göre 454.748 hektardır. Sadece Çukurova Bölgesinde % 94,4'ü 1.–4. sınıf olmak üzere; 27.624 hektar alan kentsel yerleşim, 13.669 hektar alan kırsal yerleşim, 3.513 hektar alan ulaştırma ve altyapı, 3.402 hektar tarım alanı sanayi kuruluşları için amaçları dışında kullanılmıştır (Kük, 2001: 15).

Türkiye'de organize sanayi bölgesi yapılması amacıyla Devlet tarafından tahsis edilen 17.999 hektar alanın % 62'si 1.–4. sınıf tarım alanıdır. Türkiye'de turizm amacıyla kullanılan toplam 7.705 hektar alanın 4.593 hektarı 1. ve 2. sınıf

tarım alanıdır. Yalnızca Alanya’da sulanabilir tarım alanlarının % 40’ı halen turizm alanı olarak kullanılmaktadır (TÇSV, 1995: 354–356).

İzmir’de, Bornova Ovası, alternatif alan (4. sınıf tarım alanı) bulunmasına karşın, Ege Üniversitesi’nce işgal edilmiştir. Benzer biçimde, İstanbul-Edirne arasındaki Londra Asfaltı boyunca yer alan çok verimli tarım alanları, Kırklareli-İstanbul arasındaki eski İstanbul yolu boyunca alternatif alanlar bulunmasına karşın, endüstri kuruluşlarınca işgal edilmiştir (Kük, 2001: 22). Bu işgal sadece tarım alanları ile sınırlı değildir. Kentlerin tarihsel ve kültürel dokusu da ağır bir baskı altındadır.

Tarihi ve Kültürel Değerler

Kültür ve tarih insanoğlunun aklının ve geçmişinin bir simgesidir. Nesiller birbirlerine birikimlerini, yani, kültürlerini, davranışlarını, yaşam biçimi ve alışkanlıklarını tarihi ve kültürel eser ve yapıtlarla aktarır. Toplum olmak, bir ortak geçmişi paylaşmak ancak bu eserlerin varlığı ile mümkündür. Kentlerimize kişilik veren kentlilerin kendilerine kentle özdeşleştireceği çeşitli öğelerden en belirgin ve etkin olanı, kent yaşamının mekânlarına dördüncü boyutu veren tarihi çevrelerdir (İller Bankası, 1998: 107).

Tarihi alanlar ve eserler yasaklar ile değil, planlama ile korunabilir. Planlama kültürel ve doğal çevrenin korunmasında en etkin araçtır. Ancak çok hassas ve özenli yapılması gereken koruma planları belediyelerce bir yük, angarya olarak algılanmaktadır. Bu planların teknik içeriği ve uygulanmasında çok ciddi yaptırımlar uygulanmadığından, koruma planlarının her zaman kültür değerlerini ve koruma

alanlarını dikkate almadığı ve sit alanlarının çevrelerinde sağlanan rantlarla koruma aleyhine baskılar olduğu gözlenmiştir (İller Bankası, 1998: 117).

İllerimizde tarihi doku; Bursa, Bilecik, Eskişehir, Konya’da olduğu gibi sanayileşmenin, Muğla, Mersin, Antalya’da olduğu gibi kıyılaşıma ve turizmin, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa’da olduğu gibi teröre bağlı iç göçün baskısı altındadır. Kütahya, Sivas, Edirne, Mardin, Erzurum, Trabzon vb. tarihi asırlara dayanan illerimizde “betonlaşma”nın baskısı hissedilir boyutlara ulaşmış, tarihi değerler birkaç restorasyon çalışmasından ibaret hale gelmiştir. Bu kentlerin asırlara dayalı tarihi dokusu gereği gibi korunmamış, kullanma-koruma dengesi sağlanamamıştır.

İstanbul’da çeşitli zamanlarda yapılan imar çalışmaları ya da yıkımlar kentin tarihi kalıntı ve eserleri üzerinde önemli zararlara neden olmuştur. Menderes’in imar çalışmaları sırasında; Beşiktaş’taki Mimar Sinan eseri hamam, Fatih döneminden kalma Hasan Paşa Hanı, Tophane Sanat Okulu Binası, tarihi Fındıklı Hamamı, Üsküdar İskele Meydanı ve meydanda yer alan 40 metre uzunluğundaki kapalı bedesten, birçok cami ve tekke binası yıkılmıştır (Çeçener, 1995: 102).

1960–1987 yılları arasında İstanbul’da kent için büyük öneme sahip tarihi eserler arasında yer alan; Esmâ Sultan, İsmail Paşa, Yılanlı, Hasip Ağa, Marki Necip Paşa, Saffet Paşa yalıları, Cağaloğlu’nda yıkılan Bizans Sarnıcı, Sultanahmet Meydanı’nda yapılan Adliye Sarayı nedeniyle yıktırılan Bizans’ın çeşitli dönemlerine ait tarihi kalıntılar, Tepebaşı’nda yanan Dram Tiyatrosu, İstanbul Erkek Lisesi için Milli Eğitim Bakanlığı’nca yurt yaptırılırken yıktırılan Bizans Sarnıcı ile İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültelerine ek olarak Saraçhane’de yaptırılan ek bina inşaatı sırasında kentsel sit alanları yok edilmiştir (Çeçener, 1995: 103).

İstanbul Üsküdar Meydanı'nda Marmaray Tüp Geçit Projesi kapsamında yapılan arkeolojik kazılar tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İş makinelerinin alana sokulmasına tepki gösteren Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği, alttaki tarihsel katmanların tahrip edildiğini ileri sürmektedir. Tüp geçit için yapılan kurtarma kazılarında çini, anfora, kandil ve sikke gibi pek çok tarihi eserin yanı sıra MÖ 4. yüzyıldan, son dönem Osmanlı mimarisine kadar pek çok yapının temellerine rastlandığı ifade edilmiştir. Arkeologların karşı çıkmasına rağmen İstanbul 3 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 'mevcut mimari buluntuların hafif iş makineleriyle kaldırılmasını onaylamış bulunmaktadır. Bu karara itiraz eden, kazılarda görevli arkeolog gerekçe gösterilmeden kazıdan alınmıştır (Milliyet, 19.6.2005).

Milas'ta asırlık "Aslanlı Ev" tarihe karşı ilgisizliğin ve vurdumduymazlığın acı bir örneğidir. Zeus Mabedi'nin büyük mermer blokları üzerine inşa edilen, bloklar arasında yer alan aslan figüründen dolayı bu adı alan konak, 1976 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nca "korunması gerekli eski eser" olarak tescil edilmiş, böylelikle, koruma altına alınmıştır. Diğer taraftan korumaya alınmakla birlikte, konak, bakımsızlıktan 1982 yılında çökmüştür. Ülkemizde aslanlı ev gibi yüzlerce tarihi yapı sahip çıkılmayı, onarılmayı beklemektedir (Ekinci, 1991: 57-60).

Sarıgerme'de bulunan, 1981 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nca 1. Derece Arkeolojik Sit ilan edilen "Pisilis" antik kenti üzerine, üstelik Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanan 1/5000 ölçekli "Sarıgerme Turizm Alanı Nazım İmar Planı"na otel yapımına karar verilmiştir. Plana göre, tatil köyü için 2 kat, otel için 3 kat öngörülmüştür. Ancak otel sahibi şirket plana sadık kalmamış, tatil köyü 3, otel ise 4 kat olarak yapılmıştır. Bu konuda hiçbir yasal işlem yapılmadığı gibi dönemin

Başbakanı tesisin açılışına gelmiş, tahribata karşı çıkanları “ukalalıkla” suçlamıştır (Ekinci, 1991: 80).

Ankara’da Cumhuriyetin temellerinin atıldığı Ulus Meydanı tehlike altındadır. Onlarca tarihi olaya ev sahipliği yapmış alan 5366 Sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” uyarınca “yenileme alanı” ilan edilmiştir. Ulus Tarihi Kent Projesi adı verilen projeyle, heykelin hemen arkasında sıralanan en genci 40 yaşındaki binaların yıkılması yerine yeşil alan, otopark ve devasa bir çarşı yapılması düşünülmektedir. Yıkılacak binalar arasında Ankara’nın kent kimliğinin ayrılmaz parçası olan Eski Ankara Belediye Başkanlığı Binası, Ankara Hali, Anafartalar Çarşısı, Ulus Meydanı İşhanı, 100. Yıl Çarşısı ile Modern Çarşı yer almaktadır (Hürriyet, 10.1.2005).

Bugün geldiğimiz noktada kentlerin tarihi, doğal güzelliklerinin yok edilmesine devam edilmektedir. Bu süreci ayakta tutan temel dayanaklar plansızlık ve kentsel ranttır. Bu durumun değişmesi ancak siyasetin değişmesi, siyasi karar mekanizmasının gereken duyarlılığı göstermesi ile mümkündür.

3.7. Plansız Kentleşmenin Siyasete Etkileri: Siyasetin Değişen Yüzü

İmar planları sayesinde; kentin hangi bölgesinin konut ya da ticari faaliyetler için kullanılacağı ya da yerleşim alanlarında yoğunluğun ne oranda gerçekleşeceği, kentin hangi bölgesinin gelişmeye açılacağı, hastane, okul, havaalanı, kültür park, fuar alanı vb. kamu yatırımlarının nereye yapılacağı belirlenir. İmar planlarının kent üzerindeki bu tür bağlayıcı ve belirleyici kararlar alması, onu mülkiyet hakları

üzerinde etkin bir konuma oturmakta, imar planlarını kentsel rant bakımından belirleyici hale getirmektedir.

Harvey'in deyimiyle; kentin planlanması sosyal adalet, sınıflararası denge ve kentin iktisadi, sosyal gelişimi ile yakından ilgilidir. Plan üzerinde yapılacak bir değişiklik kent içinde iş fırsatlarının yer değiştirmesine, bir bölgenin kolaylıkla gözden düşmesine ya da gözde bir yer haline gelmesine neden olabilmektedir (Harvey, 2003: 63).

1970'li yıllardan başlayarak, özellikle Marksist kuram, planlamanın yalnızca teknik bir iş olarak algılanamayacağını belirterek: a) kapitalist devletin denetim işlevine, b) planlama kuramının ideolojik bir çerçeve olduğuna dikkat çekmişlerdir. Planlamanın toplumsal güç yapısını yansıttığı bu nedenle sınıfsal bir niteliği olduğu vurgulanmaktadır (TMMOB, 1998: 64).

Kentin mülkiyet hakları üzerinde son derece etkin olan imar planlarının siyasetin konusu olması ise kaçınılmazdır. Yerel düzeyde siyasetin başlıca konuları arasında yer alan imar planları, yarattığı rantın büyüklüğü oranında ulusal düzeyde siyaset için de ilgi uyandırmaktadır.

Diğer taraftan imar planlarının bu yapısı, onu siyasal bir niteliğe kavuşturmakla birlikte, Türkiye'de kentsel toprakların fazlasıyla spekülasyona açık olması, siyasal patronaj ilişkilerinde kentsel rantın önemli bir girdi olarak kullanılması, ülkedeki siyasal gelişmeler ile imar planlarını daha da içice hale getirmekte, bu anlamda, Türk siyasal hayatında önemli sonuç doğurmaktadır.

Bu sonuçlardan ilki, gecekondü oylarının yıllar içinde artması sonucunda bu oyların gerek ülke genelinde gerekse yerel anlamda siyasete yön verir hale

gelmesidir. Gecekonduarlarda oturanların kentsel ihtiyaçlarını parti desteklemekten, yol kesmeye kadar çeşitli siyasal yöntemlerle elde etmeye çalışmaları, onları kentin diğerkakinlerine göre daha aktif siyasetçiler haline getirmektedir.

Kente karşı işlenen suçların yaygınlık kazanarak siyasal yaşam bakımından doğurduğu ikinci sonuç; imar planları ile yaratılan kentsel rantın siyasal amaçlar için kullanılması ve bu kullanımın siyasal yapıda neden olduğu yozlaşmadır. Siyasetin finansmanında kullanılan kentsel rant günümüzde ülkenin her alanında hissedilen siyasal yozlaşmanın önemli bir nedeni ve sonucudur.

Kente karşı işlenen suçların siyasal yaşama son etkisi, diğerkikisi gibi doğrudan olmamakla birlikte, dolaylı bir etki yaratan kentin ikili yapısının siyasal yaşam açısından doğurduğu sonuçlardır. Plansızlık ve kente karşı işlenen suçlar kentte fiziki olarak ikili bir yapı doğurmuştur. İmarlı-imarsız olarak nitelendirilebilecek bu görünüm sosyolojik olarak bir kentte iki farklı toplumun ortaya çıkması anlamına gelmektedir.

Bu ikili yapı kentle bütünleşmeyi engellediği gibi, imarsız alanların giderek kendi içine kapalı bir “getto”ya dönüşmesine neden olmaktadır. Bu kendi içinde kapalı toplum yapısının Türk siyasal yaşamı bakımından önemli sonuçları bulunmaktadır.

Modern toplum yapısının dışına çıkan bu alanlar zamanla cemaat, tarikat, radikal siyasi akımlar vb. oluşumların etkisine açık hale gelmektedir. Gerek 1994 yerel seçimlerinde RP’nin başarısında gerekse 2001 yılında AKP’nin iktidara gelmesinde bu kapalı, ie dönük, gettolaşan toplum yapısının önemli katkısı büyüktür..

Kente karşı işlenen suçların Türk siyasal hayatına etkisini kısaca anlatmış olduk. Şimdi konuyu daha ayrıntılı biçimde “gecekondu oyları ve kente karşı işlenen suçlar,” “imar planlarının bir rant aracı olarak siyasal kullanımı ve siyasal yozlaşma” ile “gecekondu alanlarının gettolaşması ve siyasal sonuçları” olarak üç ana başlık halinde örnekleri ile inceleyelim.

3.7.1. Gecekondu Oyları ve Kente Karşı İşlenen Suçlar

1960’lardan başlayarak artan gecekondu oylar sayesinde, gecekondu alanları, siyasetin aklamasiyla hukuki meşruiyete kavuşmuştur. “Oy avcılığı”nın doğurduğu ve adeta bir gelenek halini alan, her seçim öncesi çıkarılan imar afları sonucunda, “gecekondu” artık kente göç etmenin bir sonucu değil bir nedeni haline gelmiş, popüler siyasetin önemli bir parçası haline dönüşmüştür.

Bu anlamda artık dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. Siyasetçiler için gecekondu bölgeleri kolay vazgeçilemeyecek bir “oy deposu” iken, kente yeni gelenler için de siyasetçiler kentsel ranttan pay almalarına, Hazine arazilerini talan etmelerine, hatta, kenti istedikleri biçimde şekillendirmelerine, siyasal popülizm uğruna, ses çıkarmayan kimselerdir. Karşılıklı çıkara dayalı bu ilişkide gecekondu sahiplerinin yapması gereken tek şey siyasal sadakat göstermektir (Atakan, 1995: 92; DPT, 1991: 8; Karpat, 2003: 115).

Gecekonduların oy potansiyelini çabuk fark eden siyasetçiler başından itibaren oralarda ayak basacak sağlam bir yer oluşturma çabasına girmiştir. Hatta bazı milletvekilleri gecekondu konut sorununun çözümü olarak görmüştür. TBMM tutanaklarından anlaşılacağı gibi; konut sıkıntısı, yapı gerekçelerinin yokluğu, yapılan gecekonduların ekonomik değeri, fakir fukaranın yuvası,

gecekondu bir emrivaki olup artık kabul edilmesi gerektiği, mevcut konutların ıslahının kolaylığı vb. anlaşılması güç gerekçeler ileri süren hükümetler daima işin kolayına kaçmış, kamu arazilerini gecekonduculara tahsis etmişlerdir (Uzel, t.y.: 45, 89, 93).

Gecekondu siyasetçiler için daima daha kolay elde edilir oylardır. Yola asfalt döktürmek, su ya da elektrik bağlatmak, tapu dağıtmak, zaten işgal edilmiş kamu arazilerini bağışlamak oy almak için yeterlidir. 1980 sonrası siyasilerin imar afları ve ıslah imar planlarıyla gecekonducuların kentsel ranttan aldıkları payı artırmasıyla, ilişkiler daha da kökleşmiş ve güçlenmiştir. Siyasal iktidarlar gecekonducuların ticarileşme sürecine ön ayak olmuş, ticarileşme sürecinde ekonomik gücü artan gecekonducular önemli bir siyasal güç haline gelmiştir.

Günümüzde gerek ulusal gerekse yerel düzeyde gecekonduculara karşı ya da kentsel rantı sınırlamaya yönelik siyasal bir karar almak mümkün görünmemektedir. Gecekonducuların yer aldığı bir kentte siyasetin konusu buna göre belirlenmekte, gecekondu ve kaçak yapıların affedilmesi, bu alanların altyapı sorunları gündemin üst sıralarına yerleşmektedir. Bu alanlarda yaşayanların sosyal, siyasal ve kültürel bakış açıları siyaseti ve siyasetçi tipini belirler hale gelmektedir. Gecekonducuları yıkacağını söyleyen bir belediye başkan adayının seçilmesi imkânsızdır. Kaçak yapıyı yıkmayan çalışan İstanbul Bahçeköy Belediye Başkanı silahlı saldırıya uğramıştır (Milliyet, 7.9.2006).

Sayısal çoğunluğu ele geçiren kentin bu hukuk dışı konut alanında yaşayanlar için *siyaset*; kendilerini meşru kılmanın, toplumun geneline kendilerini kabul ettirmenin, gecekondu alanlarına hizmet getirtmenin yegâne yoludur. Bunun bilincinde olan gecekondu sakinleri, yerleşik kentlilerin aksine siyasete yoğun ilgi

göstermekte, oy kullanmaktan aday olmaya kadar her alanda yerleşik kentlilere göre siyasete daha aktif biçimde katılmaktadır.

Gecekondu mahallelerinin örgütlenmiş halde hareket ettikleri, hatta oldukça bilinçli bir şekilde, devlete ve yerel yönetimlere baskı yaparak, çeşitli hizmetleri birlikte talep ettikleri gözlenmektedir (Ayata, 1990: 89). Siyaset, kente yeni gelen bir göçmen için kentle bütünleşmenin, kent yöneticileri ile iletişime geçmenin en önemli yoludur (Karpas, 2003: 82).

Kentlere gelen göçmenler sosyal ve kültürel faaliyetlerin yanı sıra partiler ile etkileşime girerek, seçim zamanları milletvekilli adayları ile temas kurarak kendi çıkarlarını korumak ve siyasi girdi sağlamak için faaliyete geçmektedir. Hemşehri dernekleri kullanılarak istek, dilek, şikâyet veya talepler siyasi otoriteye ve mercilere iletilir. Bu taleplerin karşılığında siyasi partiler için seçim çalışması yapılır ve oy verilir. Çoğu zaman hemşehri dernekleri bu alanda aracı bir kurum olarak çalışmaktadır (Altıntaş, 2003: 24).

3.7.2. İmar Planlarının Bir Rant Aracı Olarak Kullanımı ve Siyasal Yozlaşma

Türkiye’de imar planlarının gereği gibi uygulandığını söylemek mümkün değildir. Bunun temelinde imar plan yapım ve uygulama süreçlerinin siyasal etkilere fazlasıyla açık olması yatmaktadır. Siyasal çıkar ilişkileri sonucunda imar planları değiştirilmekte, karar alma sürecinde çıkar çevreleri etkin olmaktadır.

Gerek ülke genelinde gerekse yerel düzeyde yapılan siyasette imar planlarınca yaratılan kentsel rant önemli bir girdi olarak kullanılmaktadır. İmar

usulsüzlüklerinin bu kadar sık olmasının, planların sıkça değiştirilmesinin nedeni de budur. Bütün bunlar siyasal yaşamda yozlaşmaya neden olmaktadır.

Siyasal yozlaşma en geniş anlamda, siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları) “özel çıkar” sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunması olarak tarif edilebilir. Siyasal yozlaşma; rüşvet, irtikap, zimmet, iltimas, nepotizm (akraba kayırmacılık), kronizm (eş-dost kayırmacılık), patronaj (siyasal kayırmacılık), oy ticareti, rant kollama, kamu sırlarını sızdırma, gönül yapma, aşırı vaatle bulunma, yalan, aşırı bilgi verme biçimlerinde ortaya çıkabilir (Aktan, 2001: 56).

Siyasal yozlaşma her türlü rantın ve özellikle kentsel rantın, politikacılar ile ya mafya türü kişiler ya da örgütler veya üst gelir grupları ile birlikte paylaşılmasının yol açtığı “yasa dışı” ittifakların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kongar, 1998: 563). Gecekondu affından, su havzalarının işgaline, Gökkafe’den, Sevdâ Tepesi’ne kadar imar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen her suç, toplumun ve siyasetin yozlaşmasına neden olmaktadır. İmar yağmasına eşlik eden siyasal yozlaşma, demokrasiye ve siyasal iktidara duyulan güveni ortadan kaldırmakta, bazı kesimler için rejimi tartışılır hale getirmektedir.

Saner kente karşı suç işleyen, siyasal yozlaşmaya yol açanları dört temel gruba ayırır (Saner, 2001: 19). Buna göre: birinci grup, yağmayı bizzat yapan, doğrudan gerçekleştirenlerdir. Kimi zaman masum gecekonducu, otoparkçı, barakada iş yapan esnaf olarak, kimi zaman şirket, dernek, vakıf, kooperatif gibi yasal kimlikli kuruluşlar olarak karşımıza çıkar.

İkinci grup, mafyadır. Bazen yağmayı kendi yapıyor, yağmaladıkları yerleri kendi işletiyor veya kir alıyor, satıyor, kimi zaman pay almakla yetiniyor. Mafya yalın kimliği ile ortaya çıkabildiği gibi, emlakçı, dernek yöneticisi, hatta muhtar, belediye meclisi, il genel meclisi üyesi gibi resmi sıfatlarla da karşımıza çıkabiliyor.

Üçüncü grup, politikacılardan oluşuyor. Çünkü politikacıların bilgisi ve isteği dışında Devlet malının yağmalanması ufak tefek bireysel olaylar dışında neredeyse imkânsızdır. Bu grubun kimliğini belirleyen asıl unsur oy hesapları ve parti çıkarlarıdır. Oy almak, oyu daha da artırmak, ideolojik kökenleri güçlendirmek, partiye mali kaynak sağlamak amacıyla her türlü rantta söz yuman bu grup için amaç siyasal iktidarı ele geçirmektir.

Dördüncü grup, politikaya bulaşmış bürokratlardır. Bunlar genellikle üst düzey bürokratlardır. Bu kişiler yetkili makama geldiğinde artık politikacı ile işbirliği içinde olmak zorundadır. Çünkü o göreve yeterliliği (liyakati) nedeniyle gelmediğinden, o nedenle işlevini yerine getirmediği anda geldiği gibi gideceğini de çok iyi bilmektedir. Bürokrasinin bu kesiminde yer alanların asıl işi, yağmayı kılıfına uydurmak, hatta gerekirse yağmayı planlamaktır.

Günümüzde imar planları Kongar'ın deyişiyle; “servetin yeniden dağıtılması” için bir araç olarak kullanılmaktadır (1998: 568). Belediyeler ise bu sürecin içinde birer rant dağıtıcısı konumundadır. Belediyelerin bu konumu onların karar organlarını vazgeçilmez hale getirmektedir. Günümüzde belediye meclisleri belli çıkar gruplarının elindedir.

Yerel iktidarın yapısındaki değişimleri inceleyen çalışmasında Varol, Bandırma Belediye Meclisinin üyelerinin mesleklerini 1970 öncesi ve sonrasını

olarak karşılaştırmaktadır. Buna göre, 1970 öncesi belediye meclislerinde yer alan avukat, doktor, mühendis, öğretmen, asker, muhasebeci vb. meslek sahiplerinin giderek etkinliğini yitirdiğini, buna karşın, mimar-mühendis, emlakçı, mali danışman ve sigortacıların giderek daha etkin hale geldiklerini belirtmektedir. Bu veriler ışığında Varol “siyasetin esnaflaştığını”, siyasetin ticari amaçlarla yapıldığını vurgulamaktadır (Varol, 1989: 139).

Benzer verilere ulaşan Çitçi’nin tespitlerine göre; 1984 yılında kent belediye meclislerinde esnaf % 32, sanayici-tüccar % 18, serbest meslek % 32, ücretliler % 16 oranında yer tutmaktadır. Serbest mesleklerde taşranın geleneksel yüksek statülü eczacılık, doktorluk, avukatlık türleri toplam meclis üyeleri içinde yalnızca % 8’lik bir yere sahipken, kentsel büyüme ile doğrudan ilişkili mühendis, müşavir, müteahhit, emlakçı türleri % 22 gibi bir pay almaktadır (Aktaran, Güler, 1998: 184).

2002 yılında Ankara Keçiören Belediye Meclisinde meslek dağılımına bakıldığında müteahhit ve taşeronların % 21,9 ile en büyük meslek grubunu oluşturdukları, inşaat ile ilgili işlerle uğraşanların oranının ise, % 37,5’e ulaştığı görülmektedir (Keçiören, 123). İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi’nde inşaat işiyle ilgili mesleklerde yer alan üye sayısının toplam üye sayısına oranı % 36’yı bulmaktadır (Sosyoloji Derneği, 1997: 467).

İstanbul Şişli Belediyesi’nde, Belediye Başkanı’nın ruhsatsız yapılara rüşvet karşılığı göz yumduğu iddia edilmektedir. Şişli Belediyesi sınırları içinde imar planlarına aykırı uygulamalar ile büyük rüşvetler karşılığında özel şahıslara ve büyük şirketlere rant sağlandığı, Belediye Başkanı ve çalışanlarca kanun ve yönetmeliklerin gözardı edildiği, kaçak ve ruhsatsız yapıların kimi zaman göstermelik olarak mühürlendiği, daha sonra mühür fekkine göz yumulduğu, ilgili mercilere gerekli suç

duyurularının yapılmadığı, bu tür usulsüzlükler sayesinde, önemli bir rantın belediye yetkililerince paylaşıldığı iddia edilmektedir (CHP, 2004b: 2–5).

Belediye meclisleri esnaflaşmanın, imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçları artmasına, imar planlarının çıkar çevrelerinin istemleri yönünde esnetilmesine neden olmaktadır. İzmir’de yapılan bir çalışmada, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi üyelerine, aldıkları kararlarda çıkar gruplarının etkili olup olmadığı sorulmuş, üyelerin % 44,4’ü evet cevabını vermiştir, en çok hangi konuda baskı yapıldığına dair soruya ise verilen cevap % 52 ile imar konularında olmuştur (Donat, 1999: 349).

Bu örnekler bize siyasetin nasıl ve ne amaçla yapıldığı konusunda önemli ipuçları vermektedir. İmar planları siyasete hizmet ettikçe kentler plansızlaşmaya, siyaset ise yozlaşmaya devam edecektir. Diğer taraftan imar planlarının rant amacıyla kullanılması yerel yönetimler ile de sınırlı değildir.

Topluma davranışlarıyla örnek olması gereken Maliye Bakanı’nın İstanbul Çatalca’da sit alanı içinde kaçak villaları bulunmaktadır. Üstelik olayın basına yansımından hemen sonra Üsküdar Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve 3 No’lu Tabiat Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu’nun kararıyla yapılan imar plan değişikliğiyle villalara inşaat izni vermiştir. Bu aklama eylemine itiraz eden iki Koruma Kurulu üyesi sürgün edilmiştir (CNNTürk, 30.1.2006).

Aynı Maliye Bakanı hakkında sahte faturadan hayali ihracata ve vergi kaçakçılığına kadar envai çeşit suçtan davalar devam etmektedir. Bu olayda da görüldüğü gibi vergi kaçakçılığı, hayali ihracat gibi suçlar ile imar usulsüzlükleri

atbaşı ilerlemektedir. İmar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçlar hem adli suçlarda artışa neden olmakta hem de toplumda yozlaşmaya ön ayak olmaktadır.

Ülkenin çevre değerlerini koruması gereken Başbakanı kıyı yağmasına ortak olmaktadır. İstanbul Kilyos'ta, "imara yasak" bölgede, dönemin Başbakanı 29,8 dönüm arazi almıştır. Kıyı şeridinde yer alan bu arazi için Sarıyer Belediyesi, imara yasak olduğu için yapı ruhsatı vermemiştir. Ancak Başbakanın devreye girmesiyle birlikte, 250 m² bağ evi yapılabilecek araziye 17.500 m² imar hakkı verilmiş, plan değişikliği Sarıyer Belediyesi'nce bir günde tamamlanmıştır (Cumhuriyet, 17.2.1994).

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı kaçak lojmanda oturmaktadır. Florya Atatürk Ormanı'nda yer alan Büyükşehir Belediye Başkanı ile 11 ilçe belediye başkanının oturduğu lojmanlar; daha önce bir katlı iken, kaçak olarak, kat eklenmiş, iki ya da üç katlı hale getirilmiştir. Ancak ormanlık alanda yer alan lojmanlarda bu şekilde kat artışı yasaya aykırıdır. Plan değişikliği, 7 Haziran 2006 tarihinde, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş tarafından imzalanmıştır. Kaçak yapılaşmayla mücadele etmesi gereken belediye başkanlarının kaçak yapılarda oturması düşündürücüdür (Milliyet, 30.6.2006).

İktidar partisine mensup bir milletvekili imar mevzuatını hiçe sayarak inşaat yapabilmektedir. İstanbul Büyükdere Caddesi'nde yapılan inşaatın alışveriş merkezi olması düşünülmektedir. Öte yandan inşaat, inşaat ruhsatı olmaksızın başlatılmıştır. Olayın basına yansımından sonra zaten 10 katı tamamlanmış olan 30 katlı yapı için apar topar inşaat ruhsatı alınmıştır. Üstelik inşaatın bulunduğu belediyenin Başkanı'nın konudan haberdar olduğu ortaya çıkmıştır (Milliyet, 23.9.2006).

Siyasal yozlaşmada ihale sisteminin de büyük katkısı vardır. Siyasi-işadami-bürokratların oluşturduğu, çoğu zaman müteahhitlik hizmetleriyle beslenen bu süreçte, imar planlarıyla sağlanan rant belirleyicidir. Doğaner'in doğru tespit ettiği gibi küçük ya da büyük her müteahhit zengin olmak için, iş almak için bürokrasiyle iyi geçinmeli, siyasi desteğe sahip olmalıdır. Patronaj ilişkisi içinde ilerleyen bu ortaklıkta bu destek karşılığı siyasi ve bürokrat, sağladıkları imkânlar sayesinde, hiçbir emek sarf etmeden önemli bir ranta ortak olmaktadır (Doğaner, 1998: 64).

Bir siyasi partiye kayıt yaptırmak, delege olmak, kişisel imkânlar izin verirse belediye karar organlarına aday olup, seçilmek, belediye başkanı olmak veya ulusal düzeyde siyaset yapıp, milletvekili ya da parti il başkanı olmak bu ilişkiler yumağına girmeyi ve kentsel ranttan pay almayı sağlamakta, kişiye zenginliğin yolunu açmaktadır.

Rantın bu derece siyasi ilişkilerde kullanılır olması siyasal yozlaşmaya neden olduğu gibi toplumun siyasetten soğuması sonucunu doğurmaktadır. Siyaset artık ülkeye hizmet için değil, kişisel istemler için yapılır hale gelmiştir. Giderek toplumda daha çok kişinin özendiği bu siyaset yapma biçimi toplumsal sorunları çözecek kaliteli, bilgili ve dürüst insanları siyaset yapmaktan alıkoymaktadır. Yozlaşmış bir siyasal sistem içinde yer almak istemeyen bu insanların yokluğu, ülke sorunlarının çözümünde bakımından önemli bir kayıp sayılmalıdır.

3.7.3. Gecekonduların Alanlarının Gettolaşması ve Siyasal Sonuçları

Özellikle konut alanlarının niteliği, o alanda yaşayanların günlük yaşam kalitesini, iş olanaklarını, çevre koşullarını, yaşam şansını, eğitim olanaklarını, çocukların geleceğini doğrudan etkilemektedir. Başka bir deyişle, konut alanları,

orada yaşıyanlara salt barınak sunmanın ötesinde, kısa ve uzun dönemli, çok boyutlu toplumsal etkileri olan bir ortam da sunmaktadır (Erder, 1997: 36).

Gecekondu alanlarında yaşamak zorunda kalanlar, bir süre sonra, bu yaşam alanından etkilenmekte, buraya has yeni davranış kalıpları geliştirmektedir. Bu yeni davranış kalıpları; içe kapalı, “getto”yu andıran bir toplum yapısını doğurmaktadır. Çoğu zaman, aile, akraba ve hemşehrilerle örülü bir koza içinde yaşanmakta, kente kapalı, toplumun geri kalanı ile bütünleşmeyen bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Özer’in araştırması kapalı toplum yapısını destekler niteliktedir. Araştırmada, kente göç edenlere neden bulundukları mahalleyi tercih ettiklerini sorulduğunda, tercih edilmenin nedenleri arasında; “burada akrabalarım var” cevabı % 38,1 gibi yüksek bir oranda çıkmıştır (Özer, 1990: 186). Ankara’nın Keçiören ilçesinde belediye meclis üyeleri arasında yapılan bir çalışmada belediye meclis üyelerinin büyük bir kısmının yanında ya akrabasını ya hemşehrini çalıştırdığı ortaya çıkmıştır (Kurtoğlu, 2004: 180).

Siyasetçi olsun iş adamı olsun daima akraba ve hemşehrilerine destek olmakta, bu destek karşılığında kendisi de kentte ilerleme şansı bulmaktadır. Konu ile ilgili yapılan bir araştırmada, belediye meclisi üyelerine seçilmek için hemşehri desteğinin şart olup olmadığı sorulduğunda, üyelerin % 75’i seçilmek için hemşehri desteğinin şart olduğunu söylemiştir (Kurtoğlu, 2004: 305).

Bu yeni kent kültürü, kendine has yeni bir siyasal yapılanmayı da beraberinde getirmektedir. Kente karşı kapalı, kendi içine dönük bu yapıda din ve/veya etnik kimlik ile kentsel rant siyasal dinamiklerin temelini oluşturmaktadır. Kentte göç edenler, yaşamın merkezinde dinin yer aldığı, kendi özgün yerleşimlerini inşa

etmektedirler. Göç etmiş bu insanların günlük yaşamında Müslüman ritmi, şehir merkezinden çok daha belirgindir (Mardin, 2005: 222). Kentle bütünleşmeyen bu insanlar cemaat, hemşehri dernekleri, tarikat, dini vakıflar, yardım dernekleri, akrabalık ilişkileri içinde yaşamını sürdürmekte, kentin ortak kimliğinin dışına çıkmaktadır.

Göç ve tarikat ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada tarikatların kentteki yeni rolü tarif edilmektedir. Çalışmaya göre, tarikatlar iş bulma, kalacak yer temini, gecekondü yapımı gibi ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Buma karşılık müritte tarikat için yeni üyeler bulmakta, kendi iş çevresinde tarikatı tebliğ etmekte, tarikata sahip çıkmaktadır. Ayrıca çalışmada, tarikat ile hemşehrilik ilişkilerine dikkat çekilmektedir. Hemşehriler genelde aynı tarikatta yer almakta, patronaj ilişkiler başka bir boyutta devam ettirilmektedir (Sosyoloji Derneği, 1997: 262).

Günümüzde geline nokta tarikatlar ve cemaatler; liseler, vakıflar, üniversite, sigorta şirketleri, finans kurumları, holdingler, spor kulüpleri, TV ve radyo kanalları, gazeteler ve dergiler gibi toplumsal kurumlara sahip, kendi yaşam biçimlerini üretebilen kurumlardır (Göle, 2000: 155). Üstelik bu kurumlar gerek imar afları gerekse yandaş partiler sayesinde kentsel ranttan önemli miktarda pay almakta, merkezi ve yerel yönetime yakınlığı nispetinde rant ve siyasal nüfuz elde etmektedir. Bu konuda verilebilecek en net örnek Sultanbeyli'dir.

Ömerli Su Havzası'nda yer alan Sultanbeyli, 1980'li yıllara kadar küçük bir köydür. 1980'lerin ortalarında çıkarılan 2805, 2981 sayılı imar aflarıyla yapılan ıslah imar planları sayesinde yerleşime açılan Sultanbeyli'nin asıl gelişmesi, 1995 yılında RP'lilerin ağırlıkta olduğu İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin, Ekim 1995

yılında onayladığı, 1/50 bin ölçekli Metropoliten İmar Planı sayesinde olmuştur. Planda su havzalarıyla ilgili olarak “İSKİ yönetmelikleriyle” imar düzeninin sağlanması yönünde karar alınmıştır. Daha sonra getirilen İSKİ yönetmeliği ile 1000 metrelik havza koruma bandı yerleşime açılmıştır.

Böylece zaten kaçak yapılar ve gecekondularla dolu bölgede nüfus inanılmaz bir hızla artmıştır. Öyle ki, 1980 yılında sadece 2.341 kişinin yaşadığı Sultanbeyli’de günümüzde 400 bin kişi yaşamaktadır. 1992 yılında ilçe belediyesi haline getirilen Sultanbeyli dünyanın ilk “kaçak ilçesi” unvanını almıştır (Ekinci, 1994: 231; 2004: 24, 117).

Sultanbeyli’nin ilçe olmasıyla sağlanan kentsel rant seçmenlerce takdir edilmiş, RP ve devamı niteliğindeki partiler her seçimde bölgede birinci parti haline gelmiştir. Kapalı bir toplum yapısına sahip bu yerleşim yerinde “oy ticareti” sonuç vermiş, rant karşılığı oy verilerek siyasal süreç yozlaştırılmıştır. Kentsel ranttan pay alan, kapalı toplum yapısını ısrarla sürdüren bu tip yerleşim yerleri RP’nin ve devamı niteliğindeki siyasi partilerin en fazla oy aldığı alanlardır.

RP’nin en önemli gelişmeyi metropollerini kuşatan bölgelerde (kent yoksulları arasında) göstermiştir. Geleneksel olarak sosyal demokrat partilerin kaleleri olarak bilinen bu yerleşim birimlerini RP teker teker ele geçirmiştir (Çakır, 1994: 97). 1984, 1989, 1994, 1999 yerel seçim sonuçları üzerine yapılan bir araştırmada bu durumu doğrular niteliktedir. RP’nin özellikle 1994 yerel seçim zaferinin kentsel büyümeyle ve özel olarak gecekondularla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır (Yalçın ve Erbaş, 2004: 39).

1995 genel seçimlerinde, İstanbul'un nüfus yapısının oturduğu, geliri yüksek ilçelerinin (Adalar, Şişli, Silivri, Çatalca) RP'ye en az oy veren, Sultanbeyli, Esenler, Bağcılar, Ümraniye, Gaziosmanpaşa, Kâğıthane, Eminönü, Pendik gibi devamlı göç alan, gelir seviyesinin düşük olduğu ilçelerin ise RP'ye en fazla oyu veren yerleşimler olduğu görülmektedir. Bu dağılım, İstanbul'da, yoğun göç alan ve yoksul mahallelerin ağırlıkta olduğu ilçelerde yaşayan seçmenlerin merkez-dışı, marjinal partilere kaydığını göstermektedir (Sönmez, 1996: 105–114).

Ankara Keçiören ilçesinde seçmen davranışlarını inceleyen Nizam'da seçmenin bu yönelişini doğrulamaktadır (Nizam, 1997: 37–50). 1973–2002 yılları arasında yer alan genel seçimleri inceleyen Önen'e göre, giderek merkezde yer alan sağ ve sol partiler erimiş, solun kalesi olarak bilinen gecekondu alanları özellikle 1987–2000 yılları arasında tamamen İslami partilere yönelmiştir. 1987–2002 seçimleri arasında RP Ankara'da % 833,3, İstanbul'da ise % 494 oranında oy artışı yaşamıştır (Önen, 2004: 115–117).

Değişen siyasal eğilimler yeni bir ahlak yapısının inşasını zorunlu kılmıştır. Daha çok İslami partilere oy veren insanların oluşturduğu gecekondu alanları, küresel yeni sağ söylemleri de içselleştirmekte zorluk çekmemiştir. Kurtoğlu bu tip yerlerde iki değer sisteminin varlığından söz eder. Ataerkil değerler sistemi ve liberal bireycilik. Ataerkil değerler sisteminin hemşehrilik ilişkilerinin tanımlanması ve hemşehrilik ağlarının geliştirilmesi bağlamında başat etkisi varken, liberal bireyciliğin öncelikli olarak hemşehrilik ilişkileri içinde toplumsal ve sembolik sermayenin biriktirilmesinde ve siyasetin ne olduğunun algılanmasında etkisi vardır (Kurtoğlu, 2004: 385).

Bir yandan liberalizm adı altında kentsel ranttan en yüksek pay almaya çalışılır, bu uğurda; her türlü gasp, mafya türü yöntemler, hile, rüşvet, iltimas, kayırmacılık, hukuksuzluk, kural tanımazlık gerçekleşirken, bir yandan ataerkil değerler sisteminde; dini motifler, kul hakkı, ilime saygı, toplum mutluluğu ön plana çıkarılmaktadır. Bu ironiyi ancak 1980 sonrası ülkeyi hızla saran kültürel, siyasal ve sosyal yozlaşma ile açıklamak mümkündür. Bu “yoz kültür”de, Kurtoğlu’nun belirttiği muhafazakâr ataerkil değerler ile Batı kaynaklı neo-liberal değerler birbiri ile çelişir görünmekle beraber aslında uyum içinde bulunmaktadır.

Bu konuda verilebilecek örneklerden birisi “Jetkonut” projesidir. İslami kesime yakınlığı ile bilinen bir firma tarafından inşa edilen konut sitesinin yer aldığı arsa; daha önceki imar planında, “jeolojik açıdan sakıncalı” olduğu gerekçesiyle en çok iki katlı bahçeli evlerin yapımına müsaade edilen bir alandır. Ancak “Jetkonut” projesi kapsamında, RP’li İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nca imar planında değişiklik yapılarak, inşaat alanında her biri 30 katlı gökdelen apartmanlar yapımı mümkün hale gelmiş, böylelikle, 2000 konutluk proje kapsamında önemli bir rant yaratılmıştır (Ekinci, 2004: 126).

1996–1999 yılları arasında, sitenin inşaatı hakkında tam üç kez idare mahkemesince iptal kararı verilmesine rağmen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, her seferinde iptal edilen imar değişikliğini onaylayarak, alınan mahkeme kararlarını işlevsiz bırakmıştır. Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı “Siirtliler Gecesinde” projeyi yürüten şirket sahibine hemşehrisi olarak sahip çıkmıştır (Ekinci, 2004; 126).

İstanbul Yenibosna’da yaşanan benzer bir imar usulsüzlüğü yaşanan ilişkiler yumağı hakkında bilgi vermektedir. İhlâs Holding tarafından Yenibosna’da satın

alınan bir arsa daha önce Bakırköy Belediyesi tarafından yeşil alan olarak ilan edilmiştir. Yeşil alan olduğu bilinerek alınan arsa, satın alındıktan sonra, Holding sahibinin ricası üzerine, bizzat dönemin Başbakanı tarafından verilen talimatla, sadece 2 gün içerisinde, yeşil alan statüsünden çıkarılmış, 2 Şubat 1990 tarihli imar plan değişikliğiyle, konut alanı haline getirilmiştir. Adı geçen arsada daha sonra 1000 konutluk dev bir site kurulmuş, şirket sahiplerinin cebine milyarlar girmiştir (Ekinci, 1994; 108).

Yine Yenibosna’da, Hazine’ye ait 80 dönümlük bir arsa, önce Sağlık Bakanlığı’nca, daha sonrada Milli Eğitim Bakanlığı’nca okul yapılmak amacıyla Maliye Bakanlığı’ndan tahsisi istenmiştir. Ancak Maliye Bakanlığı bu istemlere karşı çıkmış, arsanın Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne tahsis edildiğini ifade etmiştir. 1995 yılında aynı arsa için bu sefer Feza Gazetecilik A.Ş. müracaat etmiştir. Bu arada 1993 yılında Bahçelievler Belediyesi’nce plan değişikliği yapılarak Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne tahsis edilmiş bulunan arsanın bir kısmı eğitim alanı olarak ayrılmıştır. Bu plan değişikliği 4.8.1995 tarih 488 sayılı İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi’nin kararı ile onaylanmıştır.

Daha sonra adı geçen arsa için ihaleye çıkılmış, ihaleyi Feza Gazetecilik A.Ş. kazanmıştır. Arsa üzerinde şirket lehine 49 yıllığına üst hakkı kurulmuştur. Ancak şirket hem sözleşmeye aykırı olarak hem de imar planını hiçe sayarak bu arsada okul yapmamıştır. Halen arsa üzerinde Zaman gazetesi basım tesisleri bulunmaktadır (Saner, 2001: 183).

Örnekleri artırmak mümkündür. İdeolojisi farklı olsa da değişmeyen kente karşı işlenen suçların varlığıdır. Toplum gözü dönmüş bir biçimde, siyasal iktidarların ve Devlet desteğiyle kendi kentlerini talan etmektedir. Gerek yerleşik

gerek göçmen kentliler çağdaş bir yaşamın ranttan değil plandan geçtiğinin bilincinde değildir. Oysaki imar planları; sağlıklı, yaşam kalitesi yüksek, medeni bir yaşamın tek aracıdır.

Burada asıl sorun kentsel rant uğruna siyasetin yozlaştırılması, rantın toplum için “temel değer yargısı” haline getirilmesidir. Üstelik bu süreçte din, hemşehrlik, siyasi partiler, dernekler, hukuk, kan bağı vb. sosyal kurumlar kentsel rantta hizmet etmektedir. Bu tür sosyal kurumlar hem kentsel ranttan pay almak için gereken karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin tesisine yardımcı olmakta hem de imar usulsüzlüklerinin toplumsal anlamda meşru hale getirilmesinde kullanılmaktadır.

Bütün bu yaşananlar fazla umutlu olmayı zorlaştırmaktadır. Günümüzde sorunları çözmesi gereken siyasal iktidarlar, *siyasetin değişen yüzüyle* birlikte, sorunun kendisi haline gelmiştir. Siyasal iktidarların kentleri bir yaşam alanı olarak değil de rant kapısı olarak görmesi, kente karşı işlenen suçların önünün hiçbir zaman alınamayacağı kuşkusunu doğurmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖRNEK OLAYLAR

Bu bölümde ele alınacak örnek olaylar kamuoyunu uzun süredir meşgul etmekte olan kente karşı işlenen suçlardır. Bu olaylar; kentli haklarının, imar kurallarının hiçe sayıldığı, çoğu zaman, sahip olduğu siyasi destek sayesinde “hukuk devleti”ne rağmen hukuk dışı uygulamaların “kural” haline geldiği olaylardır. Bu nedenle, olaylar basit bir imar usulsüzlüğünü ya da imar suçunu aşarak, topluma ve kente karşı işlenen birer suç haline gelmiştir.

Örnek olayların incelenmesi sonucunda hem tezin varsayımlarında yer alan iddialar daha net bir biçimde anlaşılacak hem de imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin işleyişi hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek mümkün olacaktır.

İncelenecek ilk örnek olay Gökkafe’s’tir. Gökkafe, İstanbul’un Beyoğlu İlçesi’nde yapılan bir gökdelen topluluğun verdiği addır. Yapının İstanbul silüetini bozmasından dolayı bu ad verilmiştir. Üstelik bu gökdelen hukuku hiçe sayarak, alınmış mahkeme kararlarına rağmen inşa edilmiştir. İmar Kanunu’nun ilgili maddeleri gereğince yıkılması gereken bölümleri halen kullanımdadır. Yapının hukuka aykırı olmasına rağmen ayakta almasındaki hikmet Türk siyasal hayatındaki patronaj ve hemşehrilik ilişkileri ile siyasetin kentsel rantla beslenmesinde saklıdır.

Gökkafe’s’in inşaatı sırasında gerek Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi’nin gerekse İstanbul Büyükşehir ve Beyoğlu Belediyelerinin durdurma çabaları yetersiz kalmış, belediyece mühürlenmiş inşaat “mühür fekki” edilerek

devam ettirilmiştir. Halen bir bölümü uluslararası bir turizm şirketine satılan yapı bu yönüyle uluslararası sermaye ile de ilgilidir.

Gökkafes aslında 1980 sonrası kabul gören bütüncül planlama anlayışına karşı, projeye dayalı bir planlama anlayışını simgeleyen 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu’nun bir sonucudur. Turizm Teşvik Kanunu, amacının dışında kullanılarak, turizm tesisleri kurmanın ötesinde, “turizm merkezi” ya da “turizm bölgesi” adı altında kentsel alanlarda yeni rant tesislerinin yapımına hizmet etmiştir.

İkinci örnek olay Konya’da çöken ve 92 yurttaşın ölümüne neden olan “Zümrüt Apartmanı Faciası”dır. Apartmanın çöküşü bize sadece yapı denetimi konusunda değil, müteahhitlik sistemi, bu sistemin siyasetle ilişkisi, yapı ruhsatlarının ne şartlarda verildiği, üretilen yapı malzemelerinin kalitesi, konut hakkı, kentli hakları vb. konularda da aydınlatıcı bilgi vermektedir.

Özellikle 1999 Marmara Depremleri sonrası açılan yüzlerce dava da düşünüldüğünde Zümrüt Apartmanı’nın çökmesinden sonra açılan davalar ve bu davalar sonucunda verilecek cezalar hukuk devleti ve toplum vicdanı açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çöken yapılar sağlıksız, kural tanımaz, rantta dayalı bir kentleşmenin neye mal olacağını göstermektedir.

Ele alınacak üçüncü ve son örnek olay Bursa’da Orhaneli’nde yer alan, tamamı 1. sınıf tarım alanında kurulmuş, küresel bir gıda şirketi olan Cargill’e ait şeker fabrikasıdır. Fabrikanın Cargill gibi kürselleşmiş bir gıda şirketine ait olması, hukuka aykırı olarak kurulan fabrika için ABD Başkanı’nın bizzat “ricacı” olması olayı uluslararası hale getirmektedir.

Cargill fabrikası, Gökkafe's'te olduğu gibi, hukuka rağmen inşa edilmiştir. Ancak Gökkafe's'ten farklı olarak, Cargill'in küresel bir şirket olması nedeniyle, siyasal baskılar daha çok dışardan gelmiş, yerli ortaklar yabancıların taşeronluğunu üstlenmiştir.

Cargill olayı sadece kente karşı işlenen bir imar suçu olmasının ötesinde, şeker üretiminde kullandığı mısır nedeniyle, tarım politikaları, kullandığı mısırın GDO (Genetik Yapısı Değiştirilmiş) olması nedeniyle insan sağlığı ve gıda güvenliği, fabrikanın 1. sınıf tarım alanında bulunması nedeniyle çevre hakkı ve toprak politikaları, ülke içinde ve dışında neden olduğu siyasi tercihler ve ilişkiler nedeniyle siyasal kayırmacılık ve siyasal yozlaşma konuları ile de ilgilidir.

1. GÖKKAFES

1.1. Giriş

İmar planları hiçe sayılarak işlenen kente karşı suçlar, aynı zamanda, hem önemli birer adli suç hem de toplumsal yozlaşmanın bir göstergesidir. Bu anlamda Gökkafe önemli bir örnektir.

Gökkafe'in inşa edilme süreci; bu sırada yaşanan hukuksuzluklar, “hukuk devleti”nin hiçe sayılması, siyasetçilerin çeşitli biçimlerde Gökkafe'in inşa sürecine müdahil olması, bu yapıyı kente karşı işlenen suçlar bakımından eşsiz kılmaktadır. Bu yapının inşaatı kente karşı işlenen suçların basit birer imar suçu olmadığını; ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal bazı gelişmelerin sonuçları olduğunu göstermektedir.

Gökkafe; 1980 sonrası küresel sermayeyle bütünleşme çabasının, İstanbul'un “dünya kenti” olma hayaliyle dışa açılma sevdasının, kentin ekonomik gelişiminde turizm belirleyici bir role kavuşmasının bir sonucudur. Gökkafe, değişen düzenin, bütüncül planlama anlayışının gündemden düştüğünün, kent ekonomisinin küresel sermaye ile bütünleştiğinin, kentsel rantın kentsel gelişmede belirleyici hale geldiğinin bir işaretidir. Gökkafe küresel piyasaların hukuk ve kural tanımaz tutumunun bir parçasıdır. Bu anlayış için plan kavramı aşılması gereken bürokratik bir işlemdir.

1.2. Tapu Şerhinin Silinmesi

Gökkafe hukuka, yasaya rağmen inşa edilmiştir. Çünkü Gökkafe'in yapıldığı arsada inşaat yapılması yasaktır. Arsaya ilişkin olarak, 14 Şubat 1324 (1906) tarihli, Beyoğlu Tapu Müdürlüğü siciline kayıtlı “sened-i hakani”

bulunmaktadır. II. Abdülhamit tarafından yaptırılan bu senetle, “Dolmabahçe vadisinde Taşkışla, Gümüşsuyu ve Maçka askeri kışlaları ile İstanbul’a havagazı dağıtan Gazhane tarafından çevrelenen araziye güvenlik gerekçesiyle inşaat yapılamaz” şerhi düşülmüştür.

Böylece, Gökkafes’in yükseldiği arsa ve çevresindeki dört bina sayılarak, o binalar lehine bir hükümle, şimdi Gökkafes’in yer aldığı arsaya, bina inşa edilemeyeceği hükmü getirilmiştir. Lehine irtifak hakkı tanınan binalar; Taşkışla ve Maçka Kışlaları, Silahhane (bugünkü İTÜ) ve şimdiki İnönü Stadyumu yerindeki Gazhane binasıdır.

İrtifak hakkı, Gökkafes arazisinin sahipleri değişse bile geçerliliğini koruyan hukuksal bir olgudur. Bu hakkın tapudan silinmesi ve bu alanda bina yapılabilmesi ancak çevredeki dört taşınmazın bugünkü sahiplerinin muvaffakiyetiyle veya “bu hakkın kıymeti kalmamıştır” şeklinde mahkeme kararıyla mümkündür.

Gökkafes’in inşa edilmesi sırasında bahsi geçen hukuki yolların hiçbirisi kullanılmış değildir. Tapuda mevcut bulunan irtifak hakkı Tapu Sicil Müdürlüğü’nce bir mahkeme kararı olmaksızın, hukuka aykırı bir biçimde, resen terkin (silinmiş) edilmiştir. Kente karşı işlenen suçlarda sıklıkla yapıldığı gibi hukuk dışı bir yol kullanılmış, şerh usulsüz bir biçimde silinmiştir.

Bu olayda da görüldüğü gibi kente karşı işlenen suçlar çoğunlukla hukuka rağmen yapılan eylem ve işlemlerdir. Bu nedenle bu tür eylemler hukuk dışı eylemler için örnek teşkil edeceğinden, yarattığı olumsuz sonuçlar bir binanın kötü görüntüsünün çok ötesine geçerek “hukuk devlet”i, “sosyal devlet” gibi kavramları

tartışılır hale getirmektedir. Hukuk sisteminde etkileri sonradan derinleşecek gedikler açılmaktadır.

Bu hukuksuzluk karşısında Beyoğlu Belediyesi “yapı yapılamaz” şerhinin tekrar tapuya işlenmesi için Şişli 1. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde dava açmış, dava sonucunda mahkemenin 24.6.2003 gün ve E. 2002/1085, K. 2003/978 sayılı kararıyla, “şerhin tapuya tekrar işlenmesine” karar verilmiştir.

Yargıtay 1. Hukuk Dairesi 9.3.2004 tarihinde (E.2003/13699, K. 2004/2554) aldığı kararla, Şişli 1. Asliye Hukuk Mahkemesi’nin 24.6.2003 tarihinde aldığı kararı onamıştır. Şirket (Süzer Turizm A.Ş. olan şirket daha sonra Dolmabahçe Turizm A.Ş. adını alacaktır) tarafından yapılan karar düzeltme başvurusu, 8.7.2004 tarihinde Yargıtay 1. Hukuk Dairesi’nin E. 2004/610, K. 2004/7610 sayılı kararı ile reddedilmiş, böylece alınan karar kesinleşmiştir.

Bu karar üzerine irtifak hakkının dört sahibinden birisi olan İstanbul Teknik Üniversitesi, parsel ile ilişkin tapu kaydının yolsuz olarak silindiğine dair alınan yargı kararları sonucunda, 1 Ekim 2004 tarihinde tekrar tapuya tescil edildiğini bildirerek, 25.3.2005 tarihinde Şişli 2. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde, Gökkafe’sin yıkılması amacıyla “kal (yıkım) davası” açmıştır.

Açılan bu yıkım davasına karşı Dolmabahçe Turizm A.Ş., tapu kaydında yer alan şerhin artık anlamını yitirdiği gerekçesiyle, şerhin silinmesi için “terkin dava”sı açmıştır. Şişli 5. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde görülen terkin davasında (E. 2004/476, K. 2005/421) mahkeme, “şerhin tapu dışında anlamını yitirmiş olduğu, maddi bir varlığının kalmadığı ve biçimsel varlığının da yıllar önce fiilen ortadan kalkmış olması sebebiyle Medeni Kanun’un 1026. maddesi doğrultusunda kaydın

terkinine” karar vermiştir. İTÜ davayı temyize götürmüştür. Yargıtay 14. Hukuk Dairesi (E. 2006/313 K. 2006/4820) yerel mahkemenin kararını bozmuştur. Dava halen Şişli 5. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde devam etmektedir.

Şişli 2. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde görülen yıkım davasında, mahkeme devam eden terkin davasının sonucunu bekleme karar (2005/17 sayılı) vermiştir. Bu davadan çıkacak sonuca göre mahkeme karar verecektir.

Hukuku hiçe sayarak, usulsüzce terkin edilen tapu şerhi, halen tapuya tescil edilebilmiş değildir. Bu konudaki süreç devam etmektedir. Dava sürecinin bu kadar uzun olması hukuksuz iş görmek isteyenler için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Çoğu zaman kente karşı suçlar işlenirken ya da işlendikten sonra dava açılmakta, açılan davanın da uzaması sonucunda toplum daima bir emrivaki ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu konuda uzunca bir süredir dile getirilen imar suçlarına yönelik uzman bir mahkemenin oluşturulması fikri sorunun çözümünde önemli bir katkı sağlayacaktır.

Aradan geçen uzun süre içinde Gökkafe’s’in sahipleri, yaptırdıkları plan değişiklikleri sayesinde, Gökkafe’s’in bulunduğu arsayı “yeşil alan” statüsünden çıkarttırarak “turizm merkezi” ilan ettirmiş ve Gökkafe’s’in yapımına başlamışlardır.

1.3. Yapılan Plan Değişiklikleri ve Açılan Davalar

Aslında Gökkafe’s’in inşa edildiği; Beyoğlu, Gümüşsuyu, 78 pafta 755 Ada 12 No’lu parsel imar planında “yeşil alan” olarak gözükmektedir. Bu parsel Henri Prost tarafından hazırlanan Nazım İmar Plan’a (1939) göre, 2 No’lu Park (İnönü

Parkı) alanı sınırları içindedir. Bu durum 17.2.1954 tarihli Taşkışla ve civarını gösteren 1/1000 ölçekli imar planında da aynen devam ettirilmiştir.

İstanbul Belediye Meclisi'nin 1.3.1977 tarihli kararıyla uygun görülen ve İmar ve İskân Bakanlığı'nca 6.12.1977 tarihinde onaylanan 1/1000 ölçekli plan tadilatında 12 No'lu parselin önemli bir bölümü “yeşil alan” olarak gösterilmiştir. 1979 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nca bölge “doğal sit” alanı ilan edilmiştir. 24.5.1983 tarihine kadar belirtilen parsel üzerinde yukarıda sayılanlar dışında herhangi bir plan değişikliği yapılmamıştır.

Parselin yeşil alan olduğunu bilen Gökkafes'in sahibi turizm şirketi Süzer Turizm A. Ş. bu durumu bir engel olarak görmemiştir. Süzer Turizm A. Ş., 24.5.1983 tarihinde, DPT'ye müracaat ederek Taksim'de (755 Ada 12 parselde) 600 yataklı bir otel yatırımı için niyetini bildirmiştir. Üstelik şirket bu niyetini DPT'ye bildirirken henüz bu arsaya sahip bile değildir. Bu eksikliğe karşın DPT proje ile çok ilgilenmiş, 1.6.1983 tarihinde -başvurudan bir hafta sonra- teklif sahibine olumlu görüş bildirmiştir.

Şirket arsayı 5.7.1983 tarihinde satın almıştır. Önce izin çıkarılmış, başka bir deyişle, rant yaratılmış, sonrasında rantın garanti olduğu arsa satın alınmıştır. Süzer Turizm, DPT'den onayın çıkacağı konusunda o kadar emindir ki, sahibi olmadığı bir arsa için teşvik talep etmektedir. Siyasetten gelen bu “emin olma hali” Gökkafes'in inşası sırasında da sürece, mühürlenene inşaat, mühüre rağmen devam edecektir. Bu durum, Türkiye'de siyasal kayırmacılığın ne boyutlara ulaştığı ve kente karşı işlenen suçlarda siyasi desteğin ne kadar belirleyici olduğu göstermesi bakımından iyi bir örnek teşkil etmekte, kente karşı işlenen suçların aktörlerinin kimler olduğu konusunda fikir vermektedir.

20.7.1983 tarihinde toplanan Bakanlıklararası Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu; Teknik Üniversite ile İnönü Stadı arasında yer alan “yeşil alan”da Süzer Turizm tarafından 400, Eczacıbaşı Holding tarafından 300 odalı iki lüks otelin yapımına karar vermiştir. Kentin en işlek yerinde, bu derece kapsamlı bir plan değişikliği karşısında ne Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın ne de İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin fikri alınmış değildir. Kurul kararlarını alırken olayın sadece ekonomik boyutuyla ilgilenmiştir. Zaten Kurul’a üye bakanlıklar arasında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yer almamaktadır. Oysaki ekonomik her etkinliğin kentin gelişimi, imar planları üzerinde önemli sonuçlar doğuracağı açıktır.

Bakanlıklararası Kurul toplantısında Süzer Turizm A.Ş.’nin öngördüğü yatırım konusunda sadece Genelkurmay Başkanlığı’nın temsilcisi itirazda bulunmuştur. Genelkurmay temsilcisi, “hızla artan İstanbul nüfus yoğunluğuna paralel olarak yeşil alanlara büyük ihtiyaç duyulmasına karşın adı geçen tarihî kışla önünde oluşturulacak betonlaşmanın önüne geçilmesinin zorunlu olacağını” ifade etmiş, “bu nedenle belirtilen alanda tarihî değerlerin korunması ve yeşil alanın muhafazası bakımından konunun yeniden gözden geçirilmesinin uygun olacağı” biçiminde şerh düşmüştür. Kurul’un kararından sonra, 13.06.1984 tarihinde, Taşkılla, Bakanlar Kurulu kararıyla “Turizm Merkezi” ilan edilmiştir. Karar teknik bir gerekçeden çok Ekonomik İşler Kurul’unun kararına dayandırılmıştır.

18.10.1983 tarihinde, İstanbul Belediye Encümeni 1383 sayılı Kanun gereğince, Belediye Meclisi’nin yetkisini kullanarak 755 Ada 12 parsel için Süzer Turizm tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli planı kabul etmiştir. Plan göre; KASK:

6*, normal kat adedi ve bodrum kat adedi serbest bırakılmıştır. Belediye tarafından kabul edilen plan 28.10.1983 tarihinde İmar ve İskân Bakanlığı'nca değiştirilerek kabul edilmiştir. Değişiklik yapılan plan ile; KASK: 2.5 olarak indirilmiş, yapı yüksekliği 24.5 metre, bodrum kat adedi serbest (emsal dışı) bırakılmıştır.

Bu arada Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan Süzer Turizm A.Ş. tarafından sunulan avam proje kapsamında görüş istenmiştir. Kurul, 22.7.1983 tarihli kararında belediyeyi uyarmış; “belediyece titizlikle korunmak istenen yeşil alanlardan olan Dolmabahçe 2 No’lu Park içinde yapılanmaya ‘Belediyece müsaade edildiği takdirde’ teklif edilen projenin uygulanmasında, yakın çevresinde bulunan korunması gereken eski eser Taşkışla açısından bir sakınca bulunmamaktadır” görüşüne yer verilmiştir. Kurul 24,5 metre yükseklikteki ilk avam projeye göre karar vermiştir. Oysaki bu plan daha sonra değiştirilecektir.

755 Ada 12 parsel sahibi şirket, Bakanlar Kurulu’nca alınan, 13.6.1984 tarihli “Taşkışla Turizm Merkezi” kararına ve 28.10.1983 tarihinde İmar ve İskân Bakanlığı’nca onaylanan plana rağmen inşaata başlamamış, üç yıl beklemiştir. 27.5.1987 tarihinde Beyoğlu Belediye Başkanlığı’ndan (1983 planına göre) bir “temel ruhsatı” alınmış fakat nedendir bilinmez inşaat yine başlatılmamıştır.

Şirket 30.6.1987 tarihinde Beyoğlu Belediye’sine müracaat ederek 28.10.1983 tarihli planda tadilat yapmak istediğini bildirmiştir. Böylece üç yıl neden beklendiği anlaşılmıştır. Şirket İmar ve İskan Bakanlığı’nca onaylanan planı rant bakımından yeterli bulmamış, plan değişikliği için uygun anı beklemiştir.

* KASK: (Kat Alanı Kat Sayısı) Yapının bütün katlardaki alanlarının parsel alanına oranından elde edilen sayıdır (3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği, m.16).

Şirketin tadilat planı ile; 1983 planında 2.5 olan KASK 6.0'a çıkarılmakta, bodrum katları emsal dışı sayılıp, kat adedi serbest bırakılmakta, normal kat adedinin ve ebadının serbest kalması (böylece 1983 planında yer alan H (yükseklik): 24.5 m sınırlaması tümüyle kaldırılıyor), yapı zemin kot'unun arazinin en yüksek noktası olan Asker Ocağı Caddesi batı köşesinin esas alınması 'plan notu' olarak getirilmektedir. Ayrıca şirket tarafından önerilen plan tadilatıyla, bölge "turizm merkezi" statüsünden çıkararak, "turizm ve ticaret merkezi" haline dönüştürülmektedir.

Bu tadilat teklifi, Beyoğlu Belediye Meclisi'nin 29.7.1987 gün ve 44 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Tadilat teklifi 30.7.1987 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Danışma Kurulu'na sunulmuştur. Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın başkanlığında iki belediye yetkilisi ve çeşitli üniversitelere mensup yedi öğretim üyesi tarafından oluşturulan Danışma Meclisi'nden tadilat planının uygun olduğuna dair bir karar çıkmıştır. Büyükşehir Belediyesi bu tadilat planını, 22.9.1987 gün ve 560 sayılı kararıyla kabul etmiş, son olarak plan tadilatı 23.10.1987 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nca onaylanmıştır. Kabul edilen 1987 tarihli bu plan, 26.5.1989 tarihinde Turizm Bakanlığı'nca da onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Yapılan plan değişikliği ile otel için 8 olan kat adedi 43'e çıkarılmıştır. Onaylanan planda KASK: 6, H: serbest, bodrum katlar emsal dışı ve adedi serbest olarak belirlenmiş, bölge "turizm otel ve ticaret merkezi" olarak ilan edilmiştir. Hazırlanan bu yeni plana göre Beyoğlu Belediyesi'nden 24.1.1989 tarihinde tadilat ruhsatı alınmış, 16.11.1987 tarihinde bu plana göre otel inşaatı başlamıştır.

Şirket tarafından hazırlanan plan tadilatı; kamu yararından uzak, daha çok şirketin karını artırmayı amaçlayan, sadece kendi parselini esas alan, kentin bütünü düşünülmeden hazırlanmış bir plandır. Bu nitelikte bir planın kamu kurumları tarafından kabul görmesi düşündürücüdür.

Gökkafes'in inşa edilmesi sırasında sıklıkla plan değişikliğine gidilmesi, plan değişikliklerinin özel bir şirketin istemlerine göre hazırlanması, tez kapsamında ele alınan imar planlarının meşruiyeti sorununu tekrar gündeme getirmektedir. Gökkafes olayında da görüldüğü gibi, imar planları açıkça rant elde etmek amacıyla kullanılmakta, bir grup nüfuz sahibi kişi tarafından biçimlendirilmektedir.

Bütün bu yaşananların sonucunda; a) imar planlarının siyasi ve ekonomik nüfuza sahip çevrelerce açıkça yönlendirildiği, b) bu yönlendirmenin bir sonucu olarak kente karşı işlenen suçlar değerlendirilirken, imar planlarının hukukiliğinin tek bir ölçüt olarak ele alınamayacağı, bu konuda; planlama esasları, kentbilim ilkeleri ve kamu yararı kavramlarının da birer ölçüt olarak ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Bir eylemin kente karşı işlenmiş bir suç olup olmadığına karar verirken sadece hukukilik ilkesi değil yukarıda sayılan diğer ölçütlerde esas alınmalıdır. Aksi takdirde Gökkafes'te olduğu gibi hukuki kılıfına uydurulmuş her imar planı ya da plan değişikliği doğru kabul edilecektir.

Şirket tarafından teklif edilen plan tadilatı, 1989 yılında yapılan yerel yönetim seçimleri sonrasında, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın el değiştirmesiyle birlikte değişikliğe uğramıştır. Beyoğlu Belediye Meclisi'nce yapılan plan değişikliğiyle, 28.10.1983 tarihli plana geri dönmüştür. 1/1000 ölçekli yeni plan,

aynen 1983 yılındaki planda olduğu gibi, H: 24,5 metre, toplam inşaat alanı 48 bin metrekare olarak belirlenmiştir. Bu plan değişikliği sonrası İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı ekiplerce 17.5.1989 tarihinde yapı ilk kez mühürlenmiştir.

Şirket yetkisiz mühürleme iddiasıyla dönemin İstanbul Büyükşehir Belediyesi aleyhine dava açmıştır. İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nde görülen davada, mahkeme bölgenin “turizm merkezi” olmasından dolayı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yetkisiz olduğu gerekçesiyle mührü kaldırmıştır. Mahkemenin vermiş olduğu bu karar Danıştay 6. Dairesi tarafından 22.11.1991 tarihinde onaylanmıştır.

2634 sayılı Kanun uyarınca, turizm bölgelerinde ve turizm merkezlerinde nazım imar planları, Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanır, Turizm Bakanlığı'nın görüşü alınarak Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na onaylanır. Bu alanlarda uygulama imar planları ise, nazım imar plana uygun olarak, belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde belediyeler, dışında ise valiliklerce hazırlanır. Söz konusu planlar Turizm Bakanlığı'nın onayı ile yürürlüğe girer (2634/7). Dolayısıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi plan değişikliğini tek başına yapamaz.

Bunun üzerine 1992 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından 755 Ada 12 parsel için 1/5000 ölçekli bir Nazım İmar Plan'ı hazırlanmıştır. 21.10.1992 yılında onaylanan Nazım İmar Plan'a göre; 755 Ada 21 parsel bir “turizm merkezi” olarak nitelendirilmiş, bölgenin tarihi ve doğal özelliklerine, yakın çevresindeki mevcut tarihi yapılara ve Koruma Kurulu kararlarına aykırı yapı yapılamayacağı belirtilmiştir. Yükseklik 24,5 m olarak belirlenmiştir.

1992 tarihli Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na hazırlanan bu Nazım İmar Plan, 6.6.1995 tarihinde (E.1994/3774, K.1995/2218) Danıştay 6. Dairesi tarafından iptal edilmiş, yapılan temyiz başvurusu üzerine konuyu 1.3.1996 tarihinde karara

bağlayan Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (E.1995/539, K.1996/112) planın iptale ilişkin kararı onaylamıştır. Kurul, yapılan Nazım İmar Plan'ın 2634 sayılı Kanunun 7. maddesinin 1. fıkrasına aykırı olduğuna, Turizm Bakanlığı'nın görüşü alınarak Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca hazırlanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Plan'ın ancak Turizm Bakanlığı'nca hazırlanabileceğine hükmetmiştir. 1/5000 ölçekli Nazım İmar Plan'ın Danıştay'ca iptal edilmesinden sonra, 1/1000 ölçekli planda, hukuki dayanaktan yoksun kalması nedeniyle, Danıştay 6. Dairesi tarafından 6.6.1995 gün, E. 1993/124, K. 1995/2219 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

1992 tarihli 1/5000 Nazım İmar Plan'ın ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı'nın 1995 yılında Danıştay'ca iptal edilmesinden sonra, ruhsatlara esas alınan 1987 planı ve 1989 planı da yasal olarak ortadan kalkmış ve dolayısıyla bu planlar uyarınca hazırlanarak onaylanmış projenin ve ruhsatların geçerliliği de kalmamıştır. 1992 tarihli planların iptal edilmesinden sonra 1998 yılında yeni nazım imar plan ve uygulama imar planları yürürlüğe girene kadar geçen sürede, başka bir deyişle, 1995 ile 1998 yılları arasında 12 parseldeki inşaatın “plansız” ve “ruhsatsız” devam ettiği anlaşılmaktadır.

1992 tarihli imar planıyla, 1987 tarihli imar planı yürürlükten kalktığından, 1992 tarihli planlar da 1995 yılında Danıştay kararıyla iptal edildiğine göre, 1987'de verilen ruhsatların, 1989'da Turizm Bakanlığı'nca onanlı plan uyarınca verilen 20.5.1992 tarihinde temdid edilen ruhsat ile temel üstü ruhsatının da geçerliliğinin kalmadığı ve 755 Ada 12 parseldeki yapının aynı zamanda ruhsatsız inşaat durumuna düştüğü ortaya çıkmaktadır.

Bu değerlendirmeden hareketle 1987 ile 1992 arasında ve 1992 ile 1998 arasında geçen sürelerde bazen ruhsata göre ve çoğunlukla da ruhsata aykırı

yapılaşmaların olduğu ve bu duruma ilişkin olarak 17.12.1992 tarihinden başlayarak adı geçen parseldeki inşaat için “yapı tatil tutanakları” ve mühürleme işlemlerinin yapıldığı görülmektedir. 26.6.1997 tarihine kadar Beyoğlu Belediye’since 17.12.1992 tarihinden başlayarak tam 5 kez “yapı tatil tutanağı” düzenlenmiştir. 20.7.1997 tarihinde yine Beyoğlu Belediyesi tarafından “yıkım” kararı alınmıştır. Gökkafes bu süreçte hukuka rağmen inşa edilmeye devam etmiştir.

Bu durum kente karşı işlenen suçlar karşısında siyasi iradenin ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. Alınan hukuki ve idari kararların arkasında siyasi irade yeterli oranda olmadığına, Gökkafes’te görüldüğü gibi, mühürler sökülmemekte, bir imar planı ve yapı ruhsat olmadığı halde inşaat devam edebilmektedir. Siyasal sistemin patronaj ilişkilere dayalı olarak (hemşehrilik, kayırmacılık, nepotizm vb.) kentsel ranttan beslenmesi, bu anlamda, müteahhitlik sisteminin siyasetle fazlaca içli dışlı olması bu tür istenmeyen sonuçların yaratılmasında temel etkenlerdir.

1992 yılında hazırlanan Nazım İmar Planının Danıştay’ca iptal edilmesinden sonra 14.7.1998 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tekrar bir Nazım İmar Planı hazırlanmıştır. 1/5000 ölçekli “Taşkışla Turizm Merkezi Nazım İmar Planı” ile Turizm Bakanlığı’na hazırlanan ve 10.9.1998 tarihinde onaylanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları aleyhine Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nce dava açılmıştır.

Danıştay 6. Dairesinde görülen davada (E. 1999/4889, K. 2000/5504) 1/1000’lik plan için iptal istemi kabul edilmiş, 1/5000’lik Nazım İmar Planı için yapılan iptal istemi reddedilmiştir. Temyiz başvurusundan sonra Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu

1.6.2001 tarihinde aldığı (E. 2001/201, K. 2001/540) kararlar, 1/1000 ve 1/5000 ölçekli planların iptali için açılan davanın reddedilmesine karar vermiştir.

Böylece uzun zamandır hukuken yok sayılan bir yapı, “hukuki meşruiyete” kavuşmuştur. Gökkafes karşı açılan davanın reddedilmesinde 2634 sayılı Turizm Kanunu etkili olmuştur. Gökkafes’in yer aldığı bölgenin “turizm merkezi” ilan edilmiş olması, her türlü plan kararlarını ve bunlara ait sınırlandırmaları işlemez hale getirmektedir. Kent merkezinde kentten ve kent planından bağımsız “ayrıcılık plan bölgeleri” yaratılmış olmaktadır.

Ülkemizde 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu’nun neden olduğu tek kente karşı işlenen suç Gökkafes değildir. Kıyı bölgelerinde çevre değerleri hiçe sayılarak yapılan onlarca otel, “turizm merkezi” ya da “turizm bölgesi” ilan edilerek kent merkezlerinde inşa edilen alış-veriş merkezleri, lüks konut siteleri bu tahribatın birer parçasıdır. 2634 sayılı Kanun, 1980 sonrasının parçacı planlama anlayışının, planı bir “kölfe” olarak gören zihniyetin bir ürünüdür.

Kent içinde emrivaki ile yaratılan Gökkafes hakkında mahkemece alınan karar sadece hukuken bir anlam taşımaktadır. Yapının kent için doğurduğu şehircilik ve planlama esaslarına bağlı sorunlar aynen sürmektedir. İstanbul’un silueti bozan, kentsel plan bütünlüğüne aykırı, yapılaşmayı artırıcı bir alan oluşturulmuştur.

Üstelik turizm merkezi adı altında inşa edilen tesisler çoğu zaman turizm dışındaki faaliyetler için kullanılmaktadır. Gökkafes’te de durum budur. Günümüzde Gökkafes planda belirtilen “turizm” amacından farklı kullanılmaktadır. Yapının sadece bir bölümü otel olup, kalan kısımları ya konut ya da işyeri olarak

kullanılmaktadır. Bu durum 1998 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na hazırlanan Nazım İmar Plana ve 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'na aykırıdır.

1.4. Yargı Kararlarının Devre Dışı Bırakılması

1992 tarihli Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na hazırlanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ile 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarının 6.6.1995 tarihinde Danıştay tarafından iptal edilmesinden sonra, “Taşkışla Turizm Merkezi” plansız bir alan haline gelmiştir. 1992 tarihli 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planlarının 1995 yılında iptal edilmesinden sonra, ruhsatlara esas alınan 1987 planı ve 1989 planı da yasal olarak ortadan kalkmış ve dolayısıyla bu planlar uyarınca hazırlanarak, onaylanmış projenin ve ruhsatların geçerliliği de kalmamıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Beyoğlu Belediyesi 20.7.1997 tarihinde Gökkafe hakkında “yıkım” kararı almıştır.

Ancak tam da bu aşamada yargı tarafından alınan mahkeme kararları yürütme tarafından bir kenara itilmiş, kesinleşen yargı kararlarını devre dışı bırakacak bir “idari karar” alınmıştır. İdare hukuksuzluğun önünü açmıştır. 24.3.1998 gün ve 2895 sayılı işlemle İstanbul Valiliği İl İdare Kurulu'na 10.3.1998 tarihinde yerinde yapılan bir “toprak üstü uygulaması” uyarınca alınan karar gereğince 755 Ada ve 12 parsel Beyoğlu Belediyesi sınırlarından çıkarılarak Şişli Belediyesi hudutlarına dâhil edilmiştir.

Bu kararla, Beyoğlu Belediyesi'nce Gökkafe'e karşı yıllardır sürdürülen hukuki mücadelenin, alınan “yıkım” kararının devre dışı bırakılması amaçlanmaktadır. Dönemin Başbakan'ının talimatıyla gerçekleştirildiği iddia edilen bu idari işlemle, hukuk devleti ve yargı kararları hiçe sayılmış, Devlet; hukuk dışı bir eylemin aklanmasında ve kentsel rantın paylaşımında bir araç olarak kullanılmıştır.

Alınan bu kararla, Gökkafe, dönemin Başbakanı ile aynı partili Şişli Belediye Başkanına emanet edilmekte, Başbakan; Gökkafe'in sahibi, hemşehrisi, aynı partili arkadaşını himaye etmektedir. Bu durum patronaj ilişkilerin, siyasal popülizmin tipik bir örneğidir. İddiaya göre, Gökkafe'i inşa eden şirketin sahibi de bu himayeyi karşılıksız bırakmamış, dönemin Başbakan'ının partisine seçimlerde harcanmak üzere 5 trilyon TL yardımda bulunmuştur (Yeni Şafak, 4.11.1998). Bu karşılıklı yardımlaşma, başka bir deyişle, patron ve adamı ilişkisi (patronaj) kente karşı işlenen suçlarda himayeciliğin, siyasal çıkar ilişkilerinin Devlet'in en üst kademelerine kadar uzandığını göstermektedir.

Bir Başbakanın usulsüz bir biçimde devam eden bir binanın inşaatı için, üstelik kamuya geri kazandırılması gereken kentsel rantın birilerine aktarılmasına göz yumarak devreye girmesi kabul edilebilecek bir davranış değildir. Dünyanın başka bir ülkesinde derhal istifa edilmesini gerektirecek bu davranış ülkemizde doğal karşılanmaktadır. Bu hukuk ve ahlak dışı davranış karşısında duyarlı birkaç yurttaş ve sivil toplum kuruluşu dışında herhangi bir toplumsal tepki gösterilmiş değildir. Bu durum, tez kapsamında iddia edildiği gibi, kente karşı işlenen suçların toplumda ne kadar yaygın hale geldiğini, kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin ne kadar derin sosyal ve kültürel kökleri olduğunu göstermektedir.

Toplum için artık bu olaylar günlük yaşamın bir parçasıdır. Aslında toplumun göstermiş olduğu bu duyarsızlık kente karşı işlenebilecek en büyük suçtur. Burada kentlilik bilincinin ve yurttaş duyarlılığının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Kente karşı işlenen suçlar kentliler tepki göstermedikçe işlenmeye devam edecektir. Kent ancak ona sahip çıkacak kentliler varsa bir kent kimliğine sahip olacaktır.

Sınır değişikliğin ardından Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi 21.5.1998 tarihinde sınır değişikliği işleminin yeniden gözden geçirilmesi için İstanbul Valiliği'ne başvuruda bulunmuştur. 11.6.1998 tarihinde İstanbul Valiliği'nce Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi'nce yapılan başvuruya verilen karşılıkta; “konunun ihtilafsız bir şekilde sonuçlandırıldığı, işlem hakkında tarafların bilgilendirildiği, idarece yapılacak başkaca bir işlemin olmadığı” belirtilmiştir.

Beyoğlu Belediyesi tarafından, sınır değişikliği işleminde “yürütmenin durdurulması” istemiyle İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Mahkeme 30.6.1999 gün, E. 1998/1022, K. 1999/670 sayılı kararıyla davayı reddetmiştir. Yapılan temyiz başvurusunda, Danıştay 8. Daire, 12.4.2001 gün, E. 2000/242, K. 2001/1639 sayılı kararıyla İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nin kararını onaylamıştır.

Bu değişikliğin ardından Şişli Belediyesi 12 parseldeki yapı için 2.6.1998 tarihinde “ruhsat temdidi” işlemi yapmıştır. Öte yandan 1992 tarihli planların iptalinden sonra adı geçen parsel plansız ve ruhsatsız kalmış iken, Şişli Belediyesi'nin hangi plan ve hukuki dayanak ile bu işlemi gerçekteştirdiği anlaşılması güç bir durumdur. Bir binanın yapı kavramı içine alınabilmesi için mutlaka imar planına göre inşa edilmesi gerekir. Bu şehircilik ilkeleri bakımından bilimsel bir zorunluluktur (Çeçener, 2000: 88).

Bilirkişi raporundan anlaşılacağı üzere; 20.5.1989 tarihinde yapılan ruhsat temdidi'nden 10.9.1998 tarihinde yeni 1/1000 ölçekli imar planının tasdikine kadar geçen süre içinde 12 parselde inşaat uygulaması için verilen ruhsatların yasal açıdan (Danıştay kararlarına bakılarak) şüpheli (hukuken sakat) konumdadır (TMMOB, 2000c: 25).

1.5. Hukuki Süreçte Son Durum

Bütün bu hukuki mücadeleye rağmen Gökkafe's halen ayakta durmaktadır. Oktay Ekinci'nin dediğı gibi "Gökkafe's yetki tartışmaları sırasında ortaya çıkan hukuksal karmaşı içinde yükselme fırsatı" bulmuştur (Zaman, 17.10.1998).

Usulsüz olarak Şişli Belediyesi'nce verilen yapı ruhsatına karşı Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nce, İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nde açılan dava halen sürmektedir. Devam eden bir diğ'er dava tapuda yazılı bulunan "yapı yapılamaz" şerhi ile ilgilidir. Şerhin 1 Ekim 2004 tarihinde tekrar tapuya işlenmiş olmasına rağmen hukuki süreç devam etmekte, Gökkafe's'in yıkımı için, Dolmabahçe A.Ş. tarafından, 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde açılan "terkin davası"nın sonucu beklenmektedir.

Bu arada Gökkafe's'in bir kısmı, 2005 yılında küresel bir turizm şirketine satılmıştır. Satın alan şirketin temsilcisi düzenlediğı basın toplantısında, binanın hukuka aykırı olup olmasının kendileri ile ilgili bir sorun olmadığını, önemli olanın müşteri memnuniyeti olduğunu, kendilerinin sadece bu konu ile ilgilendiklerini ifade etmiştir (CNNTürk, 25.11.2006).

Gökkafe's'in inşa sürecinde yaşananlar, onu, bir "kente karşı suç abidesi" haline getirmiştir. Ruhsat olmaksızın inşaatın devam etmesi, plan olmaksızın yapı ruhsatının verilmesi, ayrıcalıklı bir rant alanının yaratılması, Beyoğlu Belediyesi'ne ait mühürlerin kırılması (mühür fekki), şirketin istemlerine göre plan tadilatının yapılıp, onaylanması, bir gecede yapılan sınır değişikliğı, bu değişiklik karşısında İstanbul Valiliğı'nin suskunluğu, olayın Başbakan'a kadar uzanması, *kente karşı işlenen suçların ne kadar yaygın ve sistematik hale geldiğini, devlet eliyle bu suçların işlendiğini hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak bir biçimde ortaya*

koymaktadır. Bütün bunlar tezin varsayımlarında savunulduğu gibi, kente karşı işlenen suçların bir sistem haline geldiğini göstermektedir.

Bu durum; kentsel rantın, toplumda kentlilik ve yurttaşlık bilincinin olmayışının, plan kültürünün eksikliğinin, imar planlarının bizzat kamu kurumlarınca gözardı edilmesinin, plansız ve sağlıklı bir kentleşmenin, siyasal patronaj ilişkilerin ve siyasetin rant elde etmek için yapılar hale gelmesinin bir sonucudur.

Gökkafes'i hukuka rağmen inşa edenler, aynı zamanda, banka (Kentbank) batırmaktan, telefon dinlemeye, mühür fekkinden, hayali ihracata kadar birçok suça iştirak etmiş ya da bu konuda yargılanmış kimselerdir. Kente karşı işlenen suçların iddia ettiğimiz gibi adli suçlara kaynaklık etmektedir. Rant hırsı ile hareket edenler kanun tanımamaktadır.

Rant amacıyla bir bankanın içinin boşaltılması ile bir yapının ruhsatsız inşa edilmesi aynı hukuksuz ve keyfi tutumun bir parçasıdır. Bu iki usulsüzlük de siyasi destek olmaksızın yapılamaz. Yargı kararlarına rağmen inşaatın aralıksız sürmesi, daha arsa satın alınmadan, arsa adına DPT'den karar çıkartılabilmesi işin içinde siyasi destek olduğunu göstermektedir.

Saner'in dediği gibi, "Devletin ya da bürokratların veya siyasilerin onayı ve/veya haberi olmaksızın bir usulsüzlüğün yapılması" mümkün değildir. Gerek batırılan bankada gerekse ruhsatsız yapılan Gökkafes'in inşa sürecinde siyasetin değişen yüzü daima karşımıza çıkmaktadır. Siyaset ranttan beslendiği sürece, siyasal kayırmacılık ve çıkar ilişkileri sürdükçe, artan siyasal yozlaşma mafyalaşmayı, kültürel ve sosyal yozlaşmayı beraberinde getirecek, böylece, kente karşı işlenen suçlar toplumu etkilemeye devam edecektir.

2. ZÜMRÜT APARTMANI

2.1. Zümrüt Apartmanı ve Kente Karşı İşlenen Suçlar

Konya ili Selçuklu ilçesi, Kerkük Caddesi’nde bulunan Zümrüt Apartmanı, 2 Şubat 2004 tarihinde, saat 20.15 civarında; 30 ila 40 saniye içinde, kat kat üstüne çökerek göçmüş ve tamamen yıkılmıştır. Enkaz altında kalan 92 kişi hayatını kaybetmiş, 30 kişi ise yaralanmıştır.

Yaşanan bu facia, en temel insan hakları arasında yer alan, başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi olmak üzere onlarca uluslararası belgede tanınan “yaşam hakkı”na doğrudan bir saldırıdır. Facia, kente karşı işlenen suçların toplum ve birey açısından ne denli büyük bir maliyet doğurabileceğini göstermesi bakımından büyük bir öneme sahiptir.

En basit tanımıyla, kente karşı işlenen suçlar; kente ve kentli haklarına karşı yapılan saldırılardır. Bu facia, hem kentlilerin yaşam hakkını hem de kentli hakları arasında yer alan “konut hakkı”, “güvenli bir konutta yaşama hakkı”nı ihlal ettiği için kente karşı işlenen bir suçtur. Zümrüt Apartmanı faciası buz dağının görünen yüzüdür. Facianın nedeni basit bir ihmal ya da yapım hatası değildir. Sorun daha geniş bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır.

Zümrüt Apartmanı’nın çöküşü bize; yapı denetim sistemi ile müteahhitlik hizmetlerinde yaşanan aksamalar ve bu aksamaların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi boyutları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Kente karşı işlenen suçlar usulsüz bir plan değişikliği biçiminde olabileceği gibi, plansız ve denetimsiz bir düzende bir binanın çöküşü olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Üstelik yıkılan Zümrüt Apartmanı ruhsatlı bir yapıdır. Yapı için Selçuklu Belediyesi’nden, 4.6.1994 tarihinde inşaat, 17.7.2000 tarihinde kullanma ruhsatı

alınmıştır. Bir yapının ruhsat almış olması, ilgili kamu kurumunca yapının; plan, fen ve sağlık koşullarına uygun olduğunun tescil edilmesi demektir. 3194 sayılı İmar Kanununa göre, ruhsat almak için müracaat edildiğinde, ilgili kamu kurumlarınca ruhsat ve ekleri incelenerek, eksik ve yanlış olan bölümlerin, başvuru sahibine 15 gün içinde yazılı olarak bildirilmesi gerekir (3194/21). Ancak eksik ve yanlışlıklar giderildikten sonra yapı için ruhsat verilir. Ruhsat, Devletin sorumluluğunun bir ifadesidir.

Zümrüt Apartmanı'nın yapım sürecinde ne belediye ne de İnşaat Mühendisleri Odası Konya Şubesi gereken duyarlılığı göstermiş değildir. Ruhsat için gereken evraklar masa başında incelenmiş, gereken önlemlerin hiçbirisi alınmış değildir. Dönemin Selçuklu Belediye Başkanı Esen'in de ifade ettiği gibi "ruhsat almak şekli bir işlemdir" (CHP, 2004a: 43). Bu bakış açısı; plana inanmayan, bilimi hiçe sayan, kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin bir yansımasıdır.

Zümrüt Apartmanı'nın çöküşü Türkiye'de uzun zamandır devam eden, toplumda giderek kökleşen plansız ve hukuksuz yaşam kültürünün, kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin toplumsal bir maliyetidir. Türk toplumu bu maliyeti en ağır biçimde 1999 Marmara Depremleri ile ödemiştir. Ekinci'nin dediği gibi, 1999 Marmara Depremlerinde yıkılan sadece yapılar, otoyollar ya da evler değildir. Yıkılan "ranta dayalı demokrasidir" (Ekinci: 1999: 10–18). Yıllardır patronaj ilişkilere dayalı olarak popülist bir biçimde sürdürülen siyasetin acı sonudur.

Zümrüt Apartmanı'nda yaşananlar bu bakış açısıyla ele alınmayı hak etmektedir. Aksi takdirde tıpkı 1999 Marmara Depremlerin de olduğu gibi sorunun kökenine inilmemiş olacak, olay birkaç sorumsuz müteahhit ile sınırlı kalacaktır.

2.2. Açılan Davalar

Olay sonrası, 6 Şubat 2004 tarihinde, apartman inşaatının teknik sorumlusu (fenni mesul) Vedat Kaya, 17 Mart 2004 tarihinde proje sorumlusu Halil İbrahim Eliiki tutuklanmış, 18 Mart 2004 tarihinde her ikisi hakkında Konya Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından dava açılmıştır. 29 Kasım 2004'deki duruşmada mahkeme, çöken binanın proje sorumlusu H. İbrahim Eliiki'yi bilirkişi raporunun hazırlanmasının vakit alacağı gerekçesiyle 5 bin YTL kefaletle serbest bırakmış, teknik sorumlu Vedat Kaya ile Sermet Yapı Kooperatifi'nin muhasip üyesi İsmail Hakkı Canlıer'in tutukluluk hallerinin devamına karar vermiştir.

Dava kapsamında, Selçuklu Belediye Başkanı Adem Esen ile belediye görevlileri hakkında dava açılmıştır. Ancak İçişleri Bakanlığı, Selçuklu Belediye Başkanı Adem Esen hakkında soruşturma izni vermemiş, sadece belediye görevlileri hakkında soruşturma açılmasına izin vermekle yetinmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın bu kararından sonra üç belediye yetkilisi hakkında dava açılmış, daha sonra dava diğer dava ile birleştirilmiştir.

İçişleri Bakanlığı'nın bu tutumu hem yargıyı engellemekte hem de toplum vicdanını sızlatan olayın faillerinin cezasız kalmasına neden olmaktadır. İçişleri Bakanı kendisi ile aynı partili belediye başkanını himaye etmekte, siyasal kayırmacılığın tipik bir örneğini vermektedir. Ülkemizde her gün sıklıkla karşılaştığımız bu tür işlem ve eylemler kente karşı işlenen suçların cezasız kalmasına neden olmaktadır.

Konya 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nce görülen davada, 5.10.2005 tarihinde sonuca ulaşılmıştır. Mahkeme, teknik sorumlu Vedat Kaya'nın, TCK'nin 383. maddesi gereğince “dikkatsizlik ve tedbirsizlik nedeniyle ölüme sebebiyet vermek”

suçundan 5 yıl hapis ve 440 YTL para cezasına, Zümrüt Apartmanı'nı yaptıran Sermet Yapı Kooperatifi'nin muhasip üyesi İsmail Hakkı Canlıer'in, aynı gerekçeyle, 4 yıl hapis ve 440 YTL para cezasına, proje sorumlusu H. İbrahim Eliiki'nin ise 2 yıl hapis ve 440 YTL para cezasına çarptırılmasına karar vermiştir (Milliyet, 6.10.2005).

Mahkeme aynı davada, Selçuklu Belediyesi'nde görevli İmar Müdürü, mimar ve inşaat teknikerine birer yıl hapis cezasına vermiş, ancak cezaları ertelenmiştir. Mahkeme tarafından verilen kararlara olayda yakınlarını kaybedenler tepki göstermiş, mahkeme kararları Konya Adliyesi'nin önünde alkışlarla protesto edilmiştir. Yakınlarını olayda kaybedenler mahkeme sonrası; "cezaların az olduğunu ve temyize gideceklerini" açıklamışlardır (Milliyet, 6.10.2005). Halen bu süreç devam etmektedir.

Zümrüt Apartmanı ile ilgili açılan bir diğer dava Konya 1. İdare Mahkemesi'nde görülen davadır. Selçuklu Belediyesi'nin, binanın yapımı sırasında gerekli denetimleri yapmadığı gerekçesiyle, enkaz altında yakınları kalan bir yurttaş tarafından açılan davada, idare 140 bin YTL tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.

Kararda AİHM daha önce alınmış olan bir karar örnek alınmıştır. Örnek teşkil eden davada, İstanbul Ümraniye'de çöplüğün patlaması sonucunda 9 yakını kaybeden Öner Yıldız'a tazminat ödenmiştir. AİHM davada hem idarenin yükümlülüklerini yerine getirmediğine hem de konunun konut ve mülkiyet hakkı ile ilintili olduğuna karar vermiştir (Milliyet, 28.11.2006).

Zümrüt Apartmanı'nda, Selçuklu Belediye'sinin onayladığı projeye göre, hatta zaman zaman buna bile uyulmadan, gerekli kontroller yapılmaksızın iskân

ruhsatı verilmiştir. Üstelik bilirkişi raporuna göre, Selçuklu Belediyesi'nin onayladığı projenin hatalı olduğu ortaya çıkmıştır.

Ruhsatın verilmiş olması idarenin sorumluluğunun bir göstergesidir. Bir yapının inşası sırasında ruhsat alınmasındaki zorunluluk binanın gerekli imar ve yapı şartlarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını tespit etmek, yapının yasa da öngörülen standartlara uygun inşa edilmesini sağlamaktır. İdare gerekli denetimi yapmadığı zaman bu sorumluluğunu yerine getirmemiş demektir.

Duruşmada müdahil avukatlardan Halil İbrahim Direk; “sanıklar suçu kasten işlemiştir. Binanın yapımından bitimine kadar devam eden süreçte bu görülmektedir, dolayısıyla, sanıklar kasten adam öldürmek suçundan yargılanmalıdır. Ayrıca, Selçuklu Belediyesi ve İnşaat Mühendisleri Odası'nın olayla ilgili sorumluluğu vardır. Bu kuruluşların tahkikat kapsamına alınması gerekir” derken, vurguladığı nokta da budur (Milliyet, 28.11.2006).

3194 sayılı İmar Kanununa göre, belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediye, dışında valilikler inşaat ve kullanma ruhsatı vermeye yetkilidir. İlgili idare, gerek inşaat ruhsatı gerekse kullanma ruhsatı verirken gerekli denetimleri yapmakla yükümlüdür. İnşaat ruhsatı için yapılan başvuruda bir eksiklik ya da yanlış olması halinde ilgili idare müracaatçıya, 15 gün içinde, bütün eksik ve yanlışları yazılı olarak bildirmek durumundadır. İlgili idare, kullanma ruhsatı verirken, yapının ruhsat ve eklerine uygun olduğu ve kullanılmasında fen bakımından mahzur görülmediğini tespit etmelidir (3194/21, 22, 30).

Binanın yıkılma süreci birbiriyle ilişkili onlarca kurumun ortak bir sorumluluğu vardır. 1999 Marmara Depreminde olduğu gibi sorunu sadece

müteahhitlerin üstüne yıkmak çözüm getirmeyecektir. Asıl mesele, müteahhitliğin bu kadar kötü işleyen bir sistem haline gelmiş olmasıdır ki, bu durum teknik, hukuki değil siyasi bir meseledir.

Plansız ve rantta dayalı bir kentleşme, siyasetin finansmanında kullanılan bir müteahhitlik sistemi, her parti il ve ilçe başkanının müteahhit olduğu bir siyasal düzen, sorumsuz kamu kurumları ve duyarsız yurttaşlardan oluşan bir toplum ile geline bu nokta şaşırtıcı değildir. Bütün bu sayılan nedenler yapı denetim sistemini yozlaştırdığı gibi kente karşı işlenen suçların da bir sistem haline gelmesine önayak olmaktadır.

2.3. Türkiye’de Yapı Denetim Sistemi

Zümrüt Apartmanı faciasının belki de toplumu en fazla meşgul eden yönü Türkiye’deki yapı denetim sistemindeki aksaklıkları ortaya çıkarmasıdır. Apartmanın herhangi bir neden olmaksızın aniden çökmesi yapı kalitesindeki eksiklikleri ve yapı denetim sistemindeki aksaklıkları gündeme getirmiştir.

Konu yargı sürecinde de gündeme gelmiş, Konya 3. Ağır Ceza Mahkemesinde devam eden davada mahkemenin talebi üzerine Konya Selçuk Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Yaşar Kaltakçı önderliğinde hazırlanan bilirkişi raporu hazırlanmıştır.

Raporda; Zümrüt Apartmanı ile ilgili olarak hazırlanan temel zemin gerilmesinin tespit deneyi raporunun, masa başında hiçbir deney olmaksızın hazırlandığı, aynı deneye ait raporun birçok projede ve birçok müellif tarafından aynen kullanıldığı, bu durumun meslek odaları ve belediye görevlilerince bilindiği

ortaya çıkmıştır. Ayrıca 28.12.1999 tarihli ikinci yapım ruhsatının ekinde mimari projede uygulanan asma kat ilavesinin -tadilatının- diğer hiçbir projeye (statik-betonarme projelerine) yansıtılmadığı aynı bilirkişi raporunda belgelenmiştir (CHP, 2004a: 47).

Konuyla ilgili bir diğer bilirkişi raporu da Doç. Dr. Can Balkaya tarafından hazırlanmıştır. Rapora göre; yapının inşasında standart dışı malzeme kullanılmış, proje hesaplarının kontrolünde, binada proje dışı yapılan imalatlar dikkate alınmamıştır. Yapıda imalat ve projelerin yeterince kontrol edilmemesinden kaynaklanan ihmaller bulunmaktadır. Oysaki Türkiye için yüksek denilebilecek bir yapının, 36 metre yüksekliğe sahip, daha dikkatli bir proje ve imalat denetiminden geçirilmesi gerekirdi. Bu sorumsuzluk doğrudan ilgili kamu kurumlarına aittir (Balkaya, 2004: 2).

Tüm bu rapor ve tespitlere karşın, Selçuklu Belediye Başkanı Adem Esen; “bina inşaatına 1994 yılında başlanmış, 1999 yılında ruhsatı yenilenmiş, 2000 yılında yapı kullanma ruhsatı verilmiş. Selçuklu Belediyesi kayıtlarına göre hukuka aykırı bir durum yoktur” diye açıklama yapmaktadır (Vakit, 4.2.2004).

Öte yandan yukarıda sıralanan yapım hatalarına karşın gerekli denetimler yapılmış değildir. Belediyenin bu konuda ihmali bulunmaktadır. 29.4.2004 tarihinde Konya 3. Ağır Ceza Mahkemesinde yapılan duruşmada konuşan sanıklar, “apartman yapılırken belediyeden tek bir kişinin bile denetim için gelmediğini” ifade etmişlerdir (Hürriyet, 30.4.2004).

Fenni mesul Vedat Kaya duruşmada verdiği ifadesinde; “dükkan katında asma kat yapımı konusunda bir değişiklik söz konusuydu. Bunun için belediyeden

izin almadık. Bittikten sonra sadece onay aldık” demiştir. Kaya ayrıca; “inşaat sırasında kolon ve kirişler yanında bulunan diğer inşaatlara oranla küçüktü. Belediyeden onay çıktığı için üzerinde fazla durmadık. Yandaki binaların birinde çökme oldu. Çelik kolonlarla takviye yapıldı ancak Zümrüt Apartmanı’nın da aynı işlemi yapmadık” diyerek yapıların denetimi konusundaki vurdumduymazlığın ne boyutlarda olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Hürriyet, 30.4.2004).

Aynı duruşmada kendisine söz verilen tutuklu sanık (kooperatif muhasip üyesi) İ. H. Canlier; “inşaatı özel olarak denetleyen bir mühendis yoktu. Belediye görevlileri ise kontrol için hiç gelmedi. Sadece bittikten sonra onay vermek için gelip gittiler. Yapım sırasında su basmanını bile kontrol etmek için bile gelen olmadı” diye konuşmuştur (Hürriyet, 30.4.2004).

Kısacası Selçuklu Belediyesi yapması gereken denetimleri gereği gibi yapmış değildir. Böylelikle faciaya zemin hazırlamıştır. Kente ve kentlilere karşı suç işlemiştir. Başta belediyeler olmak üzere kamu kurumları hem yurttaşların yanlışlarını düzeltmek ve denetlemek hem de yaşamlarını korumakla mükelleftir. Belediye bu sorumluluğunu yerine getirmemiştir. Oysaki yapı denetimi belediyelere verilmiş bir görevdir.

Türkiye’de ilk yapı denetim mekanizması 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Kanun ile oluşturulmuştur. 1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunuyla, yapıların proje denetimlerini yerel yönetimlere (belediye ve valilikler), yapım (inşaat) işlerinin denetimi ise, fenni mesul (teknik uygulama sorumlusu) adı verilen ve piyasa koşulları içerisinde serbest çalışan mimarlar ve mühendislerle bırakılmıştır.

Ancak pratikte belediye ve valilikler; siyasi etkiler, çıkar ilişkileri, yeterli teknik eleman ve donanımına sahip olmamaları vb. nedenlerle proje denetimi dahi yapamaz hale gelmişler, yapım işlerini ise hemen hiç denetleyememişlerdir. Yapım işlerini denetlemesi beklenen fenni mesullerde ise, diploma dışında hiçbir nitelik ve yetkinlik aranmaması, ücretlerini, denetlemekle yükümlü oldukları yapı yüklenicisinden almaları, bu kişilerin faaliyetlerinin hiçbir mesleki denetime tabi olmaması ve yasalarda açık sorumluluk ve yaptırım yetkilerinin olmaması gibi nedenlerle, uygulamada etkili hiçbir denetim hizmeti yapamamış ve yapım işleri piyasadaki eğitimsiz, bilgisiz ve ehliyetsiz usta ve kalfaların, yap-satçı denilen ve kendilerinden hiçbir nitelik aranmayan girişimcilerin insafına almıştır.

1999 yılında Marmara Depremleri ile birlikte dönemin Hükümeti tarafından yapı denetim sisteminde radikal değişikliklere gidileceği açıklanmıştır. 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkındaki Kanun (R.G. 26.5.2001, Sayı: 24413) çıkarılmıştır. Ancak kısa zamanda yasanın yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Yasa temelde fenni mesul tarafından yürütülen denetim işini, “yapı denetim kuruluşları”na vermektedir. Aslında, yasa etkisini uzun süredir hissettiren, küreselleşmenin neden olduğu kamu yönetimindeki dönüşümün bir parçasıdır. Yasa kamu kurumlarınca yürütülen, bir kamu hizmeti niteliğindeki “yapı denetim” işini özelleştirmeyi, özel sektöre açmayı amaçlamaktadır.

Yasa; yapı üretim konusunu gözardı ettiği, yapı denetim tekelleri yaratacağı, yerel yönetimlerce yerine getirilen yapı denetim hizmetini kamu kimliğinden soyutladığı, meslek odalarını dışladığı vb. nedenlerle eleştirilmektedir. Üstelik eski yasada en çok eleştirilen, fenni mesulün hizmet bedelini yapı sahibinden alması uygulamasına yeni yasada da aynen devam ettirilmektedir (Keleş, 2004: 661).

Aslında sorun sadece yapı denetim sistemi değildir. Bu yönden bakıldığında, yapıların denetlenmesi sorunu; kentleşme politikaları, nüfus artışı, bölgelerarası gelişmişlik farkları, siyasal kayırmacılık, plansız kentleşme, toplumsal duyarlılığın yetersiz oluşu, iç göçün siyasetçilerce teşvik edilmesi, çıkarılan imar afları, kentsel rantın vergilendirilmesi vb. onlarca olayı içine alan girift bir sorundur.

Kâğıt üzerinde yapılan denetimler, arsa spekülasyonunun ve rantın asıl amaç olduğu bir kentleşme, Türk toplumunu; son derece niteliksiz, sağlıksız, yapı kalitesi düşük yapılarda oturan bir toplum haline getirmiştir (tmmob. org.tr, 28.11.2006).

Aynı zamanda bir akademisyen olan Selçuklu Belediye Başkanı Adem Esen Aralık 2000 tarihinde Konya İnşaat Mühendisleri Odasına ait Bültende yazdığı yazısında, “yerel yönetimlerin yapı denetimi şeklidir. Yap-satçılar tarafından yapılan yapıların problemli olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Ancak kişiler arası rant ilişkilerinde, afete kadar herhangi bir sorun yaşanmamaktadır” demektedir, adeta yaşananları tarif etmektedir (CHP, 2004a: 43). Ancak yazısında gösterdiği hassasiyeti belediye başkanı olarak göstermemektedir.

Zümrüt Apartmanı’nın yıkılmasında; standart dışı malzeme kullanan, inşaata gerekli özeni göstermeyen işçi ve müteahhit kadar; inşaat sürecini her açıdan denetimsiz bırakan Selçuklu Belediyesi, ülkenin plansız bir biçimde gelişmesine neden olan siyasetçiler, “müteahhit-siyasetçi”, “belediye başkanı-müteahhit”, “seçmen-müteahhit-kamu görevlisi” ilişkileri içinde maddi ve manevi imtiyaz sağlayan yerel ve merkezi yönetimin temsilcileri de sorumludur.

Kente karşı suç işlenmeye devam ettiği sürece, plansızlık ve vurdumduymazlık sürdükçe daha çok apartman bir neden olmaksızın çökecek,

onlarca yurttaş ölecektir. Sorun sadece yapı denetim sistemi değildir. Yapı denetim sistemindeki aksaklıklar kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin bir parçasıdır. Kentlerdeki plansız gelişme sürdükçe, siyasal kayırmacılık uğruna birileri gözetildikçe, siyaset partili müteahhitlerce finanse edildikçe bu durum devam edecektir.

2.4. Yapı Denetim Sisteminin Ceza Hukuku Boyutu

Ülkemizde 1999 Marmara Depremleri sırasında yüzlerce bina yıkılmış, Zümrüt Apartmanının da olduğu gibi onlarca bina kötü inşa edilmiş olduğu için çökmüştür. Bütün bu olayların sorumlularının gereği gibi cezalandırıldığı konusunda toplum vicdanı rahat değildir.

Zümrüt Apartmanı faciasının istisnai bir olay değildir. Bir doğal afet olmaksızın bina göçükleri Türkiye'nin yabancı olduğu bir konu değildir. Zümrüt Apartmanı faciasının bir benzeri Diyarbakır'da yaşanmıştır. 1983 yılında Hicret Apartmanı yıkılmış, enkazda 83 yurttaş hayatını kaybetmiştir.

Hicret Apartmanı'nın müteahhidi Et ve Balık Kurumu'ndan emekli bir kasaptır. Emekli olduktan sonra ilk yaptığı bina Hicret Apartmanı'dır. Müteahhit, Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davada 8 yıl 3 ay ağır hapis cezası almış, 11 ay cezaevinde aldıktan sonra tahliye olmuştur. Müteahhit Hicret Apartmanını yaparken, demir yerine tel ve halat kullanmaktan çekinmemiştir (Zaman, 2.6.2007).

Diyarbakır İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı Önal, özellikle Diyarbakır'a göçün arttığı 1990–2000 yılları arasında, yapılan binaların çoğunun çürük olduğunu,

2004 yılında 2 apartmanın daha boşaltıldığını, her an yeni bir yıkımın olabileceği uyarısında bulunmaktadır. 2006 yılı içerisinde yine Diyarbakır'da Kayapınar beldesinde bir apartman çökmüş, apartman çökmeden önce boşaltıldığı için can kaybı olmamıştır (Zaman, 2.6.2007).

21 Şubat 2007 tarihinde İstanbul Zeytinburnu'nda çöken bir apartmanda 2 kişi enkaz altında kalarak yaşamını yitirmiş, 26 kişi yaralanmıştır (ntvmsnbc, 21.2.2007). Benzer göçükler ve yıkımlar 1999 Marmara Depremi sırasında da yaşanmış, yıkılan binalar çok sayıda davaya konu olmuştur.

17 Ağustos Depreminde Düzce'de yıkılan bir apartman için açılan davada, bilirkişi; binanın eksik ve kalitesiz malzemeyle yapıldığını, kaçak yapılan kata onay alındığını, beton kalitesi, donatı çapı ve sayısı, etriye aralığı yönünden kusurlar bulunduğu tespit etmiştir. Bütün bu tespitlere karşın Düzce Ağır Ceza Mahkemesi sorumluları 50 YTL para cezası ile 10 ay hapis cezasına çarptırmış, hapis cezası ise ertelenmiş bulunmaktadır. Böylelikle, enkaz altında kalarak hayatını kaybeden 15 kişiye karşılık olarak kişi başına müteahhit sadece 3.33 YTL bedel ödemiş bulunmaktadır (Hürriyet, 2.12.2005).

Yine 1999 Marmara Depremleri sırasında Adapazarı'nda yıkılan Emek Sitesi'nin enkazı altında 44 kişi hayatını kaybetmiştir. Açılan davada Sakarya 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 26 Mart 2005 tarihinde verdiği kararla; siteyi yapan müteahhit ile bina yapıldığı sırada belediyede yetkili olan kamu görevlisine 10'ar ay ağır hapis ve 50'şer YTL para cezasına çarptırmıştır. Daha sonra sanıkların hapis cezaları da paraya çevrilerek toplam 650 YTL ödemelerine karar verilmiştir (Zaman, 6.7.2006)

Konu hakkında bir diğ er dava, kamuoyunca yakından takip edilen “Veli G   er Davası”dır. 17 Ağıustos Depreminde 195 kişinin ölümünde sorumlu tutulan G   er, infial yaratacağı gerekçesiyle Konya’da görülen davada, Konya 2. Ağıır Ceza Mahkemesi tarafından 25 yıl hapse mahkûm edilmiştir. G   er yasa gereğı 9 yıl hapis yatacaktır. Öte yandan olayda sorumluluğı bulunan dönemin  ınarcık Belediye Başkanı ve Fen İşleri Müdürü aynı davada ceza almamıştır (tumgazeteler.com, 23.2.2007). Oysaki bu kişiler en az G   er kadar meydana gelen yıkımdan sorumludurlar.

Yapılan yargılamaların sonuçsuz kalmasında yargı sistemindeki aksaklıklar kadar cezaların caydırıcı olmaması da etkili olmaktadır. Zümrüt Apartmanı davasında olduğı gibi savcılar çoğunlukla sanıkların TCK 383. maddesinden yargılanmasını istemektedir.

TCK 383. maddeye göre; “Bir kimse tedbirsizlik veya dikkatsizlik veya sanat ve meslekte tecrübesizlik veya nizam ve emir ve kaidelere riayetsizlik neticesi olarak bir yangına veya infilaka veya batmağı ve deniz kazasına veya umumi bir tehlikeyi mutazammın tahribata ve musibetlere sebebiyet verirse 30 aya kadar hapse ve 100 YTL’ye kadar ağıır cezayı nakdiye mahkûm olur. Eğıer bu fiilden bir şahsın hayatınca tehlike h sıl olursa 6 aydan 5 seneye kadar hapse ve 50 YTL’den 150 YTL’ye kadar ağıır cezayı nakdiye ve bundan ölüm vukua gelirse 5 seneden fazla olmamak üzere ağıır hapse ve 100 YTL’den 500 YTL’ye kadar ağıır cezayı nakdiye mahkûm olur.”

Diğ er taraftan TCK 26.9.2004 tarihinde 5237 sayılı Kanun ile değıştirilmiştir. Yeni yasaya göre; kişilerin hayatı, sağılığı veya malvarlığı bakımından tehlike olacak biçimde ya da kişilerde korku, kaygı veya panik yaratabilecek tarzda; a) Yangın çıkaran, b) Bina çökmesine, toprak kaymasına,  ış düşmesine, sel veya taşkına neden

olan, c) Silâhla ateş eden veya patlayıcı madde kullanan kişiler, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (m. 170).

Aynı madenin 2. fıkrası uyarınca; yangın, bina çökmesi, toprak kayması, çığ düşmesi, sel veya taşkın tehlikesine neden olan kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Ayrıca, TCK'nin 184 maddesi gereğince; yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Öte yandan bu cezaların yeterli olduğunu söylemek zordur.

Üstelik eski TCK'ye göre, 383. maddedeki gibi 5 yıla kadar hapis cezası öngörülen suçlarda, zaman aşımı süresi 7,5 yıldır. Bu nedenle, 1999 Marmara Depremi sırasında yıkılan yapılar için açılan davalarda zaman aşımı süresi 17 Şubat 2007 tarihinde dolmuş bulunmaktadır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 4 Mart 2003 tarihinde aldığı bir kararla, zaman aşımının başlama süresini binaların yapılma değil, yıkılma tarihi olarak belirlemiştir. Ancak bu kararda zaman aşımı sorununa köklü bir çözüm getirememiştir. 17 Şubat 2007 tarihi itibarıyla deprem davaları zaman aşımına uğradığı için ortadan kalkmıştır.

Kocaeli Barosu Başkanı Işık'ın yaptığı araştırmaya göre, Kocaeli'nde 1999 Marmara depremlerinin ardından açılan yaklaşık 2100 davadan 1800'ü cezasız sonuçlanmıştır. Sakarya'da 695 davadan sadece 5'inden ceza çıkmıştır. Yalova'da 173 dava açılmış, hemen hemen tamamı sonuçlanmış, davalar sonucunda ceza alan tek kişi Veli Göçer'dir. Düzce'de, depremzedelerin verdiği bilgiye göre, yaklaşık 220 dava açılmıştır. Ancak yargılama sonucu cezaevine hiç kimse girmemiştir (Milliyet, 17.2.2007). Binlerce insanın ölümüne neden olanlar hiçbir bedel ödemeksizin serbest

kalmışlardır. Plana inanmayan bir düzenin neden olduğu yıkımın sorumluları, yine o düzenin hukuksuzluğu sayesinde sorumluluktan kurtulmuştur.

Bu durum kente karşı işlenen suçların yarattığı düzenin bir sonucudur. Depremle birlikte binlerce insan ölmüş, milyarlarca lira maddi hasar meydana gelmiştir. Ancak kimse bunlardan ders almamıştır. Çıkarılan yeni yasalar, getirilen zorunlu deprem sigortası yurttaşlar bilinçli olmadıkça hiçbir sonuç vermeyecektir. Zorunlu deprem sigortası yaptırmayı gereken yurttaşların ancak % 35'i sigortasını yaptırmıştır (dask.gov.tr., 2.5.2007).

2.5. Kentlilik Bilicinin Olmıyışı

Zümrüt Apartmanı faciasının bir diğer boyutu kentsellik bilincinin, yurttaş duyarlılığının olmamasının doğurduğu sonuçlardır. Zümrüt Apartmanı bir anda göçmüş olmakla birlikte, yapının gereken standartta inşa edilmediği, bir çökmenin olacağına dair işaretlerin varlığı önceden bilinmektedir. Apartman sakinleri bu konuda son derece bencil ve duyarsız davranmış, adeta yıkıma davetiye çıkarmıştır.

Bu durum bize kentsellik bilinci olmaksızın kente karşı işlenen suçlara karşı mesafe alınmasının zorluğunu göstermektedir. Bu durum özellikle 1980 sonrası yaygınlaşan popüler kültürün ürettiği “duyarsız toplum” yapısının bir sonucudur. Günümüzde kente karşı işlenen suçların bu kadar yaygınlık kazanmasında toplumdaki maddiyata düşkünlük, yoksulluk, bilinçsizlik, bencillik etkin olmaktadır (Keleş, 2007: 1).

Zümrüt Apartmanı yıkılmadan önce apartmanın yıkılacağına dair ipuçları görülmektedir. Apartman sakinlerinden bazıları, evlerden sürekli sesler geldiğini

belirtmiştir. Apartmanda daha önce oturan Bayram Çağatay yaptığı açıklamada; “eve ilk taşındığımda evin tavanı çöktü, onarım yaptırıp oturmaya devam ettik” diyerek toplumun duyarsızlığı konusunda bir fikir vermektedir (Evrensel, 27.6.2005).

Konya 3. Ağır Ceza Mahkemesinde süren davada tanık olarak dinlenen Apartmanın kapıcısı, apartmanın yıkılmasına dair belirtilerin 1 ay önceden belli olduğunu, bazı dairelerde mutfak dolaplarının kendiliğinden düştüğünü, duvar sıvalarının döküldüğünü, kalorifer demirlerinden sesler geldiğini” belirtmiştir (Sabah, 2.6.2005).

Bir başka apartman sakini Nesibe Tosun, basında yer alan açıklamasında; “binanın çatlaklarla dolu olduğunu” ifade etmiştir. Bir süre sonra Apartmanın durumunun anlaşılmasıyla birlikte apartman sakinleri sorunu çözmek yerine, diğer insanların hayatını düşünmeksizin, evlerini satmaya ya da ucuza kiraya vermeye başlamıştır. Normalde 150 milyar TL olması gereken evler 65–75 milyar TL’ye satılmaya başlamıştır (Sabah, 2.6.2005).

Apartman sakinleri, apartman için gerekli güçlendirme çalışmaları yapmak ya da konuyu ilgili kamu kurumlarına iletip tedbir almak yerine konutlarını satmayı tercih etmiş, böylelikle, adeta sorundan ve sorumluluktan kurtulmaya çalışmışlardır. Bu davranış biçimi bir kentli veya yurttaş kimliği ile bağdaşır nitelikte değildir. Unutulmamalıdır ki kentli hakları ve kente karşı işlenen suçlar devlet kadar yurttaş da belli sorumluluklar yüklemektedir. Bu kentli haklarının “dayanışma hakları” arasında yer almasının doğal bir sonucudur.

İnsanların apartmanı tahliye etmek yerine bir başkasına satmaya çalışması, 1980 sonrası Özal ile yerleşmeye başlayan “köşe dönmeçi” küresel ahlaki düzenin bir uzantısıdır. Hukukun, toplumsal değerlerin, birbirine saygının, emeğin hiçe

sayıldığı, sadece “para”nın bir değer olduğu bu küresel ahlaki düzen, kente karşı işlenen suçlar için önemli bir meşruiyet zemini sağlamaktadır.

2.6. Sonuç

Zümrüt Apartmanın çöküşüyle birlikte, Türkiye’de sadece işlemeyen yapı denetim sistemi değil, aynı zamanda, yap-satçılığa dayalı konut üretim biçimi, plansız ve sağlıksız kentleşme, popülizme dayalı siyaset, yerel yönetimler sorgulanır hale gelmiştir. 1982 Anayasası’nın 57. maddesinde tanımlanan “konut hakkı” kentli haklarının önemli bir parçasıdır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde, 1976 yılında yapılan Habitat-1 Zirvesi’nde, Avrupa Kentsel Şartı’nda konut bir hak olarak tanımlanmaktadır.

Devlet konut hakkının gereği gibi hayat geçirilmesi için bugüne kadar ciddi hiçbir girişimde bulunmuş değildir. Konut kooperatiflerini desteklemek, dar ve sabit gelirliler için uzun vadeli kredi sağlamak yerine konut sektörü yap-satçı denilen, temelde kar kaygısı taşıyan bir grup müteahhide teslim edilmiştir. Siyasetin kolladığı müteahhitlik sistemi bir süre sonra siyasete kaynak sağlar hale gelmiş, karşılıklı bir çıkar ilişkisi doğmuştur. Konut sorununun bir üretim sorununun çok ötesinde bir paylaşım, gelir dağılımı sorunu olduğu ise kasten gözardı edilmiştir.

Konut hakkı; konutların belli standartlarda üretilmesi, konut üretiminde kullanılan her türlü malzemenin denetlenmesi, konutun sağlık şartlarına uygun bir biçimde inşa edilmesi sürecini de kapsar. Ülkemizde bu süreci denetleyecek bir mekanizma yoktur. Her isteyen, istediği gibi konut yapmaktadır. İnşaat ya da kullanma ruhsatı çoğu zaman proje ve/veya yapı görülmeden masa başında

verilmekte, yerel çıkar ilişkilerinin varlığı etkin bir denetim mekanizmasının kurulması önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Kent, rant tarafından şekillendirildiğı sürece bu gidişat değişmeyecektir. Artan rant ve kazanma hırsı, denetimsiz ortamında desteğıyle hiçbir kural ve standartta bağılı olmadan konut üretimi sürdürecektir, konut hakkı, dolayısıyla, kentli hakları ihlal edilmeye devam edecektir.

3194 sayılı Kanunla hiçbir hazırlık yapılmadan imar yetkileri yerel yönetimlere bırakılmıştır. Teknik personelin, mali imkânların yetersiz olduğu belediyeler gerek yapı denetimi gerekse imar planlarının hazırlanması konularında gerekli donatıma sahip değildir. Ancak bu genel kabul doğru olmakla birlikte, siyasetin değişen yüzüyle birlikte, yıllardır uygulanan popülist politikaların da etkisiyle, sorun sadece teknik yetersizlikler değildir. Burada bir siyasal irade eksikliği söz konusudur. Gerek toplum gerekse kamu kurumlarınca imar planları ve onların ayrılmaz bir parçası olan yapıların denetim işi bürokratik birer yük olarak görülmektedir.

Küresel politikaların etkisiyle kamu yönetiminde zihniyet değişmektedir. Sosyal devlet anlayışının terk edilmesiyle beraber, kamu sorumluluğı anlayışı ortadan kalkmaktadır. Günümüzün kamu yönetimi daha çok kamu işletmeciliğı biçimdedir. Kamu işletmeciliğinde yurttaş müşteri olarak kabul edilmektedir. Bu yeni küresel düzende, Devletin küçültülmesi, temel altyapı hizmetleri de dâhil olmak üzere, gelir getiren her türlü hizmetin, özel sektörece yürütülmesi esastır. Bu hizmetler arasında yapı denetimi de yer almaktadır.

4708 sayılı Yapı Denetim Kanunu'nda bu yeni düzenin izlerini görmek mümkündür. Yapı denetim sisteminin, özel sektöre açılmasıyla birlikte, artan

denetim şirketlerinin sayısı karşısında, yasada belirtilen ücret tarifesinde %50-%60'lara varan indirimler yapılmaktadır (ydkb.org.tr, 21.11.2006). Bu durum, kamuya ait bir sorumluluğun özel sektöre devredilmesinin acı bir sonucudur. Düşen bu maliyetler karşısında yapı denetim şirketlerinde çalışan çoğu mimar ve mühendisin görevlerini yapmadıkları, sadece diplomaları kullanılarak imza attıkları tespit edilmiştir (emo.org.tr., 21.08. 2007).

Yapı Denetimi Komisyonu'nca mesleğinde 12 yılı dolduran herkese denetçi belgesi verilmekte, bu konuda gereken mesleki yeterlilik ve uzmanlık alanları gözardı edilmektedir. Mevcut Yapı Denetim Yönetmeliği'nde (R.G. 13.8.2001, Sayı: 24491) şantiye zorunluluğu olmadığı için, uygulamalarda, iş güvenliği vb. konularda sürekli olumsuzluklar yaşanmaktadır. Yapı denetiminden sorumlu mühendis ve mimarlar şantiyeyi, yapıyı görmeksizin onay vermektedir. Ayrıca, ülkemizin %92'si deprem kuşağında olduğu halde uygulamanın 19 ille sınırlı tutulması önemli bir eksikliktir (tmmob.org.tr., 21.08. 2007).

Yapı denetimin hizmetinin kamudan alınarak, özel sektöre devredilmesi, Türkiye'deki çarpık siyasal ve sosyal ilişkiler düşünüldüğünde, bir felaketin habercisidir. Kentsel gelişim sürecinin belli bir plan dâhilinde gerçekleşmediği, gelir dağılımındaki bozukluk, artan yoksulluk, kentlilik bilincinin yetersizliği vb. toplumsal sorunların hat safhada olduğu ülkemizde kentsel politikaların serbest piyasa ekonomisinin insafına bırakılması Zümrüt Apartmanı gibi istenmeyen sonuçlar doğuracaktır.

3. CARGİLL DAVASI

3.1. Giriş

Kente karşı işlenen suçlar bakımından örnek olarak incelenecek son olay Cargill şirketi tarafından Bursa’da yaptırılan şeker fabrikasıdır. Fabrikanın iki özelliği onu tezin örnek olayı haline getirmektedir. Bunlardan ilki; fabrikanın 1. sınıf tarım alanı üzerine yapılmış olmasıdır. Bursa ili Orhangazi İlçesi, Gürle ve Gemiç köyleri mevkiinde yer alan fabrika 195 bin metrekare 1. sınıf tarım arazisi üzerine kurulmuş bulunmaktadır.

Bu durum, 1982 Anayasası’nın, “toprağın verimli olarak işletilmesini” öngören 44. maddesine, “tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemeyi” amaç edinen 45. maddesine aykırıdır. Ayrıca 1. sınıf tarım alanına fabrika yapılması; 2872 sayılı Çevre Kanunu, 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki KHK, 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı Hakkındaki Kanun, Tarım Arazilerinin Korunması ve Amacı Doğrultusunda Kullanılmasına Dair Yönetmelik ile ülkemiz tarafından imzalanan uluslararası antlaşmalarda yer alan “sürdürülebilir kalkınma” ilkesine temelden karşıdır.

Fabrika, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 15.1.1996 gün ve 279/4928 sayı ile koruma altına aldığı “İznik Gölü ve Çevresi Koruma Havzasında” yer almaktadır. Ayrıca fabrika alanı, 19.12.1990 tarihinde onaylanan 1/25.000 ölçekli “İznik Gölü Çevre Düzeni Planı”nda “Tarımsal Niteliği Korunacak Alan-Sulama Alanı ve Uzun Mesafeli Koruma Alanı” olarak belirlenmiştir.

Cargill’in 1. sınıf tarım arazisi üzerine fabrika kurması, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 3. maddesinde yer alan; “herhangi bir saha, her ölçekteki plan esaslarına

bulunduğu bölgenin şartlarına ve yönetmelik hükümlerine aykırı maksatlar için kullanılmaması” hükmüne de aykırıdır. Aslında fabrika bu haliyle tipik bir imar suçudur.

Ancak fabrikayı tezin konusu haline getiren ve onu basit bir imar suçu olmaktan çıkarıp kente karşı işlenen örnek bir suç haline getiren fabrikanın yıkılmaması için ABD Başkanı’ndan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı’na, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’ndan TBMM’ine kadar herkesin seferber olmasıdır.

Fabrika için bu kadar kamu kurum ve kuruluşunun seferber olması, fabrikanın yasalar ne derse desin işletmede tutulması kente karşı işlenen suçların oluşturduğu sistemin bir başarısıdır. Yasaların ve hukukun üstün olduğu, kentsel gelişmede bilimin ve planın esas alındığı, sağlam ahlaki değerlere sahip, küresel güçlerin istediğı gibi at oynatamadığı bir ülkede Cargill Şeker Fabrikası’nın bu derece keyfiyet içerisinde, sorumsuzca hareket etmesi olanaksızdır.

Fabrika, sahiplerinin uluslararası kimliğı nedeniyle küresel bir dayatmayı da içermektedir. Dönemin ABD Başkanı tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanına bir mektup yazılarak fabrikanın çalışır halde tutulması, hukuken aklanması istenmiştir. ABD Başkanına Türkiye’nin bir “hukuk devleti” olduğunu hatırlatması gereken dönemin Başbakanı derhal Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile TBMM’ini devreye sokmuş, yasama yetkisini kullanan Meclis, yasaya aykırı işlemler gerçekleştirmiştir.

TBMM’inin yasama yetkisinin bu şekilde kente karşı işlenen suçların aklanmasında kullanılması, hem tezin iddia ettiği sistemin varlığını ortaya koymakta hem de Devlet kademelerinde kente karşı işlenen suçların ne derece yaygın ve köklü

hale geldiğini göstermektedir. TBMM tarafından Cargill'e özel çıkarılan yasalar sadece imar planlarının değil, gerektiğinde, yasama yetkisinin de tümüyle rant sağlamak, kente karşı işlenen suçları aklamak amacıyla kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Bütün mevcut yasal, ekonomik, çevresel sorunlara karşın Cargill yürüttüğü lobi çalışması sonucunda bölgede fabrika yapmak için gerekli izni almıştır. Oysaki daha önce aynı bölgede fabrika kurmak isteyen 6 şirkete ret cevabı verilmiştir. Başbakanlık Yüksek Planlama Kurulu, 9.12.1997 gün ve 97/T-89 sayılı kararı ile Cargill Şirketi'ne bir ayrıcalık tanıyarak izin vermiştir. İznin hemen sonrasında Bursa Valiliği 17.6.1998 tarihinde nişasta fabrikasının yapımı için gerekli yapı ruhsatını vermiştir.

3.2. Açılan Davalar

Bütün bu hukuka aykırı durumun varlığına rağmen Cargill'in yatırımda ısrar etmesi üzerine başta Bursa Barosu olmak üzere Ziraat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi ile TMMOB bağlı çeşitli odalar Cargill hakkında çeşitli davalar açmaya başlamıştır. Açılan davaları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

1 - Birinci Dava; Bursa Valiliği yukarıda açıklanan hukuka aykırılıkları bir kenara bırakarak, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun dahi görüşünü almadan, 30.4.1998 gün ve 1998/4-118 sayı ile önce 1/1000 ölçekli mevzii imar planında değişikliğe gitmiş ve arkasından 17.6.1998 gün ve 12/79 sayı ile Cargill fabrika alanı için gerekli yapı ruhsatını vermiştir.

Bu durum karşısında Bursa Barosu, milletvekilleri, çeşitli STK'lar ruhsatın iptali ve yürütmenin durdurulması için, 1998 yılında, Bursa 2. İdare Mahkemesi'nde dava açmışlardır. Bursa 2. İdare Mahkemesi 8.7.1998 gün ve 1998/508 sayı ile yürütmenin durdurulmasına, 27.6.2000 tarihinde de verilen inşaat ruhsatının iptaline karar vermiştir.

Karar Bursa Valiliği, Başbakanlık ve müdahil Cargill A.Ş. tarafından temyiz edilmiştir. Danıştay 6. Daire, 8.11.2004 tarihinde (E. 2004/990, K. 2004/ 1560), konuyu esastan dahi görüşmeden, davada yer alan bazı davacıların “dava açma ehliyeti bulunmadığı” gerekçesiyle davayı usulden bozmuş, ancak Bursa Valiliği İl İdare Kurulu kararı ile Cargill için verilen 17.6.1998 gün ve 12/79 sayılı yapı ruhsatını iptal etmiştir.

Dava sürerken ilginç iki gelişme yaşanmıştır. “Tarım Alanlarının Korunması ve Amacı Dışında Kullanılmasına Dair Yönetmelik” konusunda yürütücü olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 25.8.1998 tarihinde, bu görevini Devlet Bakanlığına devretmiş, devirden bir gün sonra 26.8.1998 tarihinde, adeta Cargill yatırımı tarif eden ve ona muafiyet sağlayan Yönetmelik değişikliği Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Dönemin Devlet Bakanı Mustafa Yılmaz; “tek başıma karar verseydim çok düşünürdüm, (Cargill konusunda) vicdanım çok rahat diyemem” demiştir (Günaydın, 2007).

İkinci ilginç gelişme, Çevre ve Orman Bakanlığı, 23.6.1997 tarihinde, Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Yönetmeliği'nde değişiklik yaparak, tarımsal sanayi kuruluşları için ÇED Raporu hazırlama zorunluluğunu kaldırmıştır. Böylece Cargill ÇED hazırlama zorunluluğundan kurtarılmıştır.

Bu iki örnekte de görüldüğü gibi, Cargill kurulduğundan günümüze kadar görünmez bir el daima Cargill'i kollamakta, korumaktadır. İlerde göreceğimiz gibi Cargill için özel yasalar çıkarılmakta ya da yukarıda olduğu gibi Bakanlık düzeyinde düzenlemelere gidilmektedir. Bu durum karşılıklı çıkarlara dayalı siyasal patronaj ilişkilerin yarattığı bir sonuçtur. Cargill davasını basit bir imar suçu olmaktan çıkaran da budur. Kente karşı işlenen suçlar basit imar suçlarından farklı olarak siyasal, ekonomik ve kültürel bir hüviyete sahiptir.

Basit bir imar suçunda suçu işleyeni himaye edecek kimse olmadığından kamu kurum ve kuruluşları gereken cezai işlemi kısa sürede uygulamaktadır. Ancak Cargill gibi olaylarda suçlu daima cezasız kalmaktadır. Çünkü siyasetçiler tarafından kollanmaktadır. Bu gerçek bize siyasal iradenin kente karşı işlenen suçlarda ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

2 - İkinci Dava; Birinci dava devam ederken Bursa 2. İdare Mahkemesi'nin almış olduğu “yürütmeyi durdurma” kararı ile dava konusu 1/1000 ölçekli plan değişikliğinin üst ölçekli planlara aykırılığının anlaşılması üzerine Bayındırlık ve İskân Bakanlığı 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda değişikliğe gitmiştir.

Bursa Valiliği'nin teklifi ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın 14.8.1998 gün ve 11326 sayılı kararı ile 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda “Tarımsal Niteliği Korunacak Alan-Sulama Alanı ve Uzun Mesafeli Koruma Alanı” olarak belirlenen dava konusu bölge, “Tarımsal Sanayi Amaçlı Nişasta Fabrikası Alanı” olarak değiştirilmiştir. Bu plan değişiklik üzerine planın iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle Danıştay'da dava açılmıştır.

Danıştay’ın istemi üzerine hazırlanan bilirkişi raporunda; “tesisin gıda sanayi kategorisine dâhil edilebilecek bir tesis olduğu, Orhangazi çevresinde özel mahsul alanlarının bulunması nedeniyle bu bölgede yeni bir sanayi bölgesi oluşturulamayacağı, bölgenin korunacak alanlar ve su koruma havzaları içinde kaldığı” açıklanmıştır (Özcan, 2004: 4).

Dava sırasında Danıştay 6. Dairesi tam üç kere yürütmeyi durdurma kararı almıştır. Öte yandan bu kararları alan Danıştay 6. Dairesi, 7.11.2000 gün ve E. 1998/6071, K. 2000/5507 sayılı kararıyla; bir kısım davacılar yönünden davanın ehliyet yönünden reddine, 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planındaki değişikliğin iptali istemiyle açılan davanın ise esastan reddine karar vermiştir.

Danıştay kararının temyiz edilmesi üzerine toplanan Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, 14.9.2001 gün, E. 2001/267, K. 2001/627 sayılı kararıyla; “Bursa Barosu, Makine Mühendisleri Odası Bursa Şubesi, Elektrik Mühendisleri Odası Bursa Şubesi, Kimya Mühendisleri Odası Bursa Şubesi, Mali Müşavirler Odası Bursa Şubesi, 7. Bölge Eczacılar Odası ve Bursa Dış Hekimleri Odası açısından ehliyet yönünden reddine ilişkin kısmının onanmasına, 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Plan değişikliğine yönelik bölümün reddine ilişkin kısmının bozulmasına” karar vermiştir.

Bu durum üzerine Danıştay 6. Dairesi, 26.11.2002 gün, E. 2002/4839, K. 2002/5652 sayılı kararıyla 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Plan değişikliğini iptal etmiştir. Davalılar tarafından temyiz edilen karar Danıştay İ.D.D.G.K.’un 11.3.2004 gün ve E. 2003/732, K. 2004/315 sayılı kararı ile onanmış bulunmaktadır.

3 - Üçüncü Dava; Mahkemece alınmış olan kararlara rağmen Cargill fabrikası inşaatı devam etmiş ve fabrika üretime geçmiştir. Yaşanan bu emrivakiyi yasaya uygun hale getirme işini üstlenen Bursa Valiliği, Bursa İl İdare Kurulu’nun 28.12.1999 gün ve 1994/4-371 sayılı 1/1000 ölçekli plan onayına dayanarak 25.2.2000 gün ve 16/06 sayı ile Nişasta Fabrikasına ikinci kez yapı ruhsatı vermiştir.

Danıştay 6. Daire ile Bursa 2. İdare Mahkemesi’nde görülen iptal davalarını devre dışı bırakmayı amaçlayan bu girişime karşı, yine Bursa Barosu önderliğindeki sivil toplum kuruluşları tarafından, 20.3.2000 tarihinde, Bursa 2. İdare Mahkemesi’nde dava açılmıştır. Bursa 2. İdare Mahkemesi, 29.11.2000 gün ve E. 2000/332, K. 2000/1327 sayılı kararıyla işlemin iptaline karar vermiştir.

Söz konusu karar davalılar tarafından temyiz edilmiştir. Danıştay 6. Dairesi temyiz kararı öncesinde, kendisinin baktığı 1998/6071 esas sayılı 1/25.000 ölçekli plan değişikliği kararının iptali için açılan dava sonuna kadar beklemiş ve ancak bu dava sonuçlandıktan sonra, 24.3.2003 gün, E. 2001/655, K. 2003/2021 sayılı karar ile “bir kısım davacıların dava ehliyeti olmadığı” gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Her iki yanın “karar düzeltme” talebi, Danıştay 6. Dairesi’nin 22.3.2004 gün ve E. 2003/8222, K. 2004/1709 sayılı kararı ile reddedilmiştir.

4 - Dördüncü Dava; Davalar sürerken toplumun menfaatini koruması gereken kamu kurumlarının desteğini arkasına alan Cargill A.Ş. deneme üretime başlamıştır. Ancak “deşarj ve emisyon izni” gereklidir. Cargill’in başvurusu üzerine Bursa Valiliği, 10.8.2000 gün ve 10 sayı ile Cargill Tarım ve Ticaret A.Ş.’ye bir yıl sürelideşarj izni ve emisyon izin belgesi vermiştir.

01.12.2001 tarihinde işlemin iptali için Bursa 2. İdare Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Bursa 2. İdare Mahkemesi 25.9.2001 gün ve E. 2000/1468, K.2001/875 sayılı kararıyla davayı reddetmiştir, ancak Danıştay 6. Dairesi, 24.3.2003 gün ve E. 2001/6785, K. 2003/2020 sayılı kararıyla yerel mahkemenin kararını bozmuştur. Bunun üzerine Bursa 2. İdare Mahkemesi 30.11.2004 gün, E. 2004/1105, K. 2004/1633 sayılı karar ile işlemin iptaline karar vermiştir.

5 - Beşinci Dava; Çevre ve Orman Bakanlığı 12.8.2005 tarihinde 1/25.000 ölçekli İznik Gölü Çevre Planını değiştirmiştir. Bu değişiklikten sonra Gemlik Belediyesi (fabrika alanı Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları içine alındığından) 8.9.2005 tarihinde 1/1000 ölçekli Mevzi İmar Planı'nda değişikliğe gitmiş, ardından 15.2.2006 gün ve 2006/02 sayılı kararla Nişasta Fabrikasının "yapı ruhsatı"nı yenilemiştir. Bunun üzerine Bursa Barosu önderliğindeki duyarlı sivil toplum kuruluşları, idari işlemlerin iptali için dava açmışlardır.

Çevre ve Orman Bakanlığı'nca gerçekleştirilen 1/25.000 ölçekli İznik Gölü Çevre Düzeni Planı'nda yapılan değişiklik ve 12.8.2005 tarihli onama işlemine karşı açılan davada Danıştay 6. Dairesi, 14.6.2006 gün ve 2006/2467 sayılı kararıyla "yürütmeyi durdurma" kararı vermiştir.

Gemlik Belediyesi'nin 8.9.2005 tarihli 1/1000 ölçekli Mevzi İmar Planı'nda yaptığı değişiklik ve 15.2.2006 gün ve 2006/02 sayılı yapı ruhsatının iptali için açılan davada Bursa 3. İdare Mahkemesi, 31.5.2006 gün ve E. 2006/1138 sayılı kararıyla önce yürütmenin durdurulması ve arkasından 12.9.2006 gün ve E. 2006/1138, K. 2006/1464 sayılı kararıyla idari işlemlerin iptaline karar vermiştir.

Bursa Barosu ve diğer sivil toplum kuruluşları, Bursa 3. İdare Mahkemesi'nin 31.5.2006 gün ve 2006/1138 esas sayılı “yürütmenin durdurulması” kararı hakkında işlemin tesisi amacıyla Gemlik Belediyesi'ne müracaat etmiştir. Ancak Belediye fabrika sahasının Bursa Büyükşehir Belediyesi hudutları dışına çıkarıldığını, dolayısıyla, konunun kendileri ile ilgilerinin kalmadığını ifade etmiştir. Bu durum karşısında Bursa Valiliğine işlemin tesisi için başvuru yapılmıştır. Bursa Valiliği, 26.10.2006 gün ve 5978 sayılı bir yazıyla “13.9.2006 gün ve 399 sayılı Valilik oluruyla işletmenin faaliyetlerinin durdurulduğunu” bildirmiş ve arkasından fabrika binası mühürlenip, fabrikayı faaliyetten men etmiştir.

Diğer taraftan faaliyetten men edilen fabrikaya, üstelik Bursa Valiliği'nin 14.2.2006 tarih ve 73 sayılı oluruyla ile Bursa İl Mahalli Çevre Kurulu'nun 22.2.2006 gün ve 2 sayılı kararıyla “Gayri Sıhhi Müesseseler Açılma” ve “İşyeri Açma ve Çalıştırma” ruhsatlarının verildiği ve 13.9.2006 gün ve 399 sayılı Valilik kapatma kararına rağmen bu belgelerin iptal edilmediği ortaya çıkmıştır.

Bursa Valiliği'nce verilen bu izinler hakkında Bursa 1. İdare Mahkemesine dava açılmıştır. Bursa 1. İdare Mahkemesi, 20.12.2006 gün ve E. 2006/2629, K. 2006/2173 sayılı kararıyla; “dilekçede dava konusu Emisyon İzin Belgesi ve Deşarj İzin Belgesi verilmesine ilişkin öğrenme tarihinin gösterilmediği” gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Dava temyiz aşamasında halen devam etmektedir.

3.3. Yargı Kararlarının Devre Dışı Bırakılması

Cargill davasında en dikkat çekici nokta merkezi ve yerel yönetimlerin kesinleşen yargı kararlarını uygulamak yerine devre dışı bırakmaya çalışması, hatta bu amaçla yasa çıkarmasıdır. Kesinleşen yargı kararlarının uygulanmaması kente karşı

işlenen suçların sivil toplum kuruluşları ve duyarlı yurttaşlarca önlenmesi girişimleri sabote etmektedir. Anayasa'nın 125. maddesine göre, idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açık olmalıdır. Kesinleşmiş yargı kararlarının kamu kurumlarınca uygulanmaması Anayasanın bu maddesini işlemez hale getirmekte, yurttaşın “dava açma” hakkını elinden almaktadır.

TBMM, Başbakanlık, Bayındırlık ve İskân, Tarım ve Köyüşleri, Çevre ve Orman Bakanlıkları, Bursa Valiliğı adeta Cargill için adeta seferber olmuştur. Amaç, ne olursa olsun, hukuk ne derse desin, fabrikayı çalışır halde tutmaktır. Bu durum küresel sermayenin nelere kadir olduğunu göstermesi bakımından kayda değer bir örnektir.

STK'ların açmış olduğu davaların sonucunda kesinleşen hiçbir yargı kararı uygulama şansı bulamamıştır. Mahkemeler devam ederken, olası yargı kararlarına karşı yasama organı bir nevi önlem almakta, çıkardığı yeni yasal düzenlemeler ile açıkça Cargill'den yana tavır koymakta, yargı kararlarını devre dışı bırakmaktadır.

Cargill fabrikası daha kuruluş aşamasında iken, dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, dönemin Bursa milletvekili (Cargill'e karşı dava açanlar arasında yer alan) Ertuğrul Yalçınbayır'a; “Danıştay bu davayı reddedecek (öyle de olmuştur), ABD lobi teklifinde bulundu, bu işin üstüne fazla gitmeyin” dediğı iddia edilmektedir. Bu iddia Türkiye'de işlerin nasıl yürütüldüğü konusunda kaygıları haklı çıkaracak niteliktedir (bia.com, 16.2.2007).

Konunun çarpıcı bir diğeri boyutu ABD Başkanı George W. Bush'un Türkiye Cumhuriyeti Başbakanına Cargill için “ricacı” olmasıdır. Hatta bu konuda ABD Başkanı, Başbakana bir de mektup yazmış, ricayı tekrarlamıştır (tumgazeteler.com,

24.11.2006; Milliyet, 5.10.2006). ABD Başkanına, Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğunu hatırlatması gereken Başbakan ricayı geri çevirmemiştir. Suudi Kralı'nda olduğu gibi yabancıların "ricaları" Türkiye'de asla geri çevrilmemekte, hukuk, çevre ve kent değerleri hiçe sayılarak, kendi vatandaşlarının hakları gözardı edilerek kabul görmektedir.

ABD Başkanı'nın ricası sonrası TBMM'inde çalışmalar hızlanmış, Başbakanlıkta kamu görevlileri ile Cargill yetkilileri bir araya gelerek, Cargill'in 1. sınıf tarım alanında yer alan fabrikasını nasıl yasal hale getireceklerini tartışmışlardır. Sonunda 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" çıkarılmıştır. 3.7.2004 tarihinde yasalaşan Kanunun geçici 1. maddesinde; "11.10.2004 tarihinden önce tarım arazileri; gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış ve tarımsal bütünlüğü bozmuyor ise söz konusu arazinin istenilen amaçla kullanımı için, altı ay içerisinde Bakanlığa müracaat edilmesi, hazırlanacak toprak koruma projesine uyulması ve tarım dışı kullanılan tarım arazilerinin her metre karesi için 5 YTL ödenmesi şartıyla izin verilir" denilerek Cargill için örtülü bir imar affı çıkarılmıştır.

Diğer taraftan 4737 sayılı Özel Endüstri Bölgeleri Kanunu'nda 22.6.2004 tarihinde 5195 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle eklenen geçici 2. maddesiyle; "üzerinde kurulu sanayi tesisleri bulunan, arazi alanı, yüz elli metrekareden büyük, kurulduğu dönemde geçerli olan imar planları uyarınca gerekli izinleri alarak faaliyete geçmiş, mülkiyeti yatırımcılara ait alanlar, mülk sahibi gerçek ya da tüzel kişilerin başvurusu ve Bakanlığın uygun görmesi üzerine, Kurulun değerlendirilmesinin ardından Bakanlar Kurulu kararı ile özel endüstri bölgesi ilan edilir" hükmü getirilerek Bakanlar Kuruluna "Özel Endüstri Bölgesi" ilan etme yetkisi verilmiştir (tbmm.gov.tr, 27.6.2004).

4737 sayılı Kanunun değiştirilmesinden sonra, 5.7.2005 gün ve 2005/8944 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Cargill'in fabrika arazisi "zel Endüstri Bölgesi" ilan edilmiş, çıkarılan affa (5403 sayılı Kanun) gerek kalmaksızın Cargill arazisi hukuken aklanmış, stelik Cargill 5403 sayılı Kanun kapsamında ödemesi gereken paradan da kurtulmuştur.

Ancak Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu bu karara karşı Bursa'daki STK'larca açılan dava sonucunda; "kurulduğu dönemde geçerli olan imar planları ifadesinin idari yargı yerince hukuka aykırılığı saptanarak iptal edilen planları kapsamadığı, geçerli sayılan planların hukuka uygun olmadığı ve esasen hukuka aykırılığı belirlenmiş imar planlarının geçerli sayılması yolunda yargı kararlarını etkisiz kılacak yasal düzenlemelerin de yapılamayacağı" gerekçesiyle, Danıştay 10. Dairesi, 8.2.2006 gün, E. 2005/6613 sayılı kararıyla Bakanlar Kurulu kararı için yürütmenin durdurulması oybirliği ile karar vermiş, bu karar Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nce 23.6.2006 tarihinde onanmıştır. 5403 sayılı Kanunun da ngrdğu af süresi dava süresi 19.1.2006 tarihinde dolduğundan, Bakanlar Kurulu kararına güvenen Cargill şirketi af için gerekli başvuruyu zamanında yapamamış, ortada kalmıştır.

Bunun zerine tekrar harekete geçen Başbakanlık, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na gönderdiği Nisan 2006 tarih ve B.02.0.HUK.641.02S-2005-1666/3020 sayılı yazıda, Cargill yetkilileri ile Başbakanlıkta yapılan görüşmeye atıfta bulunularak; "geçici madde ile getirilen izinsiz yapıları içeren affın sresinin 6 ay daha uzatılması" yönünde değişiklik yapılması istemiştir (bia.com, 16.2.2007).

Cargill, Bakanlar Kurulu kararıyla arazisinin "zel endüstri bölgesi" yapılmasına ilişkin Danıştay 10. Dairesi'nce verilen karara karşı temyiz isteminde

bulunmuş, Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun yapılan itirazı reddedilmesinden sonra, yargı kararı nihayet uygulanarak, 20 Ekim 2006 tarihinde Cargill tesisleri mühürlenmiştir.

Ancak Başbakanlığın Tarım ve Köyişleri Bakanlığına gönderdiği yazı sonrası 5557 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun 23 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bursa 1. İdare Mahkemesi'nin kapatma kararına karşı verdiği yürütmeyi durdurma kararı sonrasında, 47 gün kapalı kalan fabrika 7.12.2006 tarihinde tekrar faaliyete geçmiştir. Aynı gün Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 5557 sayılı Kanunu, bir daha görüşülmek üzere TBMM iade etmiştir (tbmm.gov.tr., 12.12.2006).

Cumhurbaşkanı Sezer iade gerekçesinde; “getirilen yasal düzenlemeyle, izin, onay ve ruhsatı yargı kararı ile iptal edilerek hukuksal dayanaktan yoksun kalan sanayi tesislerine yasal geçerlilik tanınıp yargı kararlarının etkisiz kılındığını, bu durumun, Anayasa'nın 2., 11. ve 138. maddelerine aykırı olduğunu” belirtmiştir.

Aynı gerekçede, getirilen yasal düzenlemenin 6. maddesiyle bir yabancı şirketin hukuka aykırı etkinlikleri için yasal güvence getirildiği, bu durumun bir “ayrıcalık” niteliği taşıdığı, oysaki evrensel hukuk ilkelerine göre, yasaların; genel, soyut ve nesnel olması, kişiye özgü olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, “yasaların bu ögelere uygun çıkarılması hukuk devleti olabilmenin koşullarındandır. Yasaların kamu yararı için toplumun tümü için çıkarılması hukuk en bilinen ilkesidir” denilerek çıkarılmak istenen 5557 sayılı Kanunun kamu yararına hizmet etmediği açıkça dile getirilmiştir.

Cumhurbaşkanının tüm ikaz ve eleştirileri gözardı edilerek, yasa 31.1.2007 tarihinde 5578 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” adıyla aynen kabul edilmiştir. Bu durum karşısında Cumhurbaşkanı yasayı 8.2.2007 tarihinde onaylamak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi’nden yapılan açıklamada Cumhurbaşkanı’nın konuyu Anayasa Mahkemesine taşıyacağı ifade edilmiştir (Milliyet, 10.2.2007).

Cumhurbaşkanı’nın başvurusu üzerine konuyu ele alan Anayasa Mahkemesi 19 Şubat 2007 tarihinde aldığı kararla, 5557 sayılı Kanunun 6. maddesinin yürütmesini durdurmuştur. Kararın Resmi Gazete’de yayınlanıp, yürürlüğe girmesinden sonra, hükümet Cargill’in faaliyetlerini sürdürmesi için yeni bir düzenlemeye gitmediği takdirde, fabrikanın kapatılması gerekecektir.

3.4. Kente Karşı İşlenen Suçların Toplum Geneline Etkileri ve Cargill Fabrikası Örneği

Kente karşı işlenen suçlar iddia ettiğimiz gibi tek boyutlu suçlar değildir. Mutlaka topluma başka yönlü etkileri olmakta, neden olduğu sonuçlar itibariyle toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel gidişatı üzerinde önemli etkiler doğurmaktadır. Cargill bu iddiayı doğrular nitelikte bir olaydır.

Cargill sadece 1. sınıf tarım arazisine yapılan kaçak bir yapı değildir. Cargill davası; şeker üretiminde kullandığı mısır nedeniyle tarım politikaları, kullandığı mısırın GDO (Genetik Yapısı Değiştirilmiş) olması nedeniyle insan sağlığı ve gıda güvenliği, fabrikanın 1. sınıf tarım alanında bulunması nedeniyle çevre hakkı ve

toprak politikaları, ülke içinde ve dışında neden olduğu siyasi tercihler ve ilişkiler nedeniyle siyasal kayırmacılık ve siyasal yozlaşma konuları ile de ilgilidir.

Cargill'in şeker üretim biçimi Türk tarımı ve siyaseti bakımından önemli bir tercih meselesidir. Fabrika Türkiye'de, Türkiye Şeker Fabrikaları Kurumuna bağlı fabrikalardaki gibi şeker şekerpancarından değil mısır şurubundan (fruktoz) elde etmektedir. Bu üretim tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kota ile sınırlıdır. Nişasta bazlı şekerin (NBS) kotasının 100 bin ton artırılması, 250 bin dönüm alanda şeker pancarının ekilememesi, pancar üretiminin 1 milyon ton azalması, 25 bin üretici ailenin devre dışı kalması, aile başına her yıl yaratılan 1,8. milyon YTL gelirin ortadan kalkması demektir (Turhan Çömez, TBMM Tarım Komisyonu için hazırlanan bilgi notu, 15.7.2006). Kısacası Cargill'in üretim kotası Türk tarımı ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla fabrikanın hukuki durumu tarım sektörümüz için önem taşımaktadır.

Bölgede şeker fabrikasının varlığı mevcut zeytinciliğin gelişimi engelleyecek, fabrikanın ihtiyaç duyduğu mısır ekimini artıracaktır. Cargill tarafından geliştirilen, dünyada bazı ülkelerde girişi yasak olan “genetik yapısı değiştirilmiş” tohumlarla yapılabilecek bu üretim toprağın kullanımı ve tarımsal diğer faaliyetler bakımından önemli sorunları bünyesinde barındırmaya adaydır (Turhan Çömez, TBMM Tarım Komisyonu için hazırlanan bilgi notu, 15.7.2006).

1. sınıf tarım toprakları sınırlı olan Türkiye bu alanları fütursuzca sanayi, ulaşım ve konut yapımı amacıyla kullanıma açmaktadır. Oysaki giderek artan besin ihtiyacı, çevresel kirlenme bu alanların mutlaka korunmasını gerektirmektedir.

Cargill olayının bir diğ er boyutu Maliye Bakan ı'nın oğlunun şirketinin Cargill'in ihtiyaç duyduğu mısır ı usulsüz bir biçimde ithal ettiği iddiasıdır. İthalat sırasında gümrük vergisi oranlarında geçici değişiklik yapılarak kamu zarara uğratılmakta, haksız kazanç sağlanmaktadır. Bakanın oğlunun mısır ithal edeceği dönemde, mısır için uygulanan gümrük vergisi oranının % 75'den % 35'e düşürülmüştür (Evrensel, 15.6.2004). Yapılan bu vergi indirimi sayesinde Bakanın oğlunun 50 milyon Dolar haksız kazanç sağladığı  ne sürülmektedir (etikhaber.com, 16.2.2007).

Aynı Bakan'ın adı yaptırmış olduğu kaçak villalar ile de gündeme gelmiştir. Gökkafes'te olduğu gibi, bir kez daha kente karşı işlenen suçlar ile topluma karşı işlenen suçlar birliktelik göstermektedir. Kaçak yapılan villalar, gümrük tarifesi indirilerek sağlanan haksız kazançlar, Cargill için sağlanan usulsüz imtiyazlar, yasaların kişiye veya şirkete özel çıkarılması, ruhsatsız inşa edilen fabrikalar “yağma kültürü”n n ayrılmaz bir parçasıdır. Rantın belirleyici olduğu ekonomide kuralsızlık kural haline gelmiştir.

Bursa Barosu ve Ziraat Mühendisleri Odası Bursa şubesi başta olmak üzere duyarlı sivil toplum kuruluşlarının hukuki mücadelesi, yargı kararlarının uygulanmaması sonucunda sekteye uğramaktadır. Her fırsatta yetkililerin ağzından düşürmediği şeffaflık, yönetime katılma hakkı, yönetişim kavramları bir anda unutulmaktadır.

Eğer amaç katılım ise yurttaşların yürütmenin yanlış uygulamaları karşısında yargıya başvurması bir katılım örneğidir. Anayasamızda tarif edilen “ evre hakkı”nın gereği gibi uygulanması için gereken üç öğeden (bilgi edinme, karar alma sürecine katılım, yargıya başvuru) birisi de yargıya başvuru hakkıdır. Ancak nedense bu hak

yeri geldiğinde kamu görevlilerince gözardı edilmektedir. Bu durum karşısında toplumun hukuka ve yargıya olan güveni sarsılmakta, “yapanın yanına kar kalır” anlayışı giderek toplumda daha fazla kabul görmektedir. Kural tanımazlık, hukuka rağmen idarenin keyfi davranışları giderek yaygınlaşmaktadır.

Cargill için ÇED yönetmeliğinde değişiklik yapılması, 5403 ve 5578 sayılı Kanunların - Cumhurbaşkanı Sezer’in de belirttiği gibi- şahsa özel çıkarılması, 4737 sayılı Özel Endüstri Bölgeleri Kanunu’nun değiştirilerek, fabrika alanının “özel endüstri bölgesi” ilan edilmesi, Başbakanlıkta kamu görevlileri ile Cargill yetkililerinin bir araya gelerek, 1. sınıf tarım alanında yer alan fabrikanın nasıl yasal hale getireceklerini tartışmaları, Bursa Valiliği’nin usulsüz ruhsat ve izin verme girişimleri bu hukuk tanımazlığın ve idari keyfiyetin bir sonucudur. Tıpkı Gökkafe’te olduğu gibi yine karşımıza siyasetin değişen yüzü çıkmakta, “siyasetçi-bürokrat-işadami” üçlüsü her alanda etkisini hissettirmektedir.

Gökkafe ve Cargill örnek olaylarında kamu yararına hareket etmesi gereken kamu kurumları ve görevlileri, açılan davalarda çıkması muhtemel mahkeme kararlarına karşı adeta bir güvence, bir tedbir alma telaşındadır. Gökkafe’te iptal edilen 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların yerine hemen bir yenisi hazırlanmakta, Cargill ile ilgili davalarda kararın Cargill’in aleyhine çıkması rağmen yeni izinler verilmekte ya da dava konusu olan plan değişikliği üzerinde oynanarak yasal hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Bu yaşananlar iki sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki kente karşı işlenen suçların *Devlet eliyle sistematik bir biçimde* işlendiğidir. Gökkafe’te, Cargill’de olduğu gibi hukuki sürece dair kamu kurumlarının müdahaleleri “*istisnai*

ve tesadüfî değil”, “*planlı ve sistematik*”tir. Bu durum kente karşı işlenen suçların bir sistem haline geldiğinin en önemli kanıtıdır.

İkincisi Devlet planı bir teferruat olarak görmekte, kentsel rantın yaratılmasında bir araç olarak kullanmaktadır. Zümrüt Apartmanı’nda görüldüğü gibi inşaat veya kullanma ruhsatı hiçbir denetim yapılmaksızın verilmektedir. Çünkü ruhsatın sağlıklı bir kentleşme ile çağdaş bir yaşamın, imar planlarının ayrılmaz bir parçası olduğu gözlerden kaçmaktadır.

Tezin varsayımlarında iddia edildiği gibi plan kavramının toplumsal kökene sahip olmayışı bu sonucu doğurmaktadır. “Plan kültürü”nün tam anlamıyla yerleştiği bir toplumda planlar; bilimsel ölçütlere, planlama esaslarına ve şehircilik ilkelerine göre hazırlanacak, “kamu yararı”na hizmet edecektir.

Devlet kesinleşen mahkeme kararlarını uygulamaktan kaçınmaktadır. Kesinleşen yargı kararlarının uygulanmaması; Anayasa’nın 2., 10. ve 138. maddeleri ile 2577 sayılı İYUK’nun 28. maddesinin 4001 sayılı Kanun ile değişik 1. fıkrasının 1. tümcesine aykırıdır. Anayasa’nın 138. maddesi gereğince, “kesinleşmiş yargı kararlarının bekletilmeden yasama ve yürütme organlarınca uygulanması” gerekir.

Cargill’e ait yaşanan hukuki süreçte yargı kararları uygulanmadığı iddiasıyla 19 yurttaş, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Zeki Ergezen hakkında dava açmıştır (tun gazeteler.com, 24.11.2006).

Bursa Eski Valisi Oğuz Kaan Köksal hakkında “Cargill nişasta fabrikasını kurmasına olanak tanıyan işlemler hakkında verilen yargı kararlarını uygulamamak” suçundan soruşturma açılmıştır. Ancak İçişleri Bakanı 7 Kasım 2005 tarihli yazıyla, Vali’nin yargılanması için gereken soruşturma iznini vermemiştir.

Yargıtay Başsavcılığı'na yapılan itiraz sonucunda, Danıştay 1. Dairesi E. 2005/1377, K. 2006/83 sayılı kararıyla İçişleri Bakanı'nın almış olduğu kararı kaldırmıştır. 3 Nisan 2006 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Köksal'ın savunmasını istemiş bulunmaktadır (Hürriyet, 16.6.2006). Diğer taraftan yargı kararlarını uygulamayan Vali halen Emniyet Genel Müdürüdür. Yargı kararlarını uygulamayan bir bürokrat yargılanmak yerine terfi etmektedir.

Bütün bu yaşananlar kente karşı işlenen suçların toplumda ne kadar yaygın hale geldiğini göstermektedir. Plana karşı inancın olmayışı, siyasetin popülist politikalar uğruna imar planlarını bir servet dağıtım aracı olarak kullanması hem kentlerimiz hem de ülkemiz için dönülmesi zor sonuçlar doğurmaktadır. Örnek olaylar bu sonuçların ipuçlarını bize açıkça göstermektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Emeğin yerini rantın, üretimin yerini tüketimin aldığı toplumumuzda imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçlar istisnai olaylar olmanın ötesine geçmiş, sistematik bir hal almıştır.

Kaçak yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı önlemesi gereken merkezi ve yerel yönetimler bunları özendirmektedir. İç göç gerek ucuz emek gücü yaratmak gerekse siyasal popülizm uğruna desteklenmiş, yapılmayan bölge planları nedeniyle bölgeler arasında var olan gelişmişlik farkı daha da açılmıştır. İmar afları çıkarılarak, tapu törenleri düzenlenmiş, siyasal popülizm uğruna hiç çalışmayan havaalanları açılmış, ilçeler il yapılmış, plan “işini bilen kimselerce” bir ayrıntı, gelişmenin önünde bir engel olarak topluma lanse edilmiştir.

Cargill Davası’nda olduğu gibi, Devlet; hukuku, kesinleşen yargı kararlarını uygulamak yerine özel sektörün işini takip etmekte, kişiye özel yasalar çıkarılmaktadır. Gökkafes’te olduğu gibi, çıkar ilişkileri araya girdiğinde; sınır değişiklikleri yapılmakta, imar planları sermayenin istemlerine göre şekillenmekte, kentin plan bütünlüğü hiçe sayılarak tek parselde uygulama yapılmaktadır.

Müteahhitlik hizmetleri tümüyle parası olanın yaptığı bir iş kolu haline gelmiş, tamamen siyasallaşmıştır. Benzer bir biçimde yapı denetim sistemi tamamen günlük siyasal kaygılarca yönlendirilmekte, amacından uzaklaşmış bulunmaktadır. Müteahhitlik ve yapı denetim hizmetlerinin siyasallaşması Zümrüt Apartmanı’nda olduğu gibi çok büyük can ve mal kaybına neden olabilmektedir.

Kentsel rant hiçbir dönem denetim altına alınmış değildir. Bu konuda başta vergilendirme olmak üzere kullanılabilecek birçok araç gözardı edilmiştir. Kentsel

rantın kamuya geri kazandırılması amacıyla 3194 sayılı İmar Kanunu'nda hiçbir önlem alınmış değildir.

Özellikle büyük kentler başta olmak üzere kentlerimiz, plansız bir gelişmenin sonucu olarak, temel altyapı hizmetlerini dahi karşılamakta zorlanmaktadır. Oysaki temiz su, kanalizasyon, katı atıkların bertaraf edilmesi hem temel insan hakları hem de kentli haklarının bir parçasıdır. Kentlerimiz son derece sınırlı spor ve dinleme alanlarının yer aldığı, ulaşımın kaosa dönüştüğü, yeşil alanların yok denecek kadar az olduğu, kaldırımlarında arabaların park edildiği, gürültü kirliliği konusunda hiçbir önlemin alınmadığı, kimsenin kimseye saygı duymadığı, toplumun kentin idaresinden dışlandığı bir yapıya sahiptir. Bu yapının varlığı kente karşı işlenen suçların yaygınlık kazanmasının bir sonucudur.

Kente karşı işlenen suçların bu kadar yaygınlık kazanmasında ilk neden, toplumun plan kavramını içselleştirememiş olmasıdır. Kapitalist sermaye birikim sürecinin bir ürünü olan imar planı kavramı, bu sürecin yaşanmadığı Osmanlı Devleti'ne daha çok gayrimüslim vatandaşların gayretleriyle getirilmiştir. İlk belediyeçilik deneyiminin daha çok gayrimüslimlerin yaşadığı Galata'da yaşanması bir rastlantı değildir. Endüstrileşen kentlerin altyapı sorunlarının bir zorunluluğu olarak karşımıza çıkan imar planları, Osmanlı Devleti'nde daha çok sonu gelmez İstanbul yangınları sonrası kentin tekrar imarında kullanılmıştır.

Aydınlanma kültürünün insana olan inancının bir sonucu olan plan kavramı, öncelikle bilime saygıyı gerektirmektedir. İdeolojisi, kültürü, araçları, terimleriyle tümüyle dışarıdan alınan plan kavramı ne Türk toplumunun çoğunluğunca ne de Devleti oluşturan merkezi ve yerel yönetimlerce gerçekten benimsenmemiştir. Kentlerimizi saran gecekondu, kaçak yapılar, rastgele, plansız gelişen kentlerimiz,

neredeyse her gün değiştirilen imar planları, kentlerdeki düşük yaşam kalitesi bu inançsızlığı net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Kente karşı işlenen suçların bu kadar yaygınlık kazanmasının ikinci nedeni siyasal çıkar (patronaj) ilişkileri ile siyasal poplizmdir. Türkiye’de, Devlet siyasal çıkar ilişkileri ve/veya siyasal popülizm uğruna kente karşı işlenen suçlara öncülük etmekte ya da işlenen suçlar karşısında sessiz kalmaktadır. Hatta çoğu zaman kente karşı kendisi suç işlemektedir.

Menderes döneminin İstanbul imar alışmaları, Dalan’ın, “ben İstanbul’u kafamda planlıyorum” sözü, zal’ın, helikopterden bakıp, “İstanbul rahat yirmi milyon insanı taşır” deyişi, Demirel’in, mahkeme kararıyla yasadışı olduğu ortaya konan, Koç niversitesi’nin açılışına katılarak “tüm sorumluluk benimdir” diyebilmesi ya da Erdoğan’ın “ben ülkemi pazarlıyorum” sözleri aynı plana olan inançsızlığın ve siyasal popülizmin birer parçasıdır.

Bu anlamda Türkiye’de plan kavramına karşı istikrarlı bir dışlamadan söz edilebilir. Cumhuriyetin ilk yılları hariç siyasi iktidarların hiçbirisi plan kavramına sıcak bakmamıştır. Cumhuriyet’in, medeniyet ve Batı değerleri ile özdeşleştirdiği plan kavramı kısa sürede geri plana itilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Batı başkentleri ile yarışması düşünülen Ankara’nın günümüzde yarısı gecekondudur.

İmar planları toplum olarak bir arada yaşamanın getirdiği bir zorunluluktur. Toplumun gelecekte oluşacak sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının rasyonel bir biçimde karşılanmasıdır. Toprağı insan ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirme sanatıdır. İmar planları, aynı zamanda, hukuki birer düzenleyici işlemdir ve yasal olarak uyulması zorunludur. İmar planlarının hiçe sayılması, aslında, hukukun

gözardı edilmesi, toplumun bir arada yaşamasının zorlaşması, ihtiyaçların ertelenmesi ya da yetersiz karşılanması demektir.

Bu nedenle, imar planlarının uygulanması sırasında kente karşı işlenecek her suç yalnızca kentlerin fiziksel gelişimini değil, aynı zamanda, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısı üzerinde de olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Ülkemizde yaşadığımız birçok sıkıntının temelinde sağlıklı kentleşme yatmaktadır. Kentlileşemeyen toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel sıkıntıları toplumsal buhranlara kaynaklık etmektedir.

Bugün, terör, işsizlik, ekonomik kalkınma gibi Türkiye'nin en önemli sorunları dizgisinde yer alan üç beş temel sorundan birisi de kentleşme sorunlarıdır. Üstelik sağlıklı kentleşmenin neden olduğu sorunların çözümü yıllar alabilmekte, inanılmaz mali yükler getirmekte, çoğu zaman, geriye dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğurmaktadır.

Kente karşı işlenen suçlar sonucunda kentsel alanların imarlı-imarsız olarak ayrılması; kentsel kimliğin, kentlilik bilicinin oluşumunu engellemekte, göçmenlerin kentle bütünleşmesi sekteye uğratmaktadır. “Gecekondu” toplumun bir kesimi için bir “hak” iken, bir başka kesimi için “suç” sayılmaktadır. Bu bölünmüşlük kentli hakları için gereken “dayanışma duygusunu” ortadan kaldırmaktadır.

Ranta dayalı bir kentleşme hem plan kavramının dışlanması hem de ekonomi içinde üretimden elde edilen gelirin azalmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin sayılı büyük şirketleri fabrika kurmak yerine, inanılmaz bedeller ödeyerek arsalar almakta, ardı ardına lüks konut siteleri, alışveriş merkezleri inşa etmektedirler. Hiçbir yatırım aracı arsa rantı kadar getiriye sahip değildir. Ekonominin yarısı kayıt dışıdır.

Ekonomiye rantın hâkim olması kültürel alanda da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kolay para kazanmanın kutsandığı, adil gelir dağılımının olmadığı, zenginliğin en üst düzeyde ifşa edildiği günümüz toplumunda, özellikle gençler, ya mafya tarzı suç örgütlerine katılmakta ya da sonu gelmez TV yarışmalarında umut aramaktadır. Toplumda bencillik, vurdumduymazlık artarken, topluma ve onun sorunlarına karşı duyarlılık azalmaktadır. Bu durum kente karşı işlenen suçlar için endişe vericidir. Kent her şeyden önce kentlilerindir ve onlar tarafından korunmalı, sahiplenilmelidir.

Siyaset tümüyle kentsel ranta dayalı olarak yürütülmektedir. İmar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçlar siyasal yozlaşmaya kaynaklık etmektedir. Belediyelerdeki yolsuzlukların çoğu imar planlarının doğurduğu rantın bir sonucudur. Bugün rant kavgası o denli yaygınlaşmış, o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki, yaşanan pay kavgasının içinde mafya örgütleri, merkezi ve yerel siyasetçiler ile kamu görevlileri yer almakta, bu düzene karşı çıkan belediye başkanları silahlı saldırıya uğramaktadır.

İmar planlarını hazırlamak ve onaylamaktan sorumlu belediye meclisleri, 1980 Askeri Darbesinin etkisiyle, tümüyle inşaat ve emlak işiyle uğraşan meslek gruplarının eline geçmiştir. Askeri darbeye birlikte işçi, öğretmen, eczacı, doktor, öğretim üyesi vb. meslek gruplarının siyaset dışı kalması siyaseti tamamen müteahhitlerin uğraştığı bir meslek haline getirmiştir.

Gerek gecekondularının ülke genelinde belirleyici hale gelmesi gerekse kentle bütünleşmeyen, içine kapalı, dini ve etnik motiflerin egemen olduğu “gecekondular kültürü” siyasetin biçimini değiştirmiştir. Değişen siyasal sistemimizde, gecekondularının ve değer yargılarının belirlediği adaylar başarılı olmakta, hatta Başbakan seçilmektedir.

İstanbul su havzalarının işgalinde görüldüğü gibi, gecekondu kültürü; kendi siyaset anlayışını ve iç dinamiklerini yaratmakta, kentsel mekânda rant sağlamak için; siyaset, din, tarikat, etnik köken, hemşehrilik, akrabalık vb. sosyal kurumları rant edinme sürecinde birer araç olarak kullanmaktadır.

İmar planlarının kentin geleceğini şekillendiren belgeler olmaktan çıkıp, rant dağıtım aracına dönüştükçe, siyasal yaşam kentsel ranttan beslenmekte, yasa dışı ilişkilerin oluşturduğu bu beslenme siyasal yozlaşmaya kaynaklık etmektedir. Ranta dayalı her ilişkide olduğu gibi siyaset de kalitesinden ödünler vermekte, siyaset, toplum tarafından çözümsüzlüğün bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşmenin ve postmodern düşüncenin Batı toplumlarında neden olduğu plan karşıtı tutum ülkemizde öteden beri plan fikrine karşı olanlarca hararetle desteklenmektedir. Postmodern bakış açısı için bir otorite sembolü olan, kenti şekillendirerek bireyin yaşam alanına müdahale ettiği iddia edilen imar planlarının, aynı zamanda, toplumda ve kentlerde sosyal adaleti sağladığı, yaratılan rantın kamuya geri kazandırılmasında önemli bir rol oynadığı, kentsel yaşam kalitesini artırdığı, sağlıklı, temiz ve çevre ile barışlık sürdürülebilir bir kalkınmanın anahtarı olduğu unutturulmaya çalışılmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte sermayenin daha etkin konuma gelmesi, yönetim adı altında karar alma süreçlerine dahil olması, Devletin yetki alanının daraltılması hem küresel sermayenin istemlerini daha kolay kabul ettirmesini sağlamakta hem de ülke içinde imar planlarının rant amacıyla kullanımında bahane olarak kullanılmaktadır.

Bütün bu yaşananlar sonucunda kentlerimiz; yaşam kalitesi düşük, iç göçün baskısı altında ezilen, tarihi, kültürel ve çevresel değerlerin tehdit altında olduğu, trafikten altyapı hizmetlerine kadar hiçbir kamu hizmetinin yeterince karşılanamadığı

mekânlar haline gelmiştir. Bu durum kente karşı işlenen suçların bir bedelidir. Bu bedel kimi zaman 1999 Marmara Depremlerinde olduğu gibi bir yıkım kimi zaman çevre felaketi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kente karşı işlenen suç kavramı kentlerin bu kötü gidişatının durdurulmasında önemli bir hukuki ve ahlaki destek sağlayacaktır. Kente karşı işlenen suçların yalnızca basit imar suçları olmadığı, bu suçların toplumda kirlenmeye neden olduğu, kentleri yaşanmaz hale getirdiği ortaya konulmalıdır.

Yapılan yeni düzenlemeyle, TCK'nin kapsamına imar suçunun alınmış olması kente karşı işlenen suçların kanuniliği bakımından önemli bir adımdır. Öte yandan TCK, imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçları yalnızca “ruhsatsız yapı yapmak” suçuyla sınırlamıştır (m. 184). Oysaki kente karşı suç kavramı bunun ötesinde bir anlama sahip olup, kentli haklarını da içermekte, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal sonuçları bulunmaktadır.

Kente karşı işlenen suçlar basit birer imar suçu değildir. İmar suçu, başta 3194 sayılı İmar Kanunu olmak üzere imar mevzuatına aykırı bir eylemi ifade eder. Kente karşı işlenen suçlar basit bir yasaya aykırılık durumunun ötesinde siyasi desteğe, toplumsal yozlaşmaya, siyasal çıkar ilişkilerine dayalı, çoğu zaman, hukuken doğru, ancak kamu yararı bakımından sakıncalı eylemlerdir.

Bu tür eylemlerin arka planında Türkiye'nin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sorunlarını bulmak mümkündür. Siyaset ranttan beslendikçe, rant ekonomide belirleyici oldukça, Devleti oluşturan kamu kurumları ve toplum plan kavramına inanmadıkça, siyasal popülizm hastalığı sürdükçe kente karşı işlenen suçlar olacaktır.

Kente karşı suç kavramı ele alınırken yalnızca hukuka uygunluk değil, aynı zamanda, planlama esasları, kentbilim ilkeleri ve kamu yararı kavramları da birer ölçüt olarak ele alınmalıdır. Sit alanına beş yıldızlı bir otelin ya da içme suyu

havzasına bir yarış pistinin yapılması ya da üniversite kurmak için ormanlık alanın talan edilmesi, üstelik bütün bu eylemlerin çoğu zaman hukuka uygun olması, kente karşı işlenen suçlar konusunda yalnızca hukuka uygunluğu ölçüt almamızı zorlaştırmaktadır.

Bu eylemlerin tümüne siyasal destek sağlanmakta, patronaj ilişkileri içerisinde çıkar sağlayan kimi merkezi veya yerel kamu görevlileri ve siyasetçiler imar planlarını değiştirerek bu eylemler için hukuki zemin hazırlamaktadır. Bir yarış pistinin siyasal destek olmaksızın ormanlık alanın ortasına yapılması mümkün değildir. O halde verilen siyasal destek, yasal olarak olmasa da, kente karşı işlenen suçun bir parçasıdır.

Bu bağlamda kente karşı suç kavramı yasal olan ve olmayan eylemler olarak ikiye ayrılmalıdır. İlki, aynı zamanda hukuken de suç sayılan eylemlerdir. Bunlara aynı zamanda imar suçu da denilebilir. Bu suçlar; açıkça yasayı ihlal eden, somut, net ve ele tutulur niteliktedir. Başta 3194 sayılı İmar Kanunu olmak üzere birçok yasada getirilen cezalar bu kapsamdadır.

İkincisi mevzuat hükümlerine göre suç sayılmamakla ya da yasal anlamda bir suçun konusunu teşkil etmemekle birlikte planlama esasları, kentbilim ilkeleri ve kamu yararı kavramları ölçüt alındığında kente karşı suç sayılması gereken eylemlerdir. Bunların tespiti zor olmamakla birlikte, bu tip eylem ya da işlemler genellikle hukuka da uygundur. Örneğin 2634 sayılı Kanun uyarınca, Bakanlar Kurulu'nca, özellikle kent içinde belirlenen "turizm merkez"leri uygulaması, parçacı planlamayı özendiren, bölge ve alan çalışmalarından yoksun bir uygulamadır. Bu uygulama kapsamında, hiçbir planlama ilkesine uymayacak şekilde tek parsel ölçeğinde plan uygulamaları yapılmaktadır. Çevresindeki ve kent ölçeğindeki tüm

verileri yok sayarak tek parsel ölçeğinde yapılan bu uygulamayla; planlama esasları yok sayılmaktadır

Kente karşı işlenen suçların yasal olan ve olmayan biçiminde ikiye ayrılması kente karşı işlenen suçları basit imar suçu olmaktan çıkaracak, suçun işlendiği siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel dinamikler hakkında bilgi verecektir. Hukuk kurallarına uygunluk, çoğu kez biçimsel bir özellik olduğundan, her zaman meşruiyet ile örtüşmeyebileceği hesaba katılmalıdır. Hukuki şekil şartının yanında planlama esasları, kentbilim ilkeleri ve kamu yararı kavramları imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçların tespitinde ölçütlerimiz olmalıdır.

Bu ölçütlerin ışığında TCK'nin kapsamı genişletilmeli; kentleşme düzenini bozmak, arazi ve yapıların kullanım biçimlerini değiştirmek, kamusal alanları yağmalayarak satmak veya kullanmak, tarihsel ve kültürel değerlere zarar vermek gibi kente zarar verici fiiller birer suç olarak doğru bir biçimde tanımlanmalıdır. Bu tür davalar kamu davası olarak nitelenip, cumhuriyet savcılarının bu davalarda iddia makamı olarak yer alması sağlanmalıdır.

Uygulanmayan yargı kararları konusunda ciddi yaptırımlar getirilmeli, kamu görevlilerinin yargılanmasını engelleyen, yargılamayı izine bağlayan her türlü düzenleme kaldırılmalıdır. Toplumun hukuk devletine yönelik kaybolan güveni tekrar tesis edilmelidir.

Kente karşı işlenen suçların önlenmesi için; iç göçü önleyici tedbirler alınmalı, kentlilik bilincini artıracak, toplumun farklı kesimlerinin kentle bütünleşmesi sağlayacak eğitsel ve kültürel çalışmalar yapılmalıdır. Devlet kentsel rantı mutlaka vergilendirmelidir. Rant kente karşı işlenen suçlarda temel hareket noktalarından birisidir. Kentsel rantın vergilendirilmesi rantın, dolayısıyla, kente karşı

işlenen suçların önüne geçecektir. Ayrıca kentsel rantın vergilendirilmesi kıt kaynakların yatırımlara aktarılmasına, gelir dağılımının düzelmesine ve toplumsal uzlaşya hizmet edecektir.

İmar planlarının gereği gibi uygulanması amacıyla, planların yapım ve onay süreci halk katılımına açılmalı, halk bu konuda bilinçlendirilmelidir. İmar planlarının kentlerin sağlıklı gelişimi bakımından önemi topluma anlatılmalıdır. Kentli hakları belirgin bir hukuki tanıma kavuşturulmalıdır. İdare kentli hakları konusunda eğitilmeli, bilgi edinme, karar alma sürecine katılma ve yargıya başvuru hakları güvence altına alınmalıdır.

İmar planlarının yapımı ve onaylanması yerel yönetimler tarafından yapılmalıdır. Ancak mutlaka özerk bir denetim mekanizması kurulmalıdır. İmar planlarının sık sık değiştirilmesi karşısında belli ve net ölçütler getirilmeli, gerekirse zaman sınırı konularak, onaylanan plan üzerinde iki yıldan önce yapılacak plan değişikliği konusunda merkezi idarenin görüşü alınmalıdır.

Daha yaşanabilir kentler daha az kente karşı suçların işlendiği kentler olacaktır. Bunun için başta Devlet olmak üzere, herkesin gayretine ihtiyaç vardır. Unutmamamız gereken kısa vadeli çıkar ve istemlerimizin uzun vadede kentleri yaşanmaz hale getirdiğidir. Kente karşı işlenen her suç aslında; kendimize, ailemize, kentimize ve toplumumuza karşı işlediğimiz bir suçtur.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

ADA/KENTLİYİM (1995b), **Kentliyim, Kentlisin, Kentli, Kentli miyiz?**, Özel Dosya, S. 1.

ADA/KENTLİYİM (1998), **Kentli Olmak**, Özel Dosya, S. 12.

ADALET BAKANLIĞI (2005), **Yeni Ceza Adalet Sisteminin Cumhuriyet Savcı ve Hâkimlere Tanıtımı**, Ankara.

AKÇURA, T., (1981), **İmar Kurumu Konusunda Gözlemler**, ODTÜ, Ankara.

AKDEMİR, M., (1998), **Gecekondulmuş İslah Projeleri Uygulamaları ve Hazine Taşınmaz Malları İle İlişkileri**, Maliye Bak. Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Ankara.

AKDENİZ, H., (2001), **İmar Planlarının Uygulanmasında Arsa ve Arazi Düzenlemesi**, Teknik Yayınevi, Ankara.

AKTAN, C. C., (1992), **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi**, AFA, İstanbul.

AKTAN, C. C., (2001), **Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Yayınları, Ankara,

ALACAKAPTAN, U., (1970), **Suçun Unsurları**, Ankara Ün. Hukuk Fak. Yayını, Ankara.

ALKAN A., DURU B., (2002), **20. Yüzyıl Kenti**, İmge Kitabevi, Ankara.

ANADOLU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VAKFI (1996), **Kentte Yaşayanların Tutum ve Öncelikleri Araştırması**, Ankara.

- ANKARA ÜNİVERSİTESİ (1987), **İmar Planlama Mevzuatı ve Uygulanması**, Türkiye 14. Şehircilik Günü Kolokyumu, SBF Yayını, Ankara.
- ANKARA ÜNİVERSİTESİ (1988), **Şehircilik, Hukuk ve Yönetim İlişkisi**, Türkiye 12. Şehircilik Günü Kolokyumu, SBF Yayını, Ankara.
- ARTUKMAÇ, S., (1969), **Türk İmar Hukuku**, Ankara.
- ARIN, S., (2002), **Çevresel Suçlar ve Türkiye’deki Durum**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ASLAN, Ş., (2004), **1 Mayıs Mahallesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ASLANOĞLU, R. A., (1998), **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Asa Yayıncılık, Bursa.
- AYDINLI, H. İ., (2004), **Sosyo-ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler**, Nobel, Ankara.
- BAL, H., (2002), **Kent Sosyolojisi**, Fakülte Kitapevi.
- BALAN, K., (1981), **Türkiye’de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi**, TÜBİTAK Yayını.
- BARKA, A., (2006), **Depremi Bekleyen Şehir İstanbul**, Opsiön, İstanbul.
- BAUMAN, Z., (2000), **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**, Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAYRAMOĞLU Y. F(ed.)., (1996), **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne...**, WALD Yayını, İstanbul.
- BAYRAMOĞLU Y. F(ed.)., (2002), **İnsan, Çevre, Kent**, WALD Yayını, İstanbul.
- BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI (1993), **70. Yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı**, Ankara.

BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI (1995), **Belediyeler İmar Altyapı Konut Rehberi**, Ankara.

BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI (1996a), **2981.3290.3366 Sayılı Kanun ve Yönetmelikleri**, Ankara.

BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI (1996b), **775 Sayılı Gecekondu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği**, Ankara.

BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI (1999), **Türk Yerleşme ve Yapılaşma Sisteminin Diğer Ülkelerle Karşılaştırmalı Analizi**, Ankara.

BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI (2002), **3194 Sayılı İmar Kanunu**, Ankara.

BUMİN, K., (1998), **Demokrasi Arayışında Kent**, İz yayıncılık, İstanbul.

CANTEK, F. Ş., (2003), **“Yaban”lar ve Yerliler**, İletişim, İstanbul.

CHP (1999), **Deprem Raporu 1–2–3**.

CHP (2004a), **Konya Zümrüt Apartmanı Raporu**.

CHP (2004b), **Şişli Belediyesi İle İlgili İddiaları Araştırma Komisyonu Raporu**.

ÇAKIR, R., (1990), **Ayet ve Slogan**, Metis, İstanbul.

ÇAKIR, R., (1994), **Ne Şariat Ne Demokrasi**, Metis, İstanbul.

ÇEÇENER, B., (1995), **İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları**, TMMOB İstanbul Şubesi.

ÇEÇENER, B., (2000), **İmar Hukuku ve Kentleşme Sürecindeki Olumsuzluklar**, TMMOB İstanbul Şubesi.

- ÇETİNER, A., (1965), **Türkiye’de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bilimsel Kurallar**, İTÜ Mimarlık Fak. Yayını, İstanbul.
- ÇUKURÇAYIR M. A., (2000), **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Yargı, Ankara.
- ÇUKURÇAYIR M. A., Ayşe T(ed.), (2003), **Yerel ve Kentsel Politikalar**, Çizgi Yayınları, Konya.
- ÇİTÇİ, O., (2005), **Yerel Seçim Coğrafyası 1963-1999**, TODAİE, Ankara.
- DONAT, A., (1999), **Belediye Meclis Üyeleri ve Siyaset – İzmir Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri Örneği**, TODAİE Uzmanlık Tezi.
- DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ (1991), **Türkiye’de Şehirciliğin Son 30 Yılın Değerlendirilmesi**, 15. Dünya Şehircilik Günü Haftası Konferansları, İzmir.
- DPT (1991), **Gecekondü Araştırması**, Ankara.
- DPT (1993), **Türkiye’de Kentlerin Fiziksel Dokusu**, Ankara.
- DPT (1994), **Mahalli İdareler ve Büyükşehir Yönetimi ÖİK Raporu**, Ankara.
- EKİNCİ, O., (1991), **Memleketimden Çevre Manzaraları**, Tasarım Yayıncılık.
- EKİNCİ, O., (1994), **İstanbul’u Sarsan On Yıl 1983-1993**, Anahtar Yayınevi.
- EKİNCİ, O., (1995), **İstanbul Dosyaları**, Anahtar Yayınevi.
- EKİNCİ, O., (1999), **Rant Demokrasisi Çöktü**, Anahtar Yayınevi.
- EKİNCİ, O., (2004), **İstanbul’un “İslambol” On Yılı**, Anahtar Yayınevi.
- ERAYDIN, A., (1992), **Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler**, ODTÜ.

- ERDER, S., (1996), **İstanbul'da Bir Kentkondur Ümraniye**, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- ERDER, S., (1997), **Kentsel Gerilim**, Um:Ag Yayın No:31, Ankara.
- ERHAN, Ö(ed.), (1997), **Türkiye'de Kıyı ve Deniz Alanları 1. Ulusal Konferansı**, Ankara.
- ERGEN, C., (2006), **İmar Planları**, Seçkin Yayınları, Ankara.
- ERKÜN, S., (1959), **İmar Hukuku Prensipleri**, Halk Basımevi, İstanbul.
- ERKÜN, S., (1999), **Türk İmar Hukuku'nun Ana Çizgileri**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayını, İstanbul.
- ERSOY, Y., (1992), **Ceza Hukuku**, SBF Basımevi, Ankara.
- ERSOY, M., KESKİNOĞ, Ç(ed.), (2000), **Mekan Planlama ve Yargı Denetimi**, Yargı Yayınevi, Ankara.
- GERAY, C. ve diğeri., (1995), **Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri Araştırması**, TBD Yayını, Ankara.
- GÖK, T., (1974), **Şehir Planlama Sürecinde Kuramsal Bir İnceleme**, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- GÖK, T., (1978), **Kentlerde Arazi Kullanım Kararlarını Belirleyen Etkiler**, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Ankara.
- GÖK, T., (1983), **İmar Kararları ve Yargı Denetimi**, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Ankara.
- GÖK, T(ed.), (1980a), **Kent Planlamada Kuram ve Kılğı**, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Ankara.

- GÖK, T(ed.)., (1980b), **Türkiye’de İmar Planlaması**, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, Ankara.
- GÖKÇE, B., (2004), **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- GÖKDAĞ, R., (1992), **Park Otel Olayı**, Anahtar Yayınları.
- GÖLE, N., (2000), **İslamın Yeni Kamusal Yüzleri**, Metis, İstanbul.
- GÖRMEZ, K., (2004), **Bir Metropol Kent Ankara**, Odak Yayınları.
- GÖRGÜN, Ş., (1985), **Hukukun Temel Kavramları**, Teori, Ankara.
- GÜREL, B. A., (1998), **Yerel Yönetimler**, TODAİE.
- GÜRSEL, Y., (1990), **Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan**, E Yayınları, İstanbul.
- HACISALİHOĞLU, İ. Y., (2001), **Türkiye’nin Kentsel Gelişme Süreci ve 1999 Marmara Depremi**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- HARVEY, D., (1999), **Postmodernliğin Durumu**, Çev: Sungur Sarvan, Metis Yayınları.
- HARVEY, D., (2003), **Sosyal Adalet ve Şehir**, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayınları.
- HASOL, D., (1997), **Yağma Var**, Yapı Endüstri Merkezi Yayını, İstanbul.
- HEPER, M., (1983), **Türkiye’de Kent Göçmeni ve Bürokratik Örgütler**, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- IŞIK, O., PINARCIOĞLU M., (2001), **Nöbetleşe Yoksulluk Sultaniye Örneği**, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (1996), **Avrupa Kentsel Şartı**, Ankara.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (1997), **Mahalli İdarelerin İhale, İmar ve Kamulaştırma İşleriyle İlgili Danıştay Kararları 1978–1995**, Ankara.

İLLER BANKASI (1994), **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Kent Planlama Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri**, İller Bankası İmar Daire Başkanlığı, Ankara.

İLLER BANKASI (1998a), **Kent Planlaması ve Çevre Sorunları Sempozyumu**, Ankara.

İLLER BANKASI (1998b), **Planlama Pratiğinde Planlama Uygulama Sorunları**, İller Bankası İmar Daire Başkanlığı, Ankara.

İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI (1973), **Ankara Kentsel Servisleri ve Çevre Standartları**, Ankara

İSTANBUL (1993), **Küreselleşme ve İstanbul 2010**, Özel Dosya, S. 7.

İSTANBUL (1994), **Yasadışı İstanbul**, Özel Dosya, S. 11.

İSTANBUL BAROSU (1999), **Deprem ve Hukuk**, İstanbul.

İŞ BANKASI (1998), **75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

İŞ BANKASI (1999), **75. Yılda Köylerden Şehirlere**, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

İTO (1991), **İstanbul’un Çevre Sorunları ve Çözüm Yolları**, İstanbul.

İTO (1998), **2000’li Yıllarda İstanbul’un Altyapı Beklentileri ve Mekansal Örgütlenme**, İstanbul.

- İZBERK, M., (1997), **Dünya Mirası İstanbul “Bir Uygarlık Soykırımı”**, Anahtar Yayınevi, İstanbul.
- KALABALIK, H., (2002), **İmar Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara.
- KALABALIK, H., (2003), **İmar Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayınları, Ankara.
- KAPAN, G., (1998), **İmar Mevzuatı**, Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Ankara.
- KARAESMEN, E., (2002), **Deprem**, Atılım Ün., İstanbul.
- KARPAT, K., (2003), **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, Çev: Abdülkerim Sönmez, İmge Kitapevi.
- KARTAL, S. K., (1992), **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Adım Yayıncılık, Ankara.
- KAZGAN, G., (2002), **Kuştepe Gençlik Araştırması**, Bilgi Ün., İstanbul.
- KELEŞ, R., (1983), **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, Ankara.
- KELEŞ, R., (1993), **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, IULA-EMME, İstanbul.
- KELEŞ, R., (1998), **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. Bası, İmge Kitapevi, Ankara.
- KELEŞ, R., (2000), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 4. Bası, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KELEŞ, R., (2002), **Kentleşme Politikası**, 7. Bası, İmge Kitapevi, Ankara.
- KELEŞ, R., (2004), **Kentleşme Politikası**, 8. Bası, İmge Kitapevi, Ankara.
- KELEŞ, R., ÜNSAL A., (1982), **Kent ve Siyasal Şiddet**, An. Ün. SBF Basımevi, Ankara.

- KELEŞ, R. ve diğerleri., (1999), **Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılması**, Türkent Yayını, Ankara.
- KELEŞ, R., HAMAMCI C., (2005), **Çevre Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KEYDER, Ç., (1993), **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, Metis Yayınları, İstanbul.
- KIRAY, M., (1998), **Kentleşme Yazıları**, Toplu Eserler - 2, Bağlam Yayıncılık.
- KOCAMAN, T., (1997), **Türkiye’de İç Göç**, DPT Yayını.
- KOÇAK, H., BEYAZ M., (2004), **İmar Uygulamaları**, Ankara.
- KONGAR, E., (1998), **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- KONGAR, E., (2005), **12 Eylül Kültürü**, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- KTÜ (1992), **İmar Planlarının Uygulanması Semineri**, KTÜ Yayını, Trabzon.
- KUNTAY, O., (2001), **Yaşam Kalitesi Ders Notları**, Gazi Ün., Ankara.
- KURTOĞLU, A., (2004), **Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset**, İletişim, İstanbul.
- KURTULUŞ, H(ed.)., (2005), **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, Bağlam, İstanbul.
- LEFEBVRE, H., (1991), **The Production of Space**, İngilizce’ye Çev: Donald Nicholson Smith, Blackwell, Oxford.
- MARDİN, Ş., (2005), **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İletişim, 11. Bası, İstanbul.
- MENGİ, A., KELEŞ R., (2003), **İmar Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi.
- MENGİ, A., ALGAN N., (2003), **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- MİMARLIK (1990), **İmar Kanunu Değişiklik Teklifi Sempozyumu**, S. 5-6.
- MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ (1992), **Post-Urbanizm ve Kentsel Tasarım**, 2. Kentsel Tasarım ve Uygulama Sempozyumu, İstanbul.

- MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ (1993a), **Kent ve Çevre**, 17. Dünya Şehircilik Günü, Mimar Sinan Ün. Mimarlık Fakültesi Yayını.
- MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ (1993b), **4. Kentsel Tasarım ve Uygulama Sorunları**, Mimar Sinan Ün. Mimarlık Fak., İstanbul.
- MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ (1993c), **Planlamaya Katılım**, 14. Dünya Şehircilik Günü Haftası Konferansları, Mimar Sinan Ün. Mimarlık Fak., İstanbul.
- NİZAM, M., (1997), **Köyden Kentte Göç Edenlerin Parti Tercihi: Ankara-Keçiören Örneği**, TODAİE Uzmanlık Tezi.
- ODTÜ (1994), **Tarık Okyay'ın Anısına**, ODTÜ Mimarlık Fak. Yayını.
- OĞUZ, A., TOLON Ş., (1992), **Türkiye'de İmar Planlarının Mekansal Sosyo-kültürel Yapılarına İlişkin Bir İnceleme: İstanbul Büyükşehir ve İlçe Belediye Örnekleri**, Mimar Sinan Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- OKUTAN, A., (1995), **Türkiye'de Kentleşme ve Siyasal Yapı**, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.
- ÖNCÜ, A., WEYLAND P., (2005), **Mekan, Kültür, İktidar**, İletişim, İstanbul.
- ÖNDÜL, H., ÇEKİÇ C., (t.y.), **Türkiye'de Kentli Hakları Mevzuatı**, TMMOB Yayını, (Özel Dosya),
- ÖZER, İ., (2004), **Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- ÖZKİRAZ, A., (2003), **Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum**, Çizgi, Konya.

- PARLAK, D. (2007), **Şehrin Hukuku**, Pusula Yayınları, İstanbul.
- PACÍANE, M(ed.), (1981), **Problems and Planning in Third World Cities**, Croom Helm, London.
- PLANLAMA (2001), **Deprem Özel Sayısı**, S. 3.
- RODWİN, L., (1981), **Cities and City Planing**, Plenum, New York.
- RYDİN, Y., (1998), **Urban and Environmental Planning in The UK**, Mcmillan, London.
- SANER, A. İ., (2001), **Devletin Rantı Deniz...**, İletişim, İstanbul.
- SARGIN, G. A(ed.), (2002), **Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SAYIŞTAY (2002), **İstanbul Depreme Nasıl Hazırlanmalı ?**, Sayıştay Raporu, 2002/2, Ankara.
- SOSYOLOJİ DERNEĞİ (1997), **Toplum ve Göç**, 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara.
- SÖNMEZ, M., (1996), **İstanbul'un İki Yüzü**, Arkadaş, Ankara.
- ŞAYLAN, G., (2002), **Postmodernizm**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞENER, N., (2001), **Tepeden Tırnağa Yolsuzluk**, Metis Yayınları, İstanbul.
- ŞENGÜL, T., (2001), **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, WALD Yayını, İstanbul.
- ŞENYAPILI, Ö., (1978), **Kentlileşen Köylüler**, Milliyet Yayınları.
- ŞENYAPILI, Ö., (1981), **Kentleşemeyen Ülke, Kentlileşen Köylüler**, ODTÜ Mimarlı Fakültesi Yayını, Ankara.

- ŞENYAPILI, T., TÜREL A., (1996), **Ankara’da Gecekondü Oluşum Süreci ve Ruhsatlı Konut Sunumu**, Batıbirlik Yayını No : 1.
- SEVİNDİ, N., (2003), **Kent ve Kültür**, Alfa, İstanbul.
- ŞPO (1981), **İmar Planlarının Yapımı, Uygulama Süreçleri Semineri**, Ankara.
- ŞPO (2001), **25. Dünya Şehircilik Günü Haftası Sempozyumu**, Ankara.
- TAYLOR, N., (1998), **Urban Planning Theory Since 1945**, Sage, London.
- TBMM (1992), **İstanbul’un Sorunlarını Araştırma Komisyon Raporu**.
- TÇSV (1998), **İçgöç ve Çevre**, Ankara.
- TÇSV (1999), **Türk Çevre Mevzuatı 1–2**, Ankara.
- TEKELİ, İ., (1982), **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Turhan Kitapevi, Ankara.
- TEKELİ, İ., (1991), **Kent Planlaması Konuşmaları**, TMMOB Yayını, Ankara.
- TEKELİ, İ., (1992), **Belediyecilik Yazıları**, IULA-EMME, İstanbul.
- TEKELİ, İ., (1996A), **Habitat 11 Konferansı Yazıları**, Toplu Konut İdaresi Yayını, Ankara.
- TEKELİ, İ., (1996B), **Türkiye’de Yaşamda Ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi**, TOKİ Yayını.
- TEKELİ, İ., (2001), **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, İmge Kitapevi, Ankara.
- TEKELİ, İ. ve Diğerleri (1976), **Şehir**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- TMMOB (1979), **İmar Planları Yapım ve Uygulama Sürecinin Eleştirisi**, TMMOB Araştırma Dizisi–3.
- TMMOB (1997), **Özelleştirme ve Kamu Arazileri**, Ankara.
- TMMOB (1998), **1. Planlama Kongresi**, Ankara.

- TMMOB (1999), **Yerel Yönetimlerde İmar Reformu için İlkeler, Öneriler**, Ankara.
- TMMOB (2000a), **Doğu Marmara Depremleri ve Türkiye Gerçeği**, Ankara.
- TMMOB (2000b), **Yerel Yönetimler ve İmar Uygulamaları**, Ankara.
- TMMOB (2000c), **Bilirkişi Raporları**, İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayını, İstanbul.
- TMMOB (2001), **İmar Hukukunda Toplum ve Mimarlık Sempozyumu**, İTÜ, İstanbul.
- TMMOB (2002), **Ulusal Milli Fiziki Plan Semineri**, Ankara.
- TOKİ (1994), **Geleceğin İstanbul'u**, Ankara.
- TRAKYA ÜNİVERSİTESİ (1987), **Tarihi Kentlerde Planlama/Düzenleme Sorunları**, 11. Dünya Şehircilik Günü, Edirne.
- TUNCAY, M(ed.), (1994), **Kentsel Haklar**, WALD Yayını, İstanbul.
- TURGUT, S. R., (2004), **İstanbul'un Yönetimi**, Anahtar Yayınları, İstanbul.
- TÜRK SOSYAL BİLİMLER DERNEĞİ (1983), **Kentsel Bütünleşme**, Ankara.
- TÜRK SOSYAL BİLİMLER DERNEĞİ (2002a), **Kentleşme Göç ve Yoksulluk**, Ankara.
- TÜRK SOSYAL BİLİMLER DERNEĞİ (2002b), **Küreselleşme Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum**, Ankara.
- TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ (2001), **İnsan Haklarının Gelişimi**, Ankara.
- TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ (2002), **Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri**, Ankara.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ (2003), **Türkiye'nin Nüfus ve Kalkınma Yazını**, Ankara.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ (2004), **Yaşam Kalitesi Göstergeleri**, Ankara.

TÜİK (2003), **2000 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara.

TÜİK (2005), **Göç İstatistikleri**, Ankara.

UZEL, A. L., (t.y.), **İmara İlişkin Bağışların Gelişimi ve Değerlendirilmesi**, Kentkoop Yayını.

ÜNAL, E., (1996), **İmar Planlama Uygulama**, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara.

ÜNAL, Y., (2003), **Türk Şehir Planlama Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara.

WALD (1998), **Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi**, WALD Yayını, İstanbul.

YAVUZ, F., (1980), **Kentsel Toprak**, Ankara Ün. Yayını, No: 452, Ankara.

YENİ TÜRKİYE (1998), **İnsan Hakları Özel Sayısı**, S. 22.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (1989), **Şehircilik-Planlama Eğitimi**, 13. Dünya Şehircilik Günü Sempozyumu, İstanbul.

YILMAZ, M., (2002), **İmar Yaptırımları ve Yargısal Koruma**, Seçkin Yayınları.

MAKALELER

ABANOZ, Ö. ve diğerleri., (2003a), “İmar Planının Hukuki Niteliği”, **Belediye Dünyası**, S. 2, s. 12-19.

ABANOZ, Ö. ve diğerleri., (2003b), “İptal Davası ve Ön Koşullarının İmar Planı İşlemi Özelinde Değerlendirilmesi”, **HKMO Bülteni**, S. 55, s. 53-57.

- ACAR, A., (2001), “Belediyelerce İmar Suçlarına Verilecek Cezalar ve Bu Cezalara Karşı Başvurulacak Kanun, Takip ve Tahsil Yolları”, **Belediye Dünyası**, S. 1, s. 7-25.
- ACAR, E., ADAM, M., (1978), “Sürecinde Gecekondur”, **Mimarlık**, S. 3, s. 32-34.
- AKÇAKAYA, M., (2000), “Çevre Hakkı ve Oluşum Süreci”, **Karınca**, S. 758, s. 12-18.
- AKILLIOĞLU, T., (1986), “İmar Kanunu ve Yönetim Hukuku”, **AİD**, C. 19, S. 2, s. 93-100.
- AKILLIOĞLU, T., (1987), “Yeni İmar Kanunu ve Yönetim Hukuku”, **14. İskan ve Şehircilik Haftası**, s. 30-36.
- AKILLIOĞLU, T., (1996), “İmar Kanunu ve Yönetim Hukuku”, **AİD**, C. 19, S. 2, S. 93-100.
- AKIŞ, E., (1997a), “3194 Sayılı İmar Yasasına Göre Arsa ve Arazi Düzenlemesi Yapılması İle İfraz ve Tevhit İşlemleri”, **Belediye Dergisi**, C. 4, S. 1, s. 33-42.
- AKIŞ, E., (1997b), “Belediyenin İmar Planını Değiştirmesi ve Hukuki Sonuçları”, **ÇYY**, C. 6, S. 4, s. 45-54.
- AKKOYUNLU E. K., (1997), “Kentli Hakları”, **ÇYY**, C. 30, S. 3, s. 31-48.
- AKSOY, A., ROBİNS K., 1999, “Modernizm ve Binyıl: İstanbul’da Mekanla İmtihan”, **Birikim**, Temmuz, s. 53- 62.
- AKTAN, Ç. C., (1993), “Politikada Rant Kollama”, **AİD**, C. 26, S. 4, s. 119-136.
- ALACADAĞLI, E., (1998), “Kent Suçu, Kente Karşı Suç”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S. 637, s. 665-672.

- ALLEMENDİGER, P., (1997), “Post-Thatcherite Urban Planning and Politics: A Major Change ?”, **International Journal of Urban and Regional Research** , C. 21, S. 1, s. 101-117.
- ALLEMENDİGER, P., THOMAS H., (1998), “Planning and The New Right”, **Urban Planning and The British New Right**, Routledge, s. 1-19.
- AREN, Ü., (1982), “Kamu Malı Olarak Mekan”, **Türkiye 1. Şehircilik Kongresi**, ODTÜ Yayını, s. 55-67.
- ARPAD, B., (1980), “Kültür Mirası Olarak Yok Edilen İstanbul”, **Kentleşme Sorunları ve İstanbul**, TMMOB, Ankara, s. 21-29.
- ASLAN, R., (1989), “Gecekondulaşmanın Evrimi”, **Mimarlık**, S. 6, s. 35-37.
- ASLANOĞLU, R., (1995), “Kaos Teorisi, Postmodern Durum ve Kent”, **Birikim**, S. 68-69, s. 88-97.
- ATAAY, F., (2001), “Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü”, **Praksis**, S. 2, s. 53-96.
- AYATA, A. G.,(1990a), “Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik-1”, **Toplum ve Bilim**, S. 50-51, s. 89- 101.
- AYATA, A. G., (1990b), “Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik-2”, **Toplum ve Bilim**, S. 51-52, s. 89-101.
- AYATA, A. G., (1990c), “Kasabada Politika ve Politikacı”, **Toplum ve Bilim**, Yaz, s. 97-110.
- AYATA, A. G., Arıcı B., (1996), “Bir Olgu Olarak Siyasete Kollamacılık”, **Yeni Türkiye**, S. 9, s. 82-87.

- AYATA, S. (1989), “Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman”, **Toplum ve Bilim**, S. 46-47, s. 101-127.
- AYDIN, S., (2002), “Yeni Göçler, Yeni Sorunlar, Deprem ve Çözüm Yolu”, **Birikim**, S. 156, s.84-87.
- AYDINLI, H. İ., (2003), “Post-Fordist Dönüşüm Sürecinin Türk Belediyeciliğine Etkileri”, **Karınca**, S. 801, s. 26-29.
- BALKAYA, C., (2004), “Konya’da Çöken Zümrüt Apartmanının Çökme Nedenleri”, **Teknik Güç**, S. 135, s. 2-9.
- BARNES, W., (1990), “Urban Policies and Urban Impacts After Reagan”, **Urban Affairs Quarterly**, C. 25, S. 4, s. 562-573.
- BARTU, A., (1994), “Kentsel Ayır(şı)m: İstanbul’daki Yeni Yerleşimler ve Kemer Country Örneği”, **Toplum ve Bilim**, S. 66, s. 145-149.
- BAYRAKTAR, N., (1998), “Toplumsal Değişim Sürecine Konut ve Gecekondu Sorunu, Yasalar ve Belediyeler”, **İller ve Belediyeler**, Mayıs, s. 294-300.
- BAYRAM, A., (1995), “Planlama Yetkisi: Demokrasi Mücadelesi mi? Rant Kavgası mı?”, **Belediye Dergisi**, C. 2, S. 2, s. 26-27.
- BIYIK, C. ve diğerleri., (2002), “Türkiye’de İmar Uygulama Aşamasında Çıkan Sorunlar ve Öneriler”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S. 677, s. 35-39.
- BİLGİN, İ., KARAÖREN M., (1993), “İkili Yapıda Bir Şehir”, **İstanbul**, S. 7, s. 36-39.
- BOYSAN, B., (1993), “Politik Hummanın Silinmeyen İzleri”, **İstanbul**, S. 4, s. 84-89.

- BOZTAŞ, N., (1998), “Yerel Yönetimlerde Yapısal Uyarılama: Çevre, Su ve Katı Atık”, **ÇYY**, C. 7, S. 1, s. 21-40.
- CAMPBELL, H., MARSHALL R., (2000), “Moral Obligations, Planning and The Public Interest: A Commentary on Current British Practice”, **Environment and Planning**, C. 27, s. 297-312.
- CAN, N., (2002a), “Çevre Dostu Kent Planlaması”, Ankara Ün. SBF Doktora Ödevi.
- CAN, N., (2002b), “Çevre Düzeni Planının Yapımı ve Onaylanmasına Yönelik Hukuki Tartışmalar ve Değerlendirilmesi”, Ankara Ün. SBF Doktora Ödevi.
- CEYHUN, D., (1980), “Büyük Kentleşmeler ve Kültür Erozyonu”, **Kentleşme Sorunları ve İstanbul**, TMMOB, Ankara, s. 30-35.
- CLARKE, D., (1997), “Consumption and The City, Modern and Postmodern”, **International Journal of Urban and Regional Research** , C. 21, S. 2, s. 32-45.
- COOKE, P., (1988), “Modernity, Postmodernity and The City”, **Theory, Culture & Society**, C. 5, s. 475-492.
- ÇAKILCIOĞLU, M., (2004), “Su Toplama Havzaları İle İlgili Genel Değerlendirme, www.kentli.org/makale, 23.4.2001.
- ÇALIŞKAN, O., (2004), “Türkiye Planlama Sorunsalına Genel Bir Bakış ve Yapısal Çözüm Önerileri 1-2-3-4”, www.aydinlanma1923.org.tr, 4.6.2004.
- ÇEÇENER, B., (1999), “Deprem ve Kent Bilimi Üzerine Düşünceler”, **Mimarlık**, S. 290, s. 12.

- ÇELİK, B., (1992), “Devlet Arazileri Üzerinde Ortaya Çıkan Gecekondu Sorunu ve Yeni Siyasi Dönemde Beklentiler”, **Gazi Ün. İ.İ.B.F. Dergisi**, C. 8, S. 1, s. 121-123.
- ÇELİK, M., (1994), “Belediyelerde İmar Planlarının Önemi ve Tadilatıyla İlgili Uyulması Gerekli Hususlar”, **Türk İdareciler Dergisi**, S. 403, s. 113-121.
- ÇELİK, M., (2003), “Türk Kent Planlama Sistemi Dünya Planlama Sistemindeki Yeri ve Açmazları”, **Planlama**, S. 4, s. 93-105.
- ÇINAR, M., (2002), “Milli Görüş Hareketi: Gidenler ve Kalanlar”, **Birikim**, S. 162, s. 94-102.
- ÇINAR, T., (2000), “Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri ve Kentbilime Katkıları”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C. 55, S. 1, s. 28-51.
- ÇİFTÇİ, Ç., (2002), “Türkiye’de Büyükşehir Belediyesi Statüsündeki Beş Yerleşmede Sosyal Donatılar ve Planlama İlişkisi”, **Kentleşme ve Yerel Yönetim Sempozyumu**, TMMOB Adana Şubesi.
- ÇİTÇİ, O., (1996), “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, **ÇYY**, C. 5, S. 6, s. 5-16.
- ÇUKURÇAYIR, M. A., (1995), “1950 Sonrasında Kentleşme ve İmar Uygulamaları”, **Belediye Dergisi**, C. 2, S. 6, s. 22-29.
- DANIŞ, D., (1994), “İstanbul’da Uydu Yerleşmelerin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği”, **Toplum ve Bilim**, S. 66, s. 151-160.
- DİNÇ, G., (1999), “Kente Karşı Suç Kent Suçluları ve Önlemleri”, **Ege Mimarlık**, S. 30, s.12.

- DOĞAN, A. E., (2001), “Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu”, **Praksis**, S. 2, s. 97-123.
- DOĞANAY, Ü., (1989), “Toprak Mülkiyeti ve İmar Hakkı Çelişkisi”, **Yapı Dergisi**, S. 112, s. 12-15.
- DOĞANER, S., (1998), “Müteahhitler, Siyaset ve Bürokrasi: Bir Ortaklığın İçyüzü”, **Birikim**, S. 114, s. 63-68.
- DÖKMECİ, V., (1997), “İstanbul’a Gelen Göçün Değerlendirilmesi ve Sosyal Uyum”, **20. Dünya Şehircilik Günü Konferansı**, s. 49-53.
- DÖKMECİ, V. ve diğerleri., (1997), “İstanbul, Ankara ve İzmir’de Yaşam Kalitesinin Sosyal Uyuma Göre Değerlendirilmesi”, **20. Dünya Şehircilik Günü**, Mimar Sinan Ün. Yay., s. 55-59..
- DÜNDAR, Ş., (2001), “Planlama Süreci Bir Müdahale: Kamusal Tüketim Mekanları”, **Ege Mimarlık**, S. 40-41, s. 37-40.
- EKE, F., (2000), “3194 Sayılı İmar Yasasına Eleştirisel Bir Bakış”, **ÇYY**, C. 9, S. 3, s. 57-68.
- EKE, F., (2001), “Yönetimde Yerelleşmenin Planlama Açısından Koşulları”, **Gazi Ün. İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 1, s. 143–152.
- EKE, F., (2002), “Türkiye’de Bölge Planlama Deneyimleri”, **Planlama**, S. 1, s. 12-18.
- EKİNCİ, O., (1993), “Turizmi Teşvik Yasası ve Yağmalanan İstanbul”, **İstanbul**, S. 6, s. 18-23.

- EKİNCİ, O., (1998), “Kentsel Planlama ve Koruma Açısından Cumhuriyet Devrimi ve 75 Yıl”, **Türkiye’nin Kazanımları, Türkiye Sorunlarına Çözüm Sempozyumu- 2**, Ankara, s. 451-455.
- EKİNCİ, O., (1999), “Suç Zinciri Kenetlendi”, **Cumhuriyet**, 27.8.1999.
- EKİNCİ, O., (2000), “2000’lere Başlarken İnadına Mimarlık İnadına Planlama”, **Mimarlık**, S. 293, s. 9-12.
- ERAYDIN, A., (1990), “Çevre Koruma İle Planlama İlişkisi Üzerine Tartışmalar”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S. 120, s. 22-26.
- ERCAN, F., (1996), “Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul”, **Toplum ve Bilim**, S. 71, s. 61- 95.
- ERDER, S., (1994), “Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları”, **Toplum ve Bilim**, S. 66, s. 106-121.
- ERDER, S., (1999), “Göç, Yerleşme ve Çok Kültürel Tanışma”, **Birikim**, S. 123, s. 68-75.
- ERDOĞAN, M., (1989), “Yeminli Özel Teknik Bürolar: Gecekondu Sorunu, İmar Affı ve Kamu Hizmetlerinin Özel Kişilere Gördürülmesi Açıklarından Bir Değerlendirme”, **Hacettepe İ.İ.B.F. Dergisi**, C. 7, S. 1-2, S. 172-214.
- ERKUN S., (1997), “Güzelliğine Doyum Olmayan Toplumunda Uyum Olmayan Dünya Kenti İstanbul”, **20. Dünya Şehircilik Günü**, Mimar Sinan Ün., s. 39-47.

- ERKUT, G., ERTEKİN Ö., (2003), Şehirsel Yaşam Kalitesini Geliştirme Amaçlı Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları”, **Yücel Ünal’a Armağan**, İTÜ Yayını, İstanbul, s. 99-106.
- ERSOY, M., (2001), “Sanayisizleşme Süreci ve Kentler”, **Praksis**, S. 2, s. 32-52.
- ERTUĞRUL, İ., (2005), “Galataport’da Neler Oldu ?”, **Memleket Mevzuat**, S. 3, s. 34- 39.
- FIRAT, S., (2002a), “Bir İşyerinde İmara Aykırı Bir Durumun Tespiti Halinde O İşyerinin Ruhsatı İle İlgili Yasal İşlem Yapılması” **Yerel Yönetim ve Denetim**, C. 7, S. 12, s. 22-26.
- FIRAT, S., (2002b), “İmar Ceza Kararları İle İlgili Mevzuatın Çelişkileri”, **Yerel Yönetim ve Denetim**, C. 7, S. 8, s. 33-39.
- FRIEDMANN, J., (1973), “The Public Interest and Community Participation”, **Journal of American Institute of Planners**, C. 39, S. 1, s. 2-12.
- GAFFIKIN, F., BARNEY W., (1993), “Urban Policy and Post-Keynesian State in The United Kingdom and The United States”, **International Journal of Urban and Regional Research** , C. 17, S. 1, s. 21-45.
- GARCÍA, S., (1996), “Cities and Citizenship”, **International Journal of Urban and Regional Research** , C. 20, S. 1, s. 7-21.
- GEDİZLİOĞLU, L. (1997), “Kent Suçluları”, **Ege Mimarlık**, S. 23, s. 10.
- GERAY, C., (1973), “Kent Planlaması Konusunda Merkez ve Yerinden Yönetim İlişkileri”, **AİD**, C. 6, S. 4, s. 48-58.
- GERAY, C., (1982), “Cumhuriyet Döneminde Kent Planlamasının Yasal Uygulama Araçları”, **Ankara Ün. SBF Dergisi**, C. 37, S. 1–4, s. 57-66.

- GERAY, C., (1989), “Belediyelerin Kent Planlaması Sürecine İlişkin Görevleri, Yetkileri ve Halkın Katılımı Sorunu”, **İdarecinin Sesi**, C. 2, S. 5, s. 17-19.
- GERAY, C., (1991a), “Çok Katlı Yapılar ve Kentsel Toprak Siyasamız”, **Muammer Aksoy’a Armağan**, s. 225-242.
- GERAY, C., (1991b), “İmar Yetkisi Kent Halkının Yönetimi Belediyelerindir”, **Türk İdare Dergisi**, Nisan, s. 194-195.
- GERAY, C., (1997), “İmar Planı Nedir ? Ne Değildir ?”, **Kent Kooperatifçiliği**, S. 19-93, s. 3-4.
- GERAY, C., (1998a), “Afetler Ülkesi Türkiye’de: Doğal Yıkımlar Bir Yazgı Olmaktan Çıkarılamaz mı ?”, **Kent Kooperatifçiliği**, S. 96-98, s. 3-5.
- GERAY, C., (1998b), “Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler”, **Türk İdare Dergisi**, 75. Özel Sayısı, s. 323-345.
- GERAY, C., (1999), “Marmara’daki Son Depremlerden Ders Alabilecek miyiz ?”, **Kent Kooperatifçiliği**, S. 111, s. 6-19.
- GERAY, C., (2000), “Kenttaşlık Hakları”, **Türkiye’de İnsan Hakları**, TODAİE, s. 499-510.
- GERAY, C., (2002), “İmar Plancılığı Açısından Kimi Kentsel Yerleşmelerde Yanlış Belediyeleşme: Antakya Örneği”, **İller ve Belediyeler**, S. 672, s. 20.
- GERAY, C., ÖZEN H., (1985), “Yeni İmar Düzeni mi, İmar Anarşisi mi?”, **Mimarlık**, S. 4, s. 8-10.
- GOTTDİENER, H., (1989), “Kentsel Praksis’e Doğru”, Çev: Çağatay Keskinok, **Planlama**, S. 1, s. 35-45.

- GÖKÇEER, F., (1993), “Kent Planlama-Uygulama Süreci ve Belediyeler”, **ÇYY**, C. 2, S. 6, s. 39-46.
- GÖKTÜRK, A., (1998), “Toplum Yararı ve Çevre Kalitesi”, **1. Ulusal Kalite Kongresi**, Ankara, s. 273-283.
- GÖKTÜRK, A., (1999), “Avrupa Kentsel Şartı ve Türkiye’den Bir Örnek: Ankara”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C. 21, S. 200, s. 80-87.
- GÖRER, N., (2001), “İçmesuyu ve Kanalizasyon Sektöründe İzlenen Küresel Politikalar Üzerine Bir Değerlendirme”, **ÇYY**, C. 10, S. 2, s. 18-30.
- GÖRMEZ, K., (2001), “Büyük Kentlerde Kent Planlaması ve Sorunları”, **Gazi Ün. İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 2, s. 133–140.
- GÜLER, B. A., (1988), “Planlama İşlevi Örneğinde Büyük Kent ile İlçe Belediyeler İlişkileri”, **Türk İdare Dergisi**, S. 378, s. 397-416.
- GÜLER, B. A., (1994), “Nesnesini Arayan Disiplin: Kamu Yönetimi”, **AİD**, C. 27, S. 4, s. 1-19.
- GÜLER, B. A., (1997), “Küreselleşme ve Yerelleşme”, **ÇYY**, C. 6, S. 3, s. 62-77.
- GÜLER, B. A. (2002), “Küreselleşme Zamanında Yerelleşme”, **Kent Kooperatifçiliği**, S. 139–141, s.32–38.
- GÜLER, S., (1994), “Türkiye’de Göç ve Bütünleşme Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, S. 66, s. 129-144.
- GÜLERSOY, Z., (2003), “Türkiye’de Kültürel ve Doğal Çevre Koruma Anlayışının Gelişimi”, **Yücel Ünal’a Armağan**, İTÜ Yayını, İstanbul, s. 29-55.
- GÜNAL, H., (1996), “Belediyelerin İmar Plan Uygulamalarındaki Zorluklar ve Çarpık Yapılaşma”, **Belediye Dergisi**, C. 3, S. 3, s. 42-43.

- GÜNAYDIN, G., (2007), “Türkiye’de Tarım Politikalarına Çokuluslu Şirketlerin Etkisi”, www.zmo.org.tr.
- GÜNDOĞDU, G., (1992), “Değişen Dünyada Planlama”, **İller ve Belediyeler**, Ocak-Şubat, s. 48-51.
- HALICI, İ., (1988), “İmar Planlarının Hazırlanması ve Karşılaşılan Sorunlar”, **Yerel Yönetim ve Denetim**, S. 12, s. 42-51.
- HARVEY, D., (2001), “Sınıf İlişkileri ve Sosyal Adalet ve Farklılık Politikası”, **Praksis**, S. 2, s. 173-203.
- HASOL, D., (1998), “Kentimize Ağıt, Kendimize Ağıt”, **Yapı Dergisi**, S. 194, s. 21.
- IŞIK, O., (1995a), “Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları”, **Birikim**, S. 68-69, s. 98-105.
- IŞIK, O., (1995b), “Modernizmin Kenti/Postmodernizmin Kenti”, **Birikim**, S. 53, s. 27-34.
- IŞIK, O., (1996), “Denizli ve İstanbul Dersleri”, **Birikim**, S. 86-87, s. 42-47.
- IŞIK, O., GÜVENÇ M., (1996), “İstanbul’u Okumak: Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi”, **Toplum ve Bilim**, S. 71, s. 6-59.
- IŞIKPINAR, E., (1997), “Kent, Kültür, Demokrasi: İnsan Dayanışması” 20. Dünya Şehircilik Günü Konferansı 6-8 Kasım 1997, **İstanbul**, s. 79-87.
- IŞIN, G., (2006), “Deprem: Suçlu Kim?”, **Pivolka**, S.13, s.41-45.
- KAPLAN, A., (1991), “Kent Planlamasına Katılım-Olanaklar ve Sınırlar”, **Ankara Ün. SBF Dergisi**, C. 46, S. 3-4, s. 277-288.

- KARAMAN, Z. T., (1995), “Türkiye’de Siyasetin Kent Yönetimine Etkisi”, **Yeni Türkiye**, S. 4, s. 537-551.
- KARASU, M. A., (2006), “Konut Sorununun Çözümü Üzerine Düşünceler”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S. 701, s. 23-29.
- KART, E., (1999), “Kentsel Haklar”, **HKMO Bülteni**, S. 41, s. 25-26.
- KARTAL, F., (2000), “Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması Çerçevesinde Belediye Hizmetlerinin Özelleştirilmesi: Ankara’dan Örnekler”, **ÇYY**, C. 9, S. 1, s. 58-80.
- KASAPOĞLU, E., (2000), “Depremde Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Sorumluluğu”, **21. Yüzyılda Türkiye, Türkiye Sorunlarına Çözüm Sempozyumu- 3**, Ankara, s. 5-15.
- KAYGALAK, S., (2001), “Yeni Kentsel Yoksullar, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Örneği”, **Praksis**, S. 2, s. 124-172.
- KELEŞ, R., (1984), “Profitopolis ve Kamu Yararı”, **Yapı Dergisi**, S. 112, s. 39-41.
- KELEŞ, R., (1985), “Gecekondu Affında Amaç ve Yöntem”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S. 77, s. 30-33.
- KELEŞ, R., (1990), “Siyaset Dışı Planlamadan Planlamasız Siyasete”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S. 39, s. 435-445.
- KELEŞ, R., (1991), “Kent Suçu ve Kent Hakkı”, **Ankara Bülteni**, S. 5, s. 5.
- KELEŞ, R., (1992), “Law and Morality As Guarantees Against Land Speculation in a Development Economy”, **Turkish Yearbook of Human Right**, C. 14, s. 151-163.

- KELEŞ, R., (1993), “Kentlilik Bilinci ve Çevre Değerleri”, **Ege Mimarlık**, S. 1-2, s. 62-64.
- KELEŞ, R., (1994a), “Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler”, **Yılmaz Günel’a Armağan**, An. Ün. SBF Basımevi, s. 275–283.
- KELEŞ, R., (1994b), “Siyasi ve İdari Yapının Kent Planlamasına ve Kent Plancısına Etkileri”, **Planlama**, 25. Özel Sayı, s. 40-47.
- KELEŞ, R., (1999), “Çevre, Barış, Dünya ve Türkiye”, **Cumhuriyet**, 29 Haziran.
- KELEŞ, R., (2000a), “Türkiye’nin İmar ve Planlama Düzeni”, **Mimarlık**, S. 296, s. 43-46.
- KELEŞ, R., (2000b), Kent Düzeyinde Barış Kültürü ve Şiddet”, **İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı 2. Kültür Kongresi**, s. 1-15.
- KELEŞ, R., (2001), “Küreselleşme ve Yerel Yönetimler”, **Cevat Geray’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayını, Ankara.
- KELEŞ, R., (2006), “Kent ve Kültür Üzerine”, **Mülkiye**, C. 29, S. 246, s. 9-17.
- KELEŞ, R., (2007), Kente Karşı Suç Kavramına Yönelik Sorulara Verilen Yanıtlar, (tez kapsamında yapılan yüz yüze görüşme), Ankara.
- KESKİN, A., (1993), “Planlama Çalışmalarının Sonuçları”, **İstanbul**, S. 4, s. 38-47.
- KESKİNOK, Ç., (2001), “17 Ağustos Depremi, Kentleşme ve Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler”, **Planlama**, S. 3, s. 33-39.
- KEYDER, Ç., (1992), “İstanbul’u Nasıl Satmalı ?”, **İstanbul**, S. 3, s. 81-85.
- KIRAY, M., (1999), “Kentleşme ve Yeni Siyasal İslam”, **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişim**, Toplu Eserler-4, Bağlam Yayınları, s. 342-349.

- KIZIL, N., (1983), “2981 Sayılı İmar Affı Kanunu ve Bu Kanuna Dayanılarak Kurulan Özel Teknik Büroların Faaliyet Süreci”, **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, Yıl: 4, S. 1-3, s. 74-81.
- KOCA, G., (2000), “Türkiye’de İmar Planlama Sorunları”, **21. Yüzyılda Türkiye, Türkiye Sorunlarına Çözüm Sempozyumu- 3**, Ankara, s. 49-51.
- KONGAR, E., (2004), “Gecekondu Sorununda Son Aşama: Gecekondulaşan Kentler”, **İTOVİZYON**, Mart, s. 44.
- KÖKSAL, S., KARA N., (1990), “1980 Sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi ve Belediyeler”, **Toplum ve Bilim**, Kış-Bahar, s. 117-127.
- KUBAN, D., (1992), “Kentlileşmenin Kültürel Sınırları”, **İstanbul**, S. 3, s. 40-43.
- KUBAN, D., (1993), “Turizm Yapmak İçin Yağmalamak Şart Değil”, **İstanbul**, S. 6, s. 24-27.
- KUBAN, D., (1994), “Tarih-Kent ve Spekülasyon”, **Yapı Dergisi**, S. 141, s. 27-31.
- KURTOĞLU, A., (2002), “Hemşehrilik, Patronaj ve Siyaset”, **Toplum ve Bilim**, S. 93, s. 315-325.
- KURTOĞLU, A., (2004), “Patronaj-Hemşehrilik-Siyaset”, **Birikim**, S. 179, s. 46-51.
- KÜÇÜKÖMER, İ., (1977), “Asyagil Üretim Biçimi, Yeniden Üretim ve Sivil Toplum”, **Toplum ve Bilim**, Yaz, s. 54-67.
- KÜK, M., (2001), “Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımı”, Doktora Ödevi.
- LAÇİNER, Ö., (1989), “Dini Akımların Yükselişi ve Türkiye’de İslami Hareket”, **Birikim**, S. 6, s. 6-15.
- LAÇİNER, Ö., (1996), “Kentlerin Dönüşümü”, **Birikim**, Temmuz, s. 10-16.

- LONG, N., (1987), “The Citizenships Local, State and National”, **Urban Affairs**, C. 23, S. 1, s. 4-14.
- MOMMAAS, H., (1996), “Modernity, Postmodernity and The Crisis of Social Modernization: A Case Study in Urban Fragmentation”, **International Journal of Urban and Regional Research** , C. 20, S. 2, s. 51-67.
- MYRES, D., (1987), “Community-Relevant Measurement of Quality of Life”, **Urban Affairs Quarterly**, C. 23, S. 1, s. 108-125.
- NALBATOĞLU, H. Ü., (1993), “Modern Türkiye’de Kentli Yaşam”, **Birikim**, S. 53, s. 51-56.
- NALÇAOĞLU, H., (1999), “Yarılamayan Kentin Batısı: Ankara ve Batıkent Üzerine Notlar”, **Birikim**, S. 123, s. 63-67.
- NİŞANCIOĞLU, Ş., (1999), “Kentlere Dönüş”, **Birikim**, S. 123, s. 83-86.
- OKSAL, M., (1991), “2981 Sayılı Kanun ve Plan Tadilatı”, **Belediye Dergisi**, S. 9, s. 40-43.
- OYAN, O., (1992), “ Kentsel Rantın Vergilendirilmesi”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S. 145, s. 45-48.
- OZANSOY, C., (1992), “Türk İdare Sisteminde Bir Parantez: GAP Olgusu”, **Türk İdare Dergisi**, Yaz, s. 223-237.
- ÖLÇEN, A. N., (1998), “Hukuksuz Devlet, Devletsiz Hukuk Özdeşliği”, **Türkiye’nin Kazanımları, Türkiye Sorunlarına Çözüm Sempozyumu- 2**, Ankara, s. 151-157.
- ÖKTEN, A., (1992), “Informal Sector: A Challenge to Formal Urban Planning in Turkey”, **Yerleşim Yazıları**, Yıldız Teknik Ün., İstanbul.

- ÖNDÜL, H., (1995), “İnsan Hakları ve Habitat-II”, **Planlama**, S. 3-4, s. 35-39.
- ÖNDÜL, H., (2006), “Kentli Haklarının Kavramsal Temelleri”, www.ihd.org.tr, Ankara.
- ÖNEN, N., (2004), “Değişim Sürecinde Türkiye’de Nüfus Yapısının Yer Değiştirmesi ve Kent Yoksullarının Siyasal Tercihlerinin Değişimi”, **Küreselleşme Kısacasında Konut ve Politika**, Ed.: Muharrem Güneş, Detay Yayınları, s. 63-121.
- ÖZCAN, C., (2004), “Cargill Davasına İlişkin Bilgi Notu”, Bursa.
- ÖZCAN, Y. Z., (1998), “Siyasi Parti Tercihlerini Belirleyen Etmenler: İstanbul Örneği”, **Toplum ve Bilim**, S. 76, s. 188-211.
- ÖZDEMİR, S., (2001), “Yeniden Düşünmek”, **Planlama**, S. 1-2, s. 7-12.
- ÖZER, İ., (1990), Bir Alan Araştırması: Kentlileşme ve Siyasal Katılma”, **Hacettepe İ.İ.B.F Dergisi**, C. 8, S. 1, s. 70–101.
- ÖZGEN, N., (2001), “ Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları”, **Toplum ve Bilim**, S. 89, s. 88-101.
- ÖZKAN, N., (1997), “Kent ve Çevre Hukukunda İdari Yargılama Süreci”, **İzmir Barosu Dergisi**, S. 3, s. 82-89.
- ÖZUĞURLU, S., (2003), “Formula – 1 Arazi Yağması”, **Mimarlar Mektupları**, Eylül 2003, s. 4-11.
- PAZARCI, Ş., (1991), “İmar Konularında Uygulanan Cezalar”, **İller ve Belediyeler**, Kasım, s. 552-557.
- PEKER, M., (1999), “Türkiye’de İç göçün Değişen Yapısı”, **75. Yılda Köylerden Şehirlere**, İş Bankası Yayını, s. 295-304.

- PINARCIOĞLU, M., (1999), “Yeni Coğrafya ve Yerellikler”, **Toplum ve Bilim**, S. 64-65, s. 90-110.
- PINARCIOĞLU, M., IŞIK O., (2002), “1999 Genel Seçimleri Coğrafyası”, **Birikim**, S. 162, s. 42-53
- SARIBAY, A. Y.,(1985), “Türkiye’de Siyasal Modernleşme ve İslam”, **Toplum ve Bilim**, S.
- SEVİNÇ, M., (1999), “Postmodernizm ve Kent”, **Birikim**, Ağustos, s. 54-59.
- SEY, Y., (1999), “Deprem Bölgelerinde Yerleşme ve Konut”, **Deprem Güvenlikli Konut Sempozyumu**, MESA Yayını.
- SEYMEN, Ü., SEVİNÇ S., (1989), “İslah İmar Planlarıyla Geri Dönülmez Adımlar Atılmadan...”, **Mimarlık**, S. 6, s. 44.
- SEZEN, S., (1995), “Kentsel Toprak Rantlarının Kamuya Aktarılmasının Tüzel Çerçevesi ve Yöntemleri, **İller ve Belediyeler**, Haziran, s. 5-11.
- SÖKMEN, P., (1989), “Kentleşme Sorunlarımız ve Planlama Eğitimi”, **13. Dünya Şehircilik Kolokyum**, İstanbul.
- SÖNMEZ, T., (1990), “Hukukun Eşref Saatinin Ayarı”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S. 120, s. 15-19.
- SÖYLER, F., ÜNAL E., (1984), İmar Affı ve Yeminli Özel Teknik Bürolar”, **Mimarlık**, S. 6, s. 8-9.
- SUHER, H., (1989a), “Profitopolis”, **Yapı Dergisi**, s. 26.
- SUHER, H., (1989b), “Sağlıklı Sağıklaştırıyor muyuz ?”, **Mimarlık**, S. 5, s. 42.
- SUHER, H., (1994), “Gökdelenler Neden Artıyor”, **İstanbul**, S. 11, s. 66-67.

- SUHER, H., (2000), “Kentlileşme Sürecinde Kentsel Yaşam Kalitesi”, **Yapı Dergisi**, S. 226, s. 48-56.
- ŞAHİN, Y., (1997), “Hızlı Kentleşme ve Kültürel Bütünleşme Sorunu”, **Belediye Dergisi**, C. 4, S. 5, s. 38-45.
- ŞAHİN, Y., (1998), “Gecekondu(lu)larda Yaşanan Değişimlerle İlgili Teorik Yaklaşımların Türkiye Örneğinde Analiz Edilmesi”, **Belediye Dergisi**, C. 4, S. 8, s. 9-15.
- ŞAHİN, Y. E., (2001), “Postmodern Durum ve Planlama”, **Cevat Geray’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayını, Ankara.
- ŞENGÜL T., (2001), “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, **Praksis**, S. 2, s. 9-31.
- ŞENYAPILI, T., (1990), “Planlama Açısından Gecekondu Olgusunda Mekanlar Öğelerin Etkisi: Örnek Alan, İstanbul-Kahire”, **Toplum ve Bilim**, Kış-Bahar, s. 182-199.
- TAMER, M., (2001), “Gökkafes Gözden Düştü”, **Yapı Dergisi**, S. 241, s. 12.
- TAN, Y. ve diğerleri., (2004), “Mekan ve Siyaset”, **Birikim**, S. 179, s. 28-41.
- TANKUT, G., (1981), “Cumhuriyet Döneminin İlk Toplu İmar Deneyimi: Ankara”, **AİD**, C. 14, S. 4, s. 113-119.
- TANKUT, G., (1985), “Türkiye’de Fiziki Planlama Sürecine Bakış”, **Dünya 29. Şehircilik Günü**, Mimar Sinan Ün. Yayını, s. 49–63.
- TAPAN, M., (1996), “Kentleşme ve Kentlilik”, **Yapı Dergisi**, S. 181, s. 69.
- TARIK, B., (1995), “Kentli Hakları Bildirgesinde İki Eksik; İletişim ve Örgütlenme Hakları”, **Planlama**, S. 3-4, s. 32-34.

- TAYŞI, İ., (1996), “Belediyelerin Planlama ve İmar Fonksiyonları Nasıl Gaspediliyor?”, **İller ve Belediyeler**, Ocak, s. 19-31.
- TEKEL, A., (1997), “Kültürel ve Demokratik Yapılanmanın Planlama Politikalarının Oluşturulmasındaki Belirleyiciliğinin Küreselleşme Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **20. Dünya Şehircilik Günü**, Mimar Sinan Ün. Yay., s. 117-127.
- TEKEL, A., (2002), “Metropolitan Planlamanın Önemi ve Gerekliliği Üzerine”, **ÇYY**, C. 11, S. 1, s. 42-55.
- TEKELİ, İ., (1980), “Anadolu’daki Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar”, **Toplum ve Bilim**, Yaz, s. 23-37.
- TEKELİ, İ., (1991), “Belediye Başkanının Seçim Programının ve Kent İmar Planının Birbirlerini Bağlayıcılık Dereceleri Nelerdir ?”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Eylül-Ekim, s. 469-471.
- TEKELİ, İ., (1993), “İcabında Plan...”, **İstanbul**, S. 4, s. 26-37.
- TEKELİ, İ., (1994), “Kente Karşı İşlenen Suç mu ? Yoksa Kentlinin Gasp edilen Hakkı mı ?”, **Ege Mimarlık**, S. 12, s. 24-26.
- TEKELİ İ., (1995a), “Popülist Politikalar, Kentsel Rant Ekonomisi ve Vatandaş Oluşturmayan Kentleşen Deneyimi”, **Ada/Kentliyim**, S. 1, s. 70-74.
- TEKELİ, İ., (1995b), “Kentın Biçimlenişi ve Kapital Birikim Süreçleri”, **Planlama**, S. 1-2, s. 3-4.
- TEKELİ, İ., (1998), “Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlama Aşamasına Geldi”, **Türkiye’de İçgöç**, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

TEKELİ, İ., SÖZEN N., (1993), “Müdahale Daha Çok Merkezi İdareden Geliyor”,
İstanbul, S. 4, s. 90-103.

TEZCAN, S., (2005), “Belediyelerin Acil Görevi ve Bina Sertifikasyonu”, **İnşaat Dergisi**, Aralık, s. 92-95.

THORNLEY, A., (1998), “The Ghost of Thatcherism”, **Urban Planning and The British New Right**, Routledge, s. 211-235.

TOKMAN, Y., (1986), “İmar Planlama ve İmar Affı Mevzuatında Büyükşehir Belediyelerinin Yeri ve Sorunları”, **14. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansı**, s. 59-68.

TOPAL, K., (1997), “Yeni Küresel Ekonomik Sistem ve Ulusal Kalkınmada Kentlerin Önemi”, **ÇYY**, C. 6, S. 4, s. 12-18.

TOPAL, K., AKYAZI A., (1997), “Yeni Küresel Ekonomik Sistem ve Ulusal Kalkınmada Kentlerin Önemi”, **ÇYY**, C. 6, S. 4, s. 12-18.

TUĞAL, C., (2002), “Hakim Kentin Ötekileri”, **Birikim**, S. 154, s. 57-67.

TUNCA, Ü., (1980), “Plansız Kentleşmenin Topluma Sosyo-ekonomik Bedeli”,
Kentleşme Sorunları ve İstanbul, TMMOB, Ankara, s. 55-69.

TUNÇAY, M., (1992), “İstanbul’u Nasıl Hazırlamalı ?”, **İstanbul**, S. 3, s. 78-79.

TURAN, M., (2005), “5393 Sayılı Belediye Kanununda İmar”, **Memleket Mevzuat**, S. 3, s. 40-43.

TÜRKKAN, E., (1997), “Popülist Ekonomi Yönetimi Anlayışı ve Geniş Anlamda Siyasal Kirlenme”, **Yeni Türkiye**, S. 13, s. 556-575.

TÜRKSOY, C., (2000), “Kentlileşmek ve Kentlilik Bilinci”, **Kent ve İnsan**, S. 2, s. 142-150.

- TÜTENGİL, C. O., (1989), “Profitopolis: İnsanı Umursamayan Bir Kentleşme”, **Yapı Dergisi**, S. 121, s. 36-37.
- UYSAL, Y., (1995), “İçme Suyu Havzalarında Plan, Politika ve Hukuk”, **Su Kongresi**, İstanbul, s. 365-370.
- UYSAL, Y., (2000), “Sunuş”, **Deprem Sempozyumu**, TMMOB İstanbul Şubesi, İstanbul, s. 61-75.
- UZEL, A., (1989), “Türkiye’de Planlama Eğitiminin Niteliksel ve Niceliksel Durumu”, **Planlama**, S. 2-3-4, s. 22-24.
- UZUNÇARŞILI, Ü., (2004), “Gecekonduların % 45’i Apartman”, **İTOVİZYON**, Mart, s. 40-43.
- ÜÇ, S., (1999), “Türkiye’de Havza Koruma Politikası ve Dünyadaki Uygulamaları”, **2. Ulusal Kentsel Altyapı Sempozyumu**, İnşaat Müh. Odası Yayını, Adana, s. 307-318.
- ÜSTÜNİŞİK, B., (1998), “Belediyeler ve Arsa Sorunu”, **ÇYY**, C. 7, S. 4, s. 45-55.
- VAROL, M., (1989), “Yerel İktidar Yapısında Değişim Eğilimleri: Bandırma Örneği”, **2. Sosyal Bilimler Kongresi**, s. 128- 139.
- VERGİN, N., (1985), “Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış”, **Toplum ve Bilim**, S. 29-30, s. 9-29.
- YALÇINTAN, M., ERBAŞ E., (2004), “Mekan ve Siyaset”, **Birikim**, S. 179, s. 28-40.
- YAPI (1998), “İstanbul Ormanları Arazi Mafyasının Kurbanı”, **Yapı Dergisi**, S. 203, s. 12.
- YAPI (1999), “Kent Suçlusu Aday Olamaz”, **Yapı Dergisi**, S. 209, s. 22.

- YAPI (2001), “Anıtların Tahribi Savaş Suçu Sayıldı”, **Yapı Dergisi**, S. 214, s. 22.
- YAŞLI, F., (2004), “AKP, Muhafazakar Demokrasi ve Yeni Sağ”, **Birikim**, S. 180, s. 47-51.
- YETER, E., (1993), “Kente Karşı Suç Kavramı Üzerine Düşünceler”, **ÇYY**, C. 2, S. 5, s. 43-48.
- YILDIRIM, S., (2005), “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda 5226 Sayılı Yasayla Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi”, **Memleket Mevzuat**, S. 4, s. 33-41.
- ZENGİN, E., (1999), “Kent Planlaması ve Hukuk”, **İller ve Belediyeler**, Şubat, s. 108-113.
- ZUKİN, S., (1988), “The Postmodern Debate Over Urban Form”, **Theory, Culture & Society**, C. 5, s. 431-436.
- ZÜLÜFLÜ, H., (2005), “Son Çıkan Mevzuat Çerçevesinde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Belediyelerin Görevleri, Yetkileri ve Kullanabileceği Kaynaklar”, **Belediye Dünyası**, C. 6, s. 21-30.

YASAL DÜZENLEMELER

Belediye Kanunu, Kayıt No: 5272, Kabul Tarihi: 7.12.2004, **Resmi Gazete**, Sayı: 25680 (24.12.2004).

Boğaziçi Kanunu, Kayıt No: 2960, Kabul Tarihi: 18.11.1983, **Resmi Gazete**, Sayı: 18229 (22.11.1983).

Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Kayıt No: 5216, Kabul Tarihi: 10.7.2004, **Resmi Gazete**, Sayı: 25531 (23.7.2004).

Çevre Kanunu, Kayıt No: 2872, Kabul Tarihi: 9.8.1983, **Resmi Gazete**, Sayı: 18132
(11.8.1983).

Gecekondu Kanunu, Kayıt No: 775, Kabul Tarihi: 20.7.1966, **Resmi Gazete**, Sayı:
12362 (30.7.1966).

Milli Parklar Kanunu, Kayıt No: 2873, Kabul Tarihi: 9.8.1983, **Resmi Gazete**, Sayı:
18132 (11.8.1983).

İdari Yargılama Usulü Kanunu, Kayıt No: 2577, Kabul Tarihi: 6.1.1982, **Resmi
Gazete**, Sayı: 17580 (20.1.1982).

İmar Kanunu, Kayıt No: 3194, Kabul Tarihi: 3.5.1985, **Resmi Gazete**, Sayı: 18749,
(9.5.1985).

Kabahatler Kanunu, Kayıt No: 5326, Kabul Tarihi: 30.3.2005, **Resmi Gazete**, Sayı:
25772 (31.3.2005).

Karayolları Trafik Kanunu, Kayıt No: 2918, Kabul Tarihi: 13.10.1983, **Resmi
Gazete**, Sayı: 18195 (18.10.1983).

Kıyı Kanunu, Kayıt No: 3621, Kabul Tarihi: 4.4.1990, **Resmi Gazete**, Sayı: 20495
(17.4.1990).

Köy Kanunu, Kayıt No: 442, Kabul Tarihi: 18.3.1924, **Resmi Gazete**, Sayı: 68
(7.4.1924).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kayıt No: 2863, Kabul Tarihi:
21.7.1983, **Resmi Gazete**, Sayı: 18113 (23.7.1983).

Milli Parklar Kanunu, Kayıt No: 2873, Kabul Tarihi: 9.8.1983, **Resmi Gazete**, Sayı:
18132 (11.8.1983).

Orman Kanunu, Kayıt No: 6831, Kabul Tarihi: 31.8.1956, **Resmi Gazete**, Sayı: 9402
(8.9.1956).

Turizm Teşvik Kanunu, Kayıt No: 2634, Kabul Tarihi: 16.3.1982, **Resmi Gazete**,
Sayı: 17635 (11.8.1982).

Türk Ceza Kanunu, Kayıt No: 5237, Kabul Tarihi: 26.9.2004, **Resmi Gazete**, Sayı:
25611 (12.10.2004).

Yapı Denetimi Hakkında Kanun, Kayıt No: 4708, Kabul Tarihi: 29.6.2001, **Resmi**
Gazete, Sayı: 24461, (13.7.2001).

ÖZET

Kentlerimiz; gecekondu ve kaçak yapılaşmanın yaygın olduğu, kaldırımlara otomobillerin park edildiği, gürültülü, trafik karmaşasının yaşandığı, özürllüler, yaşlılar gibi grupların kent yaşamından dışlandığı, kentlilerin kentin yönetiminde yer alamadığı, park ve yeşil alanların az olduğu bir görünüm arz etmektedir. Bu durum siyasal iktidarların tercihlerinin ve toplumun hukuka ve plana olan inançsızlığının bir sonucudur.

1960’larda masum barınma ihtiyacının doğurduğu gecekondulaşma ile başlayan, günümüzde kentlerin gelişimini tümüyle kontrol eder hale gelen plansız kentleşme, kente karşı işlenen suçların oluşturduğu bir sistem halini almıştır. Kente karşı suç, kentin sahip bulunduğu ve temsil etmekte olduğu değerleri zaafa uğratmak, bozmak ya da ortadan kaldırmak sonucunu doğuran kasıtlı ya da kusura dayanan eylemlerdir.

Bu sistemde, imar planları; bir kentin geleceğine karar veren, toplumun ortak ihtiyaçlarının en rasyonel biçimde karşılanması amacıyla yapılan hukuki niteliğe sahip belgeler olmaktan çıkmış, bir “servet dağıtım aracı” haline dönüşmüştür. Belediyeler bir yerel yönetim kurumu olarak “demokrasinin beşiği” olmaktan çok, “siyasal yozlaşmanın” merkezi haline gelmiştir. Kente karşı işlenen suçlar kentte işlenmekle beraber etkileri sadece kentin fiziksel dokusu ile sınırlı değildir.

Kente karşı işlenen suçlar toplumda yaygınlık kazandıkça toplumun ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal gelişimi üzerinde belirleyici hale gelmektedir. Bu anlamda kente karşı işlenen suçlar, aslında topluma karşı işlenmiş suçlardır. Siyasal sistemin ve toplumsal yapının bir simgesi olan kentlere karşı işlenen suçlar hukuk sisteminden siyasal sistemin geleceğine kadar her alanda etkisini göstermektedir.

SUMMARY

Our cities reflect an outlook in which squatter houses and unlicensed construction is common, cars are parked on pavements, clamorous traffic jams are experienced, groups like the handicapped and the elderly are excluded from the city life, city inhabitants do not take part in city administration, and parks and green areas are limited. This situation is a result of choices made by political powers and society's lack of faith in law and planning.

Unplanned urbanization which started with squatting originated from innocent need of accommodation in 1960's and now controls completely development of the cities turned into a system which is composed of crimes committed against city. Crime against city is intentional or inadvertent actions that result in weakening, breaking, or annihilating the values a city has and represents

In this system, development plans are not legal documents which are created to meet mutual necessities of the society in the most rational way possible and deciding on future of a city, but turned into a "wealth distribution means". Municipalities have been turned to centers of "political degeneration" instead of being "cradle of democracy" as local governing institutions. Although crimes against city are committed in cities, their effect is not limited with physical structure of cities.

Getting widespread, crime against city becomes determinant of economic, cultural, political, and social development of the society. In this context, crime against city is actually a crime against the society. Crimes committed against cities, which are symbols of political system and social structure, disclose their effect on every area from judicial system to the future of the political system.